
THE LIBRARY OF CONGRESS
1800

KRIGET I NORGE

1814

EFTER SAMTIDAS VITTNESBÖRD FRAMSTÄLLDT

AF

GUSTAF BJÖRLIN

AFDELNINGSCHEF VID GENERALSTABENS KRIGSHISTORISKA AFDELNING

MED 3 KARTOR ÖFVER KRIGSSKÅDEPLATSEN

STOCKHOLM

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

STOCKHOLM, 1893
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

Inledning.

Nyåret 1814 medförde oroande underrättelser till Norge. Fientliga truppmassor hade infallit på danskt område, Holstein var redan besatt och Jutland hotadt af starka ströfkårer. Stridens utgång kunde icke vara tvifvelaktig. Efter ett sjuårigt, oafbrutet krigstillstånd voro danska monarkiens hjälpkällor uttömda och den kraft förtärd, med hvilken den eljest kunnat ställa sig till motvärn. Hur stor faran var och hvari den egentligen bestod, förstod dock icke den stora allmänheten att bedöma. Sällan hade Norge varit så afskildt från den öfriga världen som under denna långa blockadtid. »Vi leve», skref Platou i sina anteckningar, »som i et rent Sibirien, eller omtrent som vore Forfædre, forinden Postvæsen og fast Kommunikation existerede, maa have levet.» Nyheterna från utlandet förmedlades nästan utan undantag genom ståthållarens, prins Kristian Fredriks, kansli, och detta underlät icke, om så pröfvades lämpligt af politiska hänsyn, att förse dem med en lagom tillsats af lugnande betraktelser. Samma metod följdes äfven af tidningspressen. Blott de nyheter, som kunde tjäna till läsarnes tröst och uppmuntran under de hårda tiderna, intogos i de få och obetydliga dagsavisorna. På samma gång den okunniga mängden fick kunskap om fiendens anfall i Holstein, tröstades den därför med underrättelsen om att mäktiga krafter voro i verksamhet för Norges frälsning och att särskildt England, som i sin året förut afslutade traktat med Sverige uppställt vissa villkor[1] till Norges förmån, i händelse Sverige skulle lyckas

[1] England lofvade i »förenings-förbundet» den 3 mars 1813 att samverka till att konungariket Norge blefve »annexé et réuni à perpétuité comme partie intégrante» med Sverige, mot det att konungen af Sverige förband sig till att »cette réunion se fera avec tous les ménagemens et tous les égards possibles pour le bonheur et pour la liberté du peuple de la Norvége». Det förmånliga i dessa villkor märkes först vid läsningen af *svenska* texten, i hvilken liberté är öfversatt med själfständighet och »partie intégrante» med »oafhängig del». Kongl. Placater, Resolutioner och Förordningar, som utkommit från trycket 1813.

göra sina anspråk på besittningen af detta land gällande, icke skulle öfvergifva det i afgörandets stund.

Då kom budskapet, att fred var sluten i Kiel den 14 januari 1814. Under trycket af de allierades öfvermakt hade Fredrik VI nödgats afstå Norge till svenska kronan. Med den enväldige konungens rätt och i enlighet med den statsform, hvarefter han och hans ätt i hundrafemtio år härskat, hade han bortgifvit sitt rikes ena hälft för att rädda åt sig den återstående. Och vid afträdelsen hade han för de undersåtar, han miste, icke betingat några fördelar utöfver de rättigheter, de åtnjutit under hans enväldiga styrelse.

Underrättelsen om fredsslutet kom till Kristiania den 24 januari kl. 8 om aftonen med en dansk kurir, öfverstelöjtnant Römer, som till allmän förvåning färdats genom Sverige. Den blef emellertid icke genast bekant. Prins Kristian, som redan var bestämd att med all makt motsätta sig föreningen med Sverige, hade nämligen beslutit att hålla saken hemlig, på det att han måtte vinna tid att hämta förråd från Danmark och rusta sig till motvärn. Förmodligen var det icke blott hans goda hjärta och hans medfödda sympati för norska folkets naturliga rättigheter, hvilka han ansåg åsidosatta genom sin frändes afsägelse, som dref honom ut i detta vågspel. Hoppet att kunna bibehålla Norge i sin ätts ägo var förmodligen en ännu starkare driffjäder. Lyckades han endast vinna uppskof med föreningen, skulle kanhända den svenske kronprinsen — denne »Pralhans», som han skrifver i sin dagbok — under tiden varda förjagad och vägen därigenom banad för en återförening med Danmark eller måhända för en union med Sverige under hans egen spira.

Ankomsten af en kurir, som färdats genom fiendeland, hade emellertid försatt hufvudstadens befolkning i den största spänning. Det måste ju betyda, sade man, att fred var sluten, ty eljest kunde han icke hafva fått passera. Två dagar senare lästes också i tidningen »Tiden» om »detta glada budskap», att fredsvillkoren visserligen icke ännu voro kända men att tidningen hoppades, »att de icke kunde vara vanärande för Danmarks och Norges lycksalighet».[1] Först småningom spred sig kunskapen om fredsslutets verkliga innebörd, och i samma mån intogos alla sinnen af oro och förskräckelse. Få voro nämligen

---

[1] Daae, Det gamle Christiania, sid. 358.

denna tid de norrmän, som önskade en förening med grannlandet i öster. I deras bröst låg snarare — liksom insupen med modersmjölken, säger Jacob Aall i sina minnen — en naturlig motvilja mot hvarje sammankoppling mellan de båda rikena. Det var icke blott gammalt gränshat, närdt af långvariga, bittra fejder, som plötsligt flammade upp; ämbetsmännen fruktade, i händelse föreningen komme till stånd, att Sveriges oroliga och härsklystna adel skulle slå under sig alla indräktiga sysslor i landet; ty de kände icke eller låtsade sig icke känna den bestämmelse i Kieltraktaten, enligt hvilken Norge, i stället för att inkorporeras med Sverige — eller, såsom Sveriges traktater med England, Ryssland och Preussen stadgade, sammanslås med detsamma som en integrerande del däraf — skulle för framtiden bestå såsom ett konungarike, fast under Sveriges öfverhöghet. De höllo sig endast till den paragraf i fredsslutet, däri konungen af Sverige förpliktade sig till att låta invånarne i konungariket Norge behålla sina individuella rättigheter, sådana de genom civillagar voro bestämda. Och de tröttnade icke att beskrifva de feodala missbruk, de betungande skatter och det ständiga partikif, hvarunder, enligt deras förmening, den svenska nationen, tack vare fyrståndsindelningen, suckade. Komme föreningen till stånd, sade de, skulle Norge blifva föremål för ett utsugningssystem från de svenska maktinnehafvarnes sida, som alldeles skulle förlama det, utmattadt som det redan var efter ett långvarigt krigstillstånd.

Men äfven mera sansade politici, hvilkas timliga fördelar voro oberörda af föreningen, motsågo med en viss oro dennas framtid, då Sveriges och Norges inre utveckling varit så väsentligt olika, åsikterna om styrelsesätt och styrelsemål för tillfället så skiljaktiga, att en närmare sammanslutning i alla händelser skulle leda till betänkliga slitningar.

Hur stark motviljan inom alla klasser än var mot föreningen med Sverige, hur förtviflad framtiden än tedde sig, slaget hade dock verkat så bedöfvande, att de flesta böjde sig inför det som händt som för ett fullbordadt faktum, ett oundvikligt öde.[1] Att göra motstånd mot ett beslut, fattadt i Europas stora råd, var något, som knappt någon i förstone tänkte sig. Det högsta man hoppades var, att det frisinnade England skulle bedrifva saken därhän, att den påtvungna föreningen bragtes

[1] Anonymt norskt bref (från en vän till Sverdrup) till grosshandlaren N. C. Adler i Köpenhamn.

till stånd på ett sådant sätt, att den ej hindrade Norges folk att lefva sitt eget lif under passande konstitutionella former.

Hade Sverige vid denna tid haft vid gränsen en slagfärdig armé af någorlunda styrka, hvilken genast vid första underrättelsen om fredsslutet kunnat vara redo att med vapenmakt göra dess besittningsrätt gällande, skulle föreningen säkerligen gått för sig både hastigt och fredligt. Så var emellertid, såsom bekant är, icke förhållandet. Större delen af svenska arméen var med kronprinsen i Tyskland, och de trupper, som under namn af reservarméen bevakade rikets västra gräns, voro hvarken talrika nog ej heller tillräckligt krigsrustade för att bryta ett öppet motstånd. Svenska regeringen måste därför tills vidare hålla sig på defensiven och inskränka sig till att samla förråd samt öfva reservmanskap för att, då kronprinsens armé en gång återvände, vara redo att med alla krafter rycka i fält. Det var naturligt, att denna tvungna overksamhet, som endast afbröts genom aflämnandet af en eller annan proklamation, skulle i norrmännens ögon få utseende af en svaghet, som nästan uppmanade till motstånd. Också växte deras självtillit med hvarje dag. Man såg ju tydligt, sade de, att svenskarne icke vågade komma in i deras berg. Kanhända skulle uppskofvet med exekutionen detta oaktadt icke haft så mycket att betyda, om det handlat om en folkresning i vanlig mening. Vid en sådan åtgår det vanligen en längre tid, innan någon styrelse vinner den styrka, som fordras för att leda ett lands försvar mot öfvermäktiga fiender. Men nu fanns redan i Norge den högsta, lagliga myndigheten representerad i ståthållarens person. Och denne ståthållare var dessutom ej blott i kraft af sitt ämbete utan kanske ännu mera genom sin höga börd en centralpunkt, kring hvilken olika tänkande kunde samla sig till ett enda stort fosterländskt parti, med Norges självständighet skrifven på sin fana. Själf hade prins Kristian, såsom nämndt är, länge gjort sig förtrogen med denna uppgift. Redan flera år förut hade han skrifvit i sin dagbok, att en prins af det kungliga huset borde resa upp till Norge för att bilda »en centralpunkt, kring hvilken folkets kärlek kunde förena sig». Denna ungdomsdröm hade nu gått i fullbordan. Allas blickar riktades mot honom; han allena, sade man, kunde träda fram i spetsen för det öfvergifna folket. Redan förut omtyckt för sitt odlade förstånd, sitt vinnande, folkliga väsen växte han, i den mån hans uttalade afsky mot föreningen blef känd

liksom hans beslut att till det yttersta kämpa däremot, i folkets ögon till en nationalhjälte. Man erinrade sig med beundran hans äfventyrliga färd året förut, då han, förklädd till matros, under storm och mörker begifvit sig öfver hafvet för att mottaga sitt höga ämbete, lyckligt undgående de engelska kryssarnes uppmärksamhet. Han var ju sänd af Försynen, hette det, genom död och faror, till Norges frälsning. Det var först flera månader efteråt, sedan lyckan vändt honom ryggen, som hans forna tillbedjare och beundrare trodde sig hafva funnit hans verkliga karakter, då en af dem förklarade, »at han var deklamatorisk uden Kraft, pralende uden Mod, blændende uden Virkelighed».[1]

Genom talrika proklamationer och ströskrifter, författade och utspridda af hans omgifning, lyckades prins Kristian snart ingifva det norska folket, okunnigt som det var om landets verkliga maktställning, den öfvertygelsen, att det endast berodde på dess egen fria vilja, huruvida det skulle bestå eller ej som ett oberoende rike. Rörelsen växte med hvarje dag. Nationalhatet till svenskarne, minnet af det forntida, ärofulla oberoendet, det förnedrande i blotta tanken på att detta grannfolk, hvars trupper besegrats i så många gränsstrider, skulle blifva Norges herre, allt bidrog till att stegra förbittringen mot en förening, som aldrig, sade man, kunde blifva annat än till Norges skada och Norges fria män ovärdig.

Medan allmänheten började sluta sig samman till ett enda stort självständighetsparti, begaf sig prinsen i slutet af januari på resa upp igenom landet till Eidsvold och därifrån till Trondhjem. Hans afsikt därmed var att vinna tid och på samma gång få tillfälle att närmare undersöka stämningen i landsorten.[2] Hans beslut var dock redan fattadt. Innan han for, skref han till kommendanterna i gränsfästningarna och befallde dem att med vapenmakt motsätta sig svenskarnes till äfventyrs skeende försök att med våld intränga öfver gränsen. Och öfverallt, där han for fram, talade han ock om detta sitt beslut att kämpa till sista blodsdroppen för norska folkets sällhet och själfständighet. Gång på gång försäkrade han, att han ingalunda ville lämna Norge i dess nöd samt att detsamma, om det

---

[1] En »aandrigs Mands» uttalande inför Höieste Ret. Faye, Norge i 1814 sid. 165.

[2] För att vinna tid begärde han äfven pass för sig och sitt följe af svenska regeringen genom Sverige, på det att man här skulle tro, att han godvilligt ville resa sin väg, och därför lämna honom i fred.

blott ville försvara sig, vore oöfvervinneligt. Man borde vara sig själf nog, sade han, och hellre våga allt än böja sig under främmande ok. För att ännu mera inskärpa vikten af dessa ord utdelade han till de mera ansedda socknemännen en medalj, på hvilken stod inristadt: »Urokkelig som Dovres höje Fjelde staaer Norges Sönners Troskab, Mod og Vælde.» Och han hade icke missräknat sig på folkets sinnesstämning. Hans tal mottogos öfverallt med den mest oskrymtade fosterlandskärlek, trots den besynnerliga samling af utländska äfventyrare, som utgjorde hans följe.[1]

Vid sin återkomst till Kristiania uppträdde prins Kristian såsom landets regent och utfärdade i denna egenskap den 19 febr. en proklamation till Norges alla inbyggare, däri han uppmanade dem att högtidligt i Herrens tempel begå eden att häfda sitt lands självständighet och att därvid våga lif och blod. Ännu hördes visserligen enstaka varnande stämmor, som tviflade på varaktigheten af detta tillstånd. När det stora kriget mot Napoleon en gång slutade och de däri deltagande svenska trupperna finge vända åter hem under sin frejdade anförares ledning, kunde väl icke det lilla Norge, med sina 885,000 inbyggare, utmattade som dessa redan voro efter ett flerårigt krigstillstånd, som tillintetgjort handel och sjöfart och förlamat alla näringar, af egna krafter ställa i fält en krigsmakt, nog stark att försvara den beslutade självständigheten? Men, svarades det från andra sidan, det var ingalunda säkert, att det var Napoleon, som skulle blifva den besegrade. Kriget där ute på kontinenten hade kämpats med växlande lycka. Och skulle till slut, hvilket äfven kunde tänkas, de allierades härar nödgas draga sig tillbaka från Frankrikes slätter, skulle helt visst den svenske kronprinsens armé bättre behöfvas där ute än mot Norge. För öfrigt var det ju alldeles påtagligt, att prins Kristian hade ett hemligt stöd för sina planer, eljest vore det minst sagdt oförklarligt, hvarför icke blott han själf utan äfven en stor del af utlandets press, särskildt de engelska oppositionstidningarna, uppmanade norska folket att stå på sin sak och smickrade det för dess beslut att kämpa till sista man hellre än att låta sälja sig som slafvar åt svenskarne.[2]

---

[1] Först i Eidswold tillstötte norrmannen Casten Anker. Daae. sid. 359.

[2] Hade förmodligen afseende på den summa, som Sverige ursprungligen erbjudit sig att betala till Danmark för »la cession de la Norvége à la Suède», men som officiellt uppgafs vara lämnad till bestridande af omkostnaderna för Danmarks rustningar mot Napoleon.

Genom dylika, mer eller mindre illusoriska, tröstegrunder tillbakavisades också de betänkligheter och farhågor, som gjorde sig gällande i fråga om landets finansiella ställning. Denna var mer än vanligt brydsam. Statsbankrutten i Danmark hade undergräft både allmän och enskild välmåga. Genom myntförsämringen ansågos omkring fem sjettedelar af landets kapital vara förlorade, och för att anskaffa erforderliga betalningsmedel hade prins Kristian måst anlita de äfventyrligaste utvägar. Bland annat hade han låtit tillverka flera millioner nya riksbankssedlar, s. k. prinssedlar, utan någon motsvarande grundfond. Men det var högst få, som kände till denna hemlighet, och ännu färre, som hade någon klarare öfversikt öfver Norges finansväsen i dess helhet. Ända till sista fredsslutet hade budgeten varit sammanblandad med den danska, och mycket hade under årens lopp blifvit godtgjordt med danska penningar, som icke syntes i de norska räkenskaperna. När man nu gjorde öfverslag öfver Norges inkomster och utgifter, var det därför helt naturligt, att tillgångarna skulle öfverskattas och behofven underskattas. För öfrigt tröstade man sig med att äfven Sverige, såsom man trodde, hade dåliga finanser, utan att likväl taga i betraktande, att detta land utom sina egna tillgångar uppburit och uppbar stora subsidier.

Ett tredje skäl till eftertanke, som var svårt att tillbakavisa, var den rådande sädesbristen. Icke ens under gynnsamma år kunde Norge producera all den säd, som dess invånare behöfde för sitt lifsuppehälle, hvadan årligen öfver 800,000 tunnor måste införskrifvas från utlandet, förnämligast från Danmark. Under vanliga år mötte denna import inga hinder, men, när de norska hamnarna, såsom snart blef fallet, blockerades, berodde det på en slump, om de inköpta sädeslasterna skulle nå fram till sin bestämmelseort eller uppbringas på vägen. En och annan lycklig bragd af djärfva blockadbrytare uppehöll dock modet, och sangviniske självständighetsmän räknade ut, att om blott några få norska fartyg lyckades bedraga de svenska och engelska kryssarnas vaksamhet, skulle Norge för hela året vara tryggadt mot hungersnöd, en uträkning, som dock sedermera visade sig icke alls hålla streck.[1] Dessutom ansågo många, att England icke i längden skulle tillåta, att Sverige använde ett så »lumpet

[1] För att uppmuntra smugglingen utlofvades full utförselfrihet åt alla främmande fartyg, som införde säd och en del andra födoämnen.

medel» som utsvältning för att betvinga ett för sin frihet kämpande, civiliseradt folk.

I samma mån själfständighetspartiet ökades, blefvo emellertid ofvannämnda meningsbrytningar allt svagare. Stämningen mot Sverige blef så bitter och oförsonlig, utfallen mot Karl Johan så hetsiga och för hans personliga heder kränkande, att få hade lust mera att tala om en fredlig underhandling. Det behöfdes blott, att någon framställde den möjligheten, att Norge äfven i förening med Sverige skulle kunna gå en lugn och lycklig framtid till mötes, så vida dess konstitution blefve grundad på inre frihet och själfständighet samt omgärdad af starka garantier, för att den stora hopen af ytterlighetsmän skulle utfara mot denne »hemmasvensk» och förebrå honom för trälsinne, feghet och brist på fosterlandskärlek, ty hvilken norrman skulle väl utan att vansläktas från sina fäder kunna misstro sin nations kraft? Emellertid var ett omslag i tänkesättet icke alldeles omöjligt. Ju närmare kriget kom, dess tveksammare syntes en och annan. Bonden hade svårt att utgöra skatten. Blefve icke krisen kortvarig, skulle man icke slippa igenom »med näsa och båda öron».[1] För att hindra dessa fredsvänner att sprida sina läror bland den stora massan beslöt prins Kristian att med ens afskära alla deras förhoppningar genom att ställa den proklamerade friheten i hägn af en grundlag. Samma dag han förklarade sig för regent, den 19 febr., lät han därför utfärda en kungörelse om val till en allmän riksförsamling att möta i Eidsvold den 10 april för att bestämma om landets blifvande styrelsesätt.

Så långt var man alltså kommen, då Sverige tog sitt första officiella steg för att förmå norrmännen att godvilligt underkasta sig Kieltraktatens bestämmelser. Genast efter fredsslutet hade Karl Johan skrifvit till högste befälhafvaren öfver reservarméen, fältmarskalken von Essen, hvilken var utsedd att i egenskap af generalguvernör öfvertaga styrelsen i Norge, att han ofördröjdt skulle sätta sig i förbindelse med de danska befälhafvarne på gränsen för att söka öfverenskomma med dem om de åtgärder, som å ömse sidor borde vidtagas med afseende på föreningen. Karl Johan hade tänkt sig, att en svensk armékår af 6,000 man borde vara tillräcklig för besättandet af fästningarna Kongsvinger, Fredrikssten, Fredriksstad och Akershus, så mycket mer som ju meningen icke var att inkorporera Norge såsom en eröfrad provins. Denna styrka skulle

[1] Anonymt bref till Adler.

därför genast sammandragas.[1] Och på det att någon tvekan i sistnämnda hänseende icke skulle utgöra något hinder, utfärdade Karl XIII den 8 februari en proklamation till norrmännen, däri han lofvade dem en statsförfattning, hvilande »på de tvenne skönaste rättigheter, som tillhöra ett tappert och ädelt folk, den att yttra sig genom sina fullmäktige och att beskatta sig själf». Förslaget till denna författning skulle uppgöras af deras mest ansedda män, hvilka generalguvernören skulle äga sammankalla.

Sedan Essen den 13 februari på kvällen anländt till Vänersborg, mottog han emellertid ett bref från prins Kristian, dagtecknadt Röros den 11 febr., hvaraf han tydligt kunde se, att dennes afsikt var att med vapenmakt motsätta sig föreningen. Och att norska folket stod vid hans sida bekräftades snart af åtskilliga omständigheter. Hufvudstyrkan af norska arméen kantonerade redan i gränstrakterna, beredd att möta våld med våld, fästningarna försågos skyndsamt med flera månaders förråd, »ett slags riksdag» sades skola hållas i Kristiania o. s. v. I stället för en fredlig underhandling måste alltså Essen bereda sig på krigiska förvecklingar, hvarför han genast lät utgå order till den hemförlofvade delen af reservarméen att skyndsamt inställa sig vid gränsen. För att närmare utröna, hvad som verkligen tilldrog sig i Norge, beslöt han att dit affärda en mera betydande man, landshöfdingen i Göteborg, grefve A. von Rosen, med officiellt uppdrag att öfverbringa till prins Kristian förenämnda kongl. proklamation, danske konungens bref m. m. samt att affordra honom ett bestämdt svar, huruvida han ärnade verkställa de honom gifna befallningar eller ej.

Genast vid sin ankomst till Kristiania fann Rosen farhågorna för en norsk resning till fullo bekräftade. I staden härskade den största upphetsning. Prins Kristian hade nyss förut hållit ett af sina fosterländska tal, däri han med ed förbundit sig att kämpa för Norges sak, hvilket af de närvarande besvarats genom ett med handslag bekräftadt beslut att redligen hålla ihop under striden för fäderneslandets frihet. Under intrycket af denna hänförelse var det som svenska deputationen fick företräde.[2] Rosen, som hoppats få råka prin-

---

[1] Generalorder i Kiel den 15 jan.

[2] Så väl Rosen som prinsen angifva dagen för audiensen till den 24 februari; åtskilliga författare uppgifva emellertid den 22 februari. Rosen afreste middagstiden den 20 från Vänersborg, anlände på kvällen den 23 till Kristiania och återkom den 26 till Vänersborg.

sen i enrum, fann audiensrummet uppfylldt af högre militärer och ämbetsmän. Det var tydligt, att prinsen ville begagna äfven detta tillfälle för att stegra norrmännens själfkänsla. Han vägrade också att mottaga svenske konungens proklamation och lät i stället ett af sina statsråd uppläsa ett manifest, däri Norge förklarades för ett fritt och självständigt rike, i hvilket han, tillmötesgående folkets önskningar, förklarat sig för regent för att under den rådande krisen kunna tygla den allmänna upphetsningen. Rosens beskickning var således ändamålslös, och han begärde att genast få aflägsna sig. Men nu lät prinsen sitt lifliga temperament förleda sig till åtskilliga omdömen om Sverige och dess konung, hvilka, efter hvad som passerat, icke kunde anses öfverensstämmande med god takt och som, då han i all sin öfverdrift kom af sig, väckte Rosens löje.[1]

Proklamationen af den 8 februari, till hvilken man i Sverige satt en viss förtröstan, hade sålunda visat sig utan all verkan. Med sitt något frasrika blomsterspråk var den också på sina ställen skäligen oklar. Däri talades sålunda visserligen om ett slags folkrepresentation men icke om sättet, på hvilket den skulle sammansättas, eller om gränsen för det inflytande, den skulle få på lagstiftningen, ej heller om beskattningsrätten äfven skulle innefatta rätten att bestämma utgifterna. I själfva verket gjorde därför proklamationen, kan man säga, mera skada än gagn, ty i stället för att söka en naturlig förklaring till dess otydligheter i oförmåga hos den skrifvande att fatta sakens kärna, påstodo norrmännen, att hela aktstycket endast var en dålig efterapning af Talleyrands stil, ett eklatant bevis på svensk »Fulhed». Om det ej var första gången, var det säkert icke den sista, som svenskarnes illusioner på detta sätt gäckades af norsk misstro.

Emellertid hade prins Kristian genom att afvisa svenska regeringens underhandlingsförsök rifvit sista bryggan bakom sig. Från detta ögonblick kunde kriget betraktas endast som en tidsfråga. Dagen därpå aflade menigheten i hela riket den föreskrifna eden att våga lif och blod i försvaret af ett älskadt fädernesland. Tonen mot Sverige hade aldrig varit djärfvare och mera utmanande. De orimligaste rykten kringspredos. Det berättades man och man emellan, att norska hären med det första skulle infalla i Sverige för att tvinga den svenska regeringen

[1] Sörensen säger i »Kampen om Norge 1813—1814», att »Prindsen afviste med *passende* ord det Forlangende, som stilledes til ham». II, sid. 163.

att erkänna Norges självständighet. Att af den krigsstyrka, som kunde samlas vid gränsen, knappast 18,000 man voro marschdugliga, att förråden voro så illa försedda, att icke ens denna styrka kunde hållas samlad någon längre tid på ett ställe, att vintern var ovanligt sträng och alla vägar snöfyllda, detta allt betydde föga i den chauvinistiska mängdens ögon. Man kunde ju godt lefva, sade man, af de magasin, som funnos i de stora svenska landskap, man skulle eröfra.[1] Prinsen själf bör emellertid fritagas för delaktighet i denna äfventyrliga krigsplan. Att med norska hären gå anfallsvis till väga — hvilket Fredrik VI befallt den 28 december — vore detsamma, skrifver han i sin dagbok, som att fordra, att allt sättes på spel, de sista resurserna, landets hela välfärd. Intet skulle glädja Ponte Corvo, tillägger han, mera än om norrmännen gjorde sig skyldiga till detta fel. »Ingen invasion från norska sidan bör befaras», skrifver reservarméens generalstabschef Gyldenstolpe i sin journal, den 26 februari, »midt under sin synbara galenskap, om jag får nyttja detta ord, kan (prinsen) icke våga det . . . Och om jag icke bedrager mig är (han) mera böjd för intriger än för vapenbragder.»

Ingen kunde heller bättre än prins Kristian känna, hur mycken sanning det låg i de rosenröda målningar, han med rask pensel dragit upp i sina tal och proklamationer vid beskrifningen af Norges resurser. I stället för att anfalla fruktade han också snarare att själf blifva anfallen. Hans förhoppning om en lycklig utgång af krisen hvilade nämligen till minsta delen på tilltro till landets militära styrka; alltjämt var det den utländska politikens växlingar, som skulle bereda Norge framgång. Trots de varningar, han erhöll från sin frände Fredrik VI, trodde han nämligen fullt och fast, att han, genom beviljande af storartade eftergifter i fråga om handel och sjöfart, skulle draga engelska regeringen öfver på sin sida, i hvilket fall Sverige säkerligen äfven skulle mista de öfriga allierade makternas understöd. Men för detta ändamål var det också nödvändigt, att han förhöll sig absolut fredligt och öfverlämnade åt svenskarne att, om de så ville, inskrida med vapenmakt.[2]

---

[1] I »Feldtoget i Norge 1814» (af J. G. Mejdell) finner man ett märkligt vittnesbörd om huru långt en dylik kammarstrategi kan leda, när fantasien, parad med fosterlandskänslan, lämnas fria tyglar.

[2] Äfven svenska regeringen trodde icke på möjligheten af ett norskt anfall, (se Alin, Den svensk-norska unionen, bil. 37 b.: Bilaga till protokollet, hållet i Kongl. beredningen för krigsärenden den 7 mars 1814.) J. Mankell (Fälttåget i

I Sverige blef emellertid stämningen alltmera förbittrad öfver prins Kristians motstånd. Man såg sig med ens bedragen i alla sina förhoppningar. Skulle allt blod, alla penningar, som offrats på kontinentens slagfält, icke längre hafva någon betydelse i de allierades ögon? Skulle de segrar, som de svenska vapnen bidragit till att vinna åt de allierades sak, icke längre hafva det värde, att man kunde hoppas att därför förvärfva en fredlig framtid för den Skandinaviska halfön? Att förklara prins Kristians uppträdande på annat sätt än att han var i hemligt förstånd med den danska regeringen föll ingen in. Men vore detta händelsen, tydde det onekligen på en nära förestående omkastning i tänkesätten vid de allierade hofven, ty eljest skulle Fredrik VI säkerligen icke våga inlåta sig i ett så farligt dubbelspel. Svenska regeringen beslöt emellertid att i lugn afbida kronprinsens återkomst med arméen och till dess inskränka sig till defensiven. Order hade redan utgått om arméens vid västra gränsen förstärkning, om beväringsmanskapets öfning m. m., och, för att vid första öppet vatten kunna i förening med en engelsk eskader blockera norska kusten, afgick befallning till Karlskrona om flottornas utrustning.[1]

Den 10 april sammanträdde, såsom bestämdt var, riksförsamlingen i Eidsvold. De nyvalda riksdagsmännen medförde goda underrättelser om den rådande fosterländska stämningen från alla trakter af landet. Framtiden motsågs därför med de djärfvaste förhoppningar, så mycket mer som händelserna i utlandet redan syntes taga en för Norge gynnsam vändning. Man visste sålunda, att Napoleon ännu en gång fått öfvertaget och frälst Paris samt att de allierades ställning var betydligt försvagad. Skulle svenske kronprinsen, när han kom fram med sin armé, lyckas återställa öfvervikten på de allierades sida, blefve han naturligtvis en strålande stjärna i deras ögon; funne han åter, som prins Kristian hoppades, en förrädares lön, vore Norge i och med detsamma räddadt.[2] Ett rykte visste för öfrigt

---

Norge 1814) är emellertid af motsatt uppfattning. »Tanken att med norska hären infalla i Sverige, under det den svenska härens hufvudstyrka befann sig i Tyskland», säger han, sid. 8, »var emellertid så riktig, att den sedermera(?) flera gånger af den danske konungen upptogs.» Han anser äfven, att ett sådant anfall skulle beredt Sverige och Karl Johan mycken förlägenhet och att det blott kan »tillskrifvas Kristian Fredriks bestämda ovilja mot krig i allmänhet och särdeles mot Sverige», att tanken icke blef verklighet.

[1] Wirséns bref till Essen den 9 mars.

[2] Prins Kristians dagbok för den 20 och 21 mars.

berätta, att Karl Johan råkat i oenighet med de allierade, därför att han vägrat att följa dem öfver Frankrikes gränser. Ännu fanns det sålunda hopp; det gällde blott att hålla ut.

Efter en månads förhandlingar vardt riksförsamlingen, i medlet af maj, färdig med sitt stora arbete, Norges Grundlov, hvarefter prins Kristian den 17 maj valdes till konung. Under stormande jubel höll han några dagar senare sitt intåg i Kristiania. Den fosterländska hänförelsen hade nu nått sin höjdpunkt. En allmän tacksägelsefest anbefalldes, upprop till en nationalsubskription för försvaret utfärdades o. s. v. Man hatade i Norge »det danska oket» kanske lika djupt som den föreslagna föreningen med Sverige. Men i folkyrans förblindelse fick en dansk prins, en arftagare till danska tronen, göra hvad han ville, och detta ehuru ingen kunde följa hans dolda planer.

Medan sålunda krafter väcktes till lif inom norska folket, om hvilkas tillvaro det själft näppeligen var medvetet, trodde man i Sverige, att allt som där skedde endast var ett resultat af den danske prinsens stämplingar. Det kunde ju icke falla någon in, att, då man kom som bröder till ett folk, som sedan ett par hundra år tillbaka legat under envälde, och bjöd det frihet, man icke skulle blifva mottagen med öppna armar. Att det var norrmännen självfva, som af egen drift satte sig till motvärn, föreföll orimligt, hvarför man underskattade vikten af deras beslut i Eidsvold, hvilka likvisst, afklädda alla sina juridiska omklädnader, helt enkelt kunde sammanfattas i en enda stor protest mot föreningen med Sverige och särskildt mot Karl Johan och huset Bernadotte.[1]

Men äfven norrmännen hade sina illusioner om, de än voro af det slag, som fortare förbleknade än svenskarnes. Deras hopp att genom en gynnsam vändning i den europeiska politiken vinna sitt mål försvann först. Underrättelserna från Frankrike blefvo på sistone allt sorgligare. Napoleons makt var bruten; han hade tvingats att nedlägga kejsarkronan och begifva sig till Elba. Äfven från England kommo olycksbud. Oppositionen hade lidit nederlag på nederlag, och den engelska regeringens varningar till norska regeringen hade blifvit allt allvarsammare. Ett sändebud, som prins Kristian affärdat till England, hade icke ens blifvit mottaget. I stället infann sig i början af juni

---

[1] Reuterskiöld, Den svensk-norska unionsförfattningen.

engelske utrikesministern lord Castlereaghs privatsekreterare, mr J. P. Morier, med uppdrag att förklara för riksförsamlingen det verkliga läget i Europa och tillkännagifva för densamma engelska regeringens beslut att oryggligt fasthålla vid förbundet med Sverige.[1] Samtidigt ökades bekymret för hungersnöd. Trots alla braskande rapporter om djärfva blockadbrytare, som infört tusentals tunnor brödsäd i hamnarna, förslogo de hopade förråden föga, då det gällde att fylla hela landets behof. Några betydligare tillskott på frivillighetens väg vunnos icke heller, och nationalsubskriptionen slog alldeles fel, då de förmögnare antingen höllo sig undan eller inskränkte sina gåfvor till det minsta möjliga.

Då spordes en dag, att Karl Johan var på återväg till Sverige med hela sin armé, och det visade sig nu, att, tvärt emot hvad ryktet förkunnat, ingen enda af de allierade syntes hågad att undanhålla honom lönen för den stora tjänst, han gjort dem under kriget mot Napoleon. Man gick då till den motsatta ytterligheten och väntade, att kriget hvarje dag skulle bryta ut. Men de svenska rustningarna voro ännu icke afslutade, och Karl Johan, som till fullo insåg vikten af att föreningen, om den med våld skulle genomföras, komme till stånd under ett så starkt tryck som möjligt, brådskade ej. Ju större hans öfvermakt blefve i striden, dess mera tillmötesgående kunde han sedermera hoppas vinna vid den slutliga uppgörelsen. En så stor del som möjligt af Sveriges krigsmakt måste därför först sättas på benen, och allt det understöd i folk och penningar utverkas, som de allierade makterna kunde förmås att lämna.

Karl Johan hade öfverenskommit med de förbundna suveränerna, att dessa först på underhandlingens väg skulle söka förmå prins Kristian att gifva vika. Den 30 juni anlände i anledning häraf deras »kommissarier» till Kristiania, försedda med bestämda instruktioner att utföra Kieltraktatens bestämmelser. Sedan de tillkännagifvit för prins Kristian, att han icke finge anse dem som sändebud, förordnade att medla mellan Sverige och Norge, utan såsom krigshärolder, tillsatta att vaka öfver att deras suveräners beslut blefve verkställda, fordrade de, att traktaten inom fjorton dagar trädde i gällande kraft. Prins Kristian svarade, att ett så hastigt afgörande icke var möjligt. Innan han kunde besluta något i ett

[1] Då han anlände, var emellertid riksförsamlingen redan hemförlofvad.

så allvarligt ämne måste han nämligen först rådfråga stortinget, och detta kunde icke inom en så kort tidrymd hinna väljas och sammanträda. Kommissarierna utsträckte nu tiden till tre månader men förklarade på samma gång, att de icke trodde sig om att kunna utverka den svenska regeringens bifall till denna förlängning, så vida prinsen icke öfverlämnade Fredrikssten, Fredriksstad och Kongsvinger att besättas af svenska trupper samt medgaf, att landet mellan gränsen och Glommen jämte Hvalöarna förklarades för neutralt område. I sådan händelse trodde de sig emellertid ej blott kunna lofva svenska regeringens godkännande af det förlängda stilleståndet utan äfven att blockaden af de norska hamnarna skulle upphäfvas.

Att vinna fri tillförsel från sjösidan under en så lång tid som tre månader, och detta sommartiden, skulle utan tvifvel vara en oerhörd vinst för ett folk, som redan på sina ställen led hungersnöd, Och militäriskt sedt vore litet eller intet förloradt genom fästningarnas afträdande. Kongsvinger, som var den viktigaste, kunde också troligen få behållas, hvadan frågan sålunda egentligen endast gällde Fredrikssten och Fredriksstad. Men den förstnämndas roll var icke stor, då man icke kunde möta fienden med jämngod styrka öster om Glommen, och den sistnämnda var i ett så dåligt skick, att dess betydelse såsom skydd för Glommens utlopp endast var illusoriskt, så mycket mer som svenskarne, tack vare sin stora öfverlägsenhet till sjös, kunde obehindradt landsätta trupper hvar de behagade på kusten mellan Fredriksstad och Moss. Hvalöarnas afträdande var slutligen en underordnad fråga.

Men det var omöjligt för prins Kristian att förfäkta dylika åsikter. Han hade icke längre frihet att beräkna fördelarna och olägenheterna af en viss politisk situation. Af sina föregående uttalanden hölls han bunden vid en känslopolitik, som främst af allt förbjöd honom att offra en fotsbredd jord af norskt område. Medgaf han detta utan föregående allvarlig strid, skulle folkets vrede vända sig mot honom och ingen annan. Ett afträdande af norska fästningar på fredlig väg skulle nämligen i hela landet uppfattas som en nationalskam och såsom ett ovedersägligt bevis på feghet. Sedan prinsen den 19 maj högtidligen svurit att beskydda hvarje del af Norges rike, kunde han icke utan att svika sig själf samtycka till fästningarnas afträdande. I statsrådet, dit frågan hänsköts den 6 juli, voro också alla ledamöterna af den åsikten, att kommissariernas villkor voro oantagliga. Att antaga

dem vore detsamma som att bryta mot grundlagen, och det skulle tvifvelsutan framkalla inre oroligheter. Däremot ansåg statsrådet, att man kunde gå en medelväg och föreslå de utländska kommissarierna, att Fredriksstads och Fredriksstens fästningar finge af de allierades trupper på ofvannämnda villkor besättas. Samtidigt kunde Hvalöarna förklaras neutrala under stilleståndet och norska arméen dragas tillbaka till Glommens västra strand.

Följande dag öfverlämnade kommissarierna sitt ultimatum. Norges afträdande till Sverige, bestämdt genom Kielfreden, var garanteradt, förklarade de, af de med Sverige allierade fyra makterna. Beslutet var oåterkalleligen fattadt. De allierade suveränerna betraktade Norges förening med Sverige såsom en af det europeiska jämviktssystemets grundpelare och såsom en skadeersättning åt Sverige, som mot ingen annan kunde utbytas. Ville därför prinsen icke godvilligt gifva efter, skulle ett krig uppkomma, däri vapnen utan tvifvel skulle förmå utverka, hvad man förgäfves sökt vinna genom öfvertalning; ty utom af Sveriges hela krigsmakt kunde prinsen i så fall vänta sig blifva anfallen af Bennigsens ryska armé, som stod i Holstein, samt af en preussisk armékår, som vore öfverlämnad till Sveriges disposition, hvarjämte en allmän sjöblockad skulle med Storbritanniens hjälp anordnas utefter hela norska kusten. Kommissarierna slutade med att fordra, att prinsen genast i nationalrepresentationens hand nedlade de rättigheter, han mottagit af riksförsamlingen, samt använde allt sitt inflytande för att förmå norska folket att godvilligt ingå på föreningen med Sverige. Landet mellan Glommen och norska gränsen skulle utrymmas af de norska trupperna och gränsfästningarna öfverlämnas åt svenska trupper samt landsträckan intill Glommen förklaras neutral. Sedan fästningarna blifvit besatta af svenska trupper skulle blockaden af hamnarna vid Kristiania, Kristianssand och Bergen upphäfvas.

Prinsen svarade på denna not den 13 juli. Den norska nationen, skref han, erkände icke danske konungens makt att med full suveränitet och egendomsrätt öfverlämna densamma till konungen af Sverige. Nationen, löst från sin ed till honom, ville göra sina rättigheter gällande, hvilket i liknande fall tillkomme hvarje nation. Han ansåg sig dock själf böra vika för öfvermakten för att icke draga krigets olyckor öfver landet och ville taga hänsyn till allt, som kunde garantera Norges

lycka i förening med Sverige, samt var därför villig att nedlägga kronan och underrätta nationen om alla de faror, den utsatte sig för, och föreställa den de fördelar, som borde komma den till del, ifall den inginge en konstitutionell förbindelse med Sverige. Skulle emellertid norrmännen välja en tapper ehuru tröstlös kamp framför en ärofull försoning, ville han likväl icke skilja sitt öde från deras. I fråga om gränsfästningarna var han villig att utrymma Fredriksten och Fredrikstad, så vida de finge besättas af borgarbeväpningen och om det neutrala området endast skulle räkna tre mil i bredd o. s. v., hvarjämte han slútligen fordrade de allierade makternas garanti för vapenstilleståndet och för de förslag till förlikningsvillkor, som den svenska regeringen kunde framställa.

I ett till konungen af Sverige samma dag, den 13 juli, afgifvet förslag till »grunder och bestämmelser för unionen mellan konungariket Norge och Sverige» gaf prins Kristian emellertid efter så mycket för kommissariernas bestämda fordran, att han erkände konungens af Sverige suveränitet öfver Norge och gaf sitt hedersord på att, så vida hans förslag till vapenhvila m. m. antoges, använda hela sitt inflytande för att förmå den norska nationen att »accepter cette union comme le seul moyen de salut qui puisse lui rester».[1]

Kommissariernas ultimatum var emellertid afslaget, då ingen enda punkt i detsamma oförändrad antagits. I stället för att genast afresa tillställde de emellertid prinsen ännu en not, af den 15 juli, däri de inskränkte sig till att hänvisa till svenske konungens ädelmod. Det kunde ju hända, att Karl XIII ville börja sitt inflytande på Norges angelägenheter genom en utmärkt välgärning, m. fl. diplomatiska fraser utan minsta värde. Orsaken till att noten aflämnades var kanske endast begäret att bereda tid åt Karl Johan att fullständigt samla sina trupper på gränsen. En tvungen overksamhet å hans sida, sedan en fredlig uppgörelse icke längre var möjlig, skulle eljest lätt kunnat få utseende af svaghet.[2]

Först den 17 juli begärde kommissarierna afskedsaudiens och afreste följande dag till Uddevalla, dit svenska högkvarteret väntades snart blifva förlagdt. Prins Kristian ansåg nu, förledd

---

[1] Alin, bil. 50.

[2] Af denna orsak färdades också kommissarierna, då de reste, mycket långsamt; i regeln endast 3 till 4 mil om dagen. Se Steigenteschs bref den 16. juli 1814. Y. Nielsen, Aktmæssige Bidrag, sid. 113.

troligen genom ryssen Orlovs dubbelspel, att de voro vunna för hans sak, och skref den 22 juli från Moss till biskop Bugge, att »gesandternas» underhandlingar nu vändt sig mot konungen af Sverige, »då de insett, att jag har gjort, hvad jag kunnat för att hålla fred utan att bortgifva något af min eller folkets ära».[1] Men om detta än var deras afsikt, när de lämnade Kristiania, lyckades de ingalunda att realisera densamma, då de kommo fram. Karl Johan afslog nämligen tvärt alla prins Kristians medlingsförslag och utfärdade i stället order till arméen och flottan att den 30 juli börja operationerna. Kommissarierna underrättade nu prinsen om utgången af sin beskickning och varnade honom på samma gång enträget för de faror, hvilka han och Norge gingo till mötes genom att sätta sig till öppet motvärn. Hans svenska majestäts höga allierade, slutade de sin sista skrifvelse, uppfordrade som de voro att fullgöra sina förpliktelser, ville utan tidsutdräkt ställa all den krigsmakt till Sveriges förfogande, som de utlofvat. Den ställning, prinsen valt, vore så förfärlig, att det icke ens vore dem tillåtet att beklaga honom.

För att gifva mera kraft åt sina föreställningar öfvertalade emellertid kommissarierna Karl Johan, att de ännu en gång skulle få framställa för prins Kristian svenska regeringens anbud (d. v. s. det förslag, som var intaget i kommissariernas ultimatum af den 7 juli).[2] De lämnade därför svenska högkvarteret och afreste till Moss, dit de ankommo den 27 juli på kvällen. Följande dag vid middagstiden fingo de audiens. Men liksom förra gången klingade deras varningar äfven nu ohörda. Måhända funnos vid sidan af de officiella föreställningarna en del tvetydiga löften, som förledde prins Kristian till ståndaktighet, trots det att alla de gynnsamma omkastningar i den yttre politiken, hvarpå han hela tiden grundat sitt hopp, uteblifvit.[3] Alltnog, i afvisande ordalag besvarade han deras depesch från Uddevalla, hvilken han mottagit den 26 juli. I spetsen för ett

---

[1] Birkeland, Bidrag til Norges nyere Historie.

[2] Mankell skrifver, sid. 25, att Karl Johan öfvertalade dem »att ännu en gång afresa till Norge». Engelske kommissarien Foster yttrade emellertid till prins Kristians sekreterare Adler under sin genomresa till Kristiania: »C'est avec beaucoup de peine, que nous avons gagné sur le Prince Royal de Suède de nous faire partir pour la seconde fois.» Dansk Hist. Tidsskr., III R. 6 B. sid. 289.

[3] I fråga om Orlovs tvetydighet se Aall, noten sid. 469. Äfven preussiske kommissarien, baron Martens, var nog icke Karl Johans vän.

tappert och trofast folk, som kände värdet af sin frihet och oafhängighet, skref han, ville han kämpa till sista man. Och han begärde ej, att någon skulle beklaga honom, ty han kunde icke tänka sig en skönare lott än att få offra lifvet för detta undertryckta folks frälsning. Han hade intet annat att lita till än till sin goda sak och till det undertryckta folk, hvilket Gud skulle beskärma, samt till de vapen, som norrmännen ej skulle bära med vanära, då det gällde deras lands försvar.[1]

Morgonen därpå, den 29 juli, återvände kommissarierna öfver gränsen. Tärningen var kastad. Sverige hade vädjat till vapenmakt för att genomdrifva sina fordringar. »Il est impossible de reduire la Norvége», skref utrikesministern Engeström till kronprinsen, »sans pousser la guerre avec la plus grande énergie».[2]

---

[1] De stora orden väcka ofrivilligt tanken på engelske kommissarien A. Fosters svar till lektor Adler, då denne förklarade för honom omöjligheten för Fredrikshalds borgare att vända sig till prinsen med en ansökan, att han icke genom ett krig ville utsätta deras stad för ödeläggelse, emedan deras förfäder 96 år förut i tiden af patriotisk ifver lagt sina hus i aska. »Ce ne sont que des phrases», svarade Foster, »et pour des phrases vous aurez la guerre.»

[2] *Jacob Aall*, Erindringer som Bidrag til Norges Historie fra 1800 til 1815; *Schinkel-Bergman*, Minnen ur Sveriges nyare historia, VIII delen; *Yngvar Nielsen*, Bidrag til Norges og Sveriges Historie 1812—1816; *Oscar Alin*, Den svensk-norska unionen m. fl.

Krigsrustningar i Sverige.

När Karl Johan våren 1813 öfvergick till Tyskland med en del af svenska arméen, utnämndes fältmarskalken v. Essen till högste befälhafvare öfver alla trupper i Sverige, undantagandes de regementen, som under fältmarskalken Tolls befäl funnos i Skåne, och de, hvilka under generaladjutanten Mörners befäl utgjorde garnison i Stockholm. Under v. Essens befäl hörde alltså i januari 1814 den s. k. »reservarméen», indelad i 4 brigader, hvilken under namn af »västra arméen» legat vid norska gränsen under hela kriget mot Danmark. Dess styrka hade varit växlande; för det mesta hade den endast varit ett slags stående gränsbevakning, till hvilken vissa regementen i tur inkallats. I medlet af januari 1814 skulle den räkna 25 bataljoner, 9 skvadroner och 6 batterier, men däraf voro 4 bataljoner, 5 skvadroner och 1 batteri i hemorten, hvarjämte de 5 batterierna vid gränsen saknade större delen af sina anspann.

Äfven efter fredsslutet i Kiel blef reservarméen kvarstående i sina kvarter för att, såsom det hette, inom kort öfvertaga de norska gränsfästningarna, ett öfvertagande, som emellertid lät vänta på sig. I stället inträdde, såsom förut är nämndt, ett allt spändare förhållande mellan svenska regeringen och norrmännen. För att gifva mera kraft åt sina fordringar beslöt då den förstnämnda att öka gränsarméens styrka, för hvilket ändamål fanns att tillgå en del hemmavarande stamtrupp jämte all beväring af 1813 års klass, hörande till reservarméens regementen, och största delen af de utevarande regementenas, då dessa senare endast tagit med sig 50 man beväring hvartdera. Denna förstärkning eller, om man så vill, mobilisering af reservarméen tillgick på följande sätt. Genom generalorder den 27 februari 1814 befalldes till en början, att allt ordinarie befäl (undantagandes en expeditionshafvande officer vid hvarje regemente) och manskap samt allt beväringsmanskap af 1813 års klass skulle uppbryta från hemorten: vid Lifgrenadierregementets rusthålls- och rothållsdivisioner, Dalregementet och Lifregementsbrigadens grenadierkår för att förenas med den del af dessa regementen och kår, som stod

vid gränsen; vid Västgöta och Skaraborgs regementen för att, sammanslagna till en bataljon, bestrida garnisonstjänst i Göteborg; samt vid Uplands, Södermanlands, Västmanlands och Nerkes regementen för att förenas med respektive Bohusläns, Västerbottens, Helsinge och Värmlands regementen.[1] Samma dag anmodades fältmarskalken Toll att låta de under hans befäl stående två bataljonerna af Lifgrenadierregementets rusthållsdivision afgå till västra gränsen. Slutligen inkallades genom generalorder den 28 april hemmavarande stam och 1813 års bevärings-klass vid Kronobergs och Jönköpings regementen för att aftåga till gränsen och där sammanslås med Dalregementet och Västgöta-Dals regemente, hvarjämte Kalmar regementes bevärning och Hallands bataljon fingo order att afgå till gränsen, den förra för att användas till artilleriets komplettering, den senare för att tjänstgöra ombord på arméens flotta.

Genom kungl. bref af den 26 april vardt bestämdt, att 1814 års beväringsklass tillsvidare skulle stanna i hemorten och länsvis sammanslås till självständiga bataljoner, som skulle inkallas till öfning på mötesplatserna. Denna öfning tog sin början den 10 juni. Meningen hade i förstone varit, att den endast skulle räcka i tre veckor, men i slutet af juni befallde kronprinsen, att beväringens möten utom i de nordligaste länen skulle fortsättas tillsvidare med en fjärdedel af styrkan (i gränslänen två tredjedelar), så vida landshöfdingarne kunde mot kontant ersättning besörja underhållet. Återstoden fick hemförlofvas under en månad[2] på det villkor, att den på första kallelse genast åter inställde sig. Hela den beväringsstyrka, som förblef under vapen, uppgick till omkring 5,600 man. Den uppfordrades att stöta till sina regementen i krigsorten de första dagarna af juli, åtföljd af allt hemmavarande befäl och stam samt bevärning af 1813 års klass. Angående dessa kontingenters fortskaffning skulle öfverenskommelse träffas mellan regementscheferna och landshöfdingarne. Från alla län utom de västra gränslänen skedde fortskaffningen medelst marche-forcée. Anländt till krigsorten fördelades sedermera beväringsmanskapet af båda årsklasserna på sina respektive regementen, hvarvid i allmänhet den grundsatsen följdes, att hvarje bataljon erhöll manskap från de socknar i hemorten, i hvilka bataljonens stam hade sina knekte-

[1] I Göteborg fanns förut 1813 års klass af Elfsborgs regementes bevärning med befäl.

[2] Äfvenså Upsala universitets bevärning efter 14 dagars öfning.

håll. De olika kompanierna inom fältarméen kommo alltså att bestå af en blandning af alla de manskapskategorier, hvaraf svenska hären denna tid bestod, eller af ordinarie stam (värfvad eller indelt), extra roteringsmanskap, förstärkningsmanskap och två årsklasser beväringsmanskap.

Manskapsstyrkan blef härigenom tillräcklig; däremot rådde vid åtskilliga truppdelar brist på befäl, ehuru allt gjordes för att så vidt möjligt var afhjälpa densamma. Sålunda beordrades Adelsfanans befäl och i arméen kvarstående officerare till gränsen, hvarjämte underofficerare befordrades till officerare och skickligare soldater, företrädesvis bland de studerande, konstituerades till underbefäl. Ett stort fel som begicks var emellertid, att infanteriet äfven fick mobilisera en del af artilleriet. Härigenom uppkommo nämligen rubbningar, som hotade att alldeles förrycka organisationen af vissa truppdelar.

Vidkommande reservarméens kavalleri, funnos på nyåret 1814 såsom nämndt, endast 4 skvadroner vid gränsen. Dessa skvadroner voro uttagna ur Lifregementsbrigadens husarkår. I generalorder den 21 maj befalldes, att allt hemmavarande befäl och manskap vid nämnda kår genast skulle uppbryta och tåga till krigsorten, hvarjämte Jämtlands hästjägareskvadron fick befallning att i medlet af juli förena sig med 4. brigaden (Jämtlands infanteriregemente och ett nybildadt batteri).

Hvad reservarméens fältartilleri vidkommer, mobiliserades detta dels af de tre artilleriregementena, hvarvid hvarje fältbatteri fick manskap från flera stamkompanier, dels ock, såsom nyss nämndes, af infanteriet, hvilket lämnade icke blott trosskuskar utan äfven en del servis. Fältartilleriets pjeser voro 6-℔ga och 3-℔dga kanoner (de senare af flera slag, såsom järn-, metall-, parti- och bergskanoner) samt 8-℔ga haubitser. Batterierna sammansattes i allmänhet af pjeser med olika pundigtal. Sålunda hade reservarméens 2., 3. och 8. åkande fältbatterier hvartdera sex 6-℔ga och två 3-℔ga kanoner, medan det 3-℔ga åkande metallbatteriet hade fyra 3-℔ga metall- och två 3-℔ga järnkanoner samt haubitsbatteriet endast fyra 8-℔ga haubitser. Såsom nämndt är funnos dessa 5 batterier redan i början af året i krigsorten fullt mobiliserade, utom hvad hästarna vidkom. Det 6. batteriet (det s. k. »lätta bergbatteriet», hvilket bestod af fyra 3-℔ga bergskanoner) utrustades först i juni månad i Göteborg och uppbröt den 10 juli med marche-forcée till gränsen. Transporten skedde med kronskjuts, hvarefter vid

framkomsten (liksom förut skett med de öfriga batterierna) hästantalet kompletterades med extra roteringshästar och öfverblifna infanteritrosshästar. I Jämtland uppsattes slutligen reservarméens 7. batteri, som i midten af juli skulle förenas med 4. brigaden.

Vidkommande slutligen ingeniörvapnet funnos inga särskilda ingeniörtrupper i fredstid, endast officerare och underofficerare. Då sådana trupper voro af stort behof i händelse af ett fälttåg i en så bruten och genomskuren terräng som den norska, beslöt fältmarskalken v. Essen att uppsätta ett pontonier- och ett sappörkompani. Med anledning däraf uppgjorde kaptenen I. Forsell förslag till ett pontonierkompani, bildadt af kommenderadt manskap (55 timmermän) från infanteriet, hvilket förslag godkändes af Essen den 11 maj, hvarefter organisationen genast sattes i verket. Pontonierkompaniets depôt förlades till Uddevalla. Utom ofvannämnda manskap tilldelades detsamma ett antal förhyrda matroser och några kvartersmän från flottan. Någon särskild pontonierträng organiserades ej, då meningen var att begagna den pontonierträng, som fanns vid arméen i Tyskland och som var under öfverskeppning.

Äfven ett sappörkompani (2. sappörkompaniet) uppsattes enligt öfverstelöjtnant Sederholms förslag. Manskapet till detsamma uttogs uteslutande ur några infanteriregementen. Depôten förlades till Uddevalla, där äfven en rörlig fältingeniörpark bildades.

Reservarméens högre staber bildades sålunda: generalstaben i regeln af de officerare, som i fred tillhört arméens generalstabsexpedition; fördelnings- och brigadstaberna endast af officerare, kommenderade ur arméen. Vagnmästare och trosskuskar för de olika stabskvarteren lämnades af regementena, likaså ordonnanser.

Till ofvannämnda trupper anslöt sig i början af sommaren 1814 större delen af den armékår, som under kronprinsens öfverbefäl deltagit i kriget mot Napoleon, hvilken alltså redan förut var på fältfot. Några förändringar vidtogos emellertid. Sålunda befalldes i början af juli månad, att densammas infanteriregementen skulle införlifva med sig beväringsmanskap af båda årsklasserna. Vidare fingo Lifgardet till häst och Mörnerska husarregementet, i motsats till reservarméens kavalleri, befallning att bilda depôter i hemorten, innan de afmarscherade till gränsen. Artilleriet, som i Tyskland varit indeladt på tre

fältdivisioner och ett reservartilleri, delades i stället på två fältdivisioner och ett reservartilleri, det sistnämnda bestående af tredje fältartilleridivisionens personal samt af materiel, hämtad från förråden i Sverige, hvaraf uppsattes ett 12-℔digt batteri, ett ridande batteri och ett 3-℔gt partibatteri. De båda fältdivisionerna räknade hvardera två batterier med tillsammans tolf 6-℔ga och två 8-℔ga haubitser; det ridande batteriet hade fyra 6-℔ga kanoner och fyra 8-℔ga haubitser. Genom generalorder den 12 juni befalldes, att hvarje fältdivision skulle bestå af 260 man med 270 hästar samt det ridande batteriet af 140 man med 200 hästar.

Äfven ett ingeniörkompani (1. sappörkompaniet) organiserades den 28 juli i Göteborg af befäl och beväring ur Jönköpings regemente.

Staberna vid denna armékår voro i allmänhet sammansatta såsom reservarméens. Men alldenstund kårens chef äfven öfvertog högsta befälet öfver hela arméen, blef dess generalstab ökad med en del personal, som vanligen tillkommer en armés högkvarter, såsom generaladjutanter för de inre och yttre ärendena och för artilleriet, artilleri-, kavalleri- och ingeniörbefälhafvare, förste generalintendent, generalinspektör för sjukhusen, generalauditör och fältboktryckare, samt slutligen med kronprinsens personliga stab.

Vidkommande slutligen belägrings- och positionsartilleriet, hvilket ej var indeladt på någon af armékårerna, mobiliserades detsamma på grund af generalorder den 5 april 1814. Det förstnämnda skulle bestå af tre batterier, det första sammansatt af nio 60-℔ga och sju 40-℔ga mörsare, det andra af åtta 24-℔ga kanoner och det tredje af sexton 18-℔ga kanoner. Positionsartilleriet åter skulle utgöras af två batterier, af hvilka det första skulle räkna åtta 12-℔ga och det andra tolf 6-℔ga kanoner. Mobiliseringen, hvartill personalen togs från artilleriregementena, skulle vara fullbordad den 5 maj. Emellertid visade det sig snart, att artilleriet icke kunde lämna tillräcklig personal till så många batterier, hvarför den 7 juni inmönstrades vid positionsartilleriet 6 officerare, 3 civilmilitära personer samt 470 underbefäl, spel och beväringsmanskap af Kalmar regemente. Slutligen mobiliserades af artilleriets personal äfven »det flytande ammunitionsförrådet», hvilket var afsedt att bilda hufvuddepôt af ammunition för hela arméen, samt tyg- och handtverkskompaniet, hvilket förstärktes med ett antal förhyrda handtverkare.

Hvad anskaffningen af hästar beträffar, skedde denna dels genom den ordinarie rustningen samt den extra roteringen, dels medelst inköp och dels, för kortare tid, genom rekvisition. Af arméens 495 extra roteringshästar fick artilleriet på sin lott 354, hvarjämte, då detta antal visade sig otillräckligt, alla öfvertaliga hästar vid infanteriet togos i anspråk af fältbatterierna. Den återstående bristen fylldes af kronobetjäningen medelst rekvisition. Lätta bergbatteriets transport från Göteborg till Strömstad skedde, såsom redan är nämndt, medelst rekvirerad kronskjuts. Detsamma var äfven förhållandet med ett par kanoner af positionsartilleriet, som transporterades från Strömstad till Pilgården. Äfven infanteriet kräfde en myckenhet extra trosshästar, som endast kunde erhållas medelst rekvisition. Genom generalorder den 18 juli befalldes därför fördelningscheferna att uppgöra med kronbetjäningen om uttagandet af 18—19 hästar för hvarje infanteri- och 20 hästar för hvarje jägarbataljon. De bönder, som uppbådades med hästar, skulle vara skyldiga att medföra föda för sig och hästen samt tomsäckar. Andra fördelningen rekvirerade med anledning häraf 234 trosshästar (den hade förut 167), af hvilka dock endast 69 kunde anskaffas.

Hvad trängen vidkommer, är det ganska vanskligt att söka framkalla en bild af dess mobilisering, dels emedan själfva trängväsendet vid denna tid var mycket outveckladt, dels emedan uppgifter om huru det verkligen var beskaffadt merendels saknas. Allt som angår hvad vi mena med »truppträng» var öfverlåtet åt vederbörande regementschefs godtycke, då han af regementets trängfordon i regeln ägde rätt att medtaga hvilka han ville. Hvad åter »stora trängen» angår, förväxlades och sammanblandades denna ofta med truppernas träng. Sålunda räknades till den trupperna tilldelade »fortskaffningstrossen» denna tid äfven proviant- och furagekolonner samt sjukvårdsträng.

Enligt generalorder den 30 maj 1814 skulle fortskaffningstrossen vid en infanteribataljon bestå af 4 vagnar och 2 kärror (eller 16 kärror), anspända med 16 hästar, nämligen 1 ammunitionsvagn (eller 4 kärror), 1 sjukvagn (eller 4 kärror), 1 officersbagagevagn (eller 4 kärror), 1 vagn (eller 2 kärror) anspänd med 2 hästar för transport af kittlar, spadar och yxor m. m., samt 2 kärror, en för medicinaltrossen och 1 för kanslihandlingarna, hvardera förspända med en häst. Kavalleribataljonens truppträng utgjordes antingen af 3 vagnar och 6 kärror

eller 17 kärror, anspända med 17 hästar. De bataljoner, som medförde tält, hade därjämte rättighet att medföra en fyrspänd vagn. Hvarje fyrspänd vagn skulle åtföljas af två, hvarje tvåspänd vagn eller kärra af en tross-soldat. Men mycket af hvad denna trossplan innehöll fanns endast på papperet. Under fälttåget i Tyskland hade de gamla trosskärrorna blifvit utbytta mot vagnar, och det dröjde därför en tid, innan återbytet kunde äga rum. Härtill kom, att, då proviant-, furage- och sjukvårdsträngen äfven skulle fortskaffas af trupperna, trupptrången måste ökas med ett större eller mindre antal rekvirerade s. k. »bondkärror».[1] Den olägenhet, som arméen med hänsyn till dess rörlighet skulle röna af en dylik anordning, insågs dock snart, hvadan på generalorder den 25 juli anbefalldes, att bataljonernas tross skulle delas i den »lätta» och den »tunga». Till den lätta, som skulle följa dem i marschen, skulle räknas de fordon, som voro lastade med ammunition, medicinalier och sjukbårar samt yxor och spadar, således hvad vi kalla stridsträng, och till den tunga all öfrig fortskaffningstross.

Hvad vi mena med stor träng motsvarades denna tid af de rörliga ammunitionsdepôterna och det flytande ammunitionsförrådet samt af magasinstrossen och »den rörliga sjukhusattiraljen». Ammunitionsbehofvet beräknades, i en skrifvelse af den 5 april 1814 till chefen för artilleriet vid reservarméen, till 1,2 million skarpa patroner för hvarje 5,000 man af infanteriet, 360 skott för hvarje jägare och 600 skott för hvarje pjes vid fältartilleriet.[2] Beräkningen var uppgjord under den förutsättning, att fälttåget skulle räcka i tre månader. Af infanteriammunitionen skulle hvarje soldat bära i patronköket 30 patroner, medan 30 patroner för man skulle fraktas på bataljonens ammunitionsvagn och de öfriga forslas sjöledes. Man insåg emellertid snart, att ammunitionsersättningen, till följd af de långa distanserna och de svåra kommunikationerna, kunde blifva förenad med mycken tidsutdräkt, hvarför genom generalorder den 11 juni bestämdes, att vid hvarje fördelning och brigad skulle bildas en rörlig depôt af reservammunition, hvilken depôt alltid skulle åtfölja vederbörande stabskvarter och forslas på »bondkärror med bondhästar». Vid brigaddepôten skulle finnas 60 skarpa patroner och flintor för man, patronerna väl inpackade i lådor och fjärdingar.

---

[1] Regementet Royal Suédois saknade till en början både träng och hästar.

[2] Beräkningen af behofvet af skarpa patroner vid kavalleriet har ej kunnat återfinnas.

När bataljonens ammunitionsvagn blefve tömd, skulle förhållandet anmälas för brigadchefen, som lämnade anordning å ny ammunition till den officer, som ansvarade för uppbörd och utdelning vid fördelningsdepôten. När slutligen äfven detta förråd vore till hälften tömdt, skulle nämnde officer rekvirera ersättning från arméens hufvuddepôt, där det borde finnas 120 skott för man. Den rekvirerande skulle själf låta afhämta det rekvirerade. För att underlätta transporten från bataljonens ammunitionsvagnar till de stridande förfärdigades ett antal trälådor, rymmande 14—1500 skarpa patroner hvardera, som försågos med starka rephandtag, så att de med lätthet kunde bäras af ett par man. För att underlätta utbytet af odugliga eller skadade gevär upprättades slutligen en gevärsdepôt i Strömstad af 7,000 nya gevär, af hvilka, enligt sedermera gifven order, 2,000 gevär skulle fraktas sjöledes i höjd med arméen, såsom »rörlig gevärsdepôt».

Vid samma tid, eller i medlet af juni, nedsattes antalet skarpa skott, som skulle medföras för kanon, till endast 200 och för haubits till 150. Af kanonskotten skulle 125 vara kulskott och 75 karteschskott; af haubitsskotten 120 granatkast och 30 karteschskott.

Magasinstrossen saknade all organisation. Erforderligt antal hästar och fordon för hvarje fora rekvirerades af kronobetjäningen, medan betäcknings- och handräckningsmanskap lämnades af närmaste truppafdelning. Magasin för proviant och furage voro i början af juni månad anlagda i Vänersborg, Uddevalla, Saltkällan, Hede, Tångelanda och Åmål; magasin för endast proviant i Strömstad, Eda, Lidköping och Karlstad, samt för blott furage i Blomholms och Säljeboda. Tillsamman funnos alltså vid denna tid 10 proviant- och 8 furagemagasin. Sedermera anlades ytterligare fyra proviant- och furagemagasin: i Nafverstad, Smedberg, Vettungen och Västra Ed. Stora bagerier för »suckarie-bröd» (du pain sec) inrättades vid magasinen i Åmål och Uddevalla. Till alla dessa magasin förekommo emellertid inga af intendenturen anordnade transporter, utan fylldes de uteslutande af leverantörer, hvilka upphandlade alla förnödenheter efter öfverenskommelse med generalkrigskommissariatet för att sedermera å viss tid och ort afleverera dem. Däremot förekommo så många flera transporter de olika magasinen emellan, då beräkningarna å erforderligt antal portions- och rationstagare icke alltid synes hafva varit

tillräckligt sorgfälligt uppgjorda. Under tiden från den 17 till den 19 juli erfordrades sålunda för transport af proviant mellan Vänersborg och Tångelanda, Vettungen, Saltkällan och Strömstad ej mindre än 249 hästar, och under dagarna den 5—10 juli rekvirerades för magasinens räkning i Strömstad, Hede och Blomsholm 526 hästar. Då allmogen i gränslandskapen icke kunde bära en så tung börda utan undangömde sina hästar i skogen i stället för att inställa sig, då de uppbådades, måste generalkrigskommissariatet från längre bort belägna landsdelar rekvirera hästar, hvilka ombyttes hvart tionde dygn. För att trupperna icke för mycket skulle besväras af kommenderingar af handräcknings- och betäckningsmanskap till dessa magasinsforor, inrättades tre kompanier af half-invalider och konvalescenter, ett i Arvika, ett i Vänersborg och ett i Strömstad samt längre fram under kriget äfven ett i Göteborg, hvarjämte en ständig kommendering af 169 man beväring ur Helsinge regemente tilldelades magasinet vid Västra Ed.

Vidkommande transporten af proviant och furage från magasinen till trupperna i fronten, måste denna uteslutande verkställas genom de senares försorg, hvarvid desamma, såsom nämndt är, endast kunde betjäna sig af rekvirerade hästar och fordon.[1] Att truppernas förseende med deras förplägnadsbehof under sådana förhållanden skulle stöta på de allra största hinder, var naturligt. När magasinen för sina foror tagit alla ortens hästar i anspråk, kunde nämligen kronobetjäningen med bästa vilja i världen icke tillfredsställa de rekvirerande regementscheferna anspråk. Att truppernas underhåll under fälttåget icke skulle hafva gifvit anledning till några större anmärkningar[2] — kommissariatet var eljest icke så väl anskrifvet — är därför ganska förvånansvärdt och kan endast förklaras genom den rikliga tillgången på alla förnödenheter och den fria sjökommunikationen.

Liksom arméens förplägnad i främsta rummet var grundad på ett större antal fasta magasin, var dess sjukvård hufvudsakligen grundad på ett antal fasta sjukhus. I början af juni voro sådana inrättade i Önafors (100 sängar), Uddevalla (100 sängar), Brålanda (50 sängar), Strömstad (75 sängar), Ottingsberg (50

[1] Alla förråd transporterades på axel. Endast vid 2. fördelningen bildades en mindre boskapskolonn af 18 kreatur, som medföljde under marschen öfver gränsen.

[2] Mankell, sid. 28.

sängar), Vagge (50 sängar), Göteborg (100 sängar), Marstrand (30 sängar), Karlstad (150 sängar)[1] och Brinkebergs kulle (150 sängar). Tillsamman voro alltså vid denna tid inrättade 10 fasta sjukhus med 855 sängar. Mot slutet af koncentreringen ökades antalet med 500 i Göteborg och omkring 900 i Strömstad.[2]

I slutet af juli organiserades äfven flyttande sjukhus. På generalorder den 25 i samma månad anbefalldes nämligen, att 200 sängar skulle iordningställas för att åtfölja den del af arméen, som skulle inbryta öfver Töftedalen och Loviseholm, samt att samma anstalt skulle vidtagas i Strömstad för de trupper, som där skulle rycka öfver gränsen. Man blef dock icke färdig därmed på sistnämnda ställe förrän den 5 augusti, men då med dubbla antalet sängar.

I fråga om sjukvården vid trupperna var föreskrifvet, att hvarje ordinarie stamsoldat skulle medföra bandage och bindor för det första förbandet på slagfältet. På grund af generalorder den 4 juli försågs äfven allt reservmanskap med bandage. Vid hvarje bataljon funnos, såsom förut är nämndt, en sjukvagn eller tvenne sjukkärror. I regeln användes emellertid dessa fordon, i stället för att transportera sårade från slagfältet till närmaste sjukhus, förnämligast till transport af sådana sjuka, som, utan att behöfva vård å sjukhus, ej gående kunde åtfölja truppen.

Slutligen torde för fullständighetens skull böra nämnas, att ett hästlasarett för artilleriet i slutet af juli vardt anordnadt i Vänersborg, hvarifrån det sedermera flyttades till Fredrikstad.

Styrkan af de mobiliserade landtrupper, som i slutet af juli 1814 befunno sig i krigsorten, uppgick, enligt deras inlämnade styrkebesked, till 45,569 man. Af dessa hörde 14,666 man till I. arméкåren och 25,929 man till II. armékåren; 4,869 man bildade självständiga truppdelar o. s. v. Personalens fördelning synes af bil. A.

Af ofvannämnda styrka räknade infanteriet 40,216 man (däraf 24,997 man befäl och stam), kavalleriet 1,751 man (befäl och stam) samt artilleriet 2,623 man, däraf 2.155 man befäl och stam o. s. v.

---

[1] Den 8 juni indrogs sjukhuset i Karlstad, och större delen af dess attiralj flyttades till Brinkebergs kulle.

[2] Sedermera under kriget upprättades fasta sjukhus i Fredrikshald, Fredrikstad och Rakkestad.

Utom ofvannämnda styrka funnos i hemorten 7,448 man stam (värfvad och indelt), 2,793 man extra roterings- och förstärkningsmanskap samt 9,252 man exercerad och 5,505 man oexercerad beväring.[1]

Den 8 mars beslöt Kungl. Maj:t, att örlogsflottan skulle försättas uti tjänstbart stånd och göras segelfärdig att vid första öppet vatten utlöpa för att verksamt kunna agera efter omständigheterna, samt att arméens flotta likaledes skulle utrustas till det antal, som erfordrades för att vara den norska flottan öfverlägsen och kunna understödja en landstigning samt arméens operationer. Med anledning häraf inlämnade öfversten Karl af Wirsén, hvilken af kronprinsen var utsedd att under fältmarskalken v. Essens öfverbefäl föra befälet öfver skärgårdsflottan i den stundande kampanjen, den 28 mars till tjänstgörande generaladjutanten för flottan en promemoria af följande innehåll:

»Hans Excellens von Essen uppgifver såsom enda villkoret för lyckliga operationer med arméen, att svenska sjöstyrkan skall vara den norska så öfverlägsen, att den skall kunna uppsöka densamma, slå och förstöra den eller hålla den så innestängd och blockerad i sina hamnar, att den icke må kunna oroa och förhindra arméens rörelser eller göra dem omöjliga och overkställbara, hvilket senare blir oundvikligt, om vår utrustning till sjös icke blifver så kraftfull, att omnämnda ändamål med säkerhet vinnes.» Wirsén ansåg, att norska sjömakten utgjordes af 110 à 120 kanonslupar med 24-℔g bestyckning och 10 kutterbriggar, hvarför han begärde, att af skärgårdsflottan skulle utrustas 85 öppna och 12 däckade kanonslupar samt 6 galèrer, alla väl bemannade och försedda med 24-℔g bestyckning. Order afgick därför om hela skärgårdsflottans mobilisering. Samtidigt afgick order till Karlskrona om utrustande af 8 linieskepp, af hvilka dock halfva antalet endast skulle armeras till hälften, 5 fregatter för blockering af de norska hamnarna mellan Lindesnæs och Kristianiafjorden,[2] 11 mindre bevärade krigsfartyg, 2 däckade kanonslupar samt 7 last- och transportfartyg.

---

[1] [*R. Torpadie*]: Redogörelse för vår senaste mobilisering. Meddelanden från Kongl. krigsarkivet I. Order, rapporter och styrkebesked i krigsarkivet och landtförsvars-departementets kommandoexpedition m. m.

[2] Den västra kusten blockerades af engelsmännen.

Vid första öppet vatten blef blockadeskadern färdig och afgick till sin bestämmelseort. Den utgjordes af fregatterna Eurydice, af Chapman och Orädd, briggen Svalan och skonerten Göteborg samt stod under öfverstelöjtnant Nordenskjölds befäl. Utrustningen af de öfriga fartygen drog däremot längre ut på tiden.[1] Sedan kronprinsen i slutet af maj återvändt från Tyskland, kom dock mera drift i arbetet.[2]

Innan kapitlet om de svenska krigsrustningarna för kriget i Norge år 1814 afslutas, torde en öfversikt äfven böra lämnas af de finansiella resurserna. Endast med dem för ögonen kan man nämligen till fullo uppskatta styrkan och uthålligheten af den anfallskraft, som från vår sida vid detta tillfälle sattes i rörelse.

Kriget i Tyskland hade kostat Sverige »ganska ringa».[3] Underhållet under själfva fälttåget hade till allra största delen blifvit bestridt med engelska subsidier, hvilka under år 1813 erlagts till ett belopp af 1,3 million pund sterling,[4] d. v. s. efter dåvarande medelkurs 9,750,000 riksdaler banko. Hela tyska krigsskulden utgjorde därför efter slutadt fälttåg endast 1,5 million banko, och äfven till dess betäckande fanns särskild tillgång uti den lösepenning af 3,500,000 riksdaler preussisk kurant, eller 4,812,500 riksdaler banko, som blifvit utfäst för Pommern och Rügen. Mobiliseringen och utrustningen af den från kriget hemvändande I. armékåren kräfde endast obetydliga utgifter. Så väl beväpning och ammunition som utredning och beklädnad var i ett förträffligt skick. Stora förråd af diverse persedlar och proviant kvarlågo därjämte i Tyskland, därifrån de efter hand öfverskeppades till de bohuslänska hamnarna och Göteborg.

---

[1] Hvad skärgårdsflottan vidkom, voro svårigheterna med utrustningen större, än man beräknat. Antalet öppna kanonslupar kunde därför icke uppbringas till mer än trefjärdedelar af det, som Wirsén begärt.

[2] *G. af Klint*, Underrättelser, rörande krigsoperationerna mot Norrige år 1814. Manuskript i krigsarkivet. Statssekreteraren Wirséns bref till Essen, den 9 mars 1814 m. m.

[3] Kungl. Maj:ts prop. till rikets ständer d. 10 dec. 1817, sid. 113.

[4] Utdrag af protokollet öfver handels- och finansärenden den 1 mars 1815, tryckt i 1815 års riksdagshandlingar, sid. 1317.

Hvad åter II. armékåren (reservarméen) och flottan vidkom, skedde deras utrustning dels för de öfverskott och besparingar, som uppstått på 1813 års budget — tillsamman uppgående till omkring 1,5 million banko — dels för en del af återstoden af den krigsfond, som ständerna beviljat 1812 och af hvilken fanns outtaget vid 1814 års början ett belopp af 1,769,994 riksdaler banko.[1]

Det norska fälttåget beräknades taga en tid af tre månader i anspråk.[2] Till bestridande af därmed förenade kostnader fanns den 27 april 1814 en inhemsk tillgång af, i rundt tal, 2,422,000 riksdaler banko. Dessutom kunde tillsvidare påräknas ett månatligt tillskott af 30,000 $, eller (efter den kurs, som gällde för tillfället) 225,000 riksdaler banko, i utländska subsidier. Då krigsutgifterna månatligen beräknades komma att kräfva 5 à 600,000 riksdaler banko, medtogos alltså af den inhemska tillgången i hvarje månad, sedan subsidierna frånräknats, minst 300,000 riksd. banko. I händelse dessa komme fortfarande att utgå, skulle kriget sålunda kunna föras »*med de existerande* (*inhemska*) *fonderna*» åtminstone till och med oktober månads utgång.[3] Därefter fanns af inhämska tillgångar till konungens disposition endast lilla och stora kreditiven, det förstnämnda afsatt i riksgäldskontoret till ett belopp af en och en half million banko, hvaraf en tredjedel var tillgänglig för »hvarjehanda utomordentliga» tillfällen och öfriga två tredjedelar i fall af oundgängliga försvarsanstalter, samt det sistnämnda, som dock ej fick lyftas utan i sammanhang med riksdagens sammankallande, anvisadt på riksbanken till ett belopp af två millioner banko. Vare sig nu att subsidierna komme att fortfara eller ej, skulle således krigskostnaderna kunna fullt betäckas med inhemska fonder och kreditiv till årets slut, allra helst stora förråd af spannmål och andra födande varor redan funnos hopade i kronans magasin. Ofvannämnda medel behöfde icke heller — då kriget blef mycket kortare än någon beräknadt — på långt när tagas i anspråk. Först den 15 december lyftes den första tredjedelen eller 500,000 riksdaler

---

[1] Protokoll öfver handels- och finansärenden den 1 mars 1815, där de summor, som uttagits före 1814 års ingång, äro angifna.

[2] Tiden utsträcktes sedermera för *halfva* styrkan till slutet af november. Kronprinsens svar på Förste generalintendentens skrifvelse af den 28 juli. Högkvarterets handl. Krigsark.

[3] Om nämligen 200,000 riksd. banko afräknades såsom fyllnad i april månads utgifter och 375,000 riksd. banko (förutom 225,000 riksdaler banko subsidiemedel) beräknades åtgå till de månatliga krigsutgifterna.

banko å kreditivet i riksgäldskontoret.[1] Wirséns förmenta yttrande, att »alla resurser voro förbi» med november månads utgång, beror alltså på någon missuppfattning eller afser kanske riksbankens och riksgäldskontorets mellanhafvande.[2]

Huru de finansiella förhållandena gestaltat sig, därest kriget dragit ut på längden, skola vi i slutet af detta arbete närmare söka utreda.[3]

Norges försvarskraft år 1814.[4]

Den reguliera norska arméen rekryterades denna tid dels genom värfning, dels genom utskrifning. Utskrifningen skulle ske efter folkmängden men drabbade i verkligheten endast allmogen, då köpstädernas invånare voro befriade därifrån, likasom många privilegierade personer på landet. Tjänstetiden för det utskrifna, »nationale», manskapet hade nyligen blifvit nedsatt från ända till tolf år, till endast åtta år. Den räknades från den dag, då rekryten första gången mottog order om inställelse under fanan, till den dag, då hans efterträdare i numret approberades. En del af det yngsta och kraftigaste manskapet, som erhöll afsked, upptogs emellertid allt framgent i rullorna under

---

[1] P. M. af den 27 april, lemnad till kronprinsen af statssekreteraren Wirsén. Originalet förvaras i H. M:t konungens privatarkiv. Där förvaras äfven en odaterad »Spécification de la quantité de blé, qui, d'après les derniers rapports, se trouve dans les Magasins de la Couronne, et dont la Direction des Magasins Publics est chargée de rendre compte.» Den synes vara från samma tid.

[2] Schinkel-Bergman, VIII, sid. 212.

[3] Klingstedts »Ekonomiska bidrag», hvilka anföras af Mankell, sid. 29, äro både oriktiga och ofullständiga. När han säger om 1814 års norska krig: »Detta fälttåg, som började utan penningar och förråder, slöts med öfverskjutande magasins-tillgångar för nära 1 mill. riksdaler banko», är endast eftersatsen riktig. Förklaringen är måhända att söka på sista sidan af Klingstedts broschyr: »I nåder förunnades mig slutligen en nedsatt befattning o. s. v. . . . . . har jag till förekommande af vidriga omdömen sett mig föranlåten att . . . inför ett rättvist publikum framställa mina bemödanden i fäderneslandets tjänst». Förste generalintendent var De la Grange ända till den 12 aug. och ej, som Mankell uppgifver, sid. 29, blott för »observationskåren» (vidare härom längre fram).

[4] Till grund för efterföljande redogörelse ligger hufvudsakligen »Samlade uplysningar om Noriges krigsmakt» m. m. af öfversten *A. af Klercker*. Denna rapport är synnerligen omsorgsfullt utarbetad under den tid då Klercker, våren 1814, var förordnad att af danska regeringen mottaga kartor och handlingar rörande Norge. Manuskript i krigsarkivet. Mankell kallar den, sid. 41, en »uppgift, som öfverste A. Klercker uppsnappat i Köpenhamn».

namn af »landtvärn» till ett antal af 50 man för hvarje nationalt kompani. Landtvärnsmännen hade inga öfningar i fredstid; deras enda skyldighet var att intill fyllda 50 år — om de voro gifta eller besutto odaljord intill 45 år — i händelse af krig utgöra den stående härens reserv.

Landet var indeladt i 5 utskrifningsdistrikt:[1] det Vesterlehnska, Söndenfjeldska, Stavangers, Bergens och Trondhjems. Härtill kom det Söndenfjeldska dragondistriktet, som var insprängdt i några af de nu nämnda. Inom dessa distrikt hade de nationala regementena sina vissa bataljons- och kompaniområden, s. k. kantoner. Vid utskrifningsförrättningarna, som höllos kompanivis hvarje år, närvoro utom ortmyndigheterna amtmannen, regementschefen, kompanichefen och distriktets krigskommissarie. Inför denna nämnd inställde sig alla vapenföra och krigstjänstskyldiga ynglingar, som fyllt 16 år och ännu icke inkallats under fanan. De, som första gången inställde sig, infördes, om de voro dugliga till vapentjänst och icke därifrån af någon orsak befriades, uti regementets rullor såsom »reservister», hvarefter de aflade trohetseden. Sedan de gamla soldaterna afskedats, kasserats eller flyttats öfver till trossen eller landtvärnet (kustvärnet), uttogos, i mån af därigenom uppkomna vakanser, ett antal af de äldre och kraftigaste reservisterna att efter dem fylla leden. Dessutom uttogos alltsedan år 1806 en del reservister till ersättning för de vakanser, som uppstått vid de värfvade trupperna. För dessa reservister afkortades tjänstetiden till 6 år.[2]

Infanteriet bestod af 3 värfvade och 6 nationala regementen, 1 värfvad jägarkår samt 2 nationala skidlöpare- och 2 nationala skarpskyttebataljoner. De värfvade regementena voro: det Söndenfjeldska (Fredrikshald), det Nordenfjeldska (Fredriksstad) och det Oplandska (Kristiania); de nationala voro: det Akershusska skarpskytteregementet (Kongsvinger), det Telemarkska (Fredriksværn), det 1. och 2. Trondhjemska (Trondhjem), det Vesterlehnska (Kristianssand) och det Bergenhusska regementet (Bergen). Med det Akershusska regementet var i regementsförband förenad den Söndenfjeldska skidlöparebataljonen, med det 1. Trondhjemska Trondhjems (Nordenfjeldska)

---

[1] Dessutom funnos för flottans behof 6 enrolleringsdistrikt utmed kusten.

[2] Enligt uppgifter, meddelade svenska högkvarteret före norska fälttågets början, skulle allt rullfördt men ännu icke inkalladt, approberadt reservmanskap vid norska arméen 1814 hafva uppgått till 11,723 man.

skidlöparebataljon och med den värfvade jägarkåren, eller som den benämndes, det Norske Jægercorps, Valders' och Bergenhus' skarpskyttebataljoner.

Ett värfvadt regemente var på fredsfot indeladt i 10 värfvade (däraf 2 jägare och 8 musketerare) kompanier till 80 man och 12 nationala (däraf 2 jägare och 10 musketerare) kompanier till 100 man.[2] De värfvade kompanierna tjänstgjorde året om. Mellan de 28 dagar långa årliga exercistiderna var dock halfva styrkan permitterad. De nationala kompanierna åter lågo mellan de årliga exercistiderna i sina kantoner eller, som vi skulle säga, »på roten». Regementet formerades på 2 värfvade bataljoner, hvardera bestående af 1 kompani jägare och 4 kompanier musketerare, och 2 nationala bataljoner, hvardera bestående af 1 jägare- och 5 musketerarekompanier. Den norska jägarkåren — infanteriets elitkår — var indelad på 4 kompanier, hvardera bestående af 8 underjägare och 120 man, af hvilka 70 man voro permitterade mellan exercistiderna.

Ett nationalt regemente hade blott två kompanier till 110 man (med underbefäl och spel) i ständig tjänstgöring, af hvilka 70 man permitterades mellan exercistiderna. De öfriga kompanierna, fördelade på 3 nationala bataljoner om 6 kompanier till 100 man,[2] sammandrogos endast till kortare rekryt-, kompani- eller bataljonsöfningar. Rekrytskolan räckte i tre veckor; därpå följde en treårig exercisperiod: första och andra året 12 dagars kompaniexercis, antingen afdelningsvis eller med hela styrkan, och tredje året 16 dagars bataljonsexercis.

Det nationala infanteriets underhåll hvilade på jorden. Från början hade två hela, fyra halfva eller åtta fjärdedelsgårdar varit sammanlagda i en rote eller, som det i Norge kallades, »Lægd», hvilken det ålåg att anskaffa och underhålla en soldat Anskaffningssättet hade emellertid under tidernas lopp ändrats och lægden småningom minskats, så att den år 1813 i regeln endast utgjordes af en gård. På denna gård arbetade soldaten, då han var hemma, åt lægden. Inkallades han i tjänstgöring, försågs han af lægden med kost och underhåll till mötes- eller kantonementsplatsen, och efter slutad kommendering måste lægden åter taga honom i tjänst eller betala honom sedvanlig lön. I sistnämnda fall fick han ett pass, som gaf honom rättighet att

[1] Det Nordenfjeldska hade 1813 endast 6 värfvade musketerarekompanier men däremot 12 nationala.

[2] Valders' nationala skarpskyttebataljon räknade 600 man i ledet, Bergenhus' 700 man, skidlöparebataljonerna hvardera 300 man.

söka sig uppehälle annorstädes. Utan ett dylikt pass vågade ingen gifva honom arbete.

Den norska arméens reguliera infanteri bestod alltså denna tid på fredsfot af 6 värfvade och 28 nationala bataljoner samt 1 värfvad jägarkår med tillsamman 209 kompanier, af hvilka 46 lågo i ständig tjänstgöring. Styrkan, inberäknadt 496 officerare, 1,109 underofficerare och 498 spel samt 69 civil-militära personer, uppgick till 22,624 man. Af truppen i ledet voro 2,952 man värfvadt manskap, och något mer än tusen man af det nationala manskapet hade en längre tid legat i garnisonstjänst. Det rullförda landtvärnet vid infanteriets regementen och kårer räknade 8,750 man.

Vid mobilisering skulle enligt planen endast tre fjärdedelar af ett regementes styrka rycka i fält under namn af »regementets marscherande del», medan återstoden bildade depôt. Ett värfvadt regemente på fältfot räknade sålunda i regeln endast 48 officerare, 100 underofficerare, 42 spel och 1,500 man eller tillhopa 1,690 man; ett nationalt regemente 39 officerare, 84 underofficerare, 34 spel(?) och 1,500 man eller tillhopa 1,657 man. Ett fältregemente indelades i 2 bataljoner, hvardera på 1 jägare- och 4 musketerare-divisioner.

Af det ofvan sagda framgår, att en depôtbataljon utom befäl räknade omkring 500 man samt att för hvarje värfvad eller längre tid tjänstgörande soldat kom vid de värfvade fältregementena 1 nationalsoldat och vid de nationala fältregementena 6,5 nationalsoldater. Vid depôtbataljonerna beräknades blott 1 officer för hvar 51 man, en underofficer för hvar 22 man och 1 stamsoldat för hvar 35 man nationala. Om äfven regementets landtvärn inkallades, formerades det i 3 divisioner och försågs med befäl från depôten, där i sådant fall befälsbristen måste afhjälpas genom konstituerande af vicekorpraler.

Infanteriet på fältfot skulle alltså räkna:

	Officerare:	Under-officerare:	Spel:	Värfvade:[1]	Nationala:
vid 3 värfvade regementen . .	144	300	126	2,250	2,250
vid 6 nationala regementen. .	234	504	204	1,200	7,800
vid 4 nationala skarpskytte- och skidlöparebataljoner (antagligen)	32	71	32(?)	—	1,240
vid 1 värfvad jägarcorps . . .	17	56[2]	9	480	—
Tillhopa:	427	931	371	3,930	11,290

[1] eller soldater, som tjänstgjort en längre tid i garnison, alltså hvad vi mena med stam.

[2] Med »underjägare».

Det mobiliserade infanteriets sammanlagda styrka skulle alltså uppgå till 16,949 stridande. Vid depôterna skulle samtidigt finnas 68 officerare, 178 underofficerare, 127 spel, 150 stam- och 5,082 nationala soldater, eller tillhopa 5,605 man.

Kavalleriet bestod af: det Söndenfjeldska dragonregementet, deladt i 6 skvadroner om 2 kompanier, hvardera bestående af 75 man dragoner, 30 man landtvärn och 20 reservister; Akershus' ridande hästjägarekår, bestående af ett värfvadt kompani om 52 man och 3 nationala kompanier, hvartdera om 75 jägare, 30 man landtvärn och 20 reservister; samt Trondhjemska dragonkåren, bestående af 4 kompanier, hvartdera räknande 75 dragoner, 30 man landtvärn och 20 reservister.

Till dragonernas och de nationala hästjägarnes underhåll voro vissa kronohemman anslagna. Hvarje s. k. stamgård brukades af en »utredare», som var skyldig att med hjälp af vissa augmentsräntor underhålla ryttaren samt anskaffa och vårda dennes häst, så länge den stod i »kvarteret». Utom distriktet remonterades af kronan. Ryttarens och hästens utredningspersedlar anskaffades likaledes af utredaren, hvilken det äfven ålåg att betala för deras vård vid närmaste garnisonsförråd. Kavalleriets exercis var ordnad som infanteriets. Äfven kavalleriets landtvärn fick sålunda ingen öfning i fredstid; det borde också endast i högsta nödfall inkallas. Reservisterna åter, 380 man, voro däremot skyldiga att deltaga i alla tåg och mönstringar samt »bruge den reserverede Armatur og Mundering och gjöre Tjeneste som Rytter- eller Dragondrenge samt besætte de ledige Nummere».[1]

Kavalleriets hela styrka uppgick på fredsfot till 60 officerare, 104 underofficerare, 40 spel och 1,477 stamryttare, för hvilka funnos 50 stamhästar och 1,473 »kvarterhästar». En så stor styrka kunde dock icke mobiliseras af brist på furage och hästar. Under fälttågen 1808 och 1809 hade endast 2 skvadroner kunnat göras beridna; resten af manskapet hade måst strida till fots.

Artilleriet räknade år 1813 44 officerare, 135 underofficerare, 46 spel samt 360 värfvade och 1,375 nationala artillerister, hvartill kommo 50 reservister. Denna personal skulle enligt 1797 års organisationsplan[1] vara indelad på

---

[1] Georg Ræder, Om Norges væbnede Landmagt, Norskt Mil. Tidsskr. II R. 7 B., sid. 87.

det *Söndenfjeldska* artilleriet, bestående af:
1 ridande batteri med 8 3-℔ga kanoner och 2 10-℔ga lätta haub.,
1 fältbatteri med 8 6-℔ga kanoner och 2 10-℔ga tunga haub.,
2 fältbatterier, hvartdera med 8 3-℔ga kanoner och 2 10-℔ga tunga haub.,
1 batteri med 8 3-℔ga kanoner och 2 10-℔ga lätta haub.;

det *Nordenfjeldska* artilleriet, bestående af:
1 batteri med 8 3-℔ga kanoner och 2 10-℔ga lätta haub.;

Kongsvingers artilleri, bestående af:
1 batteri med 8 3-℔ga kanoner och 2 10-℔ga lätta haub. samt *i reserv:* 2 batterier, det ena med 8 12-℔ga kanoner och 4 36-℔ga haub. och det andra med 8 6-℔ga kanoner och 2 10-℔ga tunga haub.

Dessutom åtföljdes hvarje fältbataljon vid infanteriet af 2 1-℔ga kanoner, s. k. amysetter, under en artilleriofficers befäl. Öfningstiden och underhållet för det nationala artillerimanskapet var lika som vid infanteriet.

Af ofvanstående synes, att fältarméen, förutom reservartilleriet, skulle räkna sju batterier med tillsammans 48 3-℔ga och 8 6-℔ga kanoner samt 14 haubitser. Denna artilleristyrka kunde dock icke af brist på hästar och furage mobiliseras hvarken 1808 eller 1809. Under dessa år hade bristen varit så stor, att man endast kunnat sända i fält ett ridande och ett 3-℔gt fotbatteri.

Ingeniörtrupper funnos icke i fredstid, endast 10 ingeniörofficerare, hvilka i händelse af fredsbrott uppsatte sådana af kontingenter ur de värfvade regementena.

Trängväsendet låg i sin linda. Enligt 1791 års regulativ skulle norska hären på fältfot behöfva 5,500 trosshästar. Under de föregående krigsåren hade det emellertid visat sig omöjligt att uppnå denna höga siffra. En stor del af trossen var därför beräknad att fortskaffas medelst skjuts.[1]

En bataljons truppträng skulle enligt planen bestå af 25 kuskar med 38 hästar och nödigt antal vagnar och hästar, enligt följande fördelning:

2	amysetter	med	4	hästar och	2	kuskar,
2	karduskärror	»	4	» »	2	»
10	patronkärror	»	10	» »	10	»
5	»divisionsvagnar»[2]	»	10	» »	10	»

[1] När kriget utbröt sommaren 1814, hade blott en del bataljoner sin tross ordnad.

[2] För officerarnes bagage, redskap, persedlar m. m.

Dessutom beräknades:

För bataljonschefens	behof	2	hästar	och	1	kusk,
» majorens	»	1	»	»	1	»
» bataljonskirurgens	»	1	»	»	1	»
» regementskvartermästarens	»	1	»	»	1	»
» bataljonsadjutantens	»	1	»	»	1	»
» artilleriofficerens	»	1	»	»	1	»
» bössmakarens	»	1	»	»	1	»

Sammanlagda styrkan af norska arméens reguliera trupper utgjorde år 1813 26,314 man (bil. B). Krigsstyrkan beräknades till omkring 20,500 man (»stridande»); hvartill kommo 5,600 man depôttrupper, 400 reservister för kavalleriet och artilleriet samt 9,350 man landtvärn för alla tre vapenslagen; i allt sålunda 35,850 man.

Förutom de reguliera trupperna funnos äfven åtskilliga slag af *lokaltrupper*, såsom kustvärn, borgarbeväpning, frivilliga kårer, fribataljoner och allmogebeväpning, s. k. »Mandhusinger». Kustvärnet hade blifvit upprättadt åren 1801 och 1807. Det utgjordes dels af nationala soldater, som kasserats för mindre duglighet, dels af de vapenföra personer, som bodde i kustdistrikten utom städernas grund och som icke blifvit inskrifna vid sjöenrolleringen eller vid landtarméen. Borgarbeväpningen infördes samtidigt. Genom ett kungl. reskript hade städernas borgarskap under de första krigsåren blifvit ålagda att uppsätta väpnade kårer till skydd för sina territorier. De bäst organiserade voro Kristianias, Kristianssands och Stavangers, för hvilka regeringen förordnat officerare. De öfriga torde i militäriskt hänseende ej hafva ägt någon betydelse. Frivilliga kårer funnos i Röros och Kristianssand. Den förstnämnda var bildad redan år 1788 af grufdrängar, hvilka därigenom vunno befrielse från den allmänna utskrifningen. De s. k. fribataljonerna, hvilka skulle bildas af reservister, som ännu icke inkallats under fanan, voro endast en organisation på papperet.[1] Detsamma var äfven förhållandet med allmogebeväpningen. Uppropet af den 9 juni om allmän beväpning »til Forsvar af Arne, af eget Hjem, til Bevogtning for Kone og Börn, og hvorved enhver Nordmand vil kappes om at vise Mandemod, ligt Fædre-

[1] »Ils ne sont point formés en Bat:ns séparées; on les attache par canton aux régiments de l'Infanterie»; »Tableau exact», lämnad till Karl Johan. Jfr Meidell, Norskt Maanedsskrift 1860, sid. 355.

nes, der aldrig ustraffet lode nogen Fiende betræde Norges lykkelige Dale», ledde nämligen, så vidt kändt är, säger Aall, endast till förberedande åtgärder på några få ställen i landet, hvarvid »egennyttan dref sitt spel.»[1]

Sammanlagda antalet organiserade lokaltrupper beräknades af Klercker till 1,615 man (bil. B). Af en norsk författare[2] uppgifves styrkan till 49,020 man. Lägger man härtill den reguliera arméen samt landtvärnet och flottans besättning, skulle Norge 1814 uppställt hvar tionde människa under vapen — hvilket är orimligt.

Hvad det fasta gränsförsvaret vidkom, utgjordes det af fästningarna Kongsvinger, Fredrikssten och Fredriksstad. Ingendera kunde anses vara i full krigsberedskap, om de än blifvit försedda med några månaders proviant för besättningen och ett knapphändigt förråd af ammunition. Fredriksstad var svagast. Dess ändamål var att behärska Glommens utlopp och utgöra en säker tillflyktsort för skärgårdsflottan. Men bäggedera ändamålen förfelades. Närbelägna höjder dominerade densamma från flera håll. Den hade dock lätt kunnat sättas i bättre skick, om nya verk anlagts på Krageröen, hvilket emellertid fordrat ett femtiotal nya artilleripjeser. Att detta icke skedde, berodde säkerligen därpå, att fästningen förlorat en stor del af sin strategiska betydelse genom svenska flottans öfvermakt. Därigenom var det nämligen möjligt för svenskarne att segla förbi densamma och landsätta trupper långt upp i Kristianiafjorden.

Fredrikisstens betydelse var icke heller stor, emedan den utan svårighet kunde kringgås. Annat hade förhållandet varit, om norrmännen varit så starka, att de kunnat gripa till offensiven. Vid ett anfallskrig mot Sverige kunde man icke önska sig bättre depôt. Emellertid var fästningen långt ifrån lätt att betvinga med de anfallsmedel, som denna tid stodo till buds. Dess höga läge på toppen af en klippa, omgifven af andra klippor och skog, tillät visserligen ett betäckt närmande, men de kassematterade förrådsrummen gjorde ett bombardement föga farligt, och i klippmurarna kunde bresch icke skjutas. Fredrikssten ansågs icke utan skäl för Norges starkaste fästning. Karl

---

[1] Aall, sid. 468

[2] Georg Ræder, Norges Landforsvar i 1814 og i 1887, Norsk. Mil. Tidsskr. 1889. Han uppgifver den reguliera arméens styrka år 1814 till 652 officerare, 1,409 underofficerare, 4,572 värfvade och 19,025 nationala soldater, samt 9,310 man landtvärn.

Johan kallade den också, sedan han närmare tagit densamma i betraktande efter fälttågets slut, för Nordens Gibraltar.

Hvad slutligen Kongsvinger vidkommer, kunde den endast betraktas såsom ett starkt brohufvud för en norsk armé, som ville operera på Glommens östra strand.

Utom ofvannämnda tre fästningar funnos i det inre af landet och utmed södra och västra kusten ett stort antal förskansningar och batterier, hvilka dock till större delen utgjordes blott af svaga jordvärn, bestyckade med gamla och mer eller mindre odugliga pjeser.

Den norska flottan utgjordes år 1814 af 8 briggar och 1 skonertbrigg, 46 kanonslupar, 51 kanonjollar, 3 mörsarebåtar, 2 kuttrar, 3 rekognosceringsfartyg, 2 bombarder, 7 flytande batterier samt 11 mindre fartyg och båtar. Af briggarna stod dock en på stapeln, och en kunde icke utrustas. Till denna flottas bemanning fanns god tillgång af ypperligt sjöfolk, dels tillhörande lotsstaten, dels utskrifna i enrolleringsdistrikten. Den förstnämnda räknade år 1813 icke mindre än 5 öfverlotsar, 64 åldermän, 881 fasta och 1,123 reservlotsar, de utskrifna 4,469 krigsdugliga enrollerade.

Af det föregående framgår, att Norges krigsmakt var betydligt underlägsen Sveriges. Hufvudstyrkorna af de reguliera fälttrupper, som på båda sidor mobiliserades, förhöllo sig till hvarandra som 22 till 13 (norskt landtvärn medräknadt). I fråga om flottorna var öfvervikten på svenska sidan ännu större. Men icke dess mindre borde hoppet om en lycklig utgång af striden för de norska vapnen icke varit alldeles uteslutet. Stödd som norska arméen var på trenne gränsfästningar och kämpande i en terräng, uppfylld af svårtillgängliga pass och fjällbygder, borde den åtminstone under en längre tid kunnat hålla en fiende stången. Att så icke blef förhållandet berodde också utan tvifvel mera på stridskrafternas organisation, utrustning och framför allt ledning än på den nummeriska underlägsenheten.

Soldatmaterialet var godt. Omdömet bland de svenska officerare, som deltogo i fälttåget, är därom enhälligt. Det

var ett härdadt och modigt folk, vant vid umbäranden och försakelser. Men organisationen förmådde endast mycket ofullständigt uppfostra det till en armé af disciplinerade soldater. Gällande befordringsföreskrifter, grundade som de voro på sträng anciennetet, i förening med otillräckliga pensioner. fyllde de högre befälsbeställningarna med ålderdomssvaga och bräckliga officerare, oförmögna till ansträngande tjänstgöring, vare sig i krig eller fred. Det duktiga folket i ledet, klagade därför general Staffeldt 1808, lystrade icke till sådana män, hvarför han icke vågade föra något partigängarkrig mot svenskarne. »De kjende denne (Krig)», skrifver han, »neppe af Navn, langt mindre af Böger. Det er sörgeligt.»[1] För att bereda tillfälle för det yngre befälet till större öfning och verksamhet i tjänsten och för att på samma gång afhjälpa bristen på inre homogenitet inom truppförbanden hade därför under de senare åren, såsom förut är nämndt, nationala kompanier inkallats i ständig tjänstgöring. Men den dualistiska organisation, som härigenom uppkom, visade sig icke fördelaktig. »Den störste og væsentligste Mangel», skrifver Seyersted den 3 september 1814 till öfverkrigskommissionen, »er efter min uforgribelige Formening nok at söge i Armeens hidtil værende Organisation; thi der hörer mere end menneskelige Kræfter til at debrouillere dette Chaos».[2]

Vid en jämförelse med den svenska arméen finner man nog äfven uti den senare stora organisativa brister. Men de voro mindre farliga för tillfället, alldenstund större delen af denna armé legat öfver ett år i aktiv krigstjänst, hvarunder organisationens största ojämnheter hunnit att afslipas. Slutligen får man icke förbise den oerhörda öfvervikt, som svenska arméen ägde uti ett stort antal officerare, hvilka på främmande slagfält förvärfvat vana vid att föra höga befäl, i främsta rummet arméens högste befälhafvare, kronprinsen. Endast uti hans person hade svenska arméen en öfverlägsenhet, hvilken prins Kristian trots alla ansträngningar icke förmådde utjämna.

Vidkommande de olika vapenslagens inom norska arméen krigsduglighet anser C. O. Palmstierna,[3] hvilken tjänstgjorde såsom stabsadjutant under kriget 1814 och sedermera i flera år

[1] Ræder, Norskt Mil. Tideskrift 2 R. 7 B. Sid. 80.

[2] Morgenstjerne, Historisk Beretning om Staffeldts Forhold, II del., sid. VI.

[3] Anteckningar om norska arméen. Manuskript i krigsarkivet.

vistades i Norge såsom Essens adjutant under den tid, denne var riksståthållare, att kavalleriet, med undantag af hästjägarekompaniet, var odugligt. Ryttarhästarna förstördes hemma i kvarteren, där de kördes för tyngre åkdon, och ryttarne kunde icke rida, åtminstone hvarken »vända eller sluta». Annars voro de »flinka och agila, kunde simma och voro viga». De kunde hafva bildat en utmärkt trupp, säger han, om de fått mera öfning och hästarna bättre handterats. Vid artilleriet funnos flera skickliga officerare, men pjeserna, trepundiga kanoner, voro »icke särdeles dugliga». Infanteriet ansåg han vara bättre, hvad mannen i ledet vidkom för mer än det svenska i allmänhet taget men sämre än Smålandsregementena. Truppen hade lätt att fatta, »var härdig och lättfödd». Officerarne i de lägre graderna voro tämligen väl instruerade, »de öfriga okunniga». Trossen var dåligt inrättad.

Hvad som äfven förringade den norska arméens krigsduglighet under 1814 års fälttåg var dess bristfälliga utrustning. Något gevärsfaktori fanns icke inom landet. Alla gevär hade kommit från Danmark. Uti fästningarna funnos visserligen mindre reservförråd och reparationsverkstäder, där regementenas bössmakare under fredstid fingo sin utbildning, men dels var behållningen i dessa förråd mycket ringa, dels utgjordes den af föråldrade modeller. Att anskaffa nya gevär från utlandet försvårades af blockaden och omöjliggjordes genom bristen på klingande valuta. Artilleriet var något bättre lottadt, så till vida som att järnkanoner kunde gjutas vid järnbruken i Moss och Laurvik. Metallkanoner måste däremot införas från utlandet. Detta var äfven fallet med krut. Hvarken salpeterverk eller svafvelbruk funnos inom landet, sedan de försök, som gjorts under Fredrik V:s tid, misslyckats. År 1794 hade visserligen fyra eller fem krutkvarnar varit i gång, nämligen en i Kristiania, en i Kongsberg, en vid Bergen samt en eller två vid Trondhjem. Men de hade varit i privat ägo och endast haft sysselsättning med bergverkens betjänande. Ovisst är ock, om de funnos kvar 1814. Arméen och flottan hade i allmänhet fått sitt krutförråd från Danmark, om än någon mindre kvantitet, besynnerligt nog, importerats från Sverige.[1] Behofvet af krut för ett helt fälttåg var dock långt ifrån fylldt, hvilket var så mycket betänkligare, som kvaliteten i allmänhet var dålig.

---

[1] Thaarups statistik.

Blott en tredjedel af kompaniernas krutförråd kunde anses för »god och stark», och därmed voro kruthornen fyllda. Återstoden däremot var så svag, att jägarnes kulor på 200 stegs afstånd icke slogo igenom målskjutningstaflan. Denna sämre del lämnade därjämte så mycket slagg efter sig i pipan, att den måste viskas efter hvartannat skott för att kulan skulle gå ned.[1] Seyersted skrifver också i sitt ofvan anförda bref till öfverkrigskommissionen, att de norska trupperna, på några få bataljoner när, haft gamla, eländiga gevär och gammalt, groft, förlegadt krut utan kraft, då svenskarne däremot haft goda, nya gevär och fint reffelkrut i sina muskötpatroner.

Äfven de norska truppernas beklädnad lämnade mycket öfrigt att önska. Slitningstiden för den större munderingen var vid de värfvade regementena tre år, vid de nationala tolf, hvarefter munderingen gafs åt landtvärnet. Att uniformer, som brukats så länge, ej skulle kunna hålla under en flera månaders kantonering och därpå följande fälttåg, i hvilket trupperna nästan ständigt måste bivackera, är naturligt. Och materialier till nya kunde icke anskaffas, i första rummet af brist på klingande mynt och därnäst till följd af blockaden. Visserligen lyckades prins Kristian upphandla i England ett större parti kläde och lärft. Men det kom först i slutet af augusti till Köpenhamn och hade sålunda, om kriget blifvit fortsatt, värsta resan kvar.[2] När fälttåget började, voro därför manskapets munderingar så slitna, att många soldater föredrogo, för att icke gå alldeles nakna, att nyttja egna kläder. I fråga om beklädnaden kunde därför arméen på intet vis anses rustad för ett höstfälttåg. Vid svenska arméen åter var förhållandet, tack vare de stora subsidierna, ett annat. I synnerhet voro de regementen, som återkommo från tyska fälttåget, väl försedda. Då Karl Johan den 25 augusti, d. v. s. efter norska fälttågets slut, inspekterat Sandels' och Boijes fördelningar, skref han till konungen, att »dessa truppers beväpning, beklädnad och utredning är fullkomlig».[3]

Den norska arméens största brist var dock bristen på proviant. Sedan blockaden i slutet af april på allvar tog sin början, kunde endast helt obetydligt med säd importeras. I början

---

[1] V. Ödegaard, Norske Jægercorps's historie 1788—1858, Kristiania 1890.

[2] Sörensen, II, sid. 298. Jämför Mankell, sid. 38.

[3] Schinkel-Bergman, VIII delen, sid. 355.

af juni beräknades, att arméens förråd på sin höjd kunna räcka till slutet af augusti. Kommissariatet föreslog därför den 19 juni, att man skulle begära undsättning af proviant från Bergen. Men förslaget fick intet understöd af regeringen och förföll. Ej heller ville man utfärda något allmänt upprop till insamling af proviant, då allmogen, enligt hvad man visste, knappast var försedd med det nödvändigaste till eget behof och ett sådant upprop därför kunnat väcka missmod och bekymmer, detta så mycket mer, som man »stedse sögt Skinnet af, at Tilförselen fra Danmark havde været betydelig».[1] Man sökte därför spara så mycket som möjligt på den behållning, som fanns i magasinen. I stället för mjöl, ärter och gryn utdelades omalen hafre och, i stället för kött, lämnades sill och torkad fisk. För hästarna gafs intet annat furage än den på åkrarna växande grödan.

Af det föregående torde framgå, att Norges försvarskraft år 1814 icke stod i något rimligt förhållande till den rådande krigsifvern. Och detta blir ännu tydligare, om man kastar en blick på den finansiella ställningen. Redan i inledningen är nämndt, att prins Kristian i början af året låtit utsläppa s. k. prinssedlar till ett nominellt värde af 3½ mill. riksbanksdaler. I maj hade summan redan vuxit till 5 millioner. Riksförsamlingen i Eidswold beviljade nu en garanti för 14 millioner till 375 procent, d. v. s., att en riksbanksdalerssedel skulle inlösas med $^2/_{15}$ riksdaler i silfver. Redan före november månads utgång var alltsammans förbrukadt.[2] Ræder säger efter Aall, att, om alla de sedlar, som utgåfvos under själfständighetsperioden, skolat inlösas med ofvannämnda garanterade agio, skulle därtill behöfts en summa af 6,750,000 spd.[3] Den lämnade garantien saknade därför all praktisk betydelse, ty förmågan att upprätthålla den fanns icke ens tillnärmelsevis. Detta visade sig äfven genom allmänhetens bristande förtroende till de nya sedlarna. Då 100 speciedaler i silfver ursprungligen gällt lika med 125 riksbanksdaler, kunde man till slut icke få byta sig till *en* silfverspecie för ett par hundra riksdaler i sedlar. I jämförelse med Norges finanser kunde därför Sveriges denna tid kallas lysande.[4]

---

[1] Saga, I, sid. 373 och 374.
[2] Skogman, II, sid. 184; Sørensen, II, sid. 298.
[3] Ræder, Norskt Mil. Tidsskrift II R. 7 B., sid. 96.
[4] Ræder, sid. 93. Skogman, II, sid. 185. »Prinsen har utgifvit bankosedlar för 3 mill. (Navn Værdie) och dessa vill man nu redan knappt mottaga:

Hvaraf kom det då, att denna svaghet så väl i militäriskt som finansiellt hänseende icke afhöll det norska folket från en olika kamp mot öfvermakten? Redan den stora skillnaden mellan Sveriges och Norges folkmängd, 2,460,000 människor mot 885,000, borde varit anledning nog till eftertanke. Orsakerna därtill voro mångahanda. I främsta rummet torde själföfverskattningen hafva berott på folkets okunnighet om landets verkliga maktställning, en okunnighet, som ytterligare blifvit befäst genom regeringens vilseledande proklamationer. Därnäst bidrogo minnena från de många gränskrigen i sin mån att alstra villfarelse. Man tog icke tillbörlig hänsyn till att Sverige vid de tillfällen, då man legat i fejd med detsamma, samtidigt varit inveckladt i allvarsamt krig med andra, mäktigare stater och därför endast kunnat sända sina sämsta trupper mot Norge. Och man missaktar lätt den motståndare, hvars hela kraft man aldrig pröfvat. Men äfven andra fiender hade Norge under långa tider icke lärt känna annat än vid enstaka strandhugg, hvilka, då de med lätthet tillbakavisats, gjort folket ännu mer öfvermodigt. Inom hären, där kännedomen om landets militära resurser i jämförelse med utlandets var mera utbredd, tänkte man dock något annorlunda, och hoppet om en lycklig utgång på ett krig mot Sverige var här långt ifrån allmänt. I synnerhet var detta fallet med det högre befälet. Det är sålunda bekant, att bland andra general Staffeldt, norska arméens kanske dugligaste officer, före krigets utbrott 1814 högt förklarat, att han visserligen komme att göra sin plikt, men att han icke vågade tro på framgång, ett uttalande, som sedermera, då han af allmänna opinionen utpekades snart sagdt som en förrädare, kom att stå honom dyrt.

Norska arméens försvarsplan och koncentrering.

Den norska försvarsplanen var uppgjord sommaren 1813 af generalmajor Seyersted, en af arméens skickligaste officerare. Enligt hans åsikt borde kriget från norsk sida föras defen-

huru skall det då gå, när vi komma högre upp i räkningen . . . . . Alla förnödenheter stiga till oerhörda priser . . . . . Några hundra riksdaler svenska riksgäldssedlar, som jag de förra åren hade köpt för hvad jag af mina inkomster icke begagnade, har jag nu måst gripa till.» Öfvers. af ett anonymt norskt bref till grosshandlare N. H. Adler i Köpenhamn, dat. den 23 febr. 1814.

sivt. Norrmännen, skref han, hade icke fallenhet för offensiva krig och ägde icke heller erforderliga medel för ett dylikt krigföringssätt. Att lämna ett land, som ej förmådde underhålla en större samlad krigsmakt, för att rycka in i ett annat land, där förhållandena i detta hänseende icke voro mycket bättre, kunde icke gärna anses klokt. Man hade i sådant fall ingen ekonomisk bas att stå på. Hunne fienden att sätta sina förråd i säkerhet, skulle den infallande arméen af brist på proviant snart tvingas att vända om, och, då den nu kom tillbaka öfver gränsen, skulle den ej hafva något att lefva af utan för sin utkomst nödgas sprida sig i vidsträckta kvarter. Men vore fienden så rustad, att han kunde föra sin proviant med sig, skulle han förfölja och skulle då finna landet utan ordnadt försvar.

Om sålunda kriget till hela sin anläggning borde föras defensivt, finge likväl arméen därför icke förhålla sig passiv. Tvärtom borde det vara den samlade krigsmaktens uppgift att göra försvaret så aktivt som möjligt. Fördenskull borde förråden sparas till det afgörande ögonblicket, hvilket Seyersted ansåg vara kommet, då fienden med samlad styrka ginge öfver gränsen. Arméen borde då i en hast koncentreras och med alla krafter söka manövrera in fienden i defiléerna för att sedan kunna anfalla honom där från alla håll.

Under denna förutsättning var planen utarbetad. Den ingick i de minsta detaljer, så väl i hvad som rörde arméens koncentrering som i fråga om de rörelser, som den borde företaga, allt efter som de olika alternativ, som kunde tänkas för fiendens anfall, inträffade. Först skulle gränsfästningarna förses med tillräckliga garnisoner och erforderliga krigsförråd och roddflottan förläggas till Hvalöarna. Därefter borde hufvudstyrkan af den stridsmakt, som blefve öfver för strid i öppna fältet, samlas i det sunnanfjällska Norge. Man borde härvid likväl räkna med en viss försiktighet, då det nordanfjällska Norge icke finge alldeles blottas på reguliera trupper. Lyckades det nämligen för fienden att bemäktiga sig Trondhjem och sätta sig fast därstädes, skulle det blifva ytterst svårt att, äfven med en öfverlägsen styrka, drifva honom därifrån. Det var därför ett nödvändigt villkor, att man från första stund skaffade sig en säker kännedom om fiendens blifvande anfallspunkt. Visste man emellertid, att hufvudanfallet, såsom man på förhand hade skäl att antaga, skulle riktas mot det sunnanfjällska Norge, borde den armé, som i sådant fall här samlades, delas i

tre kårer eller brigader, af hvilka den första eller högra flygelbrigaden borde förläggas bakom Glommen från dess mynning till utflödet ur Öjeren; den andra eller midtelbrigaden äfvenledes bakom Glommen från Fedtsund till Vormensund och vidare norr ut på högra stranden af Vormen älf; samt slutligen den tredje eller vänstra flygelbrigaden i Hoff- och Elverums socknar från Fliese-älfvens utflöde i Glommen till Elverums sund. Till gränsens omedelbara skydd borde slutligen framför ofvannämnda tre brigader afdelningar af lätta trupper förläggas. Sådana borde äfven besätta kusten mellan Fredriksstad och Svinesund för att hindra fienden att landstiga.

I denna ställning borde norska arméen förblifva, till dess man med någon sannolikhet kunde sluta sig till fiendens operationsplan och handla därefter. Af åtskilliga skäl höll Seyersted för troligt, att hufvudföremålet för svenskarnes operationer blefve Kristiania, måhända äfven de sädesrika bygderna i Hedemarken, Oplandet och Toten. Deras framryckning skulle därför sannolikt äga rum på vägarna från Holmedal genom Rödenæs socken mot Blaker och från Skillingmark öfver Krogfos och Sitskog mot Blaker samt, i den händelse, att Hedemarken äfven vore ett mål för deras operationer, på vägen från Dalby genom Vingangstull långs Flieseälfven mot Elverum. Demonstrationer kunde emellertid väntas äfven mot andra punkter. Att svenskarne skulle rycka fram med sina hufvudkrafter på vägarna öfver Magnor och Svinesund eller på den mindre goda väg, som ledde genom Id socken, ansåg Seyersted föga troligt, då de största naturhindren här voro till finnandes. Då vore ett anfall från Sölumtull mellan Aspernsjöarna mera antagligt men också föga farligt, då passen mellan dessa sjöar med framgång borde kunna försvaras af en mindre styrka.

Efter dessa allmänna antaganden upptog planen en mängd olika krigslägen, hvilka Seyersted genomgick i detalj, på samma gång som han föreskref, huru de försvarande i hvarje särskildt fall borde förhålla sig. För framställningen af 1814 års krigshändelser äro emellertid dessa föreskrifter endast af intresse i hvad de röra det stora undantaget, eller det såsom möjligt men icke sannolikt ansedda hufvudanfallet söder ifrån öfver Svinesund. Valde fienden denna väg för sin hufvudstyrka, var det antagligt, skref Seyersted, att han äfven sände en större kolonn utmed Bullaren och genom Enningdalen och Ids socken förbi Fredrikssten, för att genom Bergs socken anfalla de trupper i ryggen.

som försvarade Svinesund. Skedde detta, måste besättningen vid Svinesund genast förstärkas, medan förposterna i Id, Rakkestad och Aremark samlade sig vid Berby, Præstebakke och Halleröd för att så länge som möjligt försvara därvarande kuperade terräng. Blefve de till slut tvungna att vika, finge de ingalunda draga sig tillbaka till Fredrikssten och Rakkestad utan till Aremark, hvarifrån de, så snart tillfälle gåfves, genast åter borde rycka fram mot fiendens högra flank och rygg. Trupperna vid Svinesund skulle likaledes göra sitt återtåg åt sidan eller till Fredriksstad, där de borde gå öfver Glommen för att på västra flodstranden skynda upp till Sannesund och i förening med andra trupper antingen försvara därvarande öfvergång eller, om fienden fortsatte sitt framryckande mot Rakkestad, falla öfver honom i hans vänstra flank.

Under tiden borde den vid Onstadsund stående högra flygelbrigaden gå öfver Glommen och rycka fram öfver Eidsberg och Rakkestad samt anfalla den från Id kommande fienden i fronten. Vore nu högra flygelbrigaden icke stark nog att våga ett sådant anfall, borde den gå tillbaka till Trygstad och Höland och förena sig med midtelbrigaden, som äfven under tiden gått öfver Glommen vid Blaker och framryckt öfver Urskog. Efter brigadernas förening måste en hufvuddrabbning vågas, hvilken man kunde hoppas skulle utfalla lyckligt, så vida man blott hade att göra med den ena af fiendens kolonner eller den, som kom fram öfver Id. Men det kunde också hända, att denna icke framryckte längre än till Rakkestad och där inväntade Svinesundskolonnen. I sådan händelse vore det ganska sannolikt, att de båda tillsammans blefve öfverlägsna de bägge norska brigaderna, och dessa måste då åter retirera, i hvilket fall de borde dela sin styrka, dels åt Onstadsund, dels åt Trygstad och Höland för att kunna, om fienden förföljde någondera afdelningen, anfalla i hans flank med den andra. Försvarets tyngdpunkt måste i sådant fall förläggas till Glommen-linien.

I öfverensstämmelse med denna plan hade norska arméen i januari 1814 intagit spridda kantoneringskvarter längs Glommen ända från dess utlopp upp till Kongsvinger, med förposter framskjutna mot gränsen och ned emot hafskusten.

Högra flygelbrigaden, under befäl af generallöjtnanten B. D. Staffeldt, var förlagd på ömse sidor om Glommen från dess mynning till södra änden af sjön Öjeren. Den bestod af följande trupper:

Söndenfjeldska infanterireg:tet (utom jägardivisionerna) 2 bat.,
med kvarter i Onsö och Tunö socknar;
Telemarkska infanterireg:tet (utom jägardivisionerna) . 2 bat.,
med kvarter i Raade och Rygge socknar;
Bergenhus' infanterireg:te (utom jägardivisionerna) . . 2 bat.,
med kvarter i Skibtved och Spydebergs socknar;
Norska jägarkåren . . . . 1 bat.,
med kvarter i Skjebergs socken; samt
Bergenhus' skarpskyttar . . . . 1 bat.,
med kvarter i Askims och Eidsbergs socknar.
Tillhopa alltså 8 bataljoner.

Brigadkvarteret var i Hafslund.

Midtelbrigaden, under befäl af öfversten D. Hegermann, var förlagd i trakten väster och norr om Öjeren. Den bestod af följande trupper:

Nordenfjeldska infanterireg:tet (utom jägardivisionerna) 2 bat.,
med kvarter i Enebaks och Skedsmo socknar;
Oplandska infanterireg:tet (utom jägardivisionerna) . . 2 bat.,
med kvarter i Sörums, Ullensakers och Næs' socknar;
Oplandska infanterireg:tets depôt . . . . 1 bat.,
med kvarter i Ullensakers och Gjerdrums socknar;
Valders' skarpskyttar . . . . 1 bat.,
med kvarter i Store Næs; samt
Kapten Rustads 3-℔ga batteri.
Tillhopa alltså 6 bataljoner och 1 batteri.

Härtill kommo 2 kompanier af Söndenfjeldska dragonregementet och 1 kompani Akershus' ridande jägare, hvilka tre kompanier af brist på furage ej kunnat mobiliseras.

Framför högra flygeln och midten, från Tistedalen till Kraakfos, stodo förposterna under befäl af öfverstelöjtnant F. V. B. Stabell såsom gemensam förpostchef och bestående af 2 bataljoner Akershus' skarpskyttar. Såsom sidodetaschement på Krageröen, vid Torsnæskilen och i Id socken voro högra flygelns 6 jägardivisioner förlagda och såsom understöd åt förposterna midtelbrigadens jägardivisioner, som framskjutits till trakten af Urskog och Sitskogen.

Vänstra flygelbrigaden, under befäl af öfversten H. H. Rode, hade sina kvarter i Hedemarken. Den bestod af:

1. Trondhjemska infanteriregementet . . . . 1 bat.,
med kvarter i Vangs och Næs' socknar;

2. Trondhjemska infanteriregementet . . . . 1 bat.,
med kvarter i Toten;
1. Trondhjemska regementets (Nordenfjelds) skidlöpare 1 bat.,
med kvarter i Leutens socken;
Akershus' (Söndenfjelds) skidlöpare . . . . 1 bat.,
med kvarter i Solör; samt
ett 3-℔digt batteri.
Tillhopa alltså 4 bataljoner och 1 batteri.

Härtill kommo ytterligare 2 kompanier Söndenfjeldska dragoner och 1 kompani Akershus' ridande jägare, hvilka tre kompanier ej kunnat mobiliseras af brist på furage.

Af vänstra flygelbrigadens trupper voro framskjutna på förpost till gränsen vid Kongsvinger, under befäl af öfverstelöjtnant A. S. Krebs, den Söndenfjeldska skidlöparebataljonen, jägardivisionerna och halfva batteriet.

Reservbrigaden slutligen under befäl af generalmajoren C. D. A. Arenfeldt stod väster om Kristianiafjorden och utgjordes af:

Telemarkska infanteriregementets depôt. . . . 1 bat.,
D:o D:o landtvärn . . 3 div.,
Nordenfjeldska infanteriregementets depôt. . . 1 bat.,
Rekryter, omkring 1,000 man . . . . 1 bat.,
Vesterlehnska infanteriregementets ena bat. . . 1 bat.,
samt ett 3-℔gt batteri.
Tillhopa alltså 4 bataljoner, 1 batteri och
3 divisioner landtvärn.

Den aktiva arméens styrka i sunnanfjällska Norge torde således vid denna tidpunkt hafva uppgått till omkring 19,000 man, däraf 4,000 man depôttrupper, landtvärn, rekryter och icke mobiliseradt kavalleri.[1] I nordanfjällska Norge voro kvarlämnade 1 bataljon af hvartdera Trondhjemska infanteriregementet med samma regementens depôter och landtvärn samt Trondhjemska artilleri- och dragonkårerna, tillhopa omkring 4,000 man.

Då något svenskt anfall emellertid icke hördes af, och prins Kristian för egen del ville iakttaga den strängaste defensiv samt arméens svaga proviantförråd behöfde sparas, blef allt landtvärn den 8 mars hemförlofvadt och de ordinarie regemen-

[1] Sörensen uppgifver, II, sid. 136, styrkan af »denne mobile Hær til omtrent 20,000 Mand» samt fästningsbesättningarna till 5,000 man, däraf 1 bat:n af Vesterlehnska regementet i Fredriksstad och Söndenfjeldska regementets depôtbataljon i Fredrikssten; återstoden landtvärn.

tenas styrka genom permittering betydligt reducerad.[1] I stället för de hemförlofvade landtvärnsdivisionerna fingo fästningarna mottaga garnisoner af de ordinarie regementena. Sålunda kom Valders' bataljon till Kongsvinger, en bataljon af Vesterlehnska regementet till Fredrikssten och en bataljon af det Söndenfjeldska till Fredriksstad. Stabells förposter, som glesnat genom permitteringen, förstärktes med Bergenhus' skarpskyttebataljon. Samtidigt förflyttades den andra bataljonen af Vesterlehnska regementet till Kristiania och Telemarkska regementets depôtbataljon till Fredriksværn.

Först den 12 juni, då förhållandena antogo en alltmera krigisk vändning, vardt landtvärnet å nyo inkalladt. Vid samma tid blef truppernas förläggning något ändrad. Sedan blockaden af de norska hamnarna på allvar tagit sin början, och intrycket af den svensk-engelska sjömaktens ofantliga öfverlägsenhet i samma stund gjort sig gällande, hade man i Kristiania mer och mer börjat frukta ett anfall från sjösidan. Denna fruktan stegrades ytterligare genom rykten, utspridda från det svenska högkvarteret, om större landstigningsexpeditioner, som skulle företagas, så snart hela svenska flottan hunnit samlas. Hvar den hotade punkten låg kunde väl ingen uppgifva, men man antog, att den måste ligga någonstädes på västlandet[2] samt att svenskarne därifrån ärnade gå löst på Kristiania.

Den 18 juni höll prins Kristian krigsråd i Askim, då Seyersteds operationsplan genomgicks på kartan i närvaro af cheferna för högra flygelbrigaden och midtelbrigaden, general Staffeldt och öfverste Hegermann, samt förpostchefen öfverstelöjtnant Stabell. Det beslöts därvid, att planen i allt väsentligt skulle ligga till grund för de blifvande operationerna. Till följd däraf skulle arméen icke göra något envisare motstånd »på slätterna» i Smaalænenes amt utan först vid Glommen, hvarjämte trupper borde hållas i beredskap för att möta fienden, därest han skulle landstiga vid Moss eller på västsidan om Kristianiafjorden.[3] Med anledning häraf gaf prins Kristian

---

[1] Styrkan skulle i regeln minskas till hälften. Det permitterade manskapet skulle inställa sig tre dygn efter skedd tillsägelse. Kristian Fredriks dagbok, sid. 59. Emellertid räknade Staffeldts brigad (utom Söndenfjeldska regementet och Bergenhus' skarpskyttar) den 10 april, med befäl och spel, 3,742 man, då samma styrka fulltalig skulle hafva uppgått till 4,664 man. Förslag i norska riksarkivet. Staffeldts papper.

[2] Västlandet = landet väster om Kristianiafjorden.

[3] Kristian Fredriks dagbok, sid. 138. Jämför Morgenstjerne I, sid. 152.

order om att en större kår skulle sammandragas på sistnämnda ställe. Den här stående reserven blef därför förstärkt med en bataljon af Staffeldts brigad (1. bataljonen af Söndenfjeldska regementet), hvarjämte den bataljon af Vesterlehnska regementet, som låg i garnison i Fredriksstad, fick order att afgå till Moss för att, om så skulle påfordras, med lätthet kunna transporteras öfver fjorden till västkårens förstärkning. I stället för sistnämnda bataljon afgick till Fredriksstad en bataljon af Staffeldts brigad (den 2. Söndenfjeldska bataljonen).[1] Genom denna omflyttning minskades sålunda Staffeldts brigad med en fjärdedel af dess ursprungliga styrka. Därjämte drogs en bataljon af 1. Trondhjemska regementet söder ut till Foloug. Då Seyersted, som var i Trondhjem, när dessa order utgåfvos, den 20 juli återkom till Kristiania, gjorde han allvarsamma föreställningar mot denna förändring i hans fälttågsplan. En landstigning på västlandet, sade han, låg visserligen inom det sannolikas gräns men kunde endast hafva till syfte att förleda norrmännen att ytterligare splittra sina krafter och därigenom försvaga försvaret af hufvudställningen vid Glommen. Följande dag ankom prinsen till Moss. Han hade ännu icke fått säker kunskap om fiendens afsikter men antog emellertid nu, påverkad förmodligen af Seyersted, att svenskarne skulle göra sitt hufvudanfall öfver Holmedal och Rödnæs. I stället för att, såsom han i förstone tänkt, låta en del af Krebs' och Rodes trupper följa efter den trondhjemska bataljonen till Foloug, fingo därför bägge stå kvar orubbade, Krebs med en styrka af 3 till 4,000 man. Däremot blef högra flygelbrigaden ytterligare något försvagad genom detascheringar till västlandet.

I slutet af juli hade arméen återfått en stor del af sitt permitterade manskap. Så när som på trosshästar, hvilka nästan öfverallt saknades, hade de flesta bataljonerna full krigsstyrka. Den 28 juli var ställningen följande:

I linien Fredrikssten—Skotbergs sund och därifrån norr ut till Kraakfos (100 km.) stodo Stabells förposter, bestående af:

2. och 3. bataljonerna af Akershus' skarpskytteregemente;
6 divisioner jägare (af Söndenfjeldska, Nordenfjeldska och Oplandska regementena);
1 bataljon Bergenhus' skarpskyttar (hvilka hade order att, så snart brigaden Staffeldt inkallat sitt permitterade

---

[1] Denna bataljon uppgifves likväl å ett förslag i N. R. A. såsom hörande till Fredriksstads kommendantskap redan den 10 april.

manskap, afgå till förstärkning af denna brigads förposter vid Onstadsund och försvara därvarande öfvergång); samt

2 beridna dragonkompanier, hufvudsakligen använda till ordonnanstjänstgöring.

Som flankstöd tjänade Fredriksstens fästning med sin garnison, bestående af Söndenfjeldska regementets och Akershus' skarpskytteregementes depôtbataljoner samt 2 artillerikompanier, tillsamman omkring 1,250 man. Under befäl af kapten Spörck var särskild bevakning, bestående af 2 jägardivisioner af Söndenfjeldska regementet och 1 kompani Bergenhus' skarpskyttar, framsänd till Ids socken.

Från Kraakfos norr ut till Kongsvinger bevakades gränsen af Krebs' kår, som bestod af:

Söndenfjeldska skidlöparebataljonen,
1 bataljon af 2. Trondhjemska regementet,
1. bataljonen Akershus' skarpskyttar,
Eidsvolds-Næs' ridande jägarkår samt
$^1/_2$ 3-℔gt batteri.

Som flankstöd tjänade Kongsvingers fästning med sin garnison af 1,200 man landtvärn.

Bakom Stabells och Krebs' »förpostkordonger» låg på ett afstånd af 30 till 40 km. hufvudförsvarslinien, följande Glommen åt från Kongsvinger till Fredriksstad, en sträcka af icke mindre än 150 km., som hölls besatt af Staffeldts och Hegermanns brigader med Arenfeldts brigad såsom reserv.

Af *Staffeldts brigad*, som hade till uppgift att försvara den 60 km. långa delen af denna sträcka från Glommens mynning till sjön Öjeren, stod:

1 bataljon af Bergenhus' regemente jämte 3-℔ga batteriet Möller vid Onstadsund,[1]

1 bataljon af samma regemente 15 km. söder därom vid Grönsund,[1]

1 bataljon af Telemarkska regementet och 3-℔ga batteriet Dahm vid Sannesund, 12 km. norr om Fredriksstad, samt

1 bataljon af samma regemente å Onsöen.

Som flankstöd i högra flanken tjänade fästningen Fredriksstad med sin garnison, bestående af 1 bataljon af Söndenfjeldska

[1] En af dessa bataljoner (de Place's) hade ännu icke lämnat sina kvarter i Vestby socken; Morgenstjerne, Historisk Beretning om afg. Gen.-Lieutn. B. D. v. Staffeldts Forhold, I, sid. 371.

regementet och samma regementes landtvärn, tillsamman bortåt 1,400 man. Garnisonen skulle äfven, understödd af 2 jägardivisioner af Telemarkska regementet, bevaka kuststräckan väster och öster om fästningen samt Krageröen och Hvalöarna. På yttersta vänstra flygeln af denna bevakningslinie stod löjtnant Schleppegrells jägardivision vid Torsnæs-kilen. Här utanför i sunden mellan Hvalöarna hade norska skärgårdsflottan, bestående af 33 kanonslupar, 7 kanonjollar och 2 mörsarbåtar, kastat ankar.

Öfvergångsstället vid Opsund, 20 km. söder om Grönsund, var ännu obesatt. Enligt försvarsplanen skulle det försvaras af norska jägarkåren; men denna var tillsvidare under major Butenschöns befäl framsänd att bevaka trakten mellan Fredrikssten och Fredriksstad. Så snart den vapenhvila med en half timmes uppsägningstid, som var afslutad mellan förposterna vid Svinesund, uppsades, skulle Butenschön rycka fram till detta sund för att med sin kår och tre 3-℔ga kanoner hindra fiendens öfvergång.

Till vänster om Staffeldts brigad stod *Hegermanns* brigad med

Valders' skarpskyttebataljon vid Store Næs, 35 km. väster om Kongsvinger;

Oplandska regementets 2 fältbataljoner (utom jägardivisionerna) och depôtbataljon samt ett 3-℔gt batteri vid Fedtsund, 20 km. söder därom, samt i Blaker;

Nordenfjeldska regementets 2 fältbataljoner (utom jägardivisionerna) i bygderna väster om Öjeren.

Såsom *reserv* för hufvudställningen stod slutligen, såsom nämndt, *Arenfeldts* brigad med

1 bataljon af Vesterlehnska regementet, Nordenfjeldska regementets depôtbataljon, 1 rekrytbataljon, 1 ridande, 1 åkande 3-℔gt och två 6-℔ga batterier i Kristiania, 45 km. bakom hufvudställningens midt;

1 bataljon af 1. Trondhjemska regementet (hvilken den 2 juli tilldelats brigaden från Rodes kår), i Folloug;

1 bataljon af Vesterlehnska regementet och 2 oberidna dragonkompanier i Moss; samt

några divisioner Nordenfjelds landtvärn å Akershus' fästning.

Dessutom voro 300 man landtvärn förlagda å Hurumlandet och vid Röken.

Utom hufvudställningen voro detascherade, till trakten af Elverum:

Rodes brigad, bestående af:

1 bataljon Nordenfjeldska skidlöpare, 6 kompanier oberidna dragoner, Oplandska regementets landtvärn och $1/2$ 3-℔gt batteri;

till trakten af Vallö och Tönsberg:

Meilænders brigad, bestående af:

1 bataljon af Söndenfjeldska regementet, Telemarkska regementets depôtbataljon och landtvärn samt ett 3-℔gt batteri.[1]

Den reguliera arméen i sunnanfjällska Norge torde vid denna tidpunkt hafva räknat bortåt 26,000 man.[2] Däraf åtgick likväl till fästningsbesättningar omkring 3,500 man. Af återstoden utgjordes omkring 3,700 man af depôt-trupper, rekryter, landtvärn och oberidet rytteri. Den egentliga fältarméen, användbar till strid i öppna fältet, räknade sålunda sannolikt icke mer än omkring 19,000 man.

I det nordanfjällska Norge voro alltjämt kvar 1 bataljon af hvartdera 1. och 2. Trondhjemska infanteriregementet med deras depôter och landtvärn samt Trondhjems artilleri- och dragonkårer.

Den Seyerstedska planen kom således att i det stora hela ligga till grund för försvaret. Såsom ett strategiskt studium var den ett ganska förtjänstfullt arbete. Utgångsställningen var riktigt vald. Glommen, det sunnanfjällska Norges naturliga försvarslinie mot öster, hade kommit till sin fulla rätt, och hufvudstaden, fiendens sannolika anfallsobjekt, var skyddad af arméens hufvudstyrka, så förlagd, att dess olika afdelningar med lätthet kunde samlas och understödja hvarandra. Äfven operationsplanen var fotad på riktiga strategiska grunder. Genom

---

[1] Morgenstjerne, I. 225 och 226. Sörensen, II, sid. 294, hvilkens uppgifter, likväl icke i allo, af brist på tillförlitliga källor, kunnat vederbörligen kontrolleras.

[2] Sörensen uppskattar styrkan »naar Alt inkaldtes» till 27,000 man. II. sid. 297. Essen (bref till Karl Johan den 3 april 1814) beräknar stridskrafterna mellan Kristiania, Kongsvinger och gränsen — fästningsgarnisonerna medtagna — till 27,000 man. Reservarméens generalstabschef beräknar dem (den 3 juni) till 26,309 man, däraf likväl 1,925 man omobiliseradt kavalleri och 3,712 man fästningstrupper. Mankell åter anser, att norska arméens styrka sunnanfjälls uppgick till 28 à 29,000 man »utom landstormen». I verkligheten torde emellertid icke mer än ofvan angifna siffra (26,000 man) blifvit uppnådd, hvilket äfven erkännes af norska författare. »I Krigen 1814», säger sålunda Ræder (Norskt Tidsskrift II. R. 7. B. Sid. 95), »da vi kjæmpede eller rettere beredede os paa at kjæmpe paa Liv og Död for vor Selvstændighed og Bestaaen . . . . . formaaede vi ikke at sætte på Feltfod mere end omtrent 26,000 Mand til Forsvar paa egen Grund, i Hjertet af Landet.»

att vika undan för öfvermakten för att, när passande tillfälle komme, kasta sig öfver och slå i detalj fiendens förföljande afdelningar, tillgodogjorde man sig på ett klokt sätt terrängens fördelar. De många detaljföreskrifterna rörande alternativa krigshändelser, som kanske aldrig skulle inträffa, voro däremot både onödiga och skadliga. Följden af deras inlärande blef, att, när operationerna i verkligheten skulle taga sin början, ledningen mera kom att fästa sig vid planens teoretiska förutsättningar än vid de rapporter, som tid efter annan inlupo om faktiska krigshändelser. Ett annat fel var, att »den afgörande punkten» var lagd för nära gränsen. Genom truppernas spridda kantonering — en oafvislig följd af proviantbristen — måste samlingen gifvetvis gå så långsamt, att fienden, om han vore hastig i sina rörelser, skulle hinna fram till Rakkestad, innan de båda norska brigaderna, som vid Trygstad eller Höland skulle ställa sig till motvärn, hunne koncentrera sig. Hade spioneringsväsendet varit bättre ordnadt, skulle visserligen faran icke varit så stor, ty man hade då i god tid kunnat börja koncentreringsrörelsen med ledning af fiendens gruppering. Men nu var spioneringsdetaljen i det norska högkvarteret så försummad, att man där nästan icke visste det allra minsta om svenska arméens uppmarsch utan lät kritiklöst lura sig af rykten, som det svenska högkvarteret utspred bland allmänheten. Medan diskussionen som lifligast pågick om dessa olika ryktens större eller mindre trovärdighet, kom också, såsom vi längre fram skola få se, underrättelsen om svenska hufvudstyrkans frammarsch öfver södra delen af gränsen och slog ned som en bomb bland de diskuterande. Seyersteds konstrikt utarbetade apparat kom härigenom genast från första början i olag, och i och med detsamma ramlade öfver ända hela byggnaden af alternativ, förutsättningar och motrörelser, utan att en enda af dessa sistnämnda, af hvilka man likväl så säkert hoppats, att de skulle hejda fienden eller locka honom in i de svåra defiléerna, blef till fullo utförd. Trupp efter trupp tvangs så småningom att vika för öfvermakten, tills slutligen hela arméen, nästan utan svärdsslag, var manövrerad tillbaka öfver Glommen.

Svenska arméens fälttågsplan och koncentrering.

Vid första underrättelsen om prins Kristians vägran att godvilligt underkasta sig Kielfredens bestämmelser skref Karl Johan till fältmarskalken Essen och anmodade honom att uppgöra en plan till ett fälttåg i Norge samt på samma gång föreslå de stridskrafter till lands och sjös, som därtill kunde varda behöfliga. Samtidigt fingo adjutanterna hos kronprinsen öfverstarne Holst och af Wirsén befallning att hemresa till Sverige för att närmare inhämta Essens tankar i ämnet och vara honom behjälpliga med planens uppgörande. I den öfverläggning, som med anledning häraf ägde rum i Vänersborg i slutet af mars 1814 och i hvilken äfven deltog Essens adjutant, majoren Lefrén, hvilken gjort sig känd såsom framstående strateg, visade sig meningarna om det lämpligaste sättet att anfalla Norge mycket delade. Medan Holst för sin del ifrigt förordade ett anfall mot västlandet och fördenskull yrkade på att planen i främsta rummet skulle upptaga en större expedition af landtrupper till Fredriksværn, hvarifrån man sedermera skulle tränga fram på västra sidan af Kristianiafjorden mot norska hufvudstaden, ville Lefrén — som fäste uppmärksamheten på de många naturhinder, som skulle möta på denna väg, och som oerhördt skulle försena operationernas gång — med hufvudstyrkan gå raka vägen öfver gränsen, framrycka steg för steg, innesluta och eröfra fästningarna den ena efter den andra och organisera landet under svensk lydnad, allt eftersom arméen trängde framåt. Sedan Essen, som i grund och botten var af Holst's mening, förgäfves sökt ena de motsatta åsikterna till ett enda förslag, framställde han själf ett tredje. Enligt detsamma skulle flottan rikta ett anfall mot Kristiania, medan arméen sökte förmå den norska arméen till ett afgörande fältslag. Utfölle detta med seger, borde fästningarnas eröfring ske genom en »retrograderad» rörelse. Såsom allmän grundsats i afseende på det blifvande fälttåget voro alla tre ense om att hvarje företag mot Norge vore förkastligt, som icke afsåg en intim samverkan mellan flottorna och arméen; äfvenså voro de fullständigt på det klara i fråga om fiendens resurser. Essen hade under vinterns lopp lyckats förskaffa sig fullständig kännedom om norska krigsmaktens förläggning och de lokala förhållanden på gränsen, som i ett eller annat afseende kunde komma att inverka på krigföringen. Hvad som brast honom rörde mestadels

endast detaljer beträffande terrängen mellan Fredriksværn och Kristiania, hvarom åter öfverste Holst, såsom varande född norrman, kunde lämna noggrant besked.

I den depesch, som Holst fick med sig tillbaka till Karl Johan, voro ofvannämnda tre meningar sammanfattade i trenne utförligt motiverade alternativ. Enligt det första borde man börja operationerna med gränsfästningarnas eröfring samt därefter steg för steg intränga i landet — som borde organiseras, allt eftersom arméen ryckte fram — och utan att man någonsin besatte större landområde, än som man var i stånd till att försvara. Det andra alternativet började med ett direkt anfall af härens hufvudstyrka mot Kristiania, där man skulle bjuda norska arméen spetsen i ett afgörande fältslag, hvarefter man, om seger vunnes, skulle skrida till fästningarnas belägring och tvinga dem till dagtingan. Enligt det tredje alternativet slutligen skulle härens hufvudstyrka landsättas på västlandet i trakten af Fredriksværn. Sedan denna lilla fästning intagits genom ett anfall från landsidan och blifvit satt i försvarstillstånd, borde arméen, understödd af roddflottan, framtränga på västra sidan af fjorden mot Kristiania. »Jag har trott min skyldighet fordra», fortsatte Essen sina utförliga betraktelser öfver de tre olika alternativens fördelar och olägenheter, »att till Eders Kungl. Höghet öfversända dessa allmänna reflexioner öfver offensiva operationer emot Norge. Det beror nu af Eders Kungl. Höghet att bestämma, om något af de operationssätt, jag nu tagit mig friheten framställa, kan tjäna till grund för den generella instruktion Eders Kungl. Höghet icke lärer underlåta att mig meddela».[1]

Någon sådan generell instruktion vardt emellertid icke Essen tillställd, förmodligen af den orsak, att kronprinsen funnit, att större krafter än dem, öfver hvilka Essen kunde komma att förfoga, måste sättas i verksamhet, om man skulle lyckas att med vapenmakt bryta norrmännens motstånd. Då kronprinsen återkom till Stockholm, befallde han honom i stället att infinna sig i Örebro för att öfverlägga om fälttågsplanen.[2] Denna öfverläggning ägde rum den 21 juni. Essen hade länge anat, att kronprinsen var af olika mening med honom rörande den punkt, där hufvudanfallet borde äga rum och hvilken Essen alltjämt tänkte sig på västlandet. Visserligen hade kronprinsen vid sin

[1] G. af Klints underrättelser. Y. Nielsens Bidrag, sid. 44.

[2] Essen reste från Vänersborg den 19 juni och återkom den 23. Gyldenstolpes journal.

återkomst till Karlskrona den 28 maj skrifvit, att hans afsikt var att själf leda ett angrepp mot grefskapet Laurvik, medan Essen skulle marschera genom passen på Kristiania. Men på samma gång hade han anmodat honom att om igen säga sin mening, hvaraf Essen drog den slutsatsen, att kronprinsen ännu icke fattat något definitivt beslut. Han svarade därför, att enligt hans öfvertygelse skulle ett kraftigt angrepp mot västlandet samtidigt som en tillräckligt stark armé opererade genom passen mot Kristiania, icke underlåta att påskynda en lycklig utgång af fälttåget, en åsikt, tillade han, som kronprinsen själf tycktes hafva haft, då han sommaren 1813 gifvit honom befallning att rekognoscera kusten vid Laurvik. Därmed hade emellertid korrespondensen i ämnet upphört, och Essen fann, då öfverläggningen började, att hans aning varit riktig. Kronprinsen förklarade sig nämligen numera vara bestämd att koncentrera arméens hufvudstyrka i norra Bohuslän och södra Dalsland samt låta den därifrån framrycka öfver Tistedalen mot Glommen, medan demonstrationer samtidigt företogos från Vermland och Jämtland för att afleda fiendens uppmärksamhet från hufvudarméen och förmå honom att splittra sina krafter. Innan arméen satte sig i rörelse, borde emellertid flottorna, såsom Essen föreslagit, hafva attackerat och förstört den vid Hvalöarna stationerade delen af norska skärgårdsflottan samt besätta nämnda öar, till hvilket ändamål en större expeditionskår under general Mörners befäl borde sammandragas vid Strömstad, redo att på första order gå ombord. Hvalöarnas besittningstagande ansåg kronprinsen vara af den största vikt, då tillgångarna till Svinesund och Idefjorden därigenom skulle behärskas, hvarigenom åter möjlighet skulle beredas intendenturen att medelst sjötransporter sörja för arméens underhåll under dess vidare framryckande.

Flottans nästa operationsföremål borde vara Fredriksstad. Kunde denna fästning utan längre tidsspillan tvingas att dagtinga — och alla underrättelser stämde öfverens däri, att densamma icke var i godt stånd —, vunne arméen sedermera en säker öfvergång öfver Glommen samt kunde bereda åt sig en operationsbas, från hvilken den i förening med flottan kunde operera med största verkan mot norska hufvudstaden långs med dalsträckningarna. För att man skulle vara säker på framgång var det därför nödvändigt, att flottan gjordes så stark som möjligt, hvarför det bestämdes, att den eskader af lätta fregatter, som under Nordenskjölds befäl blockerade norska kusten mellan Lindesnæs

och Kristianiafjorden, äfven skulle afgå till Strömstad, dit stora flottan och skärgårdsflottan redan fått order att afsegla.

Det har blifvit anmärkt mot denna plan, att det varit riktigare ur strategisk synpunkt, om arméen fått göra sitt hufvudanfall från Vermland och Dalsland rakt på Kristiania, d. v. s. samma väg som Karl XII valde för sitt anfall vintern 1716, hvilket »snabbare skulle hafva fört till målet».[1] Härvid är likväl att märka, att denna operationslinie, om den än är matematiskt taget kortare, kommit att gå vinkelrätt mot dalsträckningarna, alltså äfven mot fiendens starka försvarsställningar, hvilket förhållande förmodligen i högre grad skolat försena operationen än en omväg öfver Tistedalen. Dessutom hade man i förstnämnda fall icke någon hjälp af flottan beträffande arméens underhåll. Allt hade måst forslas på hjuldon, och hvad detta ville säga med de usla kommunikationer, som då för tiden funnos i gränstrakterna, därom kan man knappast numera göra sig en föreställning. Att Karl XII kunde framrycka så hastigt berodde dels därpå, att han icke medförde artilleri och att hans tross var ringa, dels äfven därpå, att hans armé icke på långt när var så stor, och slutligen men icke minst därpå, att hans framryckande skedde vintertiden, då samfärdseln gick lättare. För Karl Johan var det af största vikt, att kriget icke droge ut på längden. Ingen kunde med säkerhet veta på förhand, hvilka nya politiska konstellationer kunde uppkomma under den stora furstekongress, som väntades sammanträda fram på hösten i Wien. Sverige måste ovillkorligen innan dess hafva uppgjort saken med norrmännen och visat Europa, att det äfven förmådde skapa den förbundsstat på halfön, hvartill det fått de allierade makternas bemyndigande. Att välja den af svåra terränghinder spärrade vägen från Vermland till Kristiania syntes honom därför mindre rådligt. Härvid torde äfven ett annat skäl inverkat. Den svenska arméen var van att föra ett lätt krig i välmående bygder. Blefve svårigheterna i krigets början för stora utan att motsvarande framgångar uppfriskade sinnet, skulle den kanske blifva nedstämd och missmodig. Karl Johan var en skarp människokännare och hade ganska väl reda på den stämning, som rådde bland hans hemvändande soldater. Minnet af den norska kampanjen 1808 och 1809, i hvilken terränghindren tillades en ofant-

[1] Mankell, Fälttåget i Norge 1814, sid. 29.

ligt större betydelse, än de någonsin haft och allra minst då ägde, öfverdrifna föreställningar om norrmännens skicklighet i förandet af det s. k. lilla kriget, gamla historier om karolinernas tåg, om deras mödor och lidanden bland de norska fjällen och om de ansträngningar, som fordrades af dem endast för att komma öfver Svinesund, allt detta, visste han, hade redan väckt misströstan hos en del af det högre armébefälet, som sinsemellan spådde en olycklig utgång af fälttåget. Det skulle blifva ett nytt spanskt krig, hette det, som skulle kosta oerhördt i blod och penningar. »Detta norska krig», sade general Posse i Malmö, då han återkom från Tyskland, »blir olyckligt för arméen, för riket, för kronprinsen!»[1]

Men var det alltså af vikt, att fälttåget afgjordes så fort och med så liten blodsutgjutelse som möjligt, måste man å andra sidan icke lämna ur sikte arméens säkerhet, som icke finge blottställas genom några äfventyrliga företag. Och ett sådant företag var onekligen den af öfverste Holst föreslagna expeditionen till västlandet. Samverkan mellan arméen och flottan skulle därigenom i mer eller mindre mån blifva åsidosatt. Sedan expeditionskåren blifvit satt i land, skulle nämligen flottan, hvarken direkt eller indirekt, kunna lämna den något understöd under dess fortsatta framryckande mot Kristiania, ej heller kunna synnerligen mycket bidraga till dess underhåll, hvadan alla förråd måste forslas på hjuldon. Men om idéen icke var lämplig att direkt omsättas i praktiken, kunde den likväl användas som ett passande komplement till fälttågsplanen, i afsikt att missleda fienden. Därtill syntes den till och med särskildt ägnad. Af den norska fälttågsplanen, hvilken fanns i afskrift i Essens högkvarter,[2] framgick, att norrmännen, såsom förut är nämndt, väntade svenskarnes hufvudanfall från Vermlandssidan. Beslöt man därför att i stället anfalla längre i söder eller från Bohuslän och södra Dalsland, gjorde man sålunda något, som fienden icke beredt sig på, hvilket aldrig kunde vara annat än fördelaktigt. Det var dock först genom att kombinera denna operation med en låtsad större attack från sjösidan, som ändamålet till fullo uppnåddes. Sålunda kom förhållandet mellan den stora sjöexpeditionen och landtarméens operationer att blifva krigsplanens innersta hemlighet.

---

[1] Klints anteckningar, krigsarkivet.

[2] Af de spionbref, som finnas i behåll, visar det sig, att reservarméens högkvarter hade ganska noga reda på alla förhållanden i Norge.

Det intima samband, hvari de politiska och strategiska faktorerna härigenom kommo till hvarandra, gör också planen utan tvifvel till ett mästerstycke i härförarkonst. För att inse detta bör man endast tänka på den kinkiga ställning, i hvilken kronprinsen vid denna tidpunkt befann sig. Ständigt omgifven af spioner och tvetydiga vänner: de allierade makternas kommissarier, den danske amiralen Bille, den ryske ministern Suchtelen m. fl., måste han för sin person iakttaga den största slutenhet. Hvad som dikterades på officiella order var icke alltid ärnadt att omedelbart sättas i verket. Icke sällan fingo de kommenderande generalerna hemliga order i bakfickan af alldeles motsatt lydelse. När staberna och kansliets personal med flit talade om kronprinsens »älsklingstanke» att gå till västlandet med en stor del af arméen, kunde detta mycket väl hafva skett endast för att vilseleda den tvetydiga omgifningen. Man kände i svenska högkvarteret ganska väl, att kommissarierna under sin vistelse i Kristiania fått den uppfattningen, att en operation från Fredriksværn norr ut mot Kristiania skulle vara i hög grad tidsödande, och att ett par af dem, förmodligen Orlov och Martens, uttryckt sin belåtenhet öfver svenske kronprinsens beslut att gå denna väg och skämtat öfver den långsamhet och planlöshet, som de funnit i allmänhet kännetecknа den svenska arméens operationer. Det kunde därför icke skada, att de hölles kvar i denna tro. Ingen kunde heller ana, att kronprinsens benägenhet för den stora sjöexpeditionen endast var låtsad. Först då Fredriksstad var taget och talet om den stora sjöexpeditionen med ens upphörde, var det som en och annan började få en klarare inblick i situationen.[1]

Reservarméens koncentrering vid gränsen hade icke tagit sin början, då Essen den 23 juni återkom till Vänersborg. Hans tre brigader voro ännu förlagda i spridda kvarter i norra delen af västra Vermland, å Dalsland och i Bohuslän.[2] Fronten var delad i tre förpostområden: högra flygelns, centerns och vänstra flygelns, motsvarande hvartdera ett af ofvannämnda landskap. Hvarje område hade sin »förpostkordong» under befäl af en särskild förpostchef.

[1] Vi återkomma härtill längre fram vid redogörelsen för Lefréns operationsplan.

[2] samt i Vänersborg och trakten närmast öster därom.

Högkvarteret var, såsom nämndt, Vänersborg; brigadkvarteren: Forsane i Frändefors (1. brigadens), Uddevalla (2. brigadens) och Haga (3. brigadens).

Af *1. brigadens* trupper — chef generalmajor Rosenblad — lågo Västgöta-Dals 4 bataljoner vid Vättungen i Bäcke socken, Färglanda, Steg i Högsäters socken och Önne i Järbo socken; Helsinge regementes 4 bataljoner vid Västra Ed, Gillanda i Rölanda socken, Lästviken i Steneby socken och Äng i Eds socken; Vermlands regementes 3 bataljoner vid Forsbacka i Mo socken, Hanebol i Åmåls socken samt i staden Åmål; det 2. 6-℔ga batteriet i Vänersborg (däraf 2 3-℔ga kanoner vid Västra Ed). Förposttjänsten bestreds af en af Helsinge regementes bataljoner (Gillanda-bataljonen). Brigadens styrka uppgick den 3 juni till 6,798 man, inräknadt befäl och spel, med 8 kanoner.

Af *2. brigadens* trupper — chef generalmajor Mörner — lågo Lifgrenadierregementets rothållsdivisions 2 bataljoner[1] i och omkring Vänersborg; rusthållsdivisionens 2 bataljoner[1] i Uddevalla och å Lerbergs mo; Dalregementets 4 bataljoner i norra Bohuslän vid Hofsäter, Vik och Hustyft; Bohusläns regementes 3 bataljoner i Strömstad, Skee och Svinesund; Vermlands fältjägareregementes 2. bataljon[1] vid Nafverstad; 3. 6-℔ga batteriet i Uddevalla med en afdelning (2 3-℔ga kanoner) framskjuten till Hustyfts socken.[2] Förposttjänsten bestreds af en af Bohusläns regementes bataljoner (Svinesunds-bataljonen). Brigadens styrka uppgick den 3 juni till 7,998 man med 8 kanoner.

Af *3. brigadens* trupper — chef öfverste Gahn — voro Västerbottens regementes 4 bataljoner och 6. 3-℔ga åkande metallbatteriet förlagda i kvarter vid Eda, Morast och Nolby byar i norra Vermland. Brigadens styrka uppgick den 3 juni, inberäknadt Vermlands regementes jägarbataljon, till 2,570 man med 8 kanoner.

Dessutom skulle en *4. brigad* — under öfverste Eeks befäl — bestående af Jämtlands regemente, 1 skvadron Jämtlands hästjägare och 7. 3-℔ga partibatteriet, såsom förut är nämndt, i medlet af juli sammandragas å Frösön för att besätta jämtländska gränsen. Dess styrka var den 3 juni 1,476 man.

Af *reservartilleriet* voro två batterier, det 8. 3-℔ga och haubitsbatteriet, förlagda i Vänersborg hvaremot lätta

[1] 1 bataljon var vid arméen i Tyskland.

[2] De sista dagarna af juni framryckte rusthållsdivisionens 1. bataljon och två jägardivisioner till trakten mellan Vik och Skällered. Samtidigt flyttades brigadkvarteret till Strömstad.

bergsbatteriet, som ännu icke var färdigrustadt, låg kvar i Göteborg.

Af *kavallerireservens* 8 skvadroner voro 2 förlagda i Vänersborg, 1 i Strömstad, 1 på marsch från Göteborg till gränsen och 4 i Vermland.

Pontonierkompaniet, *2. sappörkompaniet* och *fältingeniörparken* lågo i Uddevalla; *belägrings-* och *positionsartilleriet* voro under utrustning i Göteborg.[1] Med skärgårdsflottans besättning uppgick reservarméens hela styrka den 3 juni till 22,688 man, däraf befäl och spel 1,742. Af manskapet voro 913 man sjuka. Disponibla för offensiv öfver södra delen af gränsen voro endast 16,349 man.[2]

Emellertid började trupperna från Tyskland snart infinna sig å krigsorten. Först inträffade Vermlands fältjägareregementes 1. bataljon. Sedan den förenat sig med regementets 2. bataljon vid Nafverstad, framryckte hela regementet till Skee samt aflöste Bohusläns regementes förpostbataljon vid Svinesund. Vid samma tid återkom äfven regementet Royal Suédois. Till en början förlades det i kvarter i Kungälf men fick redan den 10 juli uppbryta därifrån med marche-forcée till Strömstad för att, såsom det stod på orderna, användas vid en »tillämnad expedition».

Återstoden af trupperna i Tyskland öfverskeppades i flera stora transport-echelonger under generallöjtnant Sandels' öfverbefäl. Samtliga echelonger afgingo från Warnemünde.[3] Den första, som utgjordes af 2. fördelningens infanteri, undantagandes Smålands dragonregementes infanteribataljon, embarkerade den 7 och 8 juni å linieskeppen Gustaf III, Manligheten, Äran, Dristigheten, Fäderneslandet och Adolf Fredrik samt några mindre fartyg. Debarkeringen ägde rum i Ystad den 11—14 juni, då trupperna, i den mån de landsattes, intogo kvarter i staden och kringliggande byar. Sistnämnda dag anträdde 4. brigaden marschen till Göteborg, dit têtebataljonen ankom den 23 juni. Några dagar senare ankommo äfven 3. brigaden och Smålands dragonregementes infanteribataljon, då hela andra fördelningen intog kvarter på Hisingen, Orust och Tjörn. Af fördelningens artilleridivision följde ett batteri (det 22.) 4. brigaden

---

[1] [R. Torpadie]: Svenska arméens koncentrering mot Norge 1814, mskpt i krigsarkivet.

[2] Förläggningslista och styrkeförslag upprättade af reservarméens generalstabschef den 3 juni 1814 och insända till kronprinsen.

[3] Utom 21. batteriet, hvilket fick embarkera i Rostock.

men framkom först den 2 juli till Göteborg. Det 21. batteriet och en haubitsafdelning, hvilka organiserats i Rostock af general Cardell, inträffade i Göteborg den 5 juli.

Vägarna genom Halland och Bohuslän fylldes allt tätare af trupper och foror med krigsförnödenheter. För att lätta underhållet upprättades proviant- och furagemagasin i Göteborg och å ön Mjörn. Å sistnämnda ställe samt i Halmstad anordnades äfven tillfälliga sjukhus.

Reservartilleriet debarkerade den 20 juni i Ystad efter tre till fyra dygns sjöresa och tågade landvägen till Göteborg, dit det framkom den 11 juli. Lifgardet till häst embarkerade den 19 och 20 juni å linieskeppen Uladislaus och Adolf Fredrik samt debarkerade i Karlshamn, därifrån regementet den 1 juli anträdde marschen öfver Ör, Vrigstad och Jönköping till Göteborg, dit det ankom den 16 juli.

Den 23 juni embarkerade 1. fördelningens infanteri och artilleri på linieskeppen Gustaf den store, Fäderneslandet, Äran, Manligheten och Dristigheten samt ett antal mindre fartyg, och den 6 juli ankrade denna transporteskader på Göteborgs redd. Efter verkställd debarkering förlades 1. brigaden i Göteborg och 2. brigaden i Fässbergs, Kollereds, Råda, Askims och Frölunda socknar. Den 23. juni embarkerade äfven stora högkvarterets personal, hvilken debarkerade i Karlshamn och sedermera fortsatte färden landvägen till Göteborg, dit den ankom den 4 juli. Den 25 juni embarkerade Mörnerska husarregementet, debarkerade några dagar senare i Ystad och fortsatte därefter landvägen till Göteborg, dit 1. bataljonen framkom den 16 och 2. bataljonen den 22 och 23 juli.

Först den 10 och 11 juli embarkerade tredje fördelningens infanteri å linieskeppen Gustaf III, Adolf Fredrik och Uladislaus samt ett antal mindre fartyg. Debarkeringen ägde rum den 16 och 17 juli å Rifö fjord, hvarefter fördelningen fick intaga kvarter på Hisingen och södra Inland.

Alla för norska fälttåget bestämda trupper voro nu öfverförda från Tyskland. För transporten hade varit tagna i anspråk, förutom linieskeppen, 101 mindre fartyg, å hvilka embargo lagts i de tyska Östersjöhamnarna, och 33 efterskrifna kofferdifartyg från Sverige. Det sammanräknade lästetalet för dessa fartyg uppgick till 7,849 läster. Fraktersättningen hade utgått för månad och läst med 11 till 15 riksdaler banko; fartyget ansvarade då för alla umgälder. Till konvojer hade 9 mindre, kryssande

fartyg, dels af arméens flotta, dels af amiralitetets, varit tagna i anspråk. Till Skåne hade linieskeppen öfverfört 8,380 man med 650 hästar, till Göteborg 9,400 man med 600 hästar. Hvarje linieskepp hade tagit ombord 1,200 man eller 160 man och lika många hästar. Fyra af skärgårdsflottans galèrer hade öfverfört till Göteborg 430 man. De förhyrda handelsfartygen hade öfverfört till Skåne 4,285 man med 3,034 hästar och till Göteborg och Bohuslän 2,379 man med 967 hästar. Dessutom hade 15 mindre fartyg öfverfört till Dalarö 451 man med 169 hästar. Den till Skåne och västkusten öfverförda styrkan uppgick alltså till 24,874 man med 5,251 hästar. Artillerimaterielen, trängen och proviantförråden m. m. kräfde dessutom 82 särskilda fartygsresor.

Den 17 juli utgafs generalorder om den mot Norge sammandragna arméens allmänna indelning (bil. C).[1] Arméen skulle enligt densamma fortfarande vara indelad på två arméкårer, af hvilka den första skulle bestå af de trupper, som hemkommit från Tyskland. Följande dag inträffade kronprinsen i Göteborg och öfvertog högsta befälet öfver arméen. På samma gång förklarade han sig ärna föra omedelbart befäl öfver I. armékåren, medan II. armékåren fortfarande skulle stå under fältmarskalken Essens befäl. Denne senare skulle »icke desto mindre i följd af sin grad och anciennité» anses såsom secondchef för hela arméen.

Den 20 juli utgafs generalorder om arméens koncentrering vid gränsen. I. armékåren skulle samlas till vänster om den andra. Demarkationslinien mellan de båda kårerna skulle utgå från Idefjorden, där Näsinge sockengräns vidtager, till sjön Lången och vidare öfver Hästeskede till Sågvalex och Långvattnet. Bevakningen af Svinesund skulle emellertid tillsvidare upprätthållas af II. armékåren, tills têten af I. armékåren hunne fram.

Under afvaktan på I. armékårens ankomst sammandrogos i Strömstad de trupper, hvilka enligt det beslut, som fattats i Örebro, skulle deltaga i flottornas expedition mot Hvalöarna. Efter åtskilliga order och kontraorder kom expeditionskåren, hvilken, såsom nämndt, skulle stå under befäl af generalmajor Mörner, att utgöras af följande truppafdelningar, nämligen: 1. bataljonen af Lifgrenadierregementets rusthållsdivision,

---

[1] 2. fördelningen är i bilagan upptagen såsom hörande till 2. armékåren, till hvilken den öfverflyttades först den 21 juli.

1. och 2. bataljonerna af Dalregementet, 1. och 3. bataljonerna af Bohusläns regemente, 2. och 3. bataljonerna af Västgöta-Dals regemente, Örebro skvadron af Lifregementsbrigadens husarkår, 8-&ga haubitsbatteriet och 3-&ga lätta bergsbatteriet.[1] Öfver de kvarvarande trupperna af 4. fördelningen öfvertog öfverste Platen befälet; öfver återstoden af 8. brigaden, hvars chef medföljde expeditionskåren, öfverstelöjtnant Schultzen. För att utjämna styrkeförhållandet mellan de båda armékårerna blef 2. fördelningen öfverflyttad från I. till II. armékåren.

Emellertid hade II. armékåren börjat sin koncentrering. Då kronprinsen den 17 juli passerade Vänersborg, hade han gifvit Essen befallning att samla densamma så nära norska gränsen, att den skulle kunna öfverskrida densamma den 28. »Ögonblicken äro dyrbara», hade han slutat sin order, »och för att blifva färdig på utsatt tid får man icke förlora en minut.»[2] Med anledning häraf hade Essen genast börjat sammandraga sina trupper i Rölanda, Lerdals, Rennelanda och Råggärds socknar på Dalsland. Den 26 juli förlades högkvarteret från Vänersborg till Öxnäs bruk i Högsäters socken. Endast krigskommissariatet blef kvar i Vänersborg. Väster om demarkationslinien funnos numera endast Vermlands fältjägareregemente (af hvilket den ena bataljonen bestred garnisonstjänst i Strömstad och den andra förposttjänsten vid Svinesund), 2. bataljonen af Bohusläns regemente (afsedd till arbetsbetäckning för ett tillärnadt batteri vid Krokstrand), som bivackerade vid Flöghultstjärnet, samt 3. bataljonen af Dalregementet, som stod vid Östby såsom betäckning åt de sappörer,[3] hvilka arbetade på batteriet vid Pilgården. Royal Suédois, som äfven stod väster om demarkationslinien, öfverflyttades den 28 juli till I. armékåren. Kronprinsen hade nämligen fått höra, att norrmännen hade en panisk förskräckelse för denna trupp, hvilken de inbillade sig åto gräshoppor »et tout ce que jusqu'à ce moment personne n'a mangé», och fann betänkligt att använda regementet, såsom han först tänkt, vid avantgardet. Af II. armékårens artilleri voro 3. och 8. 6-&ga batterierna på marsch till Hästeskede och 2. batteriet till Töftedals kyrka. Kavalleriet

---

[1] Med befäl och spel omkring 4,000 man.

[2] H. M:t konungens privatarkiv.

[3] Den öfriga delen af sappörkompaniet jämte ingeniörparken stod vid Fjäll i Gesäters socken.

samlade sig med 4 skvadroner vid Töftedal, 1 skvadron vid Loviseholm och 1 skvadron vid Vassbön.[1] Pontonierkompaniet hade redan i början af juli marscherat från Uddevalla till Strömstad.

Koncentreringen gick lättare, än man väntat. På flera ställen voro vidlyftiga vägarbeten med allmogens tillhjälp utförda. Sålunda var den 13 km. långa vägen från Loviseholm till Långvallsbro iståndsatt, äfvensom vägen därifrån öfver Tormåserödsfjället till Tågeröd och från Skee kyrka till Krokstrand, denna sistnämnda vägsträcka för groft artilleri och allt slags tross. Vägarna från Lerdals kyrka till Fjälla, 4 km., samt från Fjälla till Töftedals kyrka, 10 km., och därifrån till Loviseholm, en half mil, voro äfven betydligt förbättrade.[2] Den 28 juli förlade Essen sitt högkvarter till Gillanda och den 29 till Loviseholm.

Under de sista dagarna af juli fullbordade äfven I. armékåren sin koncentrering. Redan den 14 juli hade marschorder utfärdats för 2. fördelningen. Dess närmaste mål var Kville och Tanums härad. Marschen skulle verkställas som i fredstid. Uppbrott skulle äga rum kl. 3 f. m. hvarje dag. Från kl. 9 f. m. till 6 e. m. skulle trupperna rasta; kvarter skulle intagas kl. 10 eller 11 på kvällen. Proviant medfördes för de 3 till 4 första dagarna från Göteborg; för följande dagar skulle provianteras ur de närmare gränsen liggande magasinen.

En vecka senare inträffade fördelningens têtebrigad (den 3.) vid Tanum, hvarifrån Västgöta regemente framsändes på förpost med kvarter i Högsäter, Västeröd och Masland. Kalmar regemente intog kvarter i trakten kring Bullarby, Västmanlands regemente i Östad och Nafverstad. Samma dag, eller den 21 juli, kom 2. artilleridivisionen till Hede. Af 4. brigadens trupper inträffade Skaraborgs regemente och Smålands dragonregementes infanteribataljon den 23 juli i Kville och intogo kvarter, det förra i Tången och Ödsmål, den senare i Tyft, Skälleröd och Edem. Älfsborgs regemente, som utgjort garnison i Göteborg till den 17 juli, anlände först några dagar senare.

1. fördelningen inträffade med sin têtebrigad (den 1. brigaden) den 26 juli i Skee, där den intog kvarter i Berge och Oxtorp; 2. brigaden kom den 29 till Balleröd och intog kvarter

---

[1] 1 skvadron var generalstabsvakt, 1 skvadron med Mörners expeditionskår.

[2] Inkomna rapporter till II. armékårens högkvarter. K. K. A.

i Skee och Hogdals socknar. Södermanlands regemente, som en tid bestridt garnisonstjänst i Göteborg, inträffade först ett par dagar senare i Hogdal, likaså 1. artilleridivisionen, hvilken förlades söder om Hogdal i Vässby och Dyne, undantagandes 2 6-&ga kanoner och 2 haubitser, hvilka åtföljt infanteriet till Torp. Fördelningens öfriga trupper hade nu ryckt fram ända till gränsen. 1. brigaden hade intagit rishyttebivack i det s. k. Kollägret (Karl XII:s läger 1718) invid vägen Hogdals kyrka—Svinesund; 2 brigaden, till hvilken numera äfven hörde regementet Royal Suédois, bivackerade vid Högbro bro till vänster om vägen, norr om Nordby. Samtidigt med dessa förflyttningar hade bevakningen af Svinesund öfvertagits af Lifregementsbrigadens grenadierkår, hvilken utsatt förvakter och posteringar i linien Nordby, Svinesund, Ringdalen, Svartejan och Hälle.

3. fördelningen uppbröt först den 22 juli från Göteborg. Den 29 inträffade den vid Skee med sin têtebrigad (5. brigaden), som intog kvarter i Bovall, Jortorp, Eigst och Stora Rogsta med brigadkvarter i Hagetorp. Samma dag inträffade 1. bataljonen af Mörnerska husarregementet i Varp, då en af dess skvadroner ställdes under förpostchefens befäl. Den 30 ankom 6. brigaden till Skee och intog kvarter därstädes; brigadkvarteret förlades till Gibberöd. Fördelningskvarteret var i Skee prästgård. Först den 1 augusti ankom återstoden af Mörnerska husarregementet till trakten af Strömstad, då hela regementet utom förpostskvadronen förlades i stadens grannskap.

Den 3. fördelningen hade ej något artilleri, då, såsom nämndt, 3. artilleridivisionens materiel kvarlämnats i Tyskland och personalen användts för reservartilleriets mobilisering. 2. fördelningen fick därför order att afstå till den 3. sina 6-&ga kanoner, hvilka förlades i kvarter i Rogsta. De två haubitserna vid 2. fältdivisionen fingo samtidigt order att afgå till Krokstrand för att tjäna som bestyckning för det där uppförda styckevärnet.

Reservartilleriet — 1 ridande och 1 bergsbatteri[1] — afgick den 26 juli från Göteborg och inträffade, efter förnyade order att påskynda sin marsch, den 1 augusti i Skee kyrkby. Af positionsartilleriet debarkerade det 12-&ga batteriet den 28 juli i Strömstad, hvarifrån 4 kanoner genast transporterades landvägen till Pilgården, där ett styckevärn var under byggnad. Meningen hade från början varit att ditsända 6 kanoner, men

[1] Det 12-&ga batteriet var ännu icke mobiliseradt.

detta omöjliggjordes af brist på hästar. I stället fick ett af II. armékårens 6-⇌ga batterier i Hästeskede order att dit afgå.

I slutet af månaden debarkerade I. armékårens pontonträng i Strömstad och förenades med kårens sappörkompani. Stora högkvarteret, som den 21 kom till Kungälf och den 22 till Uddevalla, anlände den 27 på aftonen till Strömstad, eskorteradt af 2 skvadroner af Lifgardet till häst. De två återstående skvadronerna af samma regemente inträffade först ett par dagar senare.

I stort sedt var sålunda svenska hufvudarméens ställning om kvällen den 29 juli följande:

I *främsta linien* stod större delen af 5. fördelningen och 3 bataljoner af 4. fördelningen vid Töftedals kyrka, med ett avantgarde framskjutet till Loviseholm, samt 2. fördelningen vid Hofsäter och 1. fördelningen vid Svinesund. I *andra linien* stodo 3. fördelningen mellan Strömstad och Eigst och 5 bataljoner af 4. fördelningen vid Flöghult, Krokstrand och Pilgården. Sammanlagda styrkan af dessa trupper, inberäknadt reservartilleriet, ingeniörtrupper och staber, uppgick till omkring 35,000 man. Med Mörners expeditionskår, de tre beväringsbataljonerna på skärgårdsflottan samt general Gahns[1] och öfverste Eeks detascherade brigader räknade hela arméen i krigsorten omkring 45,000 man.[2] Dessutom voro på marsch dit delar af positions- och belägringsartilleriet, hvilket forslades sjöledes till Strömstad, samt 432 man skånska karabinierer och 108 man skånska husarer, hvilka den 11 och 14 augusti skulle inträffa i Uddevalla, hvarjämte 3 skvadroner af Smålands dragonregemente den 27 juli fått färdighållningsorder.

I slutet af månaden hade ett rykte spridt sig, att norrmännen hade för afsikt att infalla i Vermland. Ehuru kronprinsen »ej kunde finna denna operation hafva någon betydlig militärisk inflytelse», beslöt han likväl, »då en sådan diversion kunde sprida någon oro i rikets provinser», att i bref af den 29 juli anmoda regeringen i Stockholm att anbefalla Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Vermlands, Nerkes, Västmanlands och Stora Kopparbergs län att på första rekvisition af general Gahn låta inkalla allt vapenöfvadt manskap af 1814 års klass och afsända det med marche-forcée till vermländska gränsen, »på det att fienden äfven på denna sida måtte kunna mötas med tillbörlig styrka, som kunde betaga honom all fram-

---

[1] Gahn nämndes till generalmajor den 26 juli.

[2] Denna siffra uppgifves af II. armékårens generalstabschef. Mankell anser. sid. 28, att den »högst» utgjorde 42,000 man.

gång».[1] Samtidigt afgick order till generaladjutanten i Stockholm, att Upplands regementes 3. bataljon, som gjorde garnisonstjänst i hufvudstaden, skulle hållas i beredskap att jämte hemmavarande kontingenter af de tre gardesregementena på första order afgå med marche-forcée till Gahns understöd. Den reservstyrka, som härigenom uppbådades, uppgick till flera tusen man. Endast från Dalarne kunde beräknas 800 man med något stam;[2] garnisonsbataljonen i Stockholm räknade omkring 450 man.

Hvad krigsmakten till sjös vidkom, hade generalamiralen Puke, sedan han den 17 juni utnämnts till högste befälhafvare öfver flottorna, afrest från Stockholm för att ordna deras koncentrering. Resan anträddes först till Karlskrona. När han den 22 juni ankom hit, var stora flottans utrustning afslutad. Sedan han gifvit befallning om att 600 man utvaldt manskap, volontärer och båtsmän, afsedt till förstärkning af linieskeppens besättningar, skulle tagas ombord på chefsfregatten Galathea, fick denna order att afsegla till Malmö, hvarefter han själf begaf sig dit landvägen. Sedan äfven denna station fått lämna ifrån sig allt tjänstdugligt manskap och en bataljon kanonslupar under major Liberns befäl, som nyss hemkommit från Tyskland, beordrats att skyndsamt fortsätta marschen till Strömstad, afseglade Puke den 6 juli till Göteborg. Vid sin ankomst till Riföfjord fann han före sig en del af transportflottan, däribland de fyra fullt armerade linieskeppen,[3] som genast fingo order att afsegla till Kosteröarna, en mil utanför Strömstad, för att i händelse af behof kunna understödja den i stadens närhet förlagda skärgårdsflottan. De fyra halft armerade linieskeppen skulle däremot kvarstanna på Riföfjord för att under öfverstelöjtnant Silfversvärds befäl vaka öfver transportfartygens konvojerande mellan Göteborg och norska gränsen. Äfven Göteborgs station fick lämna från sig allt tjänstdugligt manskap till förstärkning af skärgårdsflottans bemanning.

Den 11 juli inseglade Puke i Strömstads hamn, efter att under vägen hafva passerat 40-kanonfregatterna Eurydice,

[1] Vermlands beväring skulle hålla sig färdig att marschera två timmar efter erhållen order. Kronprinsens bref till Engeström den 29 juli. H. M:t konungens privatarkiv.

[2] Järtas bref den 14 augusti angående beväringsmanskapets afmarsch.

[3] De öfriga linieskeppen hade endast tagit half bestyckning för att vinna större utrymme under transporten.

Camilla och af Chapman samt 24-kanonfregatten Orädd. Här låg nu skärgårdsflottan under öfverste Wirséns befäl för ankar. Den utgjordes af 12 däckade och 53 öppna kanonslupar, 5 mörsarefartyg, 14 avisfartyg, förutom ett större antal ammunitions-, proviant- och sjukfartyg samt kokslupar. Besättningsstyrkan uppgick till 4,995 man, inberäknadt de tre förut nämnda bevaringsbataljonerna.

När linieskeppen och Nordenskjölds blockadeskader infunnit sig vid Kosteröarna, skulle sålunda en betydande sjömakt vara sammandragen på rikets västra kust, fastän skärgårdsflottan icke räknade så många fartyg, som man på våren hoppats kunna utrusta. Öfver båda flottorna hade Puke oinskränkt makt och myndighet. Honom tillkom att utfärda alla order och befallningar, »som han för tjänstens bästa och till det stora ändamålets vinnande» kunde finna nödigt. Till hans närmaste man var förordnad vice amiralen Cederström; till flaggkapten hade Puke själf valt öfversten Gustaf af Klint, en af flottans dugligaste officerare.

Medan kronprinsen var mycket belåten med det sätt, hvarpå koncentreringen i allmänhet utfördes, var han så mycket mera missnöjd med krigskommittéens åtgärder. Ehuru nödiga fonder funnos anvisade, hade kommitterade, då kronprinsen kom till Göteborg, ännu ingenting lämnat till arméens underhåll under augusti månad. Han skref genast till presidenten Tersmeden från Kungälf den 22 juli ett ganska skarpt bref, däri han bland annat nämnde, att hela världen beklagade sig öfver kommittéen. Inga arrangementer voro vidtagna, ingenting fanns i kassorna. Han begärde svar oförtöfvadt, hur de anvisade medlen blifvit använda. Äfven statssekreterarne Mörner och Wirsén fingo sin beskärda del af hans onåd. »Då jag kommer till arméen», skref han den 22 juli till den förre, »finner jag allt i oordning och utan att krigskommittéen vidtagit någon åtgärd för arméens underhåll. Icke ens de hundra tusen riksdaler banko, som behöfvas för utbetalandet af soldaternas tobaksskilling, och om hvilkas remitterande jag för öfver sex veckor sedan öfverenskommit med Wirsén, hafva kommit kommissariet till handa.»

Saken var dock icke så farlig, som man efter läsningen af dessa bref kunde hafva anledning att förmoda. I bref af den 20 juli — som dock ännu icke hunnit fram — hade Wirsén

underrättat kronprinsen, att af de 600,000 riksdaler banko, som voro bestämda till arméens underhåll för augusti månad, 200,000 riksdaler redan ställts till De la Granges disposition för bestridandet af löpande utgifter, 80,000 till krigskollegium för munderingars anskaffande m. m., 30,000 riksdaler till flottan och 160,000 riksdaler till krigskommittéen för bestridande af omkostnader hemma i landet. Den 31 juli underrättade också De la Grange kronprinsen, att han fått veta, att krigskommitterade nedsatt 750,000 riksdaler banko i Göteborgs diskont, men att dessa penningar gjorde diskontens direktörer mycket hufvudbry, då kommitterade förbjudit, att någon finge röra dem.

Kronprinsen vände sig nu till statsministern Gyllenborg. Arméen vore vacker, uppfylld af nit och kärlek till sina plikter, skref han; men om någonting kunde hejda dess framgångar, var det den fullständiga brist på alla arrangementer från krigskommittéens sida. Inga etapper voro i ordning för operationerna, ingenting sörjdt för att proviant och furage skulle finnas på sina rätta platser. Om arméen detta oaktadt kunde marschera, vore det uteslutande De la Granges förtjänst. Kassorna voro tomma, och till truppernas aflöning funnes intet att betala med, ehuru diskonten hade fullt upp med pengar för arméens räkning. Det vore af allra yttersta vikt, att man kunde förekomma att några sorgliga verkningar blefve följden af den penningbrist, hvari krigskommittéen lämnat hela kommissariatet. Nu ändtligen öppnades diskontens i Göteborg kassahvalf, dess direktörer fingo åter lugn och ro och De la Grange 400,000 riksdaler banko.[1]

Det var för öfrigt icke första gången, som kronprinsen måste gripa in mot krigskommittéens byråkratiska slentrian. Redan i början af koncentreringstiden hade kommitterade gjort sig skyldiga till åtskilliga besynnerligheter rörande arméens förplägnad. Sålunda hade kommitterade bland annat låtit baka bröd i städer, långt aflägsna från regementenas kantonerings-områden, och sedermera inpacka brödet i stora packlårar samt, utan afseende på väglag och tillgång på hästar, forsla det långa vägsträckor, ända till trettio mil. Att detta skulle falla sig

---

[1] Kronprinsens bref till Mörner, Tersmeden, Gyllenborg, Wirsén m. fl.: kopiebok i H. M:t konungens privatarkiv.

Af det ofvanstående finner man förklaringen på Klingstedts besynnerliga, af Mankell anförda, yttrande: »Detta fälttåg, som började utan penningar och förråder, slöts med öfverskjutande magasinstillgångar för nära en million riksdaler banko.»

kostsamt för staten och tyngande för den skjutsande allmogen, kunde hvarje människa begripa, och det sparades icke heller på klander, hvilket naturligtvis ännu mera ökades, då, såsom ofvan är nämndt, kommitterade lämnade arméens intendentur utan krigskassa, när kriget bröt ut, fastän fonder och subsidiemedel funnos till fullt tillräckliga belopp.[1]

Anfallet mot Hvalöarna.

(Operationer till sjös den 26—29 juli.)

Under hela våren, sedan det blifvit öppet vatten, hade man i reservarméens högkvarter hoppats få rapport om att skärgårdsflottan, som ännu stod under fältmarskalken Essens öfverbefäl, hade ankommit till västkusten. Af pålitliga agenters rapporter från Kristiania visste man, att norrmännen, som i god tid fått kunskap om svenska flottornas utrustning, ansträngde sig af alla krafter för att komma först med sin sjömakt till Hvalöarna, en position af stor betydelse så väl för dem som för svenskarne: för dem därför, att den kunde betraktas som ett utanverk till Fredriksstad och ett skydd för inloppet till Kristianiafjorden, — för svenskarne därför, att den skulle trygga vänstra flanken af deras armé, därest denna skulle inrycka öfver Svinesund och Tistedalen. Essen hade också begagnat hvarje tillfälle att fästa regeringens uppmärksamhet på angelägenheten af att en tillräcklig sjömakt i god tid utrustades och gång efter annan framhållit, hurusom öfverlägsenheten till sjös under hela kampanjen kunde därpå bero. Men trots hans påminnelser hade flottans utrustning, såsom i föregående är omtaladt, gått »lamt och oordentligt». Öfverste Wirsén, en »skicklig och käck sjöofficer», hvilken på Essens begäran utnämnts till befälhafvare öfver skärgårdsflottan, hade gjort allt hvad i hans förmåga stod för att sätta mera drift i arbetet. Men det hade förefallit högkvarteret, som om han af vederbörande auktoriteter för det mesta mött »hinder och motsägelser». Först i medlet af maj hade han lyckats att få 40 fartyg klara och uppkomma med dem till Lindön i Bohuslänska skärgården. Men att med denna otillräckliga styrka taga något offensivt steg hade icke Essen vågat. Det hade redan varit för sent. Norrmännen hade kommit i förväg och besatt sunden mellan

[1] Gyldenstolpes journal. Wirséns promemorior.

Hvalöarna med sin skärgårdsflottilj, till stor grämelse för Wirsén och till icke mindre för Essen och hans stab. Visserligen hade man snart fått veta, att hela norska flottiljen vid Hvalöarna endast utgjordes af 5 kanonslupar,[1] men dels hade dessa snart kunnat blifva förstärkta, dels var det en helt annan sak att taga positionen i besittning utan svärdslag mot att inleda en öppen strid om densamma, då hvarken arméen eller flottan ännu på långt när voro färdigrustade.[2]

Ännu mera förbittrad blef man i högkvarteret, då man, efter de många skrytsamma rapporterna i de norska »tidningspapperen», trodde sig märka, att den engelska regeringen trots alla sina granna löften verkställde blockaden så lamt, att en mängd handelsfartyg kunde obemärkta och oskadda inlöpa i de norska hamnarna med sina sädeslaster. Snart kom dock underrättelse från Marstrand, att de engelska kryssarne infört dit en stor mängd priser, som de tagit. Den svenska blockadeskadern åter hade till slutet af maj icke lyckats uppbringa ett enda fartyg, ehuru den varit i norra delen af Kattegatt sedan början af månaden. Och, hvad värre var, den hade icke ens lyckats hindra »några usla norska kutterbriggar», som konvojerat en betydlig handelsflotta, att så godt som i deras åsyn borttaga tvenne svenska kapare, medan konvojen fritt fått passera.[3] I sitt bref den 2 juni till kronprinsen framhöll därför Essen å nyo, hur angeläget det var, att svenska sjöstyrkan blefve öfverlägsen den norska. Om icke detta skedde, skulle

---

[1] I verkligheten utgjordes den blott af 4 kanonslupar under löjtnant Klincks kommando, hvilka den 12 maj tagit ställning vid Röd på södra Sandöen. N. A. Larsen, Fra Aaret 1814, sid. 86.

[2] »Sådana hinder», skrifver Gyldenstolpe i sin journal för den 16 maj, »skola alltid blifva följden af mångdubbla auktoriteter, som skola arbeta till ett och samma mål. Så länge, vid ett infallande krig, general en chef ej ensam får leda så sjö- som landtoperationerna och disponera medlen därtill, går det efter min tanke lamt och oordentligt. En kampanjs mångfaldiga preparationer, dess framgång och lyckliga utgång, som ofta bero på hastighet i besluten och i verkställandet, kunna ej förenas med den långsamma kabinettsformen, som på tusende sätt binder händerna på den kommenderande. En general-amiral, som sitter i Stockholm, kan ej bestämma, hvad som bör göras i bohuslänska och norska farvattnen, då det går något längre än vanliga sjömätningar. Jag vill ej nämna, att man ej mycket rättat sig af förlidet år begångna fel, då sjöexpeditionen och allt hvad därtill hörde under öfverste Brandts befäl gick tio gånger sämre. Men jalousie, afund och personligt intresse karakteriserar vårt sjöväsende och lärer komma att länge göra det.»

[3] Gyldenstolpes journal. Om de »norske Briggernes Krydstogt» se N. A. Larsen, sid. 33 o. följ. Chefen på de två små briggarna Lolland och Alsen, som betäckte konvojen, ansåg, att om chefen på 48-(40-)kanonsfregatten Eurydice »havt Hardiesse til Angrep, vilde Engagementet sikkert blevet meget stridende». Självtillit felades alltså icke bland det norska sjöfolket.

en utskeppning af trupper eller transporter till sjös i regeln icke kunna äga rum, utan att man utsatte sig för betydlig förlust och kanhända finge se hela företaget misslyckadt. I norska skärgården, skref han, vore kanonbåtar af större behof än örlogsfartyg. Bristen på det förra slaget fartyg var orsaken till att han ännu icke kunnat sätta ett påtänkt företag mot Hvalöarna i verket, då han fruktat att icke kunna bibehålla denna viktiga position. Han bad därför kronprinsen vända sig till Puke i saken.[1]

Emellertid fick Essen, såsom förut är nämndt, under öfverläggningarna med kronprinsen i Örebro i slutet af månaden tillfälle att ytterligare förfäkta sina åsikter om Hvalöarnas stora betydelse, i händelse kriget skulle bryta ut, och hade äfven den tillfredsställelsen att höra sina åsikter i denna del gillade. Så fort han återkom till Vänersborg, gaf han därför Wirsén befallning att uppgöra en detaljerad plan för operationerna till sjös, däri äfven attacken mot den norska Hvalö-flottiljen skulle vara inbegripen. Wirsén inlämnade med anledning däraf ett längre memorial, som upptog tre olika metoder för en sådan attack, utförd af skärgårdsflottan och fregatterna i förening med en landstigningskår. Memorialet blef förmodligen genast uppsändt till kronprinsen, ty i det bref af den 29 juni, hvari Puke befalldes att oförtöfvadt anfalla den norska flottilj, som tagit ställning vid den sydligaste af Hvalöarna, var formen för anfallet i hufvudsak öfverensstämmande med anvisningarna i Wirséns »metoder».

Efter ett sorgfälligt studium på kusten af stränder och öar vid Kristianiafjorden, skref kronprinsen, och efter noggranna upplysningars inhämtande om den styrka, som svenska sjömakten kunde bringa i verksamhet mot Norge, hade han blifvit öfvertygad om att den första operation, som flottorna borde företaga, vore en attack mot norska flottiljen vid Hvalöarna. Först sedan dessa öar vore i svenskarnes våld kunde flottan verksamt understödja arméens operationer genom att betäcka dess vänstra flank mot hafvet. Närmade man sig i stället sydvästsidan af fjorden vid Fredriksværn, skulle man kanske förmå den fientliga flottiljen att genast lämna sin goda ställning. Men i sådant fall utsatte man sig ock för den faran, att den norska flottiljen kunde kasta sig öfver den division, som kvarlämnades till dess observerande, och därefter vända sig med samlad styrka

[1] Y. Nielsen Breve fra Grev H. H. von Essen. sid. 39.

mot svenska eskaderns eftersta fartyg. En så olycklig början borde man på allt sätt undvika, då man därigenom kunde riskera hela fälttågets utgång.

Kronprinsen tänkte sig attackens allmänna förlopp på följande sätt. Sedan svenska flottan tagit ställning i grannskapet af den norska, t. ex. vid ingången till Dynekilen, och ett behöfligt antal skärgårdsbåtar samlats för landstigningskårens behof, borde några fregatter embosseras inne i sundet, på det att fiendens fartyg icke skulle kunna intränga genom den nordliga passagen och mörsarefartygen förankras vid norra udden af norra Sandöen, den enda punkt, hvarifrån de utan att skada egna fartyg skulle kunna kasta sina bomber mot de fientliga fartyg, som ville retirera norr ut genom sunden. Därefter borde en bataljon och fyra haubitser landsättas på södra Sandöen, tre bataljoner, ett batteri och 50 ryttare på Kirkeöen samt en bataljon på norra Sandöen och 200 infanterister på Herföl. Så fort dessa anordningar hunnit vidtagas, borde kanonsluparna börja attacken mot den fientliga flottiljen, hvilken om möjligt borde alldeles förstöras och åtminstone så skadas, att den icke mera kunde uppträda på sjön under årets fälttåg.[1]

»Sveriges heder, trygghet och politiska existens», fortsätter kronprinsen sitt bref, »äro i lika mån intresserade af föreningen med Norge. Om resultatet af våra ansträngningar skall blifva lyckligt, måste vi likväl göra fort det som skall göras. Vi få icke vänja norrmännen vid den föreställningen, att de kunna göra motstånd, ej heller Europa vid spektaklet af en förlängd strid mellan å ena sidan rättvisan och loyautéen och å andra sidan illistigheten och villfarelsen. En segerrik sjödrabbning skulle, tack vare den verkan en sådan alltid utöfvar på allmänna tänkesättet, mycket bidraga till att öka hastigheten af våra framgångar.» Det vore därför blott i den händelsen, att Puke ansåge sig för svag att mäta sig med den norska sjömakten, som flottan borde hålla sig på defensiven och öfverlåta åt arméen att ensam utföra allt.

»Jag skall själf vara i têten», slutade kronprinsen sitt icke minst i psykologiskt hänseende märkliga bref, »min son skall följa mig. Äfven Hans Maj:t konungen ärnar begifva sig till västkusten för att vara krigshändelserna närmare. De vack-

[1] Mankell säger, sid. 47, att Karl Johan åsyftade, att svenska segelflottan skulle posteras väster om Hvalöarna vid inloppet till Kristianiafjorden och att roddflottan skulle tränga på så, att den norska flottiljen blefve instängd i Fredriksstad.

raste minnen äro fästa vid den tid, då Hans Maj:t kommenderade flottan, hvarför jag också är öfvertygad om att detta vapen, som vid så många tillfällen förhöjt Sveriges ära, icke heller nu skall underlåta att lägga i dagen all den skicklighet och förmåga, som utmärka detsamma. Våra sjömän skola nu få ett tillfälle att visa den energi och den fosterlandskärlek, som lifva dem. En ärorik dag för svenska flaggan, och vår sak skall triumfera, denna sak, för hvilken vi alla vilja segra eller gå under.»

I en särskild apostill tillade kronprinsen, att hans önskan vore, att attacken ofördröjligen måtte äga rum. Han själf var öfvertygad om att operationen skulle lyckas, men han kunde väl förstå, att Puke, som befann sig på ort och ställe, kunde vara af annan mening. Det vågsamma i företaget borde emellertid icke oroa honom. Konungen skulle icke sörja öfver förlusten af en eller annan fregatt, blott flottan vunne en fullständig seger. Det gåfves tillfällen, då en nation måste göra uppoffringar, och ett sådant tillfälle vore nu kommet för svenska folket. Skulle emellertid Puke trots allt icke våga attacken, borde han segla öfver med linieskeppen och fregatterna till västsidan af fjorden och genom låtsade landstigningar söka splittra fiendens uppmärksamhet samt på detta sätt underlätta arméens operationer. I sådan händelse skulle skärgårdsflottan observera den fientliga flottiljen och genast anfalla densamma, om den lämnade sin ställning för att följa efter svenska örlogsflottan.[1]

Detta bref fick Puke mottaga af landshöfdingen grefve Rosen den 7 juli på Riföfjord. Med anledning däraf började han samråda med sin flaggkapten, öfversten af Klint, om flottans blifvande operationer. Klint framhöll såsom sin åsikt, att det egentliga målet för flottorna vore underlättandet af arméens passage öfver Svinesund och fortsatta framryckande längs kusten. För detta ändamåls vinnande vore besittningstagandet af Hvalöarna af den största vikt. I fråga om självfva utförandet af attacken fann han dock i ordern åtskilliga dunkla ställen, som fordrade ytterligare bestämmelser, på det att icke hela verkan af operationen skulle gå förfelad, i händelse fienden gjorde någon oväntad rörelse under densamma. Puke åter ville

[1] Efter en fransk afskrift bland Klints papper. Några uttryck återgifvas olika i Y. Nielsens Breve til Grev Essen sid. 165 och följande, t. ex. »denne Hær» i stället för »detta vapen». I den afskrift, som här blifvit följd, står »cette arme».

icke höra talas om några dylika utläggningar. Han hade icke den ringaste aning om hvad arméen tänkte göra och betviflade högeligen, att någon samverkan mellan krigsmakten till lands och flottorna inginge i kronprinsens fälttågsplan. Klint hänvisade till apostillen i kronprinsens bref, däraf man tydligt kunde se den betydelse, som vederbörande fäste vid norska flottiljens förstöring och Hvalöarnas besittningstagande. För öfrigt, tillade han, hade kronprinsens generaladjutant för flottan, amiral Gyllensköld, sagt honom, då han ännu var i Stockholm, att den vid Hvalöarna förlagda norska flottiljen utgjorde »norska landets palladium» och att dess »fördrifvande eller förstöring vore högsta målet för flottans åtgärd». Han nödgades dock erkänna, att icke heller han vore invigd i fälttågsplanen, hvarför han icke kunde redogöra för sambandet mellan denna enstaka operation och fälttågsplanen i dess helhet eller med de operationer man tänkte sig att flottan sedermera skulle utföra. Den enda vägledning han hade i fråga om tidföljden hade han funnit i några rader i ett bref från amiral Cederström, skrifvet den 27 juni i Göteborg, däri denne underrättat Puke om konferensen i Örebro samt att kronprinsen beslutit, att Hvalöarna skulle attackeras och eröfras, innan arméen satte sig i rörelse. Han anhöll därför, att Puke ville uppskjuta att fatta några beslut, tills dess de hunnit fram till Strömstad, där de äfven kunde få samråda med chefen för expeditionskåren. Men nu vardt Puke förargad. Han fann det högst besynnerligt, sade han, att arméen och flottan ställdes i sådant beroende af hvarandra. »Hvad fan», utbrast han, »ha' vi med arméen att göra? Den får slåss på landet och vi på sjön, och må hvar och en göra sitt bästa.» Icke heller för skärgårdsflottan hade han något synnerligt förtroende. Han var, som han sade, endast sjöman.

Han behöfde icke heller fatta något beslut. När kronprinsen afsände sitt bref, hade han trott, att de allierade makternas kommissarier redan befunno sig i Kristiania. En rapport från Essen hade emellertid strax därefter upplyst honom, att han misstagit sig, och ny order afgick därför till Puke, att anfallet skulle uppskjutas tillsvidare, hvarom äfven Cederström, som under Pukes frånvaro förde högsta befälet öfver flottorna vid Strömstad, underrättades.

Klint måste därför på egen hand sätta sig in i det blifvande krigsläget och den roll, flottorna därvid kunde komma

att utföra, hvilket var så mycket mera nödvändigt, som Puke ville, att endast »hasarden» skulle bestämma sjövapnets användande. För att få studera i lugn och ro använde han en ganska karakteristisk list. »Söndagen den 10 juli», skrifver han i sina anteckningar, »då fregatten under seglingen till Strömstad låg i stiltje i sikte af norska och svenska kusterna, animerade jag på eftermiddagen fregattens besättning till dans under full regementsmusik och förnöjde därmed min befälhafvare samt fick därigenom tillfälle att för en kort stund öfverlämna mig på egen hand till uppsättandet af en generalplan för krigsoperationerna.» Resultatet af detta studium blef en vidlyftig promemoria, dagtecknad den 11 juli, däri hán med mycken klarhet häfdar sin uppfattning af de strategiska förhållanden, under hvilka man skulle börja fälttåget. Efter att hafva framhållit Kristianias betydelse som operationsobjekt öfvergår han till själfva operationerna. Det vore alldeles tydligt, anser han, att hufvudanfallet från landsidan borde gå i riktning mot Fredriksstad. Genom eröfringen af denna fästning vunne nämligen arméen en fast operationsbas, hvilken med lätthet kunde understödjas af flottorna och från sjösidan förses med krigsförråd af alla slag. Att anstränga sig för att intaga Fredrikssten skulle kosta tid och folk utan motsvarande nytta. Denna fästnings eröfring vore också mindre nödvändig, då den på intet vis kunde oroa arméens operationer, så vida den hölles på behörigt sätt blockerad, i hvilket fall den också snart skulle falla af sig själf. Kongsvinger åter kunde svårligen tagas annat än från Kristianiasidan, hvarför densamma endast borde observeras. Hvad slutligen en landstigning på västlandet vidkom, skulle den endast leda till en fördärflig splittring af stridskrafterna samt, i händelse den misslyckades, skadligt inverka på hela fälttågets utgång. Hans bestämda öfvertygelse var därför, att arméens och flottornas första bemödanden borde riktas på eröfringen af Fredriksstad. Blefve fienden slagen vid Hvalöarna, borde flottorna, indelade på tre divisioner, uppsegla genom skärgården och spärra inloppen till hamnen. Lyckades de eröfra fästningen, borde de taga ombord 3- till 6,000 man landtrupper och segla uppför Kristianiafjorden samt angripa alla punkter, af hvilka fienden kunde begagna sig såsom flankstöd för sin armé, samt slutligen embossera sig utanför Kristianias hamn. Vore besittningen af denna stad tryggad, borde stora flottan användas mot Fredriksværn, Kristianssand,

Bergen och Trondhjem, »till fullbordan af landets conqueterande».[1]

Rörande själfva attacken mot Hvalö-flottiljen tänkte sig Klint flottorna delade i fyra divisioner, af hvilka den första, bestående af 1 eller 2 fregatter, 1 bataljon kanonslupar samt 1 till 2 mörsarefartyg, borde uppsegla på Singlefjorden för att betäcka arméens gång öfver Svinesund och — »för att afböja surpriser ifrån Fredrikshald» — embossera sig vid inloppet till Idefjorden, medan de tre öfriga, åtföljda af landstigningstrupperna, utförde själfva attacken mot den fientliga flottiljen, inträngde i sunden och besatte öarna med landtrupper.

Den 12 juli på morgonen skulle Puke afresa till Vänersborg för att uppvakta kronprinsen, som väntades dit på genomresa till krigsorten. Innan han for, fick Klint tillfälle att uppläsa sin promemoria. Han föreslog därvid, att Puke skulle söka öfverenskomma med Essen om en bestämd plan för operationerna och, om denne samtyckte därtill, meddela honom promemorians innehåll. Puke visade sig emellertid tämligen likgiltig för saken. Sedan åtskilliga af de uppvaktande officerarne äfven fått taga del af Klints uppsats och högt uttalat sitt gillande af densamma, ägnade han den dock en något större uppmärksamhet samt lofvade slutligen att taga den med sig och, om tillfälle yppades, meddela sig därom med Essen.

Följande dag inlupo i hamnen vid södra Koster linieskeppen Gustaf den store (80 kanoner), Äran, Manligheten och Dristigheten (hvartdera med 66 kanoner), alla fullt armerade. Hela den för norska kampanjen afsedda sjöstyrkan var sålunda samlad, och Klint måste därför på allvar börja sina förberedelser. Sedan han noga rekognoscerat norska flottiljens ställning och förskaffat sig så tillförlitliga uppgifter som möjligt om farvattnet på ömse sidor om Kirkeöen, lät han, dels af sina egna kartor, dels af dem han fått från de danska arkiven, sammansätta och afrita en operationskarta öfver sjökrigsteatern samt tillställa hvarje fartygschef ett exemplar af densamma. På samma gång uppsatte han en detaljerad generalorder för attacken.

Emellertid var Klint icke den ende, som sysslade med sådant författarskap. I hans omedelbara närhet fanns nämligen

---

[1] Det icke minst egendomliga i denna operationsplan är dess öfverensstämmelse i hufvudsakliga delar med kronprinsens, då, såsom Klint försäkrar, han icke förrän fem år efter kriget hade någon aning om arméens operationsplan eller kände Wirséns tre »metoder».

en annan representant för sjövapnet, chefen för skärgårdsflottan öfverste af Wirsén, som äfven ville äga inflytelse på operationssättet, så mycket mer som han varit den förste på platsen. Och det betänkliga var, att bådas idéer gingo stick i stäf mot hvarandra. Då Klint förfäktade den satsen, att flottorna borde operera gemensamt, ville sålunda Wirsén, att skärgårdsflottan skulle verkställa attacken alldeles oberoende af de stora skeppen, då det enligt hans åsikt vore en orimlighet att tänka sig en samverkan mellan stora och lilla flottan. Vid offensiva företag fordrade ju den ena stiltje och den andra blåst för sin manöver, sade han, och båda slagen kunde icke fås på samma gång. Men då han uppskattade den norska flottiljens styrka till 70 kanonslupar, förutom åtskilliga kutterbriggar och kanonbåtar, som i hvilket ögonblick som helst kunde väntas tillstöta från västsidan af fjorden — alltså en betydlig öfvermakt i jämförelse med den svenska —, borde, logiskt sedt, intet anfall alls komma i fråga.[1] Också ville han, att endast två fregatter samt de däckade kanonbåtarna skulle sändas på rekognoscering till Fredriksværn, under det att arméen företog sin marsch öfver gränsen. Vore den »stora landstigningsexpeditionen» färdig, borde den därefter afgå till västlandet — såsom Klint fattade det till Laurvik — hvilket alltsamman borde ske, på det att Hvalöarna icke måtte understödjas af de norska trupperna i Fredriksstad.

Klint invände mot denna plan, att det vore osäkert, huruvida svenska skärgårdsflottan allena skulle lyckas hålla stånd mot den norska. Äfven om detta vore fallet, borde man komma ihåg, att en oafgjord affär i krigets början vore nästan lika skadlig som ett nederlag, då den skulle lifva norrmännens mod och säkerligen utmålas i hela landet med lika lysande färger som en seger. Båda flottorna måste därför operera i förening; detta var en nödvändighetens lag. Blåst eller stiltje betydde sommartiden föga.

Det såg i förstone ut, som om Wirsén skulle lyckas drifva sin åsikt igenom. Han stod väl i högkvarteret, där Essens landstigningsexpedition hade hög kurs och stora flottan, allt ifrån Brandts transporter under 1813 års sommar, mindre gynnsamt bedömdes. Strax efter sin ankomst till Väners-

---

[1] I självfva verket räknade norska flottiljen endast 33 kanonslupar, 2 mörsarebåtar och 7 kanonjollar. N. A. Larsen, Fra Aaret 1814, sid. 89.

borg skref visserligen Puke,[1] att »utaf den hederlige och rättskaffens mannen Essen är allt hvad ärligt och redligt är att vänta och erhålla». Men då han den 17 juli återkom till Strömstad, hade han icke lyckats uppgöra någonting alls om flottans operationer vare sig med Essen eller med kronprinsen. Han hade endast hört, att kronprinsen icke ville antaga någon bestämd fälttågsplan utan sagt sig vilja taga sina dispositioner alltefter omständigheterna. De halft armerade linieskeppen, hvilka under öfverstelöjtnant Silfversvärds befäl nyss anländt med trupper från Tyskland till Riföfjord, skulle emellertid fått befallning att hålla sig färdiga till att oförtöfvadt taga ombord ett större antal trupper för att landsätta dem vid Laurvik och Fredriksværn. Öfveradjutanten major Fischerström, som följt honom på resan, berättade dessutom för Klint, att major Lefrén yttrat, att norska skärgårdsflottan, om den retirerade, säkerligen skulle draga sig väster ut långs med kusten för att kunna agera mot de svenska transporterna, att Krageröen var besatt af 3,000 man norska trupper, hvilka lätt kunde förstärkas från fastlandet, att ett 24-ŭgt batteri var uppfördt vid Slevig nära Glommens utlopp, att ingen ännu visste, hvar de svenska trupperna skulle komma att landstiga, samt slutligen att svenska arméen under general Posses befäl låg stilla vid Göteborg.[2] Den enda befallning Puke sade sig hafva fått var att hålla krigskonselj rörande den uppskjutna attacken på Hvalöarna samt att inom 24 timmar efter tillsägelse hafva allt i ordning för att kunna börja operationerna. Slutligen hade han fått höra, att 10,000 ryssar skulle landstiga vid Kristianssand.

Sedan krigskonseljen sammankallats, upplästes Klints förslag, som gillades utan invändning, hvarefter detsamma fastställdes af Puke i form af generalorder, den 20 juli.

Enligt denna order skulle flottan delas på tre eskadrar, af hvilka den första skulle fatta posto väster och norr om Kirkeöen för att afskära fiendens reträtt västvart och nordvart, den andra gå uppför Långdjupet vid Vagnarbergen för att fatta posto vid Sandöarna samt »coupera» fienden öster om Kirkeöen och den tredje slutligen forcera fientliga flottiljen samt understödja landstigningen.

---

[1] Den 13 juli.

[2] Det icke minst besynnerliga i dessa underrättelser är, att hvarken Puke eller hans öfveradjutant tyckes hafva haft någon kännedom om att I. armékåren sedan den 14 juli var i marsch genom Bohuslän med Posses fördelning i têten.

Följande dag fick Puke order att börja attacken. Strax därefter kom likväl kontraorder. Operationerna hade ännu en gång blifvit af politiska skäl uppskjutna. Puke förmanades emellertid att hålla sig beredd att på första signal gå fram till anfall. Han borde göra sina dispositioner, skref kronprinsen, så omfattande, att fienden cernerades på alla sidor och så att intet af de fientliga fartygen kunde slippa undan. »Ju fullständigare eder seger blir», slutade brefvet, »dess förr blir fälttåget slut och vårt stora mål vunnet.»[1] Ändtligen den 25 juli fick Puke definitiv befallning att ofördröjligen sätta attacken i verket. Ännu en gång förmanade honom kronprinsen att använda allt sitt nit och all sin drift, så att ej en enda minut ginge förlorad. Så snart han gjort sina dispositioner, borde han attackera den norska flottiljen och med alla medel söka bemäktiga sig densamma. Han borde dock, innan han ginge fram till anfall, tillställa flottiljens chef konungens af Sverige proklamation och uppfordra honom att frivilligt underkasta sig. Vägrades detta, skulle Puke göra sin plikt.[2] Öfverstelöjtnant Stjerncrona, som öfverlämnade denna order, medförde äfven krigsförklaringen, hvilken han följande morgon, den 26 juli, tillställde de norska förposterna vid Svinesund.

Samma dag, tidigt på morgonen, embarkerade landstigningskåren[3] vid Strömstad på ett nittiotal stora skärgårdsbåtar, hvarefter hela skärgårdsflottan vid sjutiden satte sig i rörelse uppför Långrännan och ordnade sig på linie vid Tjurholmen strax utanför mynningen af Dynekilen. Den norska flottiljen, som under tiden intagit slagordning en half mil därifrån framför Herföl, drog sig nu tillbaka in i sunden mellan öarna, lämnande endast ett starkt arrièregarde efter sig i Herfölssundet.

Det var en klar solskensdag. Inne i skärgården var det alldeles lugnt, men längre ut vid Koster blåste en laber sydostlig till sydlig, sedermera sydvästlig till västlig bramsegelskultje, hvilken dock af Puke ansågs för svag, för att de skepp

---

[1] Kopia i H. M:t konungens privatarkiv.

[2] Kopia i H. M:t konungens privatarkiv.

[3] Med befäl och spel 3,964 man. Skärgårdsflottans hela bemanning uppgick alltså till 8,959 man, hvartill kunde läggas, i händelse af landstigning, minst 1,100 volontärer och 900 båtsmän af stora flottans besättning. Hur stor besättningsstyrkan å stora flottan i öfrigt var, har jag ej kunnat utröna. Mankell angifver sid. 27 flottornas *hela* besättning till 4,500 man, hvilket är alldeles oriktigt.

och fregatter, som lågo för ankar vid norra Kosterön skulle kunna passera fjärden, där strömmen föll starkt emot. Flera gånger signalerades från chefsfregatten dit ut för att höra efter, om de trodde sig om att segla. Svaren utföllo länge nekande. Men vid $^1/_2$ 11-tiden svarades med ja, och nu gafs genast order, att de skulle lyfta ankar. Strömsättningen var dock så stark i förhållande till vinden, att de först vid sextiden på kvällen hunno fram till Hällesöarna, $^5/_8$ mil från Hvalöarna. Vinden hade nu alldeles mojnat af. Att fortsätta seglingen gagnade till ingenting.

Under tiden hade löjtnant Osterman på briggen Experiment varit framme vid det norska arrièregardet, som tagit ställning i jämnhöjd med Röd på södra Sandöen, för att till högste befälhafvaren på den norska flottiljen, kommendörkapten Fasting, öfverlämna den kungliga proklamationen och uppfordra honom att underkasta sig sin rätte herre och konung, konung Karl XIII. Fasting hade emellertid svarat, att han icke erkände den svenske konungen såsom sin herre, och försäkrat Osterman, att, ehuru han till fullo insåg svenskarnes »grufveliga» öfverlägsenhet, skulle han likväl af alla krafter sätta sig till motvärn. Med detta besked hade Osterman återvändt, och det var alltså Pukes tur att göra sitt bästa. Denne hade emellertid råkat alldeles i misshumör öfver väder, ström och vind och i förargelsen beslutat att uppskjuta hela attacken till följande dag. Skärgårdsflottans och landstigningskårens fartyg och båtar fingo därför tillstånd att taga landfäste vid holmarna utanför Dynekilen, medan de stora skeppen varpade sig ett stycke längre fram. Senare på kvällen besåg Puke flottornas ställning från fregatten Eurydice, som låg främst.

Så snart Osterman vändt om till svenska eskadern, hade emellertid Fasting genom telegrafering med fasta landet underrättat prins Kristian om sin ställning och den ringa utsikt, han hade att kunna bestå i den stundande striden; och vid sjutiden på aftonen hade han fått svar, att han icke borde gifva flottan till pris åt en alltför öfverlägsen motståndare. Han hade därför bestämt sig för att icke göra motstånd utan i stället redan samma natt draga sig tillbaka till västkusten af Kristianiafjorden. Sedan infanteriposteringarna på Kirkeöen tagits ombord, anträdde han därför vid 11-tiden på kvällen återtåget med hela sin styrka, undantagandes 8 kanonslupar och 50 jägare, som under löjtnant Klincks befäl kvarlämnades

såsom arrièregarde i Herfölssundet. Rörelsen skedde utan att man på de svenska fartygen hade minsta aning därom. Öarna skymde nämligen alldeles utsikten för utkiksposterna, hvilka också hade svårt att misstänka någonting, så länge de sågo Klincks division ligga orörlig i sundet. Först i soluppgången följande morgon började posten på Vagnarberget misstänka, att det icke stod rätt till på fientliga sidan, och en stund senare såg han också, hur fiendens fartyg flydde för full rodd öster om Kirkeöen. Han signalerade det genast ut till flottan, och här blef det nu i en hast lif och rörelse ombord.[1] En och hvar ville nämligen komma först i förföljandet. Det dröjde likväl till femtiden, innan skärgårdsflottan kunde sätta sig i marsch. Hufvudstyrkan, 36 kanonslupar under Wirséns eget befäl, fick order att gå öster om Kirkeöen, medan återstoden gick väster om samma ö, den förra för att tvinga fienden att hålla stånd, den senare för att söka afskära honom återtåget. Örlogsfartygen kunde för vindstillan icke komma ur fläcken.

Klinck afvaktade icke anfallet. Så fort han fått sitt jägardetaschement ombord, anträdde han skyndsamt återtåget genom sunden mellan Kirkeöen och Sandöarna. Förgäfves ansträngde sig Wirsén att upphinna honom. De norska sluparna, lättroddare än de svenska och synnerligen väl bemannade, hade för stort försprång, och så snart de kommo ut ur de trånga sunden, där strömmen föll hårdt emot, voro de utom all fara. Wirsén fortsatte dock förföljandet, tills han kom in i sundet mellan Vesteröen och Krageröen. Men slupbesättningarna voro nu så utmattade af den ansträngande rodden, att han måste låta dem stanna. Klincks division fick därigenom tid att draga sig in till Slevigs batteri. Fasting var redan ett godt stycke ute på fjorden, på väg till Vallö saltverk. En stund därefter fick Wirsén order från Puke att med hela skärgårdsflottan, undantagandes de fartyg, som kunde behöfvas af landstigningstrupperna och till skydd för den tillärnade pontonbron öfver Svinesund, taga ställning i skärgården söder om Krageröen.

Under sin häftiga rodd norr om Kirkeöen hade Klinck upphunnit två kanonslupar, som bogserade den norska flottiljens proviantbrigg, hvilken, då den ej kunde räddas, stacks i brand.

---

[1] Några ögonblick förut hade Klint från masttoppen af chefsfregatten sökt rekognoscera fiendens ställning men endast upptäckt de åtta kanonbåtarna i Herfölssundet. Han hade emellertid trott, att de andra fartygen undanskymdes i skuggan under de skogbevuxna öarna.

Utom förlusten af detta fartyg förlorade norrmännen i denna oblodiga träffning två kanonslupar, som gått in i Torsnæskilen och, då de ej kunde undkomma därifrån, borrades i sank af sina besättningar.[1] Och någon vidare förlust gjorde icke norska flottan under hela kriget. Kapprodden vid Hvalöarna var nämligen den enda manöver, som de svenska och norska krigsskeppen utförde emot hvarandra, hvadan sålunda de norska fartygen kommo ifrån kriget utan att hafva behöft lossa ett enda skarpt skott. Att lusten att skjuta skarpt icke felades, finner man emellertid af åtskilliga berättelser. »Under dette Tilbagetog», skrifver sålunda författaren till »Fra Aaret 1814», »brændte de Norske af Begjærlighed efter at sende de forfölgende Svensker en varm Afskedshilsen ... men den strænge Ordre, ikke at skyde det förste Skud, holdt Iveren itömme.» Att det icke var någon order, som hindrade Klinck att upptaga striden, framgår dock af prins Kristians anteckning i sin dagbok. Den lilla norska afdelningen under Klincks befäl, skrifver han, hade blott tio minuter på sig att anträda återtåget; »ti minutter senere vilde den have været omringed». Detta är väl också det troligaste. Mot 67 svenska kanonbåtar och 5 mörsarebåtar m. m. borde väl Klincks 8 haft svårt att reda sig.[2]

Medan skärgårdsflottan förföljde det norska arrièregardet, hade landstigningstrupperna tagit Sandöarna, Herföl och Kirkeöen i besittning. Öfverallt hade de mottagits som vänner af invånarne, hvilka, då de beklagat sig öfver den rådande hungersnöden, fingo löfte om snar undsättning af spannmål.[3] Stora flottan åter hade hela dagen legat overksam till följd af den rådande vindstillan. Icke ens den vid inloppet till Kristianiafjorden stationerade blockadeskadern, bestående af fregatterna Camilla och af Chapman samt briggen Delfin, hade kunnat deltaga i förföljandet. För hvarje timme som gick hade också Puke blifvit alltmera vresig. Sedan han gjort en mängd olika försök att öfvervinna strömmen, hvilka misslyckats det ena efter det andra, slutade han sin dag med att gifva fritt utlopp åt

---

[1] De upptogos sedermera af svenskarne och fördes till Sverige. I bref till konungen, den 27 juli berättar kronprinsen, att fienden därjämte lämnat efter sig många effekter på öarna och kastat flera kanoner i sjön.

[2] »Om norrmännen *kunnat* försvara Hvalö-positionen och icke gjort det», skref Gyldenstolpe den 27 juli i sin journal, »hafva de begått ett hufvudsakligt fel, som för dem medförer svåra följder.»

[3] Några dagar därefter utdelades åt folket på Hvalöarna genom svenska högkvarterets försorg 20 tunnor säd. Högkvartersorder den 1 aug. n:r 180.

sin häftiga förbittring. Man kunde styra och ställa, hur man ville, sade han, blott man lämnade honom i fred till följande morgon kl. 8. Därpå lämnade han däck och gick ned i sin kajuta.

Samma kväll kom kronprinsen till Strömstad. Vid framkomsten var Pukes adjutant, major Fischerström, honom till mötes för att afgifva rapport om flottornas senaste operationer. Kronprinsen, som hoppats, att den norska flottiljen, om än icke eröfrad, dock skulle vara ganska illa tilltygad, blef mycket förvånad, då han hörde hur saken aflupit. I närvaro af flera generaler uttalade han sitt misshag för Fischerström. »I det enda fall», sade han, »där örlogsflottan kunnat gagna, har den förfelat sin bestämmelse». Fälttåget vore till en stor del misslyckadt genom flottans overksamhet. Han slutade sin straffpredikan med en sträng befallning till Puke om täta rapporter. I häftigheten glömde kronprinsen, att om än affären kunnat utfalla gynnsammare och det materiella utbytet vara större, det hufvudsakliga ändamålet med flottans inledande operationer likväl var vunnet. Tillgången till Svinesund och Idefjorden var nämligen nu fri och arméens underhåll under de närmaste operationsdagarna därigenom tryggadt. Att försvara kusten mellan Svinesund och Fredriksstad var icke heller längre möjligt för de där stående norska trupperna.[1]

Innan Fischerström återkommit ombord, hade också flottan visat hvad den, rätt ledd, kunde uträtta.

Tidigt på morgonen den 28 juli hade »en behagelig» sydlig vind börjat blåsa. Ögonblicket var alltså kommet, då flottorna, enligt Klints åsikt, borde kunna verka med samlad kraft. Men hvem skulle nu fatta det viktiga beslutet? Puke hade »högljudt» afsagt sig all vidare ledning af flottans operationer, och några särskilda förhållningsorder från stora högkvarteret hade

---

[1] Sörensen säger, I, sid. 310: »Carl Johan . . . ærgerlig over, at intet glimrende Söslag med Trophæer og erobrede Skib var blevet leveret, bestemte Landoperationernes Begyndelse til den 30:te.» Ordern, som anbefallde, att dessa senare operationer skulle taga sin början, var dock redan den 24 afsänd från Uddevalla.

Mankell skrifver i »Fälttåget i Norge år 1814», sid. 47, att norska roddflottans räddning till västra stranden af Kristianiafjorden synes hafva föranledt »inställandet af den så länge bebådade landstigningen uti Laurvik, hvilken utgjort en så viktig beståndsdel af krigsplanen. Ty om densamma hörde man sedermera icke vidare talas», samt tillägger, att en dylik landstigning också var en helt annan affär i den norska roddflottans åsyn, än om denna blifvit tagen. Denna förmodan är grundlös. När vi längre fram komma till Lefréns P. M. rörande II. arinékårens operationer, skall det *verkliga* skälet, hvarför man icke mera hörde talas om den »stora expeditionen», komma i dagen.

icke heller ankommit. Om något skulle göras, måste därför Klint handla på eget ansvar. Han var också beredd därpå. Trogen sin från första stund fattade åsikt om Fredriksstads betydelse för hela krigets gång, beslöt han att på denna fästnings eröfring rikta alla sina ansträngningar. Sedan flottan fått order att lyfta ankar, lät han henne därför uppsegla i Fredriksstads skärgård. Det var en djärf seglats. Så vidt kändt var, hade ingen fregatt, än mindre något linieskepp, någonsin vågat sig in i dessa farleder, öfver hvilkas rätta djup man den tiden sväfvade i nästan fullkomlig ovisshet. Förmodligen hade icke heller manövern fått utföras, om Puke varit på däck, men nu låg generalamiralen och sof i sin kajuta, dit ingen vågade inträda. Allt gick också lyckligt och väl till Klints stora heder, och vid middagstiden voro alla inloppen till hamnen spärrade.[1] Cederström med linieskeppen Äran och Dristigheten samt fregatten af Chapman hade kringseglat Hvalöarna och lågo nu vid västra inloppet, där de på samma gång utgjorde betäckning för skärgårdsflottan, som var stationerad söder om Kjögöen. Linieskeppen Gustaf den store och Manligheten, som uppseglat öster om Hvalöarna, hade kastat ankar på Singlefjorden, beredda att jämte ett mindre antal kanonslupar understödja arméens framryckning öfver Svinesund. Chefsfregatten Galathea samt fregatterna Eurydice och Camilla hade slutligen gått fram genom Löbersundet och lagt sig öster om Kjögöen i sikte af Fredriksstad för att kunna understödja en blifvande landstigning på Krageröen. Under tiden hade landstigningstrupperna samlats på den nordligaste af Hvalöarna, färdiga att öfvergå till Krageröen eller till fasta landet.

Medan manövern pågick som bäst, hade Puke kommit upp på däck. Han kunde omöjligt gilla hvad han såg. Ehuru han satte ett stort förtroende till sin skicklige flaggkapten, kunde han icke begripa, hvad denne nu tagit sig för, och detta så mycket mindre, som han aldrig velat se, än mindre studera

[1] Så berättar Klint. Att saken likväl förut måste hafva varit på tal, synes framgå af kronprinsens bref till konungen och Essen samma afton, då Fischerström aflämnade sin rapport, samt af brefvet dagen därpå till Ch. Mörner. Uti intetdera framlyser någon ovilja mot Puke. »L'esprit qui anime les officiers et les équipages de notre flotte,» skrifver han till Mörner, »est tel que je ne doute pas que si l'ennemi eût fait résistance, notre victoire aurait été complète.» På det hela taget tycktes han vara belåten. »Ainsi la première opération militaire des norvégiens» skrifver han i samma bref, »a été d'abandonner sans combattre une position, qu'ils croyaient inexpugnable jusqu'à la vue de notre flotte et qui était regardée dans le pays comme le palladium de la Norvége.» Kopiebok i H. M. konungens privatarkiv.

någon karta öfver norska kustlandet med dess vägar och vattendrag. Slutligen rann sinnet på honom, och just som chefsfregatten fällde ankaret vid Kjögöen, undföll honom det märkliga yttrandet: »Hvad fan ha' vi här att göra?»

Han brydde sig emellertid icke om att ändra något af de gjorda dispositionerna, då han en gång för alla, sade han, afsagt sig att leda dylika operationer. För öfrigt hade han icke tid, då han vid tvåtiden skulle segla in till Strömstad och uppvakta Karl XIII, hvilken samma afton väntades dit för att »ännu en gång få föra sin flotta i elden». Verkliga skälet var nog, att han var för mycket ur humör för att vid tillfället kunna befatta sig med flottans angelägenheter. Fischerström hade nämligen underrättat honom om det uppträde, som ägt rum vid kronprinsens ankomst till Strömstad föregående afton, och, hvad värre var, äfven om en del rykten rörande vissa yttranden, som skärgårdsflottans officerare skulle hafva haft, att den norska flottiljen otvifvelaktigt skulle blifvit tagen eller förstörd, om Wirsén fått frihet att anfalla densamma, då den låg i Hvalö-sunden o. s. v. — ett påstående, som Puke fann så mycket mer obefogadt, som Wirsén i alla sina rapporter före örlogsflottans ankomst förklarat sig vara för svag att på ensam hand anfalla norrmännen. Klint sökte förgäfves lugna honom. Utan tvifvel var det en större moralisk framgång, sade han, att fienden icke ens vågat bestrida svenska flottan herraväldet, än om skärgårdsfartygen med knapp nöd lyckats drifva honom undan. Men generalamiralen var icke så lätt att blidka. Han ville genast afsäga sig allt befäl öfver flottorna, förklarade han, och svor en helig ed att aldrig mera sätta sin fot på däck.

Och hans humör var icke bättre, när han följande morgon, den 29 juli, återkom utan att hafva råkat konungen. En sak tycktes likväl glädja honom. Han hade nämligen fått order af kronprinsen att detaschera en så stor del af flottan, som han pröfvade lämpligt, för att förfölja den fientliga flottiljen, som skulle attackeras hvar helst den påträffades. Cederström skulle föra befälet öfver eskadern och Wirsén öfver kanonsluparna. Nu, tyckte han nämligen, skulle skärgårdsflottan få se, hur litet den dugde till på egen hand utan den stora flottans hjälp.[1]

---

[1] *G. af Klint.* Underrättelser rörande krigsoperationerna mot Norge år 1814, manuskript i K. K. A.; *Gustaf af Klint.* Berättelse om svenska flottans deltagande i campagnen 1814, manuskript i K. K. A.; *C. J. A. Skogman.* Minnesteckning öfver Gustaf af Klint; *N. A. Larsen*, Fra Aaret 1814; bref till Puke m. fl. i H. M:t konungens privatarkiv; Gyldenstolpes journal.

Svenska hufvudarméens inledande operationer
den 29, 30 och 31 juli.

När fältmarskalken Essen den 23 juni hemkom från mötet med kronprinsen i Örebro, gaf han major Lefrén i uppdrag att utarbeta en detaljerad plan för II. arméкårens marsch öfver gränsen och de första dagarnas operationer. I den promemoria, Lefrén med anledning häraf inlämnade, började han först med att klargöra general Gahns uppgift. För att så mycket som möjligt missleda fienden borde Gahn, skref han, låta utsprida, att större delen af II. arméкåren, hvilken tillförene varit bestämd att inbryta öfver Svinesund, nu i stället skulle förenas med I. arméкåren till en »stor landstigningsexpedition», bestämd att landsättas någonstädes i Kristianiafjorden. Återstoden af kåren skulle afgå öfver Loviseholm till Bohuslän för att hålla Svinesund besatt och demonstrera mot gränsen, till dess landstigningen ägt rum. Dessa rykten måste emellertid utsläppas med stor försiktighet, så att ingen af truppen eller befälet tviflade på dess trovärdighet. Enhvar, som invigdes i hemligheten, borde åläggas den strängaste tystnad, medan några få pålitliga officerare skulle gifvas i kommission att framkasta antydningar därom för sådana af ortens invånare, hvilka voro kända för opålitlighet och genom hvilka man med säkerhet kunde vänta att norrmännen skulle blifva underrättade.[1]

Hvad operationerna vidkomme, borde de rättas efter omständigheterna. Gahn borde strängt fasthålla vid den regeln »att icke äfventyra sig för långt in i landet eller engagera sig i afgörande träffningar, förrän han hade fulla skäl att vänta sig en säker, lycklig utgång». Hans uppgift var nämligen till en början endast »att ockupera fienden och såmedelst kvarhålla hans trupper i Kongsvingerstrakten».

Vidkommande åter hufvudstyrkans marsch, borde denna ske på tvenne kolonner. Den högra kolonnen, hvilken fältmarskalken själf ärnade åtfölja, borde bestå af 4. och 5. fördelningarnas i sydvästra hörnet af Dalsland samlade trupper. Kvällen före första operationsdagen borde ett avantgarde, bestående af 4 ba-

---

[1] Häraf torde inses, att, om än kronprinsen i förstone tänkt landstiga med någon större styrka på västlandet, denna tanke redan var öfvergifven, då han skildes vid Essen i Örebro. Mankells anmärkningar sid. 29 och 47 sakna således all grund.

taljoner, 1 skvadron, 2 3-ũga kanoner och 150 man sappörer, formeras vid Loviseholms bruk för att morgonen därpå uppbryta och marschera till Nybygget och Högen. Sedan en flottbro blifvit slagen öfver Haugesund (Sundsbrosundet) under ledning af en fortifikationsofficer, borde avantgardet gå öfver och fatta posto vid Luksvandsbäcken, öfver hvilken jämväl bro borde slås. Återstoden af 5. fördelningen, hvars samtliga trupper borde bibringas den öfvertygelsen, att marschen gällde Bohuslän, borde den 1. operationsdagen på eftermiddagen samlas vid Töftedals kyrka och genast samma kväll marschera till Haugesund, där den skulle intaga bivack mellan sundet och Norane. Den andra operationsdagen borde hela 5. fördelningen uppbryta kl. 4 på morgonen och så fort ske kunde marschera till trakten af Præstebakke samt sätta sig i förbindelse med vänstra kolonnen.

Sistnämnda kolonn, bestående af de trupper af 4. fördelningen, som bivackerade vid Krokstrand, samt hela 2. fördelningen borde bilda ett avantgarde af 4. fördelningens 3 bataljoner samt 2 bataljoner af 2. fördelningen, 1 skvadron, 2 3-ũga kanoner samt 50 man sappörer, hvilket (undantagandes skvadronen och artilleriet) första operationsdagen på kvällen borde samlas i trakten af Krokstrand för att tidigt följande morgon framrycka raka vägen öfver fjällen till Berby. Kolonnens hufvudstyrka åter borde samlas vid Vassbön och vid samma tid som avantgardet sätta sig i marsch genom Enningdalen, Berby och Ende till Glende, där kolonnen borde söka förbindelse med 5. fördelningen i trakten af Præstebakke. Avantgardeskavalleriet och artilleriafdelningen, som till följd af terrängens beskaffenhet måste åtfölja hufvudstyrkan till Berby, skulle först här tillstöta avantgardet. Lefrén beräknade, att kolonnernas têter andra operationsdagen vid middagstiden borde stå i höjd med Præstebakke.

»Ändamålet med kolonnernas nästa bemödande», säger han, »bör vara att komma fram till Ideslätten». Som trakten mellan Præstebakke och denna slätt var mycket kuperad, måste starka rekognosceringsafdelningar framsändas mot Torgalsböen, Böeklevene samt äfven längs stranden af Idefjorden. Gåfve rekognosceringen vid handen, att fienden samlat en mera betydande styrka i fjällen, eller vore trupperna mycket uttröttade, borde marschens fortsättning uppskjutas till följande dag, då bägge kolonnerna i förening borde rycka fram mot Ideslätten.

Sedan armékåren uppnått denna slätt, borde dess nästa bemödande vara att bemäktiga sig trakten mellan Ystehede och

Furuvarp för att behärska båtfarten på Idefjorden och skydda öfvertransporten af det vid Krokstrand stående fältartilleriet, under det att starka rekognosceringsdetaschement framsändes mot Fredrikssten och Tistedalen. När allt artilleri hunnit öfverföras från Krokstrand, borde ett större avantgarde framskjutas mot Tistedalen, understödt af 5. fördelningen, medan 2. fördelningen inneslöt Fredrikssten. Vägen från Nössemarken finge icke heller försummas. Lyckades man äfven forcera Tistedalen, borde avantgardet och 5. fördelningen intaga en koncentrerad ställning på norra stranden af nämnda älf, och ett tillräckligt antal broar, så fort sig göra lät, slås öfver densamma. När dessa broar vore färdiga, borde äfven 2. fördelningen gå öfver älfven och marschen af båda dessa fördelningar oförtöfvadt fortsättas till Torpum, medan 4. fördelningen allena stannade kvar på södra stranden för att upprätthålla blockaden af fästningen. Det vore nämligen af största vikt, att norra stranden af Svinesund så fort som möjligt rensades från fiender, på det att I. armékåren måtte kunna gå öfver och förena sig med II. armékåren. Under denna rörelse måste uppmärksamheten framför allt riktas på vägen öfver Kjölfjället. Droge sig fiendens hufvudmakt tillbaka på denna väg, vore rådligast att endast sända en mindre styrka till Svinesund.[1]

Men det kunde äfven hända, att fienden gjorde envist motstånd vid Tistedalen. I sådan händelse borde man stanna, noga rekognoscera hans ställning och därefter gå löst på honom, då stridens utgång finge bestämma de vidare operationerna.

Det torde vara svårt att finna någon befogad anmärkning mot denna plan, utom måhända att den gick väl långt fram i tiden, ända till fjärde och femte operationsdagarna, då man icke med säkerhet visste fiendens styrka framme vid gränsen och således icke kunde veta, om icke ett allvarsamt motstånd skulle möta redan under 1. operationsdagen, i hvilket fall alternativen för de följande dagarna skulle förlora all betydelse. Men en dylik rikedom af detaljer, i afseende på förutsättningar och antaganden under långa operationsskeden, återfinnes i alla den tidens operationsplaner.

Natten till den 25 juli mottog Essen i Vänersborg en hemlig skrifvelse från kronprinsen, dagtecknad föregående dag, däri

[1] Något förbiseende af Rakkestadsvägens betydelse förelåg alltså icke från Lefréns sida och, såsom snart skall visas, icke heller från Karl Johans, hvilket Mankell påstår, sid. 73 och 74.

han befalldes att genast sammandraga II. armékåren, så att den lördagen den 30 juli, på sätt öfverenskommet var, kunde rycka öfver gränsen. Med anledning häraf utfärdade Essen armékårsorder, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med Lefréns promemoria, hvilken (med insatta data[1]) bilades ordern och öfversändes till avantgardes- och fördelningscheferna, med uttrycklig befallning att den skulle hållas hemlig och att ingenting däraf finge utföras utan på vidare tillsägelse.

Enligt nyssnämnda armékårsorder skulle *högra kolonnens* avantgarde, bestående af 3 bataljoner af Helsinge regemente, däraf 1 jägarbataljon, 1 bataljon Västgöta-Dals jägare, 1 skvadron Lifregementets husarer, 2 3-𝜽ga kanoner och 150 sappörer, under generalmajor Cederströms befäl, den 28 juli på eftermiddagen samlas vid Loviseholms bruk och tidigt påföljande morgon sätta sig i marsch till Haugesund, där broslagningsarbetet oförtöfvadt skulle taga sin början. Sedan bron blifvit färdig, skulle avantgardet den 30 på morgonen framrycka till Præstebakke. Kolonnens hufvudstyrka — bestående af 3 bataljoner lifgrenadierer, 1 bataljon Helsinge regemente och 3 bataljoner Vermlands regemente, det 2. 6-𝜽ga batteriet och kavallerireserven [4 skvadroner Lifregementets husarer] — under generalmajor Rosenblads befäl, skulle den 29 på eftermiddagen samlas vid Töftedals kyrka för att samma afton fortsätta marschen till Loviseholms bruk.

Vänstra kolonnens avantgarde, bestående af 2 bataljoner Vermlands jägare och 1 bataljon Dalregementets jägare, skulle enligt kronprinsens särskilda befallning föras af generallöjtnanten frih. v. Vegesack. Den 29. på aftonen skulle det samlas i närheten af Flöghultstjärnet och följande morgon kl. 4 framrycka öfver Örebakke mot Ids kyrka. Kolonnens hufvudstyrka åter — bestående af hela 2. fördelningen, 1 skvadron Lifregementets husarer samt 3. fältbatteriets 2 3-𝜽ga kanoner — under generallöjtnanten frih. Sandels befäl, skulle den 29 på middagen samlas vid Vassbön och påföljande morgon framrycka genom Enningdalen mot Berby, Ende och Glende. Vid Berby skulle avantgardet förstärkas af de 2 3-𝜽ga kanonerna och husarskvadronen samt 2 infanteribataljoner af 2. fördelningen. De 3. och 8. fältbatterierna samt 2. fördelningens 2 haubitser

[1] För att icke förvilla har jag i redogörelsen för densamma användt de moderna benämningarna »första operationsdagen», »kvällen före första operationsdagen» o. s. v. Lefrén hade bestämda dagtal, då han utgick ifrån att operationen skulle börja den 28 juli.

skulle från Krokstrand sedermera öfverfraktas, medan deras servismanskap och anspann ginge landsvägen öfver Loviseholm och Præstebakke till Id. Till bevakning af batteriet vid Pilgården skulle endast kvarlämnas 1. bataljonen af Dalregementet och till bevakning af batteriet vid Krokstrand 1. jägarbataljonen af Bohusläns regemente, hvilka båda bataljoner skulle stå kvar, till dess de aflöstes af 1. fördelningens trupper, samt därefter skyndsamt tillstöta sina fördelningar.

Mycken uppmärksamhet måste riktas på provianteringen af en så stor arméкår i dessa fattiga och glest befolkade obygder. Den väckte också allvarliga bekymmer i högkvarteret. För att så vidt som möjligt göra trupperna oberoende af proviantmagasinen hade Essen bestämdt, att hvarje soldat skulle bära i sin tornister tre portioner, hvilken han icke utan befälets bestämda order finge röra, hvadan stränga och täta visitationer för detta ändamål anbefalldes.[1] Den öfriga torrfödan, beräknad för 5 dagar, skulle framskaffas genom kommissariatets försorg på två kolonner, hvardera delad i två echelonger, af hvilka den första till en början skulle åtfölja den lätta trossen och den andra så fort ske kunde eftersändas under lämplig betäckning. På det att inga operationshemligheter genom intendenturens rekvisitioner skulle förrådas, fick förste generalintendenten sträng befallning att aldrig låta inflyta i sina skrifvelser någonting, som kunde antyda, hvilka trupper marscherade till ett ställe m. m., utan borde han endast nyttja allmänna termer, såsom t. ex. att varorna skulle levereras »vid samlingsställena» o. s. v.

Essen hade icke väl hunnit expediera dessa order, då han fick mottaga från kronprinsen följande hemliga direktiv, dagtecknadt Uddevalla den 27 juli, som klart och tydligt begränsar målet för första dagens operationer:

»Ni skall koncentrera eder armékår den 30 dennes vid Præstebakke och Berby samt där invänta vidare order för edert fortsatta framryckande.

Ni skall framsända rekognosceringsafdelningar öfver Id[2] och äfven noga rekognoscera eder högra flank.

[1] Namnet »reservportion» är först på senare tid importeradt från Tyskland. Hos oss sade man 1814 helt enkelt torrföda till skillnad från sådan proviant, som måste kokas, innan den kunde förtäras.

[2] Y. Nielsen skrifver i »Bidrag til Norges og Sveriges Historie 1812—1816», sid. 179: »De vil finde Troppeafdelninger paa Id», hvilket är alldeles vilseledande. I konceptet står också riktigt: »Vous pousserez des reconnaissances sur Id.»

Ni skall uppföra ett brohufvud vid Berby för att få säker förbindelse med I. armékåren och, i händelse så skulle fordras, göra en rörelse ur eder vänstra flank till förening med densamma. Brohufvudet bör vara omsorgsfullt byggdt och bestyckadt med några artilleripjeser, så att det kan trygga eder marsch, om den blir nödvändig.

Vid förutnämnda tid samlar sig I. armékåren med têten vid Svinesund och köen vid Blomsholm. Mitt högkvarter blir från och med i afton Strömstad.»

Sedan kronprinsen omnämnt, hvilka trupper Essen skulle hafva under sitt befäl, och anmodat honom att flitigt rapportera samt lofvat att å sin sida dagligen sända honom underrättelser om hvad som tilldroge sig på sjön, »hvilket bör hafva ett stort inflytande på våra vidare operationer», fortsätter han i ett postskriptum:

»Ni skall gifva order till general Gahn, som kommenderar kåren vid Eda, att han framrycker mot Kongsvinger, men utan att för mycket blottställa sig. Hans mål bör vara att hota fienden på denna punkt och tvinga honom att däråt rikta sin uppmärksamhet, så att han förledes att afsända trupper från trakten af Kristiania till skyddande af Hedemarken. General Gahn bör därför undvika strid med fienden vid alla tillfällen, då han ej har fördelen på sin sida. Med sin isolerade ströfkår bör han i allt fall kunna göra fienden mycken skada utan att behöfva utsätta sig för större förluster. När han framrycker genom Vrangsdalen, bör han sända ett mindre detaschement till Skillingmark och ett annat till Fossen, hvilka böra uppkasta mindre förskansningar, på det att de ej må blifva öfverraskade. General Gahn bör akta sig att falla i någon snara, som fienden kan ställa ut för honom, och öfverallt göra allarm.[1]

Öfverste Eek, som kommenderar Jämtlandsbrigaden, skall endast demonstrera på gränsen utan att öfverskrida densamma förrän på vidare order.

Ni skall fortfarande föra befälet öfver dessa tvenne detascherade kårer.»[2]

Med anledning af detta direktiv befallde Essen den 28 juli från Gillanda, att Vegesack den 30 juli icke skulle framrycka längre än till Præstebakke samt där afbida vidare order. Han

[1] »Gör han annorlunda, begår han fel, som kunna blifva honom dyra», skref Gyldenstolpe den 27 juli i sin journal.

[2] Högkvarterets hemliga portfölj. K. K. A.

borde likväl sorgfälligt rekognoscera ända fram till Ids kyrka äfvensom på sin högra flank. Den i kronprinsens direktiv omnämnda broskansen skulle genom hans försorg uppföras. Om 5. fördelningens 6-ﬆga batteri kunde taga sig fram öfver Haugesund, skulle det användas till dess bestyckning, så framt icke kanoner kunde erhållas från Krokstrand. På samma gång fick Sandels befallning att stanna vid Berby, då en eventuell förening med I. armékåren endast kunde ske på den väg, på hvilken Vegesack gick fram med avantgardet. Rosenblad skulle göra halt vid Præstebakke. Äfven han borde rekognoscera fram emot Ids kyrka och på sin högra flank samt till den ändan framsända ett större flankdetaschement under en »skicklig befälhafvare» öster om Örsjön öfver Tangen, Röstaden och Torgalsböen till Nordbakke, där det borde taga ställning och utsätta bevakning samt genom starka patruller underhålla förbindelsen med Præstebakke. Skulle hufvudstyrkan fortsätta sin marsch norr ut, finge detaschementet stöta till densamma norr om sjön; skulle åter marschen fortsättas väster ut öfver Berby — i hvilket fall någon tross icke kunde medtagas —, skulle det draga sig tillbaka till Præstebakke. Kolonnens avantgarde skulle icke under marschen uppehålla sig med vägens iståndsättande, hvilket arbete endast ålåge hufvudstyrkan. Slutligen anmodades Rosenblad att tilldela arrièregardet en skvadron, som kunde sluta till i köen efter artilleriet och trossen. Arrièregardet skulle sedermera förstärkas af en bataljon af Västgöta-Dals regemente, som stod vid Västra Ed men nu fick order att, sedan den där kvarlämnat 300 man som magasinsvakt, demonstrera vid Jakobsrud för att afleda fiendens uppmärksamhet från det rätta öfvergångsstället.

Följande dag, den 29 juli, uppmanades arméen, på kronprinsens särskilda befallning, att komma ihåg, att svenskarne endast stredo »emot de upprorsstiftare och främlingar, hvilka endast hafva Norges olycka till föremål», och icke mot det norska folket. Arméen vore skyldig Norges invånare välvilja och beskydd; deras egendom var anförtrodd åt vården af arméens redlighet och krigslydnad. Fördelningscheferna gjordes personligen ansvariga för hvarje öfverträdelse af denna order, en öfverträdelse, som kronprinsen emellertid ansåg lika stridande mot svenska namnets värdighet som mot den hederskänsla, hvilken i alla tider utmärkt den svenske soldaten. Endast i de trakter, där befolkningen icke frivilligt ville underkasta sig

utan understödde upprorsstiftarne, skulle rekvisitioner utan betalning få äga rum.[1]

Under denna dag framryckte *högra kolonnens* avantgarde, sedan det den 28 kl. 4 e. m. samlats vid Loviseholms bruk, till Haugesund, samt Västgöta-Dals-bataljonen från Västra Ed öfver fjällen till Jakobsrud. Det förra hade stora hinder att öfvervinna för att komma fram. Vägen var, skref Cederström i sin första rapport, ingen väg alls. Att få fram det 6-ūga batteriet och trossen vore därför otänkbart. Ehuru hans trupper arbetade med outtröttlig ifver, behöfde hans infanteri fem hela timmar för att bana sig fram den 10 km. långa vägsträckan från Loviseholm till Nybygget och Högen. Då förtruppen kom fram, begaf sig Cederström genast ned till sundet för att utse passande öfvergångsställe. Han fann, att kortaste afståndet till andra stranden var 76$^1/_2$ alnar (45.4 meter) samt att öfvergångsstället dominerades af ett på motsatta sidan liggande högt berg. För att skydda broslagningsarbetet befallde han därför, att 200 jägare af Helsinge regemente skulle gå öfver och besätta detsamma, hvilket utan svårighet verkställdes medelst några mindre båtar, då någon fiende ej syntes till. Den första båten roddes öfver af en »norsk kärring», som förklarade, att hon och flera till önskade ett snart slut på det närvarande »eländet». Cederström sökte förmå henne att yppa något om de norska trupperna, men därom kunde hon icke gifva annat besked, än att hennes son, som var jägare, den 27 inkallats i tjänstgöring till Fredrikshald.

I väntan på sappörparkens ankomst lät Cederström sappörkompaniet och arbetskommenderingen[2] fälla timmer i skogen, med hvilket arbete sedermera fortsattes hela dagen och påföljande natt, under det att patrullering ägde rum i den framför varande terrängen ända fram emot Præstebakke. Af de återkommande patrullernas rapporter erfor Cederström, att fienden alltjämt höll sig undan men att vägen på andra sidan sundet var »så högst miserabel», att den icke kunde af åkdon passeras utan mycket arbete. Han rapporterade därför den 30 kl. 2 f. m., att avantgardet, som var alldeles uttröttadt,

---

[1] Vid reservartilleriet förekommo sedermera oordningar, som strängt beifrades: eljest omtalas inga sådana i högkvarterets skrifvelser, utom att hästar togos en och annan gång utan ägarens lof.

[2] Sådan var särskildt kommenderad ur Lifgrenadierregementet och Vermlands regemente.

icke kunde ombestyra denna vägs iståndsättande,[1] detta så mycket mindre, som avantgardet måste tagas i anspråk för en högst besvärlig patrullering. Hvad brobyggnaden vidkom, trodde han icke, att bron, trots all flit genom natt och dag, kunde blifva färdig förrän efter flera timmars ytterligare arbete till följd af brist på tjänligt virke.[2] Med hjälp af sju båtar, som han lyckats samla, hade han emellertid sent på kvällen kunnat öfverföra några hästar.

Först vid $^1/_2$ 9-tiden på morgonen var broarbetet så långt framskridet, att infanteri kunde gå öfver. Cederström lät därför avantgardesinfanteriet genast rycka fram till Luksvandsbäcken. Som bron icke var stark nog för de 3-℔ga kanonerna, trossen eller husarerna och han icke visste, huru förhållas borde vid denna »oväntade och obehagliga omständighet», anhöll han hos Essen om nya order. Denne, hvilken liksom hela högkvarteret var ytterligt förvånad öfver att fienden lämnat den svåra passagen alldeles obesatt, då »lokalen gaf den största anledning till att göra motstånd», svarade strax, att Cederström genast skulle fortsätta marschen. Det blef en mycket ansträngande dag för avantgardesinfanteriet. På motsatta stranden fanns, såsom patrullerna redan omtalat, icke minsta tecken till körväg, endast en smal gångstig, som slingrade sig fram genom tjock, småvuxen skog och oländig mark med tjärn och mossar. Blott genom täta signaler med jägarhorn kunde förtrupp och patruller bibehålla marschriktningen. Till all lycka höll sig dock fienden alltjämt undan.

Äfven kolonnens hufvudstyrka, som kl. 4 f. m. uppbrutit från Loviseholm och tågat samma väg som avantgardet, fick ett drygt dagsarbete. Då Essen föregående kväll mottog rapport om terrängens dåliga beskaffenhet af fältmätningsofficern, kapten Södermark, hade han visserligen gifvit befallning åt 2. 6-℔ga batteriet att taga vägen öfver Fagerhult till Skee socken i Bohuslän och där afvakta vidare order; men trossen återstod i allt fall, och den utgjordes af icke mindre än 500 vagnar och kärror. Det var »det allra värsta vägelag», skref Essen, »som man kan föreställa sig». Och med det mest intensiva arbete kunde det endast högst ofullkomligt förbättras. Kolonnens hufvudstyrka kom icke heller fram till Præstebakke förrän vid

[1] Detta hade redan stått på arméкårsorder.

[2] Stabschefen Gyldenstolpe säger, att orsaken var ingeniörofficerarnes ovana vid dylika arbeten. Gyldenstolpes journal.

½ 9-tiden på kvällen, ehuru väglängden från Loviseholm endast är 24 kilom., och ändock var kavallerireserven, avantgardets tvenne 3-℔ga kanoner samt hela trossen kvar vid Haugesund, därifrån de icke väntades förrän tidigast påföljande morgon. Två kompanier af Vermlands regemente hade äfven lämnats kvar vid sundet som etappvakt för att längre fram aflösas af trupper från Sverige.

Då högra kolonnen framkom till Præstebakke, hade emellertid den vänstra länge sedan nått sitt mål för dagen. På utsatt klockslag hade Vegesack med avantgardet satt sig i marsch på den lilla gångstig, som ledde ned från Flöghultstjärnet till Berby.[1] En bataljon Vermlands jägare utgjorde förtruppen. Vid Örebakke stötte denna bataljon på en mindre postering norska jägare, hvilka, efter att hafva aflossat några skott, drogo sig undan i terrängen. Vid sextiden på morgonen stod avantgardet vid Ende, hvarefter Vegesack lät det utsätta bevakning vid Folkesæter för att trygga hufvudstyrkans uppmarsch.

Vänstra kolonnens hufvudstyrka hade den 29 på aftonen uppbrutit ur sina kvarter i Nafverstads socken och marscherat fram till Vassbön, där den »utan ro» bivackerade öfver natten. Vid fyratiden på morgonen, eller samtidigt som avantgardet uppbröt, fortsatte den, delad i tvenne kolonner, den ena efter den andra, marschen till Enningdalsbro. Här lät Sandels den främre kolonnen, bestående af 3. brigaden, 2 3-℔ga kanoner och 16 husarer, under generalmajoren Brändströms befäl, med särskildt avantgarde framgå öfver Solhaugsten och Böen, medan den bakre kolonnen, bestående af 4. brigaden och 16 husarer, under öfverste Reutersködls befäl, också den företrädd af ett särskildt avantgarde, tog af på en mindre väg, som gick utmed vänstra åstranden öfver Smedsröd, till Berby bro. Klockan ¾ 11 stod hela 2. fördelningen, uppmarscherad i slutna bataljonskolonner, på fälten mellan Glende och Berby med ett mindre infanteridetaschement posteradt vid Örebakke.[2]

Vid middagstiden infann sig kronprinsen helt oförmodadt i Berby. Han åtföljdes af sin son, hertigen af Södermanland,

[1] Förutom Vermlands jägare och Dalregementets jägare bestod avantgardet af Bohusläns regementes jägare, då Essen i sista stund funnit, att Dal-bataljonen ensam borde förslå att beskydda batterierna vid Krokstrand och Pilgården. Däremot hade inga sappörer kommit med.

[2] Äfven deltagarne i denna marsch funno »vägelaget» mindre godt. »Det var en horribel väg öfver ofantliga fjäll», skrifver sålunda löjtnant Wester i sin dagbok. Mankells uppgift, sid. 52, att vägarna »voro förhuggna eller förstörda», är emellertid oriktig. Den första förhuggningen låg ⅛ mil norr om Præstebakke.

samt hela generalstaben. Han hade ridit från Strömstad rakt öfver fjällen på smala, slingrande gångstigar, »hvilka gingo upp och ned öfver nästan lodräta berg».[1] Då han fick höra, att Essen ännu icke hunnit fram, ja, att icke ens någon underrättelse ingått från hans avantgarde, vände han emellertid genast åter tillbaka efter ett kort samtal med Sandels.

Den första underrättelse, som mötte Essen, då han kom fram till Præstebakke, var att kronprinsen varit i Berby och frågat efter honom. Ehuru det var sent på kvällen efter en synnerligt ansträngande dag, begaf han sig genast dit, sedan han befallt, att starka rekognosceringsdetaschement skulle framsändas på båda sidor om Præstebakkesjön mot Böeklevene och Nordbakke. Men när han kom fram, var kronprinsen, såsom nämndt är, längesedan borta. I stället möttes han af en ordonnansofficer, af hvilken han fick mottaga nya skriftliga direktiv rörande fullföljandet af operationerna. Enligt dessa direktiv skulle hans nästa bemödande gå ut på att bemäktiga sig Ideslätten. Därvid skulle han emellertid gå försiktigt till väga och noga rekognoscera så väl framför sig som i sin högra flank. Till den ändan borde han låta ett större detaschement framrycka i terrängen mellan stora Bogsjön och Örsjön och ett annat mot Tistedalen, på det att man måtte sättas i stånd att kunna bedöma fiendens styrka och sannolika afsikter. Om Essen funne sig för svag att ensam drifva undan fienden, skulle kronprinsen låta 3. fördelningen eller delar däraf rycka fram till hans förstärkning. Kronprinsen slutade sin skrifvelse med några sparsamma underrättelser från andra orter. Om flottan kände man ingenting. Man hade trott sig höra kanonad ute på sjön, det var allt. Mycken förvirring skulle råda i Kristiania, till och med oroligheter. Allt tydde på att prins Kristian ärnade hålla stånd först bakom Glommen.[2] Hans armé uppgafs numera räkna endast 15,000 man.[3]

Under natten utgaf Essen disposition och order för II. armékårens rörelser följande dag. Enligt desamma skulle Vege-

[1] Prins Oscars häst hade under ridten snafvat på ett farligt ställe. Prinsen, som hurtigt kastat sig af utan att skada sig, måste sedan gå till fots och leda hästen efter sig. Götlins Anteckningar, III sid. 71.

[2] Kronprinsen, som icke lyckats få någon kännedom om de norska stridskrafternas förflyttning under de senaste dagarna, umgicks med tanken att låta flottan företaga en landstigning i trakten af Moss för att skaffa närmare upplysningar. Mörner fick befallning att anställa hemliga agenter, som skulle väl aflönas.

[3] Mankell karakteriserar denna uppgift såsom ett löst rykte (sid. 52). Frånräknar man emellertid Krebs', Meilænders, Hjermans och Rodes kårer samt

sack med ett avantgarde, bestående af 2 bataljoner Vermlands jägare, 1 bataljon Dalregementets jägare, 1 bataljon af Skaraborgs och 1 af Kalmar regemente samt 1 skvadron och 2 3-℔ga kanoner, kl. 8 förmiddagen stå vid Folkesæter för att på detta klockslag sätta sig i marsch öfver Knegteröd, Aarebakke och Liholt till Furuvarpsån och Ids kyrka. Vid framkomsten skulle han genast underrätta batteriet vid Krokstrand, när de 6-℔ga kanonerna och haubitserna kunde öfversändas till Ystehede. Vid samma tid skulle 2. fördelningens återstående styrka — 9 bataljoner infanteri och 2 bataljoner jägare[1] —, 2 3-℔ga kanoner samt den husarskvadron, som dagen förut tillhört 5. fördelningens avantgarde, samlas vid Præstebakke under 2. fördelningschefens befäl och omedelbart därefter anträda marschen öfver Stenansröd, utför Böeklevene mot Ids kyrka, där kolonnen skulle uppmarschera till höger om Vegesacks trupper. 5. fördelningens infanteri ($10^1/_2$ bataljoner infanteri och jägare) samt 1 skvadron husarer skulle kl. 10 f. m. samlas vid Præstebakke för att under 5. fördelningschefens befäl marschera samma väg som 2. fördelningen. Vid framkomsten till Ideslätten skulle den taga ställning till höger om sistnämnda fördelning samt afsända 2 bataljoner med nödigt kavalleri såsom flankbetäckning till »lilla» Ideslätten. Efter hvarje kolonns avantgarde skulle följa arbetsmanskap, försedt med yxor och spadar för att rödja väg genom de bråtar och förhuggningar, som fienden, efter hvad man visste, uppfört öfverallt i fjällen. Under frammarschen skulle Vegesack »protegera» artilleriets öfverfart och armékårens vänstra flank samt rekognoscera fram emot Fredriksssten; Sandels skulle rekognoscera terrängen framåt Tistedalen och Rosenblad »protegera» högra flanken. Kavallerireserven under major von Böhnens befäl samt hela trossen, med en bataljon af 5. fördelningen såsom betäckning, skulle åtfölja högkvarteret, som förmodligen komme att förläggas vid Bö. Först sedan rapport ingått, att fördelningarna intagit sina ställningar, finge trossen defilera fram till sina olika truppförband. Slutligen beordrades kolonncheferna att möta Essen i Glende kl. 7 f. m. för att erhålla närmare föreskrifter angående marschen.

---

fästningsbesättningarna, finner man emellertid, att den styrka, prins Kristian kunde samla bakom mellersta Glommen, icke uppnådde denna siffra, knappast ens om de öfverdrifna styrkeuppgifter, Mankell anför å sid. 32 och 37, läggas till grund för beräkningen.

[1] Dessa formerades först de närmaste dagarna såsom självständiga truppförband.

Senare på natten mottog Essen rapport från Eda, däri Gahn underrättade honom, att han hoppades att den 31 kunna rycka öfver gränsen. Han öfversände på samma gång förslag till nya kurirvägar mellan sin brigad och hufvudarméen. Den kortaste väglängd, som däri upptogs,[1] räknade från Morast (öfver Ökne och Laxviken) till Loviseholms bruk 20 mil.[2]

De norska jägare, som skottväxlat med Vegesacks förtrupp vid Örebakke, hörde till kapten Spörcks kommando, hvilket, såsom förut är nämndt, utgjordes af 2 divisioner (Söndenfjeldska) jägare och kapten Wieghs (Lærdalska) jägarekompani af Bergenhus' skarpskyttebataljon, tillsammans omkring 500 man. Den 29 hade Spörck fått rapport, att svenskarne slogo bro öfver Haugesundet. Ehuru han trodde, att det endast var fråga om en demonstration, då vägarna öfver Jakobsrud och Vassbön voro mycket bättre, hade han genast insändt rapport därom till förpostchefen och på samma gång begärt förstärkning. Men i stället för att få någon sådan, hvilken han ansåg väl behöf-

[1] Mankell uppgifver sid. 53, att Gahn hade 12 mil till hufvudstyrkan; förmodligen menar förf. fågelvägen, som mellan Loviseholm och Eda är något öfver 10 mil.

[2] **II. armékårens ställning** den 30 juli på kvällen var följande:

vid *Folkesæter* $\frac{2\text{ bat.}}{26\text{ j.}}$, $\frac{1\text{ bat.}}{13\text{ j.}}$,

vid *Glende-Berby* 3. brig. och 4. brig. $\frac{1\text{ skv.}}{3}$, 2 3-℔ga kanoner,

vid *Præstebakke* och öster därom: $\frac{4\text{ bat.}}{14}$, $\frac{1\text{ bat.}}{16\text{ j.}}$, $\frac{2\text{ bat.}}{4}$, $\frac{1\text{ bat.}}{5}$, $\frac{2^1/_2\text{ bat.}}{22}$, $\frac{1\text{ bat.}}{17\text{ j.}}$,

$\frac{2\text{ skv.}}{3}$ och 2. sappörkompaniet (däraf på generalstabsvakt $\frac{1\text{ skv.}}{3}$),

vid *Haugesund:* $\frac{2\text{ komp.}}{22}$,

på marsch från *Jakobsrud:* $\frac{1\text{ bat.}}{16}$,

på marsch från *Haugesund* till *Præstebakke:* $\frac{4\text{ skv.}}{3}$ och 2 3-℔ga kanoner,

vid *Loviseholm:* 2. 6-℔ga batteriet,

vid *Pilgården*, *Krokstrand* och *Hästeskede* $\frac{1\text{ bat.}}{13}$, 3. och 8. 6-℔ga batt., 2 3-℔ga kanoner, 2 haub. samt 50 man sappörer af 2. komp:t.

Anm. I ofvanstående bråk betyder nämnaren regementets nuvarande nummer.

lig, då hans förpostområde räknade dryga 40 km. i längd, erhöll han befallning att låta Lærdals kompani marschera tillbaka till sin bataljon. Han anhöll, att kompaniet åtminstone finge stanna vid Veden, hvilket bifölls, hvarjämte han fick löfte om mera förstärkning. Afstånden till närmaste understöd voro emellertid så stora, att då svenskarne den 30 juli på morgonen framryckte från flera håll med en styrka, som Spörck uppskattade till 5—6,000 man, stod han alltjämt ensam med sina två jägardivisioner, med hvilka ingenting kunde uträttas, utan måste han draga sig undan så fort som möjligt till de förhuggningar, som voro gjorda i fjällen mellan Enningdalen och Ideslätten, Han såg äfven trupper af alla vapen samla sig på södra stranden af Idefjorden och fruktade, att de skulle gå öfver i båtar och afskära honom återtåget.[1]

Tidigt på morgonen den 31 juli återkom till Præstebakke kapten Broberg, som med 150 Bohusläns jägare kl. 10 föregående kväll utgått på rekognoscering till Nordbakke. Han hade där endast påträffat en norsk postering af 1 korpral och 7 man, hvilken, efter att hafva aflossat några skott, skyndsamt retirerat till Nordgaard, efterlämnande en del beklädnads- och utredningspersedlar. Af ortens befolkning hade han inhämtat, att en större afdelning, vid pass 300 man under en kapten Spörcks befäl, skulle stå på Ideslätten och att en betydligare styrka tagit ställning i Tistedalen.[2]

Då någon större fientlig styrka sålunda icke fanns i närheten, formerade sig högra kolonnen vid Præstebakke på utsatt tid och framsände ett avantgarde, bestående af 2 bataljoner infanteri och 2 jägarebataljoner samt $^1/_2$ skvadron husarer, under befäl af öfverste Adlercreutz. Ehuru hvarken lätta trossen, kavallerireserven eller de två 3-𝕉ga kanonerna, som voro afsedda till avantgardet, ännu framkommit till Præstebakke, satte sig Sandels kl. 8 f. m. i marsch. En åttondels mil vid pass fortgick den utan hinder. Men ett stycke uppe i fjället tilltog svårigheten att komma fram i betänklig grad. Prins

[1] Morgenstjerne I, sid. 294.

[2] Om rekognosceringen åt Böcklevene finnes ingen rapport i behåll. Förmodligen har rekognosceringsdetaschementet icke kunnat taga sig fram under natten genom förhuggningarna på fjället.

Kristian hade befallt, att alla vägar, som ledde genom gränstrakterna, skulle göras ofarbara, och denna befallning hade följts med sådant nit, att hela vägen, eller rättare sagdt gångstigen, öfver fjället liknade en enda stor förhuggning. »Det var icke någon riktig väg vi tågade», skrifver löjtnant Kröningsvärd i sin dagbok,[1] »endast en klöfstig, som dessutom öfverallt var genom förhuggningar så fördärfvad, att vi måste för det mesta upphugga ny väg bredvid den gamla. Alla broar voro upprifna; för öfrigt endast fjäll och moras.» Lyckligtvis voro förhuggningarna i regeln så illa gjorda, att de flesta endast med några stegs afväg från gångstigen kunde kringgås.[2]

Först vid Lundene, rapporterade Sandels, »stötte spetsen af avantgardet å en fiendtlig patrull», hvilken dock, efter att hafva aflossat några skott, »tog till flykten». Därefter påträffade han ej någon fiende förrän fram emot Krösholt, där de norska förposterna, till ett antal, enligt befolkningens uppgift, af 150 man, dolt sig bakom förhuggningarna. »Men efter några skotts lossande», rapporterar Sandels, »drogo de sig äfven här tillbaka», och detta »med sådan skyndsamhet, att de hvarken kunde upphinnas eller kringgås.» Han hade själf icke behöft lossa ett enda skott. I staben fick man också en »föga god idé om norska arméens militäriska kunskaper» och hade svårt »att förena prins Kristians skrytsamma ord med hans mer än svaga sätt att genom sina gärningar gifva dem någon vikt. »Sämre», skref Gyldenstolpe denna dag i sin dagbok, »har man aldrig sett någon försvara en krona och det folk som gifvit den.»

Äfven för Vegesacks kolonn var marschen ytterst besvärlig. På flera ställen måste folket bära kanonerna för att kunna föra dem med sig.[3] Till all lycka tycktes fienden hafva tagit för afgjordt, att någon större truppstyrka icke kunde framtränga, där kolonnen gick fram, hvarför han endast utsatt en mindre postering vid Aarebakke, som genast kastades öfver ända. Först fram på eftermiddagen, då förtruppens spets redan uppnått början af Ideslätten, upptäckte Vegesack »vid en herrgård» ett stycke fram på slätten en något större styrka samt ett stycke längre bort dess understödstrupp. Han lät därför en bataljon

---

[1] Vägen var »ännu horriblare» än den till Glende, skrifver löjtnant Wester i sin dagbok.

[2] Gränsboarne hade klagat öfver att de ej kunde färdas med åkdon till Fredrikshald. Prinsen hade därför gifvit dem tillstånd att vid sidan om förhuggningarna upptaga »smygvägar», af hvilka svenskarne delvis kunde begagna sig.

[3] Anteckningar af hans adjutant, major v. Vegesack.

Vermlands jägare och en bataljon Dalregementets jägare rycka fram till anfall, med order att, sedan fienden drifvits tillbaka, fatta posto, tills kavalleriet och de två kanonerna hunne fram öfver fjället. Men norrmännen afbidade icke attacken utan veko genast undan, då jägarne närmade sig, till motsatta änden af slätten, efter att hafva lossat några skott utan verkan. I samma ögonblick varseblef Vegesack till höger om sig en betydlig truppstyrka komma nedtågande på slätten genom Böeklevene. Då han kunde förstå, att det var avantgardet till Sandels fördelning, fortsatte han genast sitt framryckande till Ids kyrka, där han lät sina trupper vid sjutiden på kvällen gå i bivack och utsätta förposter i riktning mot Fredrikssten. Till höger om honom, således norr om Bö och Nordby gårdar, lägrade sig en timme senare efter hand 2. fördelningens trupper, hvilka, under nedstigningen från fjället, haft en vacker utsikt öfver Ideslätten med dess många välbyggda landtgårdar samt Fredriksstens fästning längst bort i fonden, uppe på klipporna. Till höger om 2. fördelningen lägrade sig sedermera äfven 5. fördelningen, så att hela armékåren kom att under natten ligga på en linie snedt öfver slätten ifrån Idefjorden »upp emot bergen». Essen tog sitt högkvarter på Bö gård, strax bakom linien. Genom ihärdigt arbete hade trupperna lyckats öfvervinna de »vildaste terränghinder», så att ej blott trupperna själfva utan hela trossen denna dag kunde framföras, »hvilket», skrifver Gyldenstolpe i sin journal, »skall synas nästan otroligt för den, som ser lokalen och vet hvad en fiende med blott sundt förnuft i en sådan terräng kan göra».[1]

Under dagens många småstrider hade ingendera kolonnen lidit någon förlust, hvarken i döda eller sårade.

Medan bivackerna ordnades »under den skönaste natt» utsatte 2. fördelningen fältvakter i linien Berger—»uppåt berget», där Vegesacks fältvakter togo vid. En sammanhängande vedettkedja framsköts ett stycke längre fram i terrängen. Bakom fältvaktslinien utsattes repliposteringar i Stumbergs gård m. fl. ställen. Förpostens hufvudstyrka (3. brigadens jägarbataljon) bivackerade på Ids kyrkogård, hvarifrån den utställde en detascherad postering på berget öster om kyrkan.[2]

---

[1] Mankells förmodan, sid. 53, att »en icke ringa del af Rosenblads fördelning synes blifvit efter», är oriktig.

[2] Bevakningsanordningarna af de trupper, som bivackerade på »lilla» slätten, hafva icke kunnat utrönas, då någon rapport därom icke påträffats.

Femte fördelningen utsatte sina fältvakter vid Aas och i gårdar öster därom.[1]

I enlighet med högkvartersordern föregående dag afsände Vegesack genast på kvällen en kommendering till Ystehede,

---

[1] **Svenska arméens ställning den 31 juli på kvällen:**

Stora högkvarteret: Strömstad.

II. armékåren.

Högkvarter: Bö.

Vegesacks avantgarde: $\frac{2\text{ bat.}}{26\text{ j.}}$, $\frac{1\text{ bat.}}{13\text{ j.}}$, $\frac{1\text{ bat.}}{9}$, $\frac{1\text{ bat.}}{21}$, $\frac{1\text{ skv.}}{3}$ och 2 3-℔ga kan. väster om Id.

Sandels kolonn: { 3. brig. $\frac{2\text{ bat.}}{6}$, $\frac{2\text{ bat.}}{18}$, $\frac{1\text{ bat.}}{21}$, $\frac{1\text{ bat.}}{3.\text{ brig. j.}}$. 4. brig. $\frac{1\text{ bat.}}{7}$, $\frac{1\text{ bat.}}{9}$, $\frac{2\text{ bat.}}{15}$, $\frac{1\text{ bat.}}{4.\text{ brig. j.}}$ } $\frac{1\text{ skv.}}{3}$, och 2 3-℔ga k. mellan Bö och Nordby.

Rosenblads kolonn: { $\frac{4\text{ bat.}}{14}$, $\frac{1\text{ bat.}}{16}$, $\frac{1\text{ bat.}}{16\text{ j.}}$, $\frac{2\,^1\!/_2\text{ bat.}}{22}$, $\frac{1\text{ bat.}}{17\text{ j.}}$, $\frac{2\text{ bat.}}{4}$, $\frac{1\text{ bat.}}{5}$. $\frac{1\text{ skv.}}{3}$ och 2. sappörkompaniet . . . } öster om Sandels bivack.

Kavallerireserven: $\frac{4\text{ skv.}}{3}$ . . . . vid Bö.

Etappvakt: $\frac{2\text{ komp.}}{22}$ . . . . vid Haugesund.

2. 6-℔ga batteriet . . . . på marsch till Bohuslän.

3. och 8. 6-℔ga batteriet samt *2 8-℔diga haubitser*

50 sappörer och $\frac{1\text{ bat.}}{13}$ . . . . vid Krokstrand och Pilgården.

Flyttande sjukhus med betäckningstrupp $\frac{110\text{ man}}{22}$ . . . . vid Præstebakke.

I. armékåren.

1. fördelningen: { 1. brigaden . . . . vid Kollägret.
2. brigaden . . . . vid Högbro bro.
1. art.-div. . . . . vid Hogdal }

(med $\frac{1\text{ bat.}}{3}$ och $\frac{1\text{ skv.}}{7}$ på förpost vid Svinesund).

3. fördelningen: { 5. brigaden. . . . . vid Rogsta.
6. brigaden . . . . vid Skee.
2. art.-div. . . . . vid Rogsta. }

Kavallerireserven: { $\frac{3\text{ skv.}}{7}$ . . . . Strömstad.
$\frac{4\text{ skv.}}{7}$ . . . . på marsch till Strömstad. }

Reservartilleriet: { 1 rid. batteri
1 parti batteri } . . . . på marsch till Vettlanda.

med befallning att öppna kommunikation med Krokstrand. Till den ändan skulle den genast gå i författning om byggandet af en embarkeringsbrygga i Ystehedekilen samt följande morgon hjälpa till vid öfvertransporten af den i Krokstrand varande artillerimaterielen. Som vägen öfver Haugesund-Præstebakke visat sig nästan ofarbar, befallde Essen, att det i Præstebakke upprättade flyttande sjukhuset skulle med sin betäckningstrupp rycka fram till Id.

Kapten Spörck skildrar från norsk ståndpunkt dagens strider på följande sätt: »Den 31», skrifver han i sin rapport, »begynte fienden åter att tränga på öfverallt; vakter och patruller slogos tillbaka. Jag trodde, att det blott var rekognosceringsafdelningar, och vi besvärade oss med att afvisa dem. Detta utfördes med framgång vid Aarebakke, där fältvakten trängts tillbaka men å nyo intog sin plats, och likaså vid Lunden (Lundene), där en fältvakt fördrifvits, men fienden af löjtnant Sæther bortjagades. Under det att jag begaf mig från det ena stället till det andra för att understödja de stridande trupperna, kom jag slutligen underfund med att hela det fiendtliga avantgardet och efter detsamma stora kolonner voro under framryckning mot Ideslätten, där jag då, kl. 4 till 5 om aftonen, förenade de från fjällen retirerande trupperna med dem på Ideslätten, undantagandes divisionen Bætzman, hvilken, genom att draga sig på sidan af den på vägen till Böeklevene framryckande kolonnen, ville förhindra denna från att afskära mig reträtten på slätten. »Dette lykkedes overmaade heldigt.» Jag tog ställning emellan Ids prästgård och Heger- (Hejer)gårdarna samt mottog fienden med liflig gevärseld, som för ett ögonblick

---

2. sappörkompaniet . . . . i Strömstad.
Pont.-kompaniet . . . . i Magöhamn.
Positionsartilleriet och 1. sappörkompaniet . . . . i Strömstad.
Belägringsartilleriet . . . . i Göteborg.

Anm. För att skilja Lifregementsbrigadens grenadierkår (n:r 3) från Nerkes regemente betecknas 1 bataljon af det sistnämnda: $\frac{\text{1 bat.}}{\text{Nerkes}}$; i det följ. betyder $\frac{\text{1 bat.}}{\text{K.E.}}$ en bataljon af konungens eget värfvade regemente; $\frac{\text{1 bat.}}{\text{R. S.}}$, 1 bataljon af regementet Royal Suédois.

Mankells uppgift, sid. 53, att 3 bataljoner af Boijes fördelning denna dag besatte »de öfvergifna ställningarna vid Krogstrand och Pilegård», är oriktig.

hejdade honom. Hans oerhörda öfverlägsenhet gjorde likväl snart hvarje motstånd af mitt folk alldeles fruktlöst. Det rapporterades äfven, att en del af hans kolonn begynte tränga fram vid Böeklevene. För att rädda min kommendering måste jag därför retirera och gifva Ideslätten till pris ända intill Ödeberg.» Här fanns dock ingen ställning, hvadan det var farligt att kvarstå där i mörkret, då man helt oförmärkt kunde blifva omringad i skogen och tagen till fånga. Spörck lät därför endast eftertruppen göra halt. Sedan han gifvit den order att med patruller hålla ögat på fiendens förehafvanden, fortsatte han själf med hufvudstyrkan återtåget till Veden, en gård belägen omkring 3 km. öster om Fredrikssten.

Äfven Spörck uppgifver, att han under dagens strider hvarken förlorat någon död eller sårad; endast några man af hans trupp saknades, som han förmodade fallit i fångenskap.[1]

Svenska hufvudarméens förening norr om Svinesund.

(Operationer till lands den 1 och 2 aug.).

Natten till den 1 aug. förflöt i lugn i bivackerna vid Ids kyrka. Vid midnatt fick Essen genom fältsekreteraren Rahm mottaga nya direktiv från kronprinsen. Han anmodades däri att ofördröjligen uppfordra kommendanten på Fredrikssten samt att utsända ett starkt rekognosceringsdetaschement framåt Tistedalen. Lyckades han forcera fiendens ställning därstädes, borde han så fort som möjligt med hela armékåren fortsätta marschen till Torpum, kvarlämnande endast en mindre »flygelkår» för Fredriksstens inneslutning.

På grund af detta direktiv utgaf Essen kl. $^1/_2$ 4 på morgonen order för dagens operationer. Vegesack fick befallning att med ett detaschement, bestående af 2 bataljoner jägare och 2 bataljoner infanteri[2] samt 1 skvadron husarer, framgå öfver Rishaug mot Fredrikssten, under det att generalmajor Bränd-

Under hela kriget besatte ingen af Boijes bataljoner Krokstrand och Pilgården; af Vegesacks bataljoner hade endast Bohusläns jägare, som kommo med i sista minuten, stått där.

[1] Morgenstjerne I sid. 296, II bil. lit. G. sid. XII. Gyldenstolpe berättar emellertid, att Vegesacks folk skjutit några norska jägare.

[2] Bataljonerna utgjordes förmodligen af $\frac{1 \text{ bat.}}{14 \text{ j.}}$, $\frac{1 \text{ bat.}}{13 \text{ j.}}$, $\frac{1 \text{ bat.}}{9}$ och $\frac{1 \text{ bat.}}{21}$.

ström med ett annat detaschement, bestående af 2. fördelningens båda jägarbataljoner, 2 bataljoner infanteri af 3. brigaden, 50 till sappörer uttagna infanterister samt 1 skvadron husarer och 2 3-℔ga kanoner, skulle utföra rekognosceringen af Tistedalsställningen. Det sistnämnda detaschementet skulle kl. 8 f. m. stå samladt vid Ids kyrka; Brändström själf skulle kl. 7 f. m. infinna sig hos fältmarskalken för undfående af närmare instruktion.[1]

Vid Vegesacks detaschement föreföll intet af vikt. Skyddadt af terrängen, närmade det sig fästningen på 2—3,000 alnars afstånd. Tre kanonskott, som aflossades mot detsamma från utanverket å Overbjerget, gjorde för det långa afståndets skull ingen verkan. Sedan Vegesack låtit trupperna taga ställning vid Rishaug, utom skotthåll för fästningens kanoner, sände Essen stabsadjutanten, kapten Palmstierna, vid tiotiden på förmiddagen, såsom parlamentär, till Overbjerget. Efter en stunds väntan mottogs Palmstierna af vice kommendanten, generalmajor Petersen, till hvilken han öfverlämnade dels ett bref från Essen med uppmaning till kommendanten att gifva sig, dels ett bref af den 29 maj 1814 från danske konungen, innehållande en sträng befallning till general Ohme att genast, i öfverensstämmelse med Kieltraktaten, öfverlämna fästningen till svenskarne. General Petersen svarade emellertid, sedan han läst brefven, att hans danska majestät löst norrmännen från deras ed till honom. De hade nu svurit Norges konstitution och Norges konung, Kristian Fredrik, tro och huldhet, och denna ed ville de hålla efter plikt och ära.[2] Då Palmstierna begärde skriftligt svar, gick Petersen tillbaka till fästningen, därifrån det ofördröjligen expedierades i samma ordalag, som han muntligen användt. Under sin väntan hade Palmstierna inlåtit sig i samtal med en i norsk frivillig tjänst ingången officer — en äldre tänkande man —, hvilken öppet medgaf otillräckligheten

---

[1] I den rapport, Essen vid tiotiden på förmiddagen skref till kronprinsen, klagar han öfver att »artilleriet» ännu icke kommit fram. Han smickrar sig dock med att intet hinder därigenom skall läggas för armékårens operationer, som skola ske »med all möjlig raskhet». Med detta artilleri kan han dock endast mena det 2. fältbatteriet, hvilket, såsom nämndt är, måste taga omvägen genom Bohuslän, då det ej kunde medtagas öfver fjällen vid Præstebakke. Det 3. 6-℔ga fältbatteriet och 2 haubitser transporterades nämligen denna dag sjöledes från Krokstrand till Ystehede i särskildt därtill apterade storbåtar, och samma väg stod ju äfven öppen för det 8. fältbatteriet. Gyldenstolpes journal.

[2] »Ett svar, värdigt en rättskaffens militär», skrifver Gyldenstolpe, som trodde, att det var »den gamle hedersmannen Ohme», som gifvit det.

af Norges stridskrafter men tillika ansåg plikten fordra, att motstånd gjordes till det yttersta.[1]

Gick det lugnt till vid Vegesacks detaschement, vardt det så mycket hetare vid Brändströms. Af okänd anledning kom Brändström icke att sätta sig i marsch förrän en timme senare, än ordern föreskref, eller kl. 9 f. m. Marschen till Ödeberg kräfde också längre tid, än beräknadt var, hvarför han icke närmade sig detta ställe förrän vid middagstiden. Under marschen syntes ingen fiende till. För att undersöka, om broarna öfver Tistedalsälfven voro rifna, samt närmare rekognoscera ställningen på norra stranden lät han nu en del af avantgardet, under öfverstelöjtnant Dübens befäl, fortsätta ned emot älfven, medan den öfriga styrkan fick göra halt. Düben hade emellertid icke väl mottagit ordern, förrän han hälsades af skott från Ödeberg. Med ett raskt bajonettanfall lyckades han dock snart kasta undan de fientliga jägare, som där tagit ställning, och drifva dem tillbaka öfver älfven men kunde icke hindra, att de upprefvo bron efter sig, då hela norra stranden var besatt af fienden till en styrka, som af Brändström, hvilken »från en höjd under fiendens jämnt underhållna eld» tog en öfverblick af terrängen, uppskattades till ungefär 400 man. För att förjaga de norska jägare, som dolde sig bakom hus och gärdesgårdar nere vid älfstranden, fingo de 2 3-℔ga kanonerna order att rycka fram och öppna eld. Men Brändströms förhoppning att med deras hjälp kunna »delogera fienden» visade sig snart fruktlös. Pjeserna voro alldeles för små för att kunna göra någon kraftigare verkan på det långa afståndet. Han beslöt därför att framsända en bataljon af Västmanlands regemente, under major Cronhjelms befäl, samt ett par divisioner af 3. brigadens jägare, under kapten Linds befäl, till ett i fiendens vänstra flank beläget vad, hvilket dessa trupper med ett raskt anfall stormade. Nu anträdde fienden genast återtåget, hvarefter Brändström gick öfver med allt sitt infanteri och tog ställning norr om Veden. Samtidigt gaf han befallning om brons återställande, hvilket arbete bedrefs med sådan fart, att artilleriet och husarerna innan kvällen kunde gå öfver.

---

[1] *H. P. S. Krag*, Kort Underretning om Fredrikshalds Bye og dens Krigshistorie: (Koncept till brefvet till kommendanten förvaras bland II. armékårens handlingar i krigsarkivet.) *Carl Fredrik Palmstierna*, Berättelse ur friherre Carl Otto Palmstiernas lefnad (1790—1878): Gyldenstolpes journal.

Svenskarnes förlust i striden uppgick, enligt de officiella rapporterna, till 3 dödsskjutna och 13 sårade; 45 (48) norrmän hade tagits till fånga. Düben, major Lefrén och kapten Södermark hade mest utmärkt sig. Den sistnämnde hade varit en af de första som passerat vadstället och därvid, under gåendet i vattnet, träffats midt i bröstet af en studsarkula men blifvit frälst af de kartor och papper, »som han af tjänstenit bar på sig».[1]

Spörck[2] skildrar striden väsentligt annorlunda. Sedan han berättat, att han återtågat från Ideslätten till en ställning mellan Veden och Skonningfos samt att han låtit förstöra fem broar öfver älfven och att svenskarne vid middagstiden drifvit tillbaka hans arrièregarde från Ödeberg, fortsätter han: »Fienden syntes först rekognoscera min ställning. Därefter lät han 150 man, formerade i jägarkedja, försöka ett angrepp, som afslogs. En stund senare uppkommo 2 3-℔ga kanoner på fjället midt emot 1. söndenfjeldska bataljonens skarpskyttar (jägare?), hvilka bortplockade artilleristerna flera gånger. Som fienden nu begynte inse, att det ville mer till, började han manövrera och sökte öfverflygla ställningen, till hvilket ändamål han drog fram mer än 2,000 man, förutom 400 man vid nedre Tistedalen, hvilka vid Björnstadsgårdarna hade 4 3-℔ga kanoner. Under sin framryckning blefvo dessa trupper med god verkan beskjutna af posteringen, utan att dock fienden därför afstod från sin föresats. Med hjälp af sitt artilleri och genom att dels vada öfver älfven på flera ställen, dels begagna sig af en farkost, bevärad med 2 kanoner, tilltvang han sig öfvergången. Detta allmänna anfall af en sexdubbel öfvermakt med 8 kanoner kunde icke längre af mig motstås, så mycket mindre, som nästan

---

[1] Södermark blef sedermera såsom bekant en af våra förnämsta porträttmålare.

[2] Spörck hade dåligt anseende inom svenska arméen, ehuru han såsom partigängare under 1809 års fälttåg fått en viss reputation, tack vare »vårt dåvarande hufvudlösa operationssätt snarare än sina verkliga kunskaper», skrifver Gyldenstolpe. Under sitt försvar af Enningdalen skulle han blott i början varit hos sin trupp, som han lämnade för att besörja bortflyttningen af tillhörigheter från en gård, han ägde på Ideslätten (Ystehede). »Norskarne själfva hafva lämnat denna berättelse», tillägger Gyldenstolpe. Man beskyllde äfven Spörck för att vid ett tillfälle under 1809 års fälttåg, då han öfverraskat en svensk patrull i en stuga, hafva låtit sitt folk mörda den svenske officer, som anförde patrullen, sedan likväl denne först gifvit sig fången eller åtminstone icke hindrat, att så skedde. Äfven Adler berättar, att man trodde i norska högkvarteret, att Spörck dragit sig tillbaka för att rädda sin egendom Östehede (Ystehede) samt att man beskyllde honom för förräderi. Spörcks rapport tycktes dock bevisa, ansåg Adler, att man gjorde honom orätt. Dansk Hist. Tidskr. III R., 6 B., sid. 293.

all ammunition var bortskjuten och reserv-ammunitionen, till följd af den svåra och ovissa reträtten, var bortförd, hvarigenom många tappra ej kunde göra sin tjänst.

»Under affären, som varade omkring 2 timmar, fick jag rapport om att Rokke socken[1] hotades af fienden samt att major Butenschön och kaptenerna Rustad och Bredal[2] anträdt återtåget. Jag såg mig därför tvungen att kasta mig in i fjällen på sidan om vägen, hvilken jag sedermera icke stötte på förrän vid Kjölen.»

På sistnämnda ställe fick nu Spörck veta af utsända kunskapare, att den rapport, han mottagit, var oriktig och att Rokke icke var hotadt af fienden. Han kunde därför låta sitt folk hvila, hvaraf det var i stort behof, medan reserv-ammunitionen och provianten, som sändts i förväg till Rokke, återhämtades. Hans förlust var icke stor. Få voro skjutna, skref han, flera åter svårt sårade, minsta antalet fångna. Han saknade emellertid omkring 100 man.[3] Han beklagade mycket bristen på artilleri. Hade han haft kanoner, skulle han en längre tid kunnat uppehålla fienden och tillfoga honom större förluster. Men »mange, mange Svenske», utbrister han, »have idag havt Aarsag at fortryde, at de kom paa norsk Grund».[4]

Dels under själfva striden, dels efteråt under återtåget till Kjölen hade han fått mottaga åtskilliga förstärkningar af mindre afdelningar, bland andra kapten Bredals kompani af Norska jägarkåren, löjtnant Scheels »trupp» och löjtnant Colbjörnsen med 40 jägare. Bergenhus' skarpskyttebataljon under majoren Coucherons befäl, som han äfven väntat till förstärkning, hade däremot uteblifvit. Såsom det sedermera visade sig, hade denna bataljon i stället fått order att understödja Butenschön.

Då Essen fram på aftonen fick rapport, att fienden drifvits undan från Tistedalen samt att Brändström därefter gått öfver älfven och tagit ställning vid Veden, befallde han, att 2 bataljoner af 9. brigaden under brigadchefen öfverste Klingspors befäl skulle framrycka till Tistedalen för att utgöra understöd för trupperna i Veden-ställningen. Arméкårens öfriga trupper lågo hela dagen stilla i sina bivacker. I högkvarteret var man

---

[1] Rokke ligger omkr. 10 km. bakom ställningen.

[2] Hörde till Norska jägarkåren, som skulle försvara Svinesund.

[3] Endast af Lærdals-kompaniet hade likväl 27 man stupat eller sårats. Morgonstjerne I, sid. 321.

[4] Morgonstjerne I, 295, II, sid. XVI.

fullt sysselsatt med att ordna kårens proviantering, hvilken mött större svårigheter, än man från början beräknat, till följd af att vägen öfver Præstebakke och Haugesund icke kunde begagnas. Essen hade intet annat att göra än att kasta om sin etapplinie och förlägga armékårens hela förbindelse bakåt öfver Ystehede-Krokstrand. Första proviantechelongen, hvilken, såsom nämndt är, skulle enligt order åtfölja lätta trossen men ännu stod kvar vid Loviseholm, fick därför order att skyndsamt uppbryta och öfver Långvallsbro, Hofsäter och Skee afgå till Krokstrand, därifrån provianten sedermera skulle forslas vidare båtledes. Äfven den andra echelongen, som under dagens lopp väntades ankomma till Loviseholm, skulle taga denna väg. Trossbönderna skulle med eller mot sin vilja kvarhållas, hvilket sedermera skulle iakttagas med alla efterföljande foror. Femte fördelningens ammunitionsreserv-depôt, som äfven blifvit efter, fick order att, om den icke ännu gått öfver gränsen, vända om till Loviseholm och därifrån marschera till Strömstad, där den skulle afvakta vidare order. Slutligen fick det flyttande sjukhuset i Præstebakke, hvilket dagen förut frambeordrats till Ids kyrka, kontraorder; det skulle i stället marschera tillbaka till Loviseholm. Under marschen skulle det stå under läkarens befäl, då eskorten, 110 man af Vermlands regemente, redan följande natt borde rycka fram till Ids kyrka och förena sig med sitt regemente.[1] Vid mörkrets inbrott voro de nya anordningarna så långt framskridna, att fångar och sårade från striden vid Tistedalen kunde transporteras öfver Ystehede och Krokstrand till Strömstad.

Genom Brändströms rekognoscering hade Essen funnit, att han enligt all sannolikhet endast hade mycket ringa fientliga krafter emot sig på norra sidan af Tistedalen och att det därför var mycket antagligt, såsom chefen för 1. fördelningen samma dag rapporterat, att fiendens hufvudstyrka icke stod närmare än vid Sannesund. Han utfärdade också sina order för följande dags operationer i öfverensstämmelse med detta antagande. Framför Fredrikssten skulle endast kvarlämnas en »blockadkår» under Vegesacks befäl, bestående af 3 bataljoner jägare och 4

---

[1] Af föregående utredning, jämförd med förläggningslistan, sid. 119, torde med tillräcklig tydlighet framgå, att Mankells uppgift i »Fälttåget i Norge år 1814», sid. 69, att »den efterblifna delen af Rosenblads fördelning ändtligen framkommit till Ideslätten» *den 4 på aftonen*, är fullständigt gripen ur luften och lika oriktig som tillägget »för att vid inneslutningen af Fredrikssten aflösa Vegesack».

bataljoner infanteri,[1] 1 skvadron husarer och två 3-℔ga kanoner, tillsamman en styrka af 3,900 man, inberäknadt befäl och spel. Klockan 3 följande morgon skulle hela kåren stå samlad vid Rishaug, redo att besätta alla tillgångar till fästningen mellan Idefjorden och Tistedalsälfven, så att den med säkerhet kunde skydda armékårens marsch förbi fästningen. Med sin återstående styrka tänkte Essen endast framrycka till Tistedalen, hvarför Sandels fick order att med sin fördelning, sedan därifrån afdelats en bataljon till betäckning af det återstående artilleriet, uppbryta så tidigt, att han kl. 4 f. m. kunde öfvergå Tistedalsälfven, för att sedermera i förening med de trupper, som förut stodo där, taga ställning mellan nämnda älf och Femsjön framför Vedens herrgård med ett avantgarde framsändt till vägkorset norr om sistnämnda gård. Slutligen skulle Rosenblad med sin fördelning, undantagande de två bataljoner, som under Klingspors befäl redan framryckt till Tistedalen, kl. 3 f. m. samlas på fältet öster om Bö. Det återstående artilleriet, åtföljdt af sin betäckningsbataljon samt 1 skvadron af kavallerireserven, skulle vid samma tid uppmarschera vid Ids kyrka, medan återstoden af reservkavalleriet kl. 4 f. m. följde kolonnen på dess marsch till Tistedalen. Kolonnens tross skulle kl. 2 f. m. vara samlad »på vägen mellan kyrkan och fjället», blockadkårens åter bakom 5. fördelningens bivack.

Vi skola nu öfvergå till I. armékåren för att betrakta dess rörelser under de närmast föregående dagarna. Såsom förut är nämndt, hade kronprinsen, under afvaktan på II. armékårens frammarsch till Tistedalen, låtit denna armékår den 30 juli koncentrera sig mellan Svinesund och Blomsholm, med 1 skvadron af Mörnerska husarerna och Lifregementsbrigadens grenadierbataljon framsända såsom förposter till förstnämnda ställe under öfverste Ridderstolpes befäl. Tack vare ett utveckladt spioneringssystem visste man i svenska högkvarteret, att någon större fientlig truppstyrka icke fanns sammandragen på närmare håll än möjligen vid Sannesund och Hafslund. Men man var ganska osäker, dels om fiendens hufvudarmé var på marsch norr ifrån, dels om det var sant, som berättades, att garnisonen på Fredrikssten hade bevärade fartyg eller batterier i beredskap, med hvilka den tänkte hindra I. armékårens marsch öfver sundet. Detta var anledningen, hvarför kronprinsen låtit II. armé-

[1] $\frac{\text{2 bat.}}{\text{26 j.}}$, $\frac{\text{1 bat.}}{\text{13 j.}}$, $\frac{\text{1 bat.}}{14}$, $\frac{\text{1 bat.}}{4}$, $\frac{\text{1 bat.}}{9}$ och $\frac{\text{1 bat.}}{21}$.

kåren företaga sin besvärliga marsch öfver Præstebakkefjällen innan Svinesundspassagen forcerades. Eljest hade ju den naturliga gången varit, att han samtidigt med Essen framryckt med I. armékåren på Svinesundsvägen. Denna väg var nämligen vid denna tid hufvudvägen, som ledde från Bohuslän öfver Fredriksstad och Moss till Kristiania. Den var endast tio mil lång och farbar under alla årstider. Den spärrades på intet vis af Fredrikshstens eller Fredriksstads fästningsverk, då bådadera kunde undvikas, de sistnämnda på den en mil längre vägen öfver Skjeberg. Det enda hindret var det 300 till 350 meter breda sundet. Men i saknad af bro och med högst besvärliga nedfarter på de branta bergstränderna var detta hinder allena så betydande, då det med lätthet kunde försvaras af en underlägsen styrka, att det säkerligen skulle kräfvas stora offer, om arméen med våld ville tvinga sig däröfver. Om däremot en del af arméen lyckades bana sig väg öfver Præstebakkefjällen fram till Tistedalen, skulle icke blott de fientliga afdelningar, som kunde hota norr ifrån, hållas på vederbörligt afstånd, utan äfven det omedelbara försvaret af Svinesund för fienden omöjliggöras.

Då fick kronprinsen den 1 augusti på morgonen, medan han i hvarje stund väntade på underrättelser om Essens frammarsch, rapport, att de norska förposterna på norra stranden af sundet helt oförmodadt dragit sig tillbaka under natten, såsom man trodde till Fredrikshald. Ridderstolpe hade genast i daggryningen rott öfver och funnit underrättelsen bekräftad dels af hvad han själf kunde förnimma, dels af en patrull, som varit framme vid statsrådet Tanks gård, Lundestad, för att köpa mjölk, hvarför han låtit 50 man af Lifregementets grenadierer och en mindre afdelning Mörnerska husarer gå öfver i en färja till andra stranden. I en senare rapport omtalade han, att han framryckt till ett litet torp i närheten af Vestgaard, därifrån han hade en vidsträckt utsikt öfver en vacker dal med yppiga sädesfält, grönskande ängar och många bondgårdar, mellan hvilka landsvägen slingrade sig fram, till höger åt Tistedalen, till vänster åt Fredriksstad. En längre vedettkedja af norska jägare hade upptäckts i rågfälten nedanför, och vid de längst bort belägna gårdarna hade några väpnade hopar synts röra sig åter och fram. Sedan ytterligare några kompanier öfvergått sundet, hade han låtit en husarpatrull närma sig Torpum. Denna hade dock icke kommit långt, förrän den hälsades af skott från gärdesgårdarna,

bakom hvilka han nu äfven upptäckt en postering af vid pass 40 norska jägare. Husarerna hade emellertid måst vända om efter att hafva fått en häst sårad och tagit en norsk kustvärnsman till fånga.[1] En annan husarpatrull, som Ridderstolpe under tiden framsändt mot Bergs kyrka på en väg, »som ej var annat än en stig genom skog och ödemark», hade däremot icke sett några fiender. Den trodde sig dock på afstånd hafva upptäckt väpnade hopar i Bergs kyrkby. För en annan patrull, som varit till Sallerud, hade en norsk bonde, som nyss förut skjutsat norska trupper, berättat, att norrmännen höllo på med att uppslå ett stort läger vid Sannesund, där de ämnade göra ett allvarligt motstånd; äfven vid Skjebergs kyrka skulle finnas en truppstyrka.

När kronprinsen fram på förmiddagen fick Posses rapport om dessa tilldragelser, gaf han genast befallning till 1. och 3. fördelningarna att hålla sig färdiga till uppbrott följande dag, hvarjämte pontonierkompaniet beordrades att oförtöfvadt bogsera fram sin stora båtbrygga till Saltbacken och där afbida vidare instruktion.[2] På eftermiddagen red kronprinsen själf ned till Svinesund för att göra sig närmare underrättad om öfvergångsställets beskaffenhet samt befallde, efter slutad rekognoscering, att ett batteri af grofva pjeser skulle uppföras strax vid inloppet till sundet, midt emot den öfvergifna Sponviksskansen. Stället var detsamma, där Karl XII:s gamla skans, Sundsborg legat. Den gamla vägen dit upp måste därför så fort som möjligt iståndsättas, och detta blef ett ganska drygt arbete, hvilket nästan medtog hela natten, då vägen var alldeles igenväxt med hundraårig skog.[3] Innan kronprinsen återvände till Strömstad, gaf han därjämte befallning åt Posse att under natten flitigt låta rekognoscera vägarna på norra sidan om sundet så väl framåt Viksgårdarna som till Bergs kyrka. Med anledning af denna befallning skref Posse genast till Essen och underrättade honom, att han följande morgon i dagningen

---

[1] Denna obetydliga händelse gaf sedermera anledning till en liten kontrovers mellan Adlercreutz och Posse, då den förre begärde närmare upplysning om affären och den senare icke trodde sig »behöfva vidare öfver dessa fientligheter anmärka», än att en häst blifvit sårad och en man tagits till fånga.

[2] Båtbryggan var byggd i Strömstad, i medlet af juli, och af pontonierkompaniet samt en afdelning lifgrenadierer transporterad till Magö hamn på Norra Sandö, så snart flottan tagit denna ö i besittning. Kompanichefen, kaptenmekanikus Forsell, hade icke vågat föra den närmare af fruktan för att Sponvikens batteri skulle vara bestyckadt. Rapport i K. K. A.

[3] Götlins anteckningar, III sid. 69.

ärnade verkställa en »rekognoscering till Torparum (!) och därifrån på vägarna åt Vik och Berg», samt att denna rekognoscerings »egentliga föremål var demonstrativt» och afsåg »att väcka oro hos fienden, hvarför flera skott och till och med salvor torde blifva aflossade, utan att därföre någon betydlig affär skulle äga rum.»[1]

---

[1] **Svenska arméens ställning den 1 aug. på kvällen.**

Stora högkvarteret: Strömstad.

II. armékåren.

Högkvarter: Bö.

Avantgarde mot Fredrikssten (Vegesack) $\frac{\text{2 bat.}}{\text{26 j.}}$, $\frac{\text{1 bat.}}{9}$, $\frac{\text{1 bat.}}{21}$, $\frac{\text{1 skv.}}{3}$ och 2 3-℔ga k. vid Rishaug (kvarter i Stora Holm)

Avantgarde mot Tistedalen (Brändström) $\frac{\text{1 bat.}}{\text{3 brig. j.}}$, $\frac{\text{1 bat.}}{\text{4 brig. j.}}$, $\frac{\text{1 bat.}}{15}$, (kvarter: Veden) $\frac{\text{1 bat.}}{18}$, $\frac{\text{1 skv.}}{3}$ och 2 3-℔ga kan. vid Veden

Understöd (Klingspor): 2 bataljoner, förmodligen $\frac{\text{2 bat.}}{14}$, vid Tistedalsbron.

Hufvudstyrkan: 2. och 5. fördelningarnas infanteri och 3. fältbatteriet. samt kavallerireserven, $\frac{\text{4 skv.}}{3}$, mellan Bö och Nordby.

8. fältbatteriet . . . . mellan Strömstad och Svinesund.

2. sappörkompaniet . . . . vid Krokstrand. / Præstebakke.

Flyttande sjukhuset . . . . » Præstebakke.

Batterivakt $\frac{\text{1 bat.}}{13}$ . . . . » Pilgården.

Etappvakt: $\frac{\text{2 komp.}}{22}$ . . . . » Haugesund.

2. fältbatteriet . . . . » Hästeskede.

I. armékåren.

1. fördelningen
- 1. brigaden . . . . vid Kollägret.
- 2. brigaden (med 1 bat. på förpost) . . . . » Högbro bro.
- 1. art. div. . . . . » Hogdal.

3 fördelningen
- 5. brigaden . . . . » Rogsta.
- 6. brigaden . . . . » Skee.
- 2. art. div. . . . . » Rogsta.

Kavallerireserven $\frac{\text{7 skv.}}{7}$ (samt en skv. på förpost) . . . . » Strömstad.

Reservartilleriet (utom 12-℔ga batt. som var kvar i Göteborg) » Skee.

Positionsartilleriet 1. batteriet . . . . » Strömstad. / Svinesund och / Krokstrand.

2. batteriet . . . . » Strömstad.

Pontonierkompaniet . . . . » Saltbacken.

Belägringsartilleriet . . . . » Göteborg.

1. sappörkompaniet . . . . » Strömstad.

Vid mörkrets inbrott drog Ridderstolpe tillbaka hela sin styrka till svenska sidan af sundet, undantagande en mindre postering, som kvarlämnades öfver natten i norska tullstugan.[1]

I norska högkvarteret, där underrättelsen om svenska arméens koncentrering tidigt nog blef bekant, hade ovissheten om stället, där den skulle göra sin hufvudattack, satt de ledande »i en grufvelig rörelse». Gyldenstolpes spådom den 19 juni, att »felande krigserfarenhet hos hela befälet, att börja med den nye konungen», skulle öka »denna villervalla», hade till fullo slagit in. Med jäktande oro och tvekan ville man sätta i verket något af Seyersteds många alternativ; men detta visade sig allt annat än lätt, då fienden »handlede just tvertimod de forudsatte Suppositioner». Ännu en gång hade man trott, att svenskarnes hufvudanfall icke, såsom Seyersted höll före, skulle komma från Vermland utan, såsom pålitliga kunskapare på sistone enstämmigt berättat, från sjösidan, hvilket senare antagande prins Kristian ytterligare funnit bekräftadt genom svenska flottornas anfall mot Hvalöarna. Arenfeldts brigad hade därför fått befallning att bryta upp ur sina kvarter mellan Kristiania och Moss och draga sig längre nedåt kusten. Dagen därpå, den 30 juli, hade 3 divisioner af Buddes Telemarks-bataljon fått befallning att förstärka öfverstelöjtnant Hjermans trupp på Krageröen.[2] Prins Kristian hade emellertid blifvit något lugnad, då en Trondhjems bataljon anlände till Moss, och två af hans adjutanter, som varit nedsända till Fredriksstad för att taga positionerna på Krageröen i betraktande, återkommo och berättade, att denna ö skulle kunna uthärda ett fientligt angrepp samt att Hjerman sagt sig ej behöfva något understöd.[3]

Då träffade slaget en annan sida, där man minst väntade det. Natten till den 1 augusti kom nämligen rapport från kommendanten på Fredrikssten, att svenskarne i stor myckenhet inträngt i Enningdalen och kastat tillbaka Spörcks fältvakt vid Nordbakke. Seyersted ansåg, att den smala landtunga, som inskjuter mellan Bohuslän och Dalsland, icke gärna kunde för-

---

[1] Således icke, såsom Mankell uppgifver sid. 54, »vid dagens inbrott».

[2] Morgonstjerne I. sid. 273 och 274; Staffeldts papper N. R. A. Den återstående divisionen skulle besätta Sleviks batteri.

[3] Adlers Optegnelser, m. m.

svaras mot ett allvarsamt anfall, äfven om en stor del af arméen därför vore att påräkna. Prins Kristian var dock af motsatt mening. Alltjämt fången i den föreställningen, att svenska hufvudarméen embarkerat på flottan, hvadan infallet i Enningdalen icke gärna kunde vara annat än en demonstration, allra helst underrättelser norr ifrån talade om stora truppsammandragningar på vermländska gränsen, ansåg han, att de trupper, som Staffeldt hade under sitt befäl i främre linien, borde vara fullt tillräckliga för att i förening med Stabells förposter kasta fienden tillbaka. Order afgingo därför till Staffeldt, att han, så vida han i förening med Stabells kår (den hittills varande förpostkordongen söder om Kraakfos) fann det görligt att drifva svenskarne tillbaka ur Enningdalen, genast skulle foga anstalt därom, under den förutsättning likväl, att vare sig från Rödenæs eller sjösidan intet fientligt vore att befara. Staffeldt borde genast samråda i ämnet med Stabell. Komme de öfverens om anfallet, kunde Staffeldt därtill använda de två bataljoner af Bergenhus' regemente, som voro afsedda till bevakning af öfvergångarna vid Onstadsund och Grönsund, äfvensom en af de bataljoner af Akershus' skarpskytteregemente, som utgjorde repli för Stabells förpostkordong. Emellertid skulle Lærdals-kompaniet af Bergenhus' skarpskyttebataljon, som fått order att rycka tillbaka till sin bataljon, så snart det permitterade manskapet infunnit sig, och öfver hvars tillbakakallande Spörck beklagat sig, genast beordras att åter rycka fram till posteringarnas i Enningdalen understöd jämte 2 andra divisioner af samma bataljon.[1]

Innan denna order hann fram till Staffeldts högkvarter, Hafslund, hade emellertid denne äfven fått bekymmer för en annan del af sitt vidsträckta försvarsområde. Major Butenschön, hvilken, såsom nämndt är, med 3 kompanier af Norska jägarkåren och 3 3-℔ga kanoner skulle försvara öfvergången vid Svinesund, hade föregående kväll rapporterat, att kapten Wiegh underrättat honom, att han trodde, att svenskarne ärnade gå öfver till Veden. Hände detta, ansåg Butenschön, att de naturligtvis skulle fortsätta vidare, antingen öfver Hejdehytten till vägen, som går öfver Kjölfjället genom Degernæs till Rakkestad, eller ock på Rokkevägen mot Glommen, och i båda fallen skulle vägen genom Bergs socken alldeles blottas på norska

---

[1] Morgenstjerne I sid. 207.

trupper, hvilket åter skulle göra hans ställning vid Svinesund omöjlig att hålla. Stannade han kvar för länge, kunde han nämligen blifva tagen i ryggen, och detta icke blott, såsom han hittills fruktat, af trupper, landsatta från svenska flottan på Singlefjorden, utan äfven af norr ifrån kommande afdelningar. Orolig för sitt återtåg, hade han därför anhållit om nya förhållningsorder.[1]

Staffeldt hade genast sändt sin adjutant, kapten Rosenörn att biträda Butenschön vid ledningen af jägarkårens operationer, med skriftlig order till Butenschön att, så snart denne såg minsta fara att blifva afskuren från sin återtågsväg af fiendens öfverlägsna makt, skulle han genast draga sig tillbaka mot Glommen, hvilken han borde öfvergå vid Sannesund, Opsund eller Fredriksstad för att sedermera stöta till brigaden, sedan han lämnat kvar ett af kompanierna på västra sidan vid Opsund. Rapport om dessa åtgärder hade kl. 12,30 på natten insändts till högkvarteret, d. v. s. ungefär samtidigt, som man här mottog underrättelsen om fiendens infall i Enningdalen. I slutet af sin rapport hade Staffeldt tillagt följande: Om fienden, hvilket han dock icke ansåg troligt, under sitt framryckande skulle välja vägen till Rakkestad, ärnade han poussera jägarne tillbaka för att harcelera svenskarne i rygg och flank; valde däremot fienden Rokkevägen, antog han för gifvet, att Stabells lätta trupper samt Bergenhus' regementes jägardivisioner, som äfven stodo under Stabells befäl, skulle gifva dem tillräckligt att göra.[2]

Fyra timmar senare, mellan kl. 4 och 5 på morgonen, mottog Staffeldt ordern från högkvarteret om fiendens fördrifvande ur Enningdalen. Redan föregående dag hade han tillskrifvit Stabell om denna sak och frågat, om denne icke ansåg det lämpligt att med ett par tusen man gå löst på de svenskar, som inträngt i Id socken. Men det var dryga 40 km. till Stabells kvarter, Hærsæter, hvarför något svar ännu icke hunnit ankomma. Då han nu mottog prinsens formliga order att anfalla, sände han sin adjutant löjtnant Mansback med en ny skrifvelse till Stabell, däri han, efter att hafva ordagrant relaterat denna order, tillade för egen del, att han gärna önskade angripa fienden med »Bergenhuserne og Deres Höivel-

---

[1] Morgenstjerne I sid. 203.

[2] Morgonstjerne I sid. 298 och 302.

baarenhed», batteriet Möller samt en del af det ridande batteriet. Så snart han ordnat allt på platsen, ville han därför samma dag begifva sig till Askims prästgård. Emellertid hoppades han snart få råka Stabell, samma natt eller tidigt följande morgon. Tills de råkades, kunde Stabell samråda med Mansback, »som kan tale med Dem om Alt». I Stabells sällskap ville han gärna gå emot fienden.[1]

Så snart Mansback begifvit sig å väg, skyndade Staffeldt till Svinesund, orolig för att Butenschön icke skulle hålla stånd. Hans onda aningar bekräftades också inom kort. Redan vid Guslund fick han nämligen mottaga den oväntade underrättelsen, att Butenschön kl. 2 på morgonen lämnat sin ställning vid sundet och nu var stadd på fullt återtåg. Strax därefter, något söder om nämnda ställe, mötte han kapten Fleischers division af Norska jägarkåren, som kom tågande på vägen. Han befallde genast, att den skulle vända om, hvarefter han fortsatte vägen framåt till närheten af Ingedals kyrka, där han vid åttatiden på morgonen mötte major Butenschön själf med hufvudstyrkan, också i full reträtt. Denne togs genast i stark upptuktelse för sin förtidiga reträtt, och Staffeldt hotade honom med det strängaste ansvar för följderna. Butenschön undskyllde sig emellertid så godt han kunde. Han hade endast följt de råd, som gifvits honom af Staffeldts egen adjutant, kapten Rosenörn, hvilken sändts honom till biträde vid ledningen af försvaret. För egen del var han ock fullt och fast öfvertygad om att återtåget vore berättigadt, då han eljest lätt kunnat blifva afskuren af de svenska trupper, som stodo mot Spörck vid Tistedalen. Rosenörn erkände riktigheten af Butenschöns anförande, i hvad honom själf anginge. Då han vid midnatt kom fram till Svinesund, hade han genast funnit, att ställningen var mycket kritisk. Singlefjorden såg han uppfylld af svenska krigsfartyg, från hvilka en landstigning när som helst kunde befaras i Torsnæs- eller Skjebergskilen, och Spörck hade nyss förut rapporterat, att han beslutat gå tillbaka ända till Torpedalen, därest fienden skulle anfalla honom med öfverlägsen styrka. Men i sådan händelse blefve vägen genom Bergs socken, såsom Butenschön redan påpekat, alldeles öppen och fri för fienden, mot hvars öfverlägsna kavalleri jägarafdelningarna icke skulle kunna göra något motstånd. Som nu anfallet mot Spörck kunde väntas vid

[1] Morgonstjerne I. sid. 204 och 208, II. sid. 125. Staffeldt uppgifver de tre Bergenhus-bataljonernas styrka till 2,000 man.

första dager, och det skulle dröja i flera timmar, innan Butenschön hunne draga in alla sina vakter och posteringar, hade han rådt honom att göra detta så fort som möjligt samt därefter genast anträda återtåget.[1]

Staffeldt vardt dock icke öfvertygad af dessa skäl. Han anmodade därför major Sibbern,[2] som var i hans sällskap, att följa sig in i en stuga vid Öistad och vara honom behjälplig med att efter diktamen uppsätta en rapport till prins Kristian om hvad som passerat. När detta skett, inkallades Butenschön, och rapporten, som var hållen i en mycket skarp ton, upplästes. Butenschön vidgick genast riktigheten i sak. Han tyckte dock, att den för hans konduit var så graverande, att han gjorde föreställningar mot dess insändande, hvilket slutligen hade till följd, att den skrefs om i mildare ordalag.[3]

Medan detta skedde inne i stugan och truppen utanför sysslade med kokning af sitt middagsmål, ankom en ny order från högkvarteret, dagtecknad samma dag kl. 6,30 f. m. Den var svaret på Staffeldts rapport från Hafslund, kl. 12,30 på natten, om Butenschöns eventuella reträtt, hvilken rapport i högkvarteret framkallat lika stränga förkastelsedomar öfver Staffeldt som dem, hvilka nyss förut blifvit fällda öfver Spörck. Efter så högt drifna förväntningar kunde ju någon annan förklaring än förräderi icke heller gärna finnas. Prinsen skref därför mycket skarpt och fäste Staffeldts uppmärksamhet på att Butenschöns kår aldrig kunde blifva afskuren, så länge svenskarne icke trängt undan posteringen vid Veden. Skedde icke detta, och företoge de sig icke något på kusten, som tvingade till reträtt, borde därför Staffeldt låta jägarkåren å nyo intaga sin ställning vid Svinesund, hvilken, likasom alla andra ställningar, icke utan högsta nödfall borde öfvergifvas.[4]

Denna order tillät intet dröjsmål, hvarför Staffeldt genast gaf befallning om uppbrott. Butenschön hade emellertid före afmarschen från Svinesund afsändt löjtnant Colbjörnsen med 40 jägare samt hela kapten Bredals kompani till Rokkevägen till

---

[1] Morgenstjerne I 255, 302, 351; II 109; jämför Ödegaard, Norske Jægercorps' Historie, sid. 104 och följ.

[2] Han blef i november amtman.

[3] Morgenstjerne I sid. 350—353, II sid. 102.

[4] Adlers Optegnelser. Morgenstjerne I sid. 203. Den ovisshet, som ordalagen i början af ordern: »troet at burde retirere», antyda, öfvergår i slutet af densamma till visshet, då jägarkåren anbefalles »*igjen* indtage dets *havde* Stilling».

förstärkning af Spörcks kommando, hvarför hela hans trupp icke utgjorde mer än 300 man, som Staffeldt ansåg vara en alltför ringa styrka att anfalla med, om fienden redan skulle gått öfver. Han beslöt därför att vänta en stund med frammarschen, till dess han hunnit tillkalla löjtnant Schleppegrells jägardivision af Telemarkska regementet, hvilken, efter att hafva blifvit undandrifven från Hvalöarna, bevakat Skjebergskilen, samt Conradis kustvärnsdivision. Då denna förstärkning efter ett par timmar anlände, satte sig Staffeldt genast i marsch med Schleppegrells division såsom förtrupp. Emellertid hade han, för att spara tid, sändt kapten Rustad i förväg för att rekognoscera trakten, och denne mötte nu vid Torpum med den underrättelse, att fienden redan gått öfver Svinesund samt besatt hela bergsträckningen framför sundet, från Rösnæsås öfver Vestgaard till Unneberg,[1] en sträcka af vid pass 4 km. Den fientliga styrkan, ansåg han, måste därför vara ganska betydlig. Därjämte omtalade han, att han hört en stark kanonad från Fredriksstens-hållet. På grund af dessa upplysningar beslöt Staffeldt att äfven rekognoscera i riktning mot Asak och Veden, innan han gick fram till anfall, för att utröna om något fientligt från detta håll vore att frukta, då han eljest lätt nog kunde blifva tagen mellan tvenne eldar. Rustad erbjöd sig strax att på mindre än en timme rida fram till Fredrikshald och taga reda på orsaken till kanonaden, och innan den utfästa tiden var förliden, kom han också tillbaka med klart besked. Bron vid Tistedalen, berättade han, hade redan vid tvåtiden forcerats af svenskarne, sedan de vadat öfver älfven och kastat hela Spörcks trupp tillbaka, hvarefter de besatt Veden med flera tusen man.[2]

Hvad skulle Staffeldt göra under sådana förhållanden? Att gå fram till anfall mot den i hans tanke starkt besatta ställningen framför Svinesund skulle ingenting tjäna till. Äfven om striden, hvilket för öfrigt vore mycket osäkert, skulle utfalla till hans förmån, skulle det blod, som komme att spillas, offras utan ändamål, då ställningen, vid fiendens framträngande på Bergs-vägen, icke längre var hållbar. Dagens högkvartersorder kunde icke heller tolkas på annat sätt, än att positionen vid Svinesund måste öfvergifvas, när posteringen vid Veden vore trängd tillbaka. Han beslöt till slut att anträda återtåget

---

[1] 700 m. SO. om Vestgaard.

[2] Morgenstjerne I, sid. 183; II 111. Ödegaard, sid. 106.

samt lät trupperna intaga en ställning mellan Guslund och Ingedals kyrka, hvilken ställning, rapporterade han till Seyersted, fienden icke skulle få så lätt att forcera, så vida han icke vore alltför öfverlägsen. I samma rapport omtalade han, att kapten Rustad från säkert håll fått veta, att fienden lägrat sig på Ideslätten med 3,000 man och haft — hvilket man af vakteldarnas antal förmodat — bortåt 2,000 man och däröfver dolda bland bergen. Spörck hade dragit sig tillbaka öfver Hejdehytten, Grimsröd och Ödegaard för att sätta sig fast mellan Rokkevandet och fjällen vid Jelmungen.

Då Staffeldt senare på kvällen återkom till Hafslund, insände han äfven till prins Kristian en rapport öfver dagens händelser. Den var ungefär af samma innehåll som den nu nämnda men hade ett tillägg, däri Staffeldt förklarar sig ännu icke veta, åt hvilket håll Spörck retirerat. Han antog emellertid, att denne inslagit vägen åt Rakkestad och icke, såsom han förut hållit före, gått till Sannesund, hvilket han blott förmodat af den anledning, att trossen gått tillbaka på denna väg. Han var vid godt mod. Vid Ingedals kyrka, skref han, »forvente jægerne Leilighed til at maale sig med Fienden, hvortil de alle ytre den störste Lyst, og som jeg ikke betvivler vil blive givet dem i Morgen».[1]

Knappt hade denna sista rapport afgått från Hafslund, då en ny order från högkvarteret — den tredje under dagen — anlände. Staffeldt befalldes nu att låta Bergenhus' regementes två bataljoner jämte batteriet Möller uppbryta från Grönsund och Onstadsund samt framrycka till Björnstad i Rakkestads socken för att i förening med icke disponerade delar af Bergenhus' skarpskyttebataljon understödja förposterna. Denna order finge dock på intet vis hindra verkställandet af det, som redan vore befalldt med hänsyn till fiendens utdrifvande ur Enningdalen. I ett tillägg meddelade prinsen honom, att Hegermanns brigad, hvilken, såsom förut är nämndt, kantonerade i Store Næs socken samt vid Sörum, Blaker och Urskog, äfven fått order att bryta upp och, sedan den besatt Mangefjäll och Sitskogen med lätta trupper, marschera söder ut. Hegermann hade order att, då han kom till Trygstad,[2] ställa sig under Staffeldts befäl. Den vid Enebak liggande bataljonen af Nordenfjeldska regementet (major Widdings) hade befallning att besätta On-

[1] Morgenstjerne I, sid. 183, 255, 300—302, 305, 306 och II, sid. 14.

[2] Namnet skrifves för det mesta Trögstad.

stadsund. Slutligen omnämnde prinsen, att han förmodligen »Overmorgenaften» (den 3 augusti) skulle inträffa i trakten af sistnämnda ställe.[1]

Af denna order kunde Staffeldt förstå, att man i högkvarteret beslutat att, i öfverensstämmelse med den Seyerstedska försvarsplanen, koncentrera högra och midtelbrigaden i trakten norr om Rakkestad. Så var äfven förhållandet. Under hela dagen hade man i högkvarteret nästan icke talat om annat än en offensiv mot den fientliga arméen, men först efter mycken tvekan hade prinsen slutligen bestämt sig för att öster om Glommen samla en större styrka, med hvilken han kunde falla den inbrytande fienden i flanken. Då hade rapporterna inkommit om Spörcks och Staffeldts återtåg. Öfverraskade af mångdubbelt talrikare fiender, hade förposterna vid Berby, Præstebakke och Halleröd måst draga sig tillbaka. Men långt ifrån att, såsom försvarsplanen föreskref, anträda återtåget i nordlig riktning mot Aremark för att, när fienden fortsatte sin frammarsch, »harcellera» honom i ryggen, hade de gjort alldeles raka motsatsen och tvärt emot planens uttryckliga förbud retirerat till Fredriksstad och Kjölen. Och allt hade gått så hastigt, att prins Kristian icke kände, hvilka omständigheter orsakat dessa afvikelser. Tvenne saker såg han dock klart för sig, omöjligheten att sända Spörck understöd och de obehagliga följder i politiskt hänseende, som dessa motgångar i krigets första skede skulle medföra. I högkvarteret sköto alla skulden på Spörck och Staffeldt, och det var därför icke underligt, att prinsen, som icke hade minsta begrepp om hur ett krig skulle föras, snart fick den föreställningen, att positionerna vid gränsen blifvit öfvergifna alldeles för tidigt och utan ringaste nödtvång. Men därför var det ock så mycket nödvändigare, att de genast toges tillbaka. Och hvem var närmast till att utföra detta värf, om icke Staffeldt, som borde vara angelägen om att med det snaraste aftvå den fläck, han satt på sitt krigarrykte, då han låtit fienden slippa fram utan svärdsslag, fastän han särskildt blifvit förmanad att på allt sätt inpränta hos sina underlydande, att de, »hvar de än mötte svenskarne, djärft skulle gå på, så att dessa måtte få erfara, att det ej var så lätt att komma till rätta med norrmännen?»[2]

---

[1] Morgenstjerne I sid. 206 och 363.

[2] Adlers Optegnelser; Morgenstjerne I, sid. 275; Staffeldts papper.

När sistnämnda rapporter inkommo, sände han därför sin fjärde order för dagen till Staffeldt. Klockan var nu 10 på kvällen. »Med stort misshag», skref han, »hade han förnummit, att ställningarna vid Svinesund och Tistedalen för tidigt och utan nödtvång blifvit öfvergifna. Staffeldt måste därför snarast möjligt sammandraga den styrka, som var angifven i närmast föregående order, och i förening med Stabells trupper angripa fienden samt, om möjligt, jaga honom tillbaka öfver Tistedalsälfven. Prinsen sände sin egen adjutant, kapten Kaltenborn, till Staffeldts hjälp.[1]

Man har klandrat prins Kristian för denna order och bland annat sagt, att den antydde, att han »redan nu började hängifva sig åt den villrådighet och förlora den öfversikt af förhållandena, som sedermera skulle utmärka allt hans görande och låtande».[2] Så orimlig är den dock ej, om man tager vederbörlig hänsyn till hvad han af sina underordnade fått veta om fienden. Enligt deras rapporter skulle en fientlig styrka af 3,000 man lägrat sig vid Ids kyrka under natten mellan den 1 och 2 aug., hvarjämte man af vakteldarnas antal trodde sig kunna sluta till att ytterligare ett par tusen man voro dolda i bergen.[3] Att med de 4,300 man vid pass, som Staffeldt och Stabell hastigt nog borde kunna samla, bortdrifva dessa, efter en ansträngande marsch, säkerligen uttröttade 4 till 5,000 man, vittnade ju på intet sätt vare sig om villrådighet eller bristande öfversikt. Förmodligen hade hvarken prinsen själf eller hans rådgifvare fallit på den tanken att låta Staffeldt anfalla, om de verkligen varit öfvertygade om »att svenskarne med sin hufvudstyrka infallit öfver Tistedalen och Svinesund».[4]

Nyssnämnda högkvartersorder fick Staffeldt emellertid mottaga först påföljande morgon, den 2 augusti, då han redan utfärdat order till Bergenhus' regementes tvenne infanteribataljoner och batteriet Möller att skyndsamt uppbryta och marschera till Rakkestad samt skrifvit till Hegermann och anmodat honom att, så fort ske kunde, påskynda sin marsch. Han

---

[1] Morgenstjerne I sid. 209.

[2] Mankell, Fälttåget i Norge år 1814, sid. 57.

[3] Morgenstjerne I sid. 306.

[4] De trupper, som voro disponibla för anfallet, utgjordes af Norska jägarkåren, Bergenhus' skapskyttebataljon, Bergenhus' regementes 2 bataljoner, Akerhus' skarpskytteregementes 3. bataljon, samt 2 divisioner Söndenfjeldska jägare, 1 division jägare af Telemarkska regementet och batteriet Möller, samt tre 3-℔diga kanoner och ett 50-tal kavallerister.

hade därför intet annat att göra än att invänta Stabell, från hvilken han ändtligen fått svar på sitt första bref af den 31 juli angående den föreslagna attacken mot den fiende, som stod vid Id. Enligt Stabells mening vore en dylik attack riktig och borde göras så snart som möjligt, hvarför han, sedan hans utsända spejare nu berättat, att intet fientligt visade sig vare sig vid Solum eller Skotsberg, gifvit order till Akershus' 3. skarpskyttebataljon att genast bryta upp från gränsen och gå — delvis med marche-forcée — till Kjölen. Själf ärnade han, så snart han hunnit ordna bevakningen med de kvarblifvande trupperna, begifva sig till Hafslund för att öfverlägga med Staffeldt om de närmare detaljerna af den tilltänkta operationen.[1]

Den 2 augusti i dagningen gick Ridderstolpe på nytt öfver Svinesund med 2 kompanier af Lifregementsbrigadens grenadierkår och 1. brigadens jägarbataljon.[2] Vid fyratiden på morgonen utsatte han fram emot Torpum en sammanhängande vedettkedja, i hvilken han hoppades uppfånga »några Fredrikshaldsordonnanser», som då genast skulle insändas till fördelningskvarteret. Med en husar, som han lät »på deras kloka vis devancera hvardera rekognosceringstruppen» pousserade han sig sedermera fram ända till Bergs kyrkby utan att påträffa någon fiende. Invånarne bedyrade med en mun, att norrmännen längesedan gått tillbaka och samlat sig bakom Glommen. Styrkan uppskattades till 6 à 7,000 man, däribland 600 hästjägare. Därjämte berättade de, att tre små artilleripjeser, hvardera anspända med en häst, dagen förut gått till Vik och Ingedal, vid hvilket senare ställe 400 Staffeldtska jägare skulle hafva stått under natten.

På samma gång Posse insände Ridderstolpes rapport underrättade han kronprinsen, att en svensk officer, som under natten i en liten roddbåt smugit sig förbi Fredrikstens fästning och varit ända framme i Essens läger vid Ids kyrka, icke kunnat

---

[1] Morgonstjerne I sid. 287.

[2] Enligt Ridderstolpes originalrapporter till Posse hade han visserligen, såsom kronprinsen denna dag skrifver till Essen, den 1 augusti gått öfver med några kompanier af avantgardet; men dessa hade, såsom nämndt, i mörkningen dragits tillbaka till södra stranden så när som på en mindre postering, som kvarlämnats i tullhuset.

upptäcka något enda beväradt norskt fartyg i de inre delarna af Idefjorden. Däremot hade han hört, att II. armékårens avantgarde under dagens lopp sannolikt skulle rycka fram ända till Bergs kyrka och Torpum. Kronprinsen sände därför genast bud till kapten Forsell, att båtbryggan, så fort sig göra lät, skulle inbogseras i sundet och utläggas vid färjstället.

Emellertid hade Ridderstolpe fortsatt patrulleringen på norra sidan om sundet. Husarerna hade varit framme ända till Vik utan att upptäcka någon fiende. Då återkom vid middagstiden en underofficer från Bergs kyrka och rapporterade, att ett större fientligt rekognosceringsdetaschement närmade sig från Fredrikshaldshållet. Ridderstolpe red genast fram till Torpum för att undersöka förhållandet, sedan han rapporterat därom till Posse, anhållande på samma gång om tillstånd att få öfvergå sundet med hela avantgardet, i hvilket fall han trodde sig om att kunna »poussera» framom Vik och inhämta underrättelser, som kunde vara nyttiga att känna, då II. armékårens avantgarde anlände. Posse ansåg emellertid detta pousserande mindre nödigt för tillfället, då rapporten om den fientliga rekognosceringen icke väckte hans tillit. Äfven kronprinsen ansåg, att ett missförstånd förelåg och att det måste vara trupper af II. armékåren, som gjort rekognosceringspatrullen hufvudbry, ehuru man visserligen icke kunde vänta, att Essen så snart skulle hinna fram. Då Forsell vid $^1/_2$ 3-tiden på eftermiddagen kom upp i sundet vid Rörbæk med sina sjutton båtar, fick han därför genast order att börja broslagningsarbetet. På samma gång beordrade Posse 2 bataljoner och 4 kanoner[1] att gå öfver sundet och intaga en förmånlig ställning på andra sidan till betäckande af broarbetet. Nu kom ny rapport från Ridderstolpe. Den trupp, som hans underofficer »nog hastigt omrapporterat» som en fientlig rekognoscering, var, såsom kronprinsen riktigt antagit, II. armékårens avantgarde. Ridderstolpe hade själf mött dess chef, general Cederström, på vägen till Bergs kyrka och talat vid honom. Han förfrågade sig därför om 1. fördelningens avantgarde borde indragas till byarna »bakom» Torpum eller förläggas »till vänster» om II. armékåren. Posse svarade,

---

[1] Dessa kanoner skulle finnas, stod det i ordern, någonstädes på vägen mellan Strömstad och Svinesund. Emellertid upplyste generaladjutanten för artilleriet, att det fanns där endast 2. Utom reservartilleriets 3-℔ga batteri och det på flottan varande lätta partibatteriet funnos också endast 12 3-℔ga kanoner vid hufvudarméen, nämligen 2 vid hvartdera 2., 3. och 8. fältbatterierna, och af dessa hade, såsom förut är nämndt, Essen redan 4.

att Ridderstolpe skulle rycka fram med hela avantgardet och intaga förpostställning till vänster om II. armékåren.

Nu var bron emellertid färdig. Arbetet hade fullbordats på 30 minuter — en hastighet, som förvånade alla, som voro vittnen därtill. Ingen af de pontonbroar öfver Elbe och Rhen, som svenska arméen under sitt sista fälttåg passerat, kunde jämföras med denna båtbrygga.[1]

Posse hade fått befallning af kronprinsen att, så snart bron vore färdig, låta sin fördelning defilera öfver. I en hast, skrifver ett ögonvittne, blefvo alla höjder starkt befolkade; »i hvar bergsklyfta blänkte gevär; i alla vägens krökningar nedåt sundet vimlade tågande soldater, ibland hvilka syntes hästar, kanoner, trossvagnar. Nedanför på vattnet utbredde sig så stolt den nya pontonbryggan, som ändå sviktande böjde sig under tyngden af människor och krigsattiralj. Nära därintill funnos de kanonslupar, under hvilkas skyddande eld man ämnat slå bryggan, om fienden velat bestrida oss passagen; nu bidrogo de endast att göra anblicken mer imponerande, och deras åror, som skulle kvarhålla dem mot strömmen, slogo hundradetals ringar på den spegelklara vattenytan. På norska sidan åter försvann têten af kolonnerna mellan de högsta klipporna, sedan soldathoparna klättrat dit upp på den slingrande bergsväggen.» När ordningen kom till regementet Royal Suédois att på samma brygga beträda gränsen, upphäfde det ett »jubilerande» fröjdeskri: »Vive Charles-Jean!»[2]

I den mån fördelningens regementen kommo öfver till norra stranden, fingo de rycka fram till Torpum och formera sig i slutna bataljonskolonner till vänster om 2. fördelningen, som under tiden uppslagit bivack vid Vik; II. armékårens öfriga trupper voro ännu under uppmarsch på fälten nordväst om Torpum. En bataljon af 1. fördelningen framsändes genast till Berg för att betäcka arméens högra flank mot Fredrikshald, med order att utsätta en förpost mellan Karestad och Laaby samt posteringar vid Lundestad, Östgaard och Nordby. Från 1. fördelningens hufvudstyrka framsändes dessutom en de-

---

[1] Götlin, Anteckningar, III sid. 69. Palmstierna anser, att bron till och med kunnat färdigbyggas på 15 minuter, om icke färjorna lagt sig i vägen och hindrat manövern. Palmstiernas berättelser. sid. 41. Gyldenstolpe skrifver om Forsell, »att han är en ung man af mycken skicklighet och drift i sådana saker och hos hvilken ett mycket godt mekaniskt hufvud ersätter bristen af en ännu felande erfarenhet.»

[2] Ljunggrens anteckningar, sid. 253 och följ.

tascherad postering af 50 man till Tobro för att observera vägskedet Sannesund—Fredriksstad.

Samtidigt som 1. fördelningen fick order att öfvergå Svinesund afgick befallning till 3. fördelningen att rycka fram och intaga de bivacker, som den 1. fördelningen lämnat i Kolläger och vid Högbro bro. Äfven kavallerireserven och reservartilleriet beordrades att framrycka dit följande morgon.[1]

Emellertid hade kronprinsen vid sjutiden på aftonen afrest från Strömstad till svenska Svinesund. Äfven han blef mycket nöjd med det sätt, på hvilket Forsell utfört sitt verk.[2] En rapport, som major Lefrén medförde från Essen, gladde honom dock ännu mera, då den gaf vid handen att II. armékåren kommit fram till Torpum en hel dag tidigare än han beräknat. Lefrén fick utförligt redogöra för själfva marschen. I daggryningen hade kåren satt sig i rörelse från Ideslätten mot Tistedalen,[3] avantgardet under befäl af öfverste Adlercreutz. Då den kom fram till Veden, hade Brändström rapporterat, att intet fientligt visat sig vare sig åt Fredrikshaldssidan eller åt Rokke till, hvarför Essen beslutat att omedelbart fortsätta

---

[1] Vid Pilgården och Krokstrand skulle hädanefter endast kvarstå ett kompani såsom bevakningstrupp för därvarande 4 positionskanoner. Det 2. 6-℔ga batteriet, som ändtligen hunnit fram öfver Loviseholm till Hästeskede, fick order att oförtöfvadt ansluta sig till sin armékår. Garnisonen i Strömstad skulle rycka öfver gränsen, så snart den beväringsbataljon, som organiserades i Göteborg, hunne fram. Bataljonen ur Dalregementet (Eggerz'), hvilken kvarlämnades vid Krokstrand, då II. arméкåren gick öfver gränsen, och som sedermera blifvit aflöst af en bataljon af Södermanlands regemente, visste ingen för tillfället, trots åtskilligt skrifveri, hvart den tagit vägen.

[2] »Le pont de Svinesund», skref han följande dag till konungen, »est très bien construit. J'ai fait la guerre, Sire, en plusieurs pays, je me suis trouvé dans le cas de passer bien des rivières, de jeter bien des ponts, mais j'avoue à V. M. que je n'en ai jamais vu de mieux fait ni de plus vite établi que celui-ci.» H. M. konungens privatarkiv.

[3] Från fästningen, uppgifver Krag, räknade man till 16 bataljoner, 2 skvadroner och 10 kanoner. Kronprinsen rapporterar emellertid till konungen, att 27 bataljoner ryckt in på Ideslätten. Dessa bataljoner voro $\frac{2\text{ bat.}}{6}$, $\frac{2\text{ bat.}}{18}$, $\frac{2\text{ bat.}}{21}$, $\frac{1\text{ bat.}}{7}$, $\frac{2\text{ bat.}}{9}$, $\frac{2\text{ bat.}}{15}$, $\frac{2\text{ bat.}}{4}$, $\frac{1\text{ bat.}}{5}$, $\frac{2\text{ bat.}}{26}$, $\frac{1\text{ bat.}}{13}$, $\frac{1\text{ bat.}}{17}$, $\frac{4\text{ bat.}}{14}$, $\frac{2\text{ bat.}}{16}$, $\frac{2^1/_2\text{ bat.}}{22}$ $= 26^1/_2$ bataljoner. Härtill kommo 2. fördelningens jägarbataljoner, hvilka ännu icke fullständigt afsöndrats ur sina regementsförband. När marschen den 2 på morgonen anträddes, voro 2 bataljoner framme med Klingspor och 2 (jämte 2 jägarbataljoner) med Brändström, hvarförutom 7 bataljoner stodo kvar med Vegesack = 11 bataljoner; återstod alltså för marschkolonnen $15^1/_2$ bataljoner, af hvilka 7 tillhörde Sandels' och $8^1/_2$ Rosenblads fördelning. Mankell anser emellertid, sid. 39, som »sannolikt», att af de 16 bataljoner, som man räknade från fästningen, och hvilka han synes antaga vara arméкårens *hela* infanteri, sedan Vegesacks frånräknats, 11 tillhörde Sandels' och 5 Rosenblads fördelning, hvilket är oriktigt.

marschen ända fram till Torpum, i öfverensstämmelse med det direktiv, han fått natten till den 1 genom fältsekreteraren Rahm. Sedan nytt avantgarde bildats under generalmajor Cederströms befäl och truppen fått hvila en kort stund, hade därför hela styrkan framryckt på en mindre väg öfver Hejdehytten, Næridsröd och Karestad. Som denna väg, hvilken man måste välja för att icke behöfva komma inpå fästningens kanoner, var mycket dålig, hade avantgardet erhållit förstärkning af nödigt arbetsmanskap med yxor och spadar. Till Ödegaard, där vägen närmade sig fästningen på ett ganska nära afstånd, hade dessutom en bataljon af 3. brigaden blifvit framsänd, som flitigt patrullerat nedåt dalen och utsatt nödiga utkiksposter med order, att de genast skulle rapportera, om någonting fientligt från detta håll vore att befara. Denna bataljon hade sedermera, då 2. fördelningen passerat, blifvit aflöst af en af 5. fördelningens bataljoner, som haft samma uppdrag. Något utfall från fästningen hade emellertid icke blifvit af, utan besättningen hade åtnöjt sig med att skjuta ett antal skott[1] mot kolonnen, dels från hufvudvallen och dels från skansen Gyldenlöwe, hvilka skott dock för det stora afståndets skull icke gjort annan verkan än att de åstadkommit någon oreda bland trossen, som redan förut haft svårt att taga sig fram på den knaggliga och djupa vägen.[2]

Mellan Veden och Ödegaard hade Essen afsändt avis till Vegesack om sitt beslut att fortsätta till Torpum samt på samma gång underrättat honom, att någon särskild bevakningstrupp icke blifvit kvarlämnad vid Tistedalsbron, då blockadkåren själf borde ombesörja tryggandet af denna öfvergång. Vegesack borde flitigt patrullera längs den väg, kolonnen ryckte fram, för att vidmakthålla förbindelsen med densamma.

Andra armékårens dagsmarsch hade varit ganska ansträngande, mest till följd af vägens dåliga beskaffenhet. »Så förbannadt fatigeradt har det aldrig varit som i dag», skref löjtnant Wester i sin dagbok. Essen anhöll därför i den rapport Lefrén medförde, att han följande dag måtte få rasta, hvilket han så mycket hellre gjorde, skref han, som han hela tiden haft tillfälle att se »den allvarsamma verksamhet, med

[1] Tio skott uppgifver löjtnant Wester i sin dagbok.

[2] Under hela marschen hade trupperna njutit af den vackra utsikten öfver dalen nedanför med dess många täcka landställen, tillhörande Fredrikshalds invånare.

hvilken samtliga trupper sig utmärkt». Denna önskan var emellertid redan uppfylld, då kronprinsen i ett direktiv, som han sändt Essen från Strömstad men som denne ännu icke mottagit, anbefallt rast under en eller två dagar.

En sak var dock kronprinsen icke nöjd med, och det var det sätt, på hvilket armékåren ordnat bevakningen i sin högra flank. Han skref därför till Essen och anmodade honom att gifva befallning till Vegesack, att denne följande morgon med 3 bataljoner och en del af den skvadron, som han hade under sitt befäl, skulle besätta vägkorset, där vägarna från Fredrikshald och Rakkestad förenas. Två bataljoner borde göra front mot Fredrikshald för att betäcka arméens arrièregarde mot de utfall, som besättningen kunde vilja försöka, och den tredje delas i tvenne delar, af hvilka den ena borde användas till besättande af vägen öfver Rokke, den andra till besättande af vägen öfver Kjölen. Med sina återstående bataljoner och de 2 3-℔ga kanonerna borde Vegesack fortfarande blockera Fredrikssten från sydsidan. Kronprinsen hade hört af general Björnstjerna, skref han, att Essen själf hade för afsikt att låta större delen af Vegesacks kår gå öfver till norra stranden af Tistedalsälfven, hvarför han skref dessa rader med så mycken större tillfredsställelse,[1] ett karakteristiskt tillägg, som visar hur han på ett fint sätt kunde skyla öfver, när han någon gång ingrep i sina underbefälhafvares redan gjorda dispositioner.

Så snart Essen fått höra, att kronprinsen befann sig i svenska Svinesund, hade han emellertid personligen skyndat sig dit ned för att aflägga rapport. Och han blef mycket väl mottagen, skrifver hans generalstabschef i sin journal. Genom »de mest gynnande omständigheter hade nämligen hans armékår hunnit fram en dag, förrän kronprinsen väntat den».

---

[1] Y. Nielsen, Bidrag, sid. 184. Ordern saknas så väl bland högkvarterets utgående koncept som i den kopiebok, som finnes i H. M. konungens privatarkiv. Det förefaller, som om kronprinsen dikterat den på stående fot för Lefrén.

Mankell låter, sid. 60, kronprinsen gilla »Essens förslag att låta större delen af Vegesacks brigad öfvergå till norra stranden» af Tistedalsälfven. Genom att framställa saken på detta oriktiga sätt ser det ut, som om det hade varit kronprinsen och icke Essen, som uraktlåtit att taga tillbörlig hänsyn till arméens flankskydd. Att någon af Vegesacks bataljoner, såsom Mankell uppgifver, skulle uppställas vid Tistedalen, skrifver icke heller kronprinsen ett ord om, ej heller att det var vid vägkorset, där vägen delar sig till Rokke och Kjölen, som Vegesacks 2 först nämnda bataljoner skulle ställa sig. Enligt Nielsens öfversättning skulle de ställa sig vid »Sammenstödet mellem de ovenfor omtalte Veie», d. v. s. »de Veie, som före fra Fredrikshald til Rakkestad», med hvilket »Sammenstöd» han icke kunde mena annat än vägkorset vid Strube. Att han också verkligen så gjorde, framgår däraf att Vegesack sände dem dit.

Då Essen fram emot midnatt återkom till Vestgaard, fick han höra, att det varit larm i bivackerna. Medan trupperna som bäst muntrat sig med sång och musik kring hundradetals vakteldar, hade man nämligen hört skottväxling vid 2. fördelningens förposter, och strax därefter hade Sandels fått rapport från förpostchefen, öfverste Adlercreutz, att, då bevakningen skulle utsättas, en större fientlig infanteristyrka visat sig på den framför liggande Ingedalsslätten i afsikt, som man tyckte, att rycka fram till anfall. Några minuter därefter hade Sandels fått en ny rapport, att fienden började skottväxla med vedettkedjan i »Ingedalsgorgen». Han hade därför gifvit befallning om förposternas förstärkande, hvarefter hela fördelningen fått träda under gevär och rycka fram till understöd. Ordnad regementsvis på bataljonsfront, hade den sedermera marscherat i den ljumma sommarkvällen »igenom de bördigaste åkrar och ängar» till »nedanföre N. Jelmungen», där rapport kommit, att fienden drog sig tillbaka. I anseende till det inbrytande mörkret hade Sandels icke funnit lämpligt att utsända några trupper till hans förföljande utan gifvit befallning, att fördelningen i stället finge uppslå nya bivacker, där den befann sig, hvarefter fältvakter blifvit utsatta i linien Jelmungsviken—öfre Jelmungen—Huseby bro (fältvakt n:r 2)—Tobro, där enligt inkommen rapport 1. fördelningens bevakning vidtog.[1]

Vid sin återkomst fick Essen äfven mottaga det förut nämnda direktivet från kronprinsen, dagtecknadt Strömstad den 2 aug. Däraf såg han, att Puke nu fått bestämd befallning att bemäk-

---

[1] **Svenska hufvudarméens ställning kvällen den 2 aug.**

Stora högkvarteret: Svinesund.

II. armékåren.

Högkvarter: Vestgaard.

Blockadkåren	$\frac{2\ \text{bat.}}{26\ \text{j.}}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{13\ \text{j.}}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{14}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{9}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{21}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{4}$; $\frac{1\ \text{skv.}}{3}$, 2 3-℔ga kanoner	söder om Fredrikssten
2. fördelningen	3. brig.: $\frac{1\ \text{bat.}}{3.\ \text{brig. j.}}$, $\frac{2\ \text{bat.}}{6}$, $\frac{2\ \text{bat.}}{18}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{21}$. 4. brig.: $\frac{1\ \text{bat.}}{4.\ \text{brig. j.}}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{7}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{9}$, $\frac{2\ \text{bat.}}{15}$. $\frac{1\ \text{skv.}}{3}$, 2 3-℔ga kanoner och 2 haubitser	N. Jelmungen (med 3 bat:r på förpost i linien Jelmungsviken—Huseby bro—Tobro).

tiga sig Krageröen samt att därefter gå löst på Fredriksstad, hvarjämte han skulle sända mörsarebåtar in i Idefjorden för att

---

5. fördelningen
- 7. brig.: $\frac{1\text{ bat.}}{4}$, $\frac{1\text{ bat.}}{5}$ . . . .
- 8. brig.: $\frac{1\text{ bat.}}{17\text{ j.}}$ . . . .
- 9. brig.: $\frac{3\text{ bat.}}{14}$, $\frac{1\text{ bat.}}{16\text{ j.}}$, $\frac{1\text{ bat.}}{16}$ . . . . . .
- 10. brig.: $\frac{2^1/_2\text{ bat.}}{22}$ . . . .
- 3. 6-℔ga batteriet. . . . .

} nordväst om Torpum.

Kavallerireserven: $\frac{4\text{ skv.}}{3}$ . . . . Torpum.

$\frac{2\text{ komp.}}{22}$ . . . . Haugesund.

$^1/_3$ *sappörkompani* och $\frac{1\text{ bat.}}{13}$ . . . . Krokstrand.

$^2/_3$ *sappörkompani* . . . . Ystehede.

Flyttande sjukhuset . . . . Loviseholm.

2. 6-℔ga fältbatteriet . . . . } mellan Hästeskede

8. 6-℔ga fältbatteriet . . . . } och Svinesund.

I. armékåren.

1. fördelningen
- 1. brig. $\frac{1\text{ bat.}}{1}$, $\frac{1\text{ bat.}}{2}$, $\frac{1\text{ bat.}}{3}$, $\frac{1\text{ bat.}}{4}$, $\frac{1\text{ bat.}}{5}$, $\frac{1\text{ bat.}}{1.\text{ brig. j.}}$ . . . .
- 2. brig. $\frac{2\text{ bat.}}{8}$, $\frac{2\text{ bat.}}{10}$, $\frac{2\text{ bat.}}{\text{R. S.}}$, $\frac{1\text{ bat.}}{2.\text{ brig. j.}}$ . .
- 1. artilleridiv.:nen, $\frac{1\text{ skv.}}{7}$ samt 2 3-℔ga kanoner (af II. armékårens); däraf på förpost $3^1/_2$ bat:r och 1 skv.. . . . .

} Torpum.

3. fördelningen
- 1. brig. $\frac{2\text{ bat.}}{12}$, $\frac{1\text{ bat.}}{24}$, $\frac{1\text{ bat.}}{25}$, $\frac{1\text{ bat.}}{\text{K. E.}}$ . . . .
- 6. brig. $\frac{2\text{ bat.}}{11}$, $\frac{2\text{ bat.}}{\text{Nerkes}}$ . . . .
- samt 2. artilleridivisionen . . . .

} Kolläger och Högbro bro.

Kavallerireserven: $\frac{7\text{ skv.}}{7}$ . . . . Strömstad.

Reservartilleriet . . . . Skee.
(utom det 12-℔ga batteriet)

Pontonierkompaniet . . . . Svinesund.

Belägringsartilleriet . . . . Göteborg.

Positionsartilleriet . . . . } Svinesund. Strömstad. Pilgården.

1. sappörkompaniet . . . . Strömstad.

Med Mörner på flottan: $\frac{2\text{ bat.}}{16}$, $\frac{2\text{ bat.}}{13}$, $\frac{2\text{ bat.}}{17}$, $\frac{1\text{ bat.}}{5}$, $\frac{1\text{ skv.}}{3}$,
1 8-℔gt haubitsbatteri och 1 lätt bergsbatteri . . vid Kjögö.

bombardera Fredrikssten. För öfrigt underrättades Essen om redan nämnda saker, såsom att Posses avantgarde dagen förut gått öfver Svinesund, att Essen själf skulle rasta, därest han icke gått öfver på norra stranden af Tistedalsälfven, hvaremot rasten skulle anstå till den 4, om han ännu stod kvar vid Id o. s. v. Slutligen uppmanade honom kronprinsen att väl begagna hvilotiden genom att befalla underlydande chefer att noga inspektera alla persedlar, vapen, beklädnad och utredning, så att de gevär, som sköto illa, kunde blifva utbytta och söndriga beklädnadspersedlar lagade m. m. Skulle Essen behöfva ännu en dag till denna inspektion, hvilken var af så stor vikt för härens tjänstbarhet, skulle det icke möta några hinder.

På detta bref svarade Essen, att han skulle begagna sig af den tillåtelse han fått, att låta trupperna hvila under en eller två dagar, hvilket var så mycket nödvändigare nu, sedan fiendens rekognosceringar tvungit honom att ändra bivackerna.

Norska hufvudarméens misslyckade offensiv.

(Operationer till lands den 2—5 augusti).

Medan man i norska högkvarteret utfärdade order rörande den beslutade truppkoncentreringen vid Rakkestad, foro Staffeldt och Stabell åter och fram för att öfverlägga om det sätt, på hvilket de borde anfalla svenskarne i Tistedalen. Den förre började mer och mer inse, att hans styrka var alldeles för svag för detta värf. Men någon förstärkning kunde han icke göra räkning på. Alltjämt osäker om den punkt, där svenskarne skulle komma med sin största makt, och obenägen att släppa sin åsikt om en svensk landstigning på västlandet, ville prins Kristian icke understödja Staffeldt. Tvärt om minskade han ytterligare dennes styrka genom att taga ifrån honom Schröders bataljon och Dahms batteri, hvilka bevakade öfvergångarna vid Sannesund och Issebro, och lägga dem till Arenfeldts brigad.[1] Då den andra telemarkska bataljonen Budde förut var splittrad med 3 divisioner på Krageröen och 1 vid Sleviks batteri,[2] skulle

[1] Ordern i norska riksark. bland Staffeldts papper.

[2] Den sistnämnda aflöstes följande dag af 1. div. Vesterlehns regemente. Staffeldts papper.

Staffeldt af sina egna trupper alltså endast få kvar de båda Bergenhus-bataljonerna, Bergenhus' skarpskyttebataljon, Norska jägarkåren, den ridande jägarkåren och batteriet Möller, hvilka *fulltaliga* skulle räkna tillhopa 3,184 man.[1]

Då hördes åter igen »larm och skrik» från Kongsvinger-sidan. Kanhända, när allt kom omkring, det ändock var härifrån, som svenska hufvudarméen skulle anfalla? Förskräckelse och villrådighet fingo herraväldet, hvaraf följden blef, att stridskrafterna ännu mera splittrades. Order afgingo till Hegermann, att han icke fick rycka ned till Rakkestad med hela sin brigad utan skulle kvarlämna en del af densamma såsom reserv åt Krebs, hvarjämte han borde låta jägardivisionerna besätta gränsfjällen söder om Kongsvinger.[2]

Och icke heller denna dag blef Staffeldt färdig med sitt anfall. På morgonen infann sig Stabell i hans högkvarter, och medan de öfverlade sinsemellan om lämpligaste anfallsmetoden, anlände prinsens adjutant, kapten Kaltenborn, hvilken, såsom förut är nämndt, varit framsänd till Guslund för att leda Butenschöns operationer men beslutat att, innan han ingrep i dispositionerna, först tala vid Staffeldt. Alla tre följdes nu åt till Öistad. Sedan de rekognoscerat ställningen, skref Kaltenborn till prinsen och afstyrkte ett anfall från denna sida. Han kunde ej lofva, skref han, något godt resultat däraf, då trupperna voro alltför fåtaliga. Till besättande af Sækkelandvägen hade han, enligt prinsens önskan, förmått Staffeldt att afdela 1 division af Schröders Telemarks-bataljon, som stod vid Sannesund, och han föreslog nu, att Schröder i stället måtte tilldelas 2 divisioner af Trondhjems-bataljonen i Moss.[3] Slutligen omnämnde han, att Stabell på ögonblicket, d. v. s. vid pass kl. 12,30 eft. m., återvände till Kjölen, att man ansåg, att icke heller därvarande trupper borde för tillfället gå anfallsvis till väga, då Bergenhus' regementes två bataljoner icke kunde väntas till Björnestad (i närheten af Rakkestad) förrän följande dag, den 3 augusti, på förmiddagen, samt att den styrka, som svenskarne under den 1 haft öfver vid Svinesund, uppskattades till omkring 1,000 man jägare, förutom något kavalleri.[4]

---

[1] Meydell uppgifver Staffeldts styrka till 8,000 man.

[2] Morgenstjerne I sid. 157 och följ., 364. Staffeldtska papperen i norska riksark.

[3] Hvarom order sedermera utfärdades. Ordern om Schröders öfverflyttande till Arenfeldts kår hade ännu icke anländt. Morgenstjerne I sid. 307.

[4] Morgonstjerne I sid. 184, 308, II sid. 141.

Efter slutad öfverläggning reste Staffeldt tillbaka till Hafslund, därifrån han senare på aftonen fortsatte resan till Bodal. Stabell åter begaf sig, såsom Kaltenborn skrifvit, till Kjölen, dit han kom fram på kvällen, och fann före sig Spörcks kommando, som intagit en fördelaktig ställning bland bergen. Skotsbergsposteringen af Akershus' 3. skarpskyttebataljon var äfven nyss framkommen, och öfriga infanteridivisioner af samma bataljon inträffade efter hand, likaså Bergenhus' skarpskyttebataljon,[1] så att styrkan under natten ökades till omkring 1,900 man.

Vid samma tid började de första trupperna ankomma till trakten af Rakkestad. Då Staffeldt fram emot midnatt tog kvarter i Bodals gästgifvaregård, fick han rapport, att Bergenhus' regementes 1. bataljon kl. 8,30 eft. m. anländt från Onstadsund till Björnestad och nu låg inkvarteradt i tio gårdar utmed Fredrikshaldsvägen på en sträcka af omkring 13 km.; 2. bataljonen åter, som haft längre väg att gå, då den stått vid Spydeberg och dessutom blifvit hindrad i marschen af batteriet Möller, hade ännu icke ankommit. Öfverste Synnestvedt hade emellertid stannat vid Eidsbergs kyrka för att invänta densamma och påskynda dess marsch.[2]

Den 3 augusti var, såsom förut är nämndt, rastedag för svenska hufvudarméen. Denna omständighet skulle naturligtvis hafva varit en stor fördel för den norska krigsledningen, om de norska trupperna icke varit splittrade åt alla kanter. Men som förhållandet nu var, kunde den icke draga någon nytta af svenskarnes overksamhet.

I svenska högkvarteret rådde för tillfället den största belåtenhet. Föreningen af de båda armékårerna hade lyckligen genomförts, och på eftermiddagen denna dag skulle äfven Boijes fördelning rycka fram öfver Svinesund, då kronprinsen i trakten af Torpum skulle hafva en samlad styrka af vid pass 27,400 man färdig att fullfölja operationerna.[3] Fästningen Fredriksten

---

[1] Bataljonschefen Coucherons rapport från Nærestorp, i grannskapet af Kjölen, den 2 augusti kl. 8,30 f. m.

[2] Morgenstjerne I sid. 334 och följ., II sid. 228.

[3] Öster om Svinesund skulle sedermera endast återstå af hufvudarméen omkring 3,500 man, förnämligast artilleri, kavalleri och ingeniörtrupper.

var fullkomligt neutraliserad och utan makt att mera »trycka på arméens förbindelser». Det envisa och blodiga bergkrig, som många förespått och hvilket man sagt skulle blifva lika ansträngande som fransmännens krig i Spanien, hade man ännu icke fått pröfva på; tvärt om hade alla norska trupper, man påträffat, utrymt de allra förträffligaste ställningar, nästan så snart man visat sig.

Med anledning af den order, major Lefrén medfört föregående afton från kronprinsen, utfärdade Essen den 3 augusti på morgonen ny instruktion för blockadkåren. Vegesack skulle visserligen fortfarande innesluta Fredrikssten på södra sidan men därjämte äfven besätta de vägar, som kommo från Rakkestad och Fredrikshald. Fördenskull borde han senast den 4 hafva delat sin kår på det sätt, att husarskvadronen och 3 bataljoner under hans eget befäl besatte vägkorset, där de ofvannämnda vägarna förenade sig, 2 bataljoner med fronten mot Fredrikshald för att betäcka arméens rygg, och den 3. bataljonen. delad i tvenne posteringar, den ena vid Kjölen och den andra vid Rokke, tryggande dess högra flank. Med 3 bataljoner, de 2 3-℔diga kanonerna samt några ryttare borde fästningen inneslutas på sydsidan och den 7. bataljonen besätta defiléen vid Tistedalen, om Vegesack så funne för godt, i annat fall ägde han disponera denna bataljon efter behag.[1]

Då Vegesack, förmiddagen den 3, mottog denna order i sitt högkvarter Store Holm, strax söder om fästningen, hade han redan indelat sin kår och instruerat sina underordnade för deras olika värf. Han hade ordnat inneslutningen i tre linier. Den *första*, eller förpostlinien, stod under befäl af öfverstelöjtnant Holmstedt och utgjordes, från vänster räknadt, af Dalregementets jägarbataljon och Vermlands fältjägareregemente. Holmstedt hade order att bevaka trakten från Eskevik öfver Rishaug, Ödeberg och Harekasa (nu Sommerro) till Tistedalsälfven. Den *andra*, eller understödslinien, stod under befäl

---

[1] Mankell skrifver, sid. 74 under *den 4 augusti*, sedan han talat om svenskarnes »försumlighet vid bevakningen» i Rakkestad-riktningen: »Hvad beträffar Karl Johan, så lät han *genom den norska truppsamlingen vid Kjölen* i tid varna sig för den stora fara, som genom hans eget förbiseende hotade hans högra flank.» Såsom vi emellertid sett af det föregående, kommo de första norska förstärkningarna till Kjölen först den 2 på aftonen eller *samtidigt* som Karl Johan i Svinesund genom Lefrén befallde Essen att *icke* försumma bevakningen. vare sig mot fästningen eller i högra flanken. Det motiv, Mankell anfört, är alltså oriktigt; det rätta motivet var kronprinsens krigserfarenhet. »Förbiseendet» var icke hans fel utan Essens.

af öfverstelöjtnanten Reutersköld och bestod af 1 bataljon af hvartdera Helsinge, Kalmar och Skaraborgs regementen. Den var förlagd vid Vold, Store Holm och Grinen, med två divisioner detascherade till Tistedalsbron. Den *tredje* linien slutligen, eller reserven, stod under befäl af öfverstelöjtnant Strömfelt och utgjordes af lifgrenadierbataljonen, de 2 3-℔diga kanonerna och husarskvadronen samt var förlagd, skvadronen i Stumberg och de öfriga trupperna i Vestby. Vegesack ansåg, att han på detta sätt skulle fullständigt cernera fästningen på landsidan. Han antog nämligen, att besättningen icke kunde göra utfall i mer än tre riktningar: långs Overbjerget, på stora vägen »genom defiléen» och slutligen öfver bergen söder om Tistedalen. Då cerneringslinierna voro så anordnade, att en jägarbataljon observerade enhvar af dessa utgångar, med en infanteribataljon bakom sig såsom understöd, skulle den utfallande styrkan på hvarje punkt mötas af först 300 och därpå 600 eller tillsamman af 900 man, alltså af en nästan lika stor styrka, som fästningens hela garnison utgjorde. Till följd af de nya order, han nu fick mottaga, måste han emellertid ordna om alltsamman från början. Lyckligtvis såg det alldeles lugnt ut på fiendens sida, och intet tydde på att några öfverraskningar kunde befaras.[1]

Fredrikssténs besättning fick också denna dag annat att tänka på än att störa Vegesacks ändring af sina truppers dislokation. Såsom förut är nämndt, hade kronprinsen befallt flottan att med allra första låta några mörsarebåtar bombardera Fredriksstén från sjösidan för att förmå kommendanten att blifva litet mera medgörlig. Till följd däraf hade 4 kanonslupar och 3 mörsarefartyg under öfverstelöjtnant J. Cederströms befäl rott in i Idefjorden. Vid sextiden på aftonen kommo de fram till Bratö, där Cederström lät fälla ankar, hvarefter han begaf sig i en liten båt in i hamnen för att till kommendanten på fästningen och till stadens magistrat framföra kronprinsens hotelse, att om de icke frivilligt underkastade sig konungens af Sverige lydnad, skulle han börja bombardementet af fästningen två timmar därefter. Kommendanten gaf samma svar, som han två dagar tidigare lämnat Essen. Han skulle efter bästa förmåga söka försvara fästningen, och om svenskarne började skjuta,

[1] Vegesack rapporterade, att han haft »kvinnfolksbud» inne i Fredrikshald, som underrättat mankönet, att det utan fara kunde återvända till sina hem, hvilket haft till följd, att många af invånarne, som begifvit sig ur staden, dit återvändt.

skulle han gifva svar på tal. Magistraten åter var mera villig att underkasta sig för att därigenom undvika farorna af ett bombardement men vågade ingenting företaga, då den fruktade, att kommendanten, i händelse den gåfve vika, skulle anse stadens invånare såsom sina fiender och från sin sida bombardera staden. Cederström måste därför vända om med oförrättadt ärende, hvarom han genast rapporterade till Essen, tilläggande, att då det sålunda visade sig nödvändigt att lossa skott, skulle han, så vidt möjligt var, söka skona staden.[1]

Sedan två timmar voro gångna, föll det första skottet. Två af fartygen hade då rott upp till Refneåns utlopp, två mörsarbåtar till Sauö. Bombkastningen fortfor sedermera till kl. $^3/_4$ 11 på aftonen, då mörsarna gjort 20 kast. Verkan däraf på fästningen var emellertid nästan lika med noll och likaså den eld, hvarmed denna svarade. Cederström fann också, att afståndet, på hvilket han skjutit, varit alldeles för långt; ty nästan alla bomber hade, trots en elevation af 45 grader, fallit framför murarna. Han anhöll därför om en bataljon infanteri till betäckning, på det att han måtte kunna ställa upp sina mörsare på Sauö, där de skulle komma mycket högre öfver vattenytan och elevationen alltså betydligt kunna minskas.

Men hade fästningen ingenting lidit af fartygens bomber, hade staden, till följd af mörsarnas ringa skottvidd, fått sitta så mycket hårdare emellan. Ehuru Cederström sökt skona den så mycket som möjligt, hade flera bomber fallit ned på gatorna och skadat husen på sidorna. Förvirringen där inne hade också varit gränslös. Invånarne, som förlitat sig på utsagorna af Vegesacks kvinnfolksbud och därför återtagit sina sysselsättningar, hade måst fly ut åt landsbygden, som de gingo och stodo, medan ett fåtal, mera modiga, skyndat att undangömma sina pengar och andra redbarheter i källrarna.

En del af 2. fördelningens trupper var denna dag äfven i elden. Då fiendens vedetter vid dagens inbrott ännu stodo kvar framför de svenska förposterna, hade nämligen Sandels beslutit att på egen hand rekognoscera framåt Ingedals kyrka för att utröna, om möjligen en större norsk styrka samlat sig bakom dem. Klockan 7 förmiddagen fick därför öfverste Bergholtz order att med 4. brigadens jägarbataljon, Smålands infan-

[1] Cederströms rapport i K. K. A. Krag och efter honom Mankell, sid. 63, berättar, hurusom Cederström, då han erhöll nekande svar, med 4 kanonbåtar började beskjuta »den värnlösa staden».

teribataljon och Västmanlands regementes andra bataljon samt 16 husarer »frampoussera» till Ingedalsslätten för att — utan att likvisst på något sätt äfventyra sin kår — söka vinna närmare kännedom om fiendens styrka och ställning. Bergholtz, skrifver Sandels, fullgjorde detta uppdrag med »skicklighet och intelligens». Sedan han samlat sina trupper vid nedre Jelmungen (utanför den s. k. länsmansgården) formerade han dem i kolonn och framryckte, sedan den starka dimman något skingrat sig, på landsvägen åt Ingedal med jägarbataljonen, upplöst i kedja, i têten. Ett stycke framför den egna vedettkedjan påträffades en mindre fientlig postering, som besatt de första husen i Bisseberg men genast kastades undan utan att halt behöfde göras. Strax bakom denna gård hade en större del af fiendens styrka besatt ett högt berg (vid Öistad), därifrån den behärskade ett långt stycke af landsvägen och slätten på ömse sidor om densamma. Bergholtz framsände ett kompani västmanländingar till höger om vägen med order att taga fiendens ställning i flanken, medan ett par andra kompanier skulle anfalla i fronten. Fiendens kedja bredde dock ut sig så långt åt sidan, att för västmanländingarne »ej annat parti var än att med bajonetten forcera den ur sin position», hvilket också kröntes med fullständig framgång, ehuru den terräng, hvari man stred, var ganska svår.[1] De norska jägarne hade nämligen satt sig fast i några hus längst uppe på krönet samt bakom stenar och gärdesgårdar, hvarifrån de underhöllo en ganska jämn eld. Så snart västmanländingarne kommo dem inpå lifvet, »lämnade de dock alla sina fördelar» och formerade sig jämte några andra jägarafdelningar 600 meter längre bort eller strax framför Guslund. Bergholtz ärnade just gifva befallning om anfallets fortsättande, då ny order kom från Sandels, att striden skulle upphöra och Bergholtz med sitt detaschement återvända till bivacken. Kl. 2 eft. m. återkom detaschementet; det hade förlorat i döda 1 underofficer och i sårade 1 officer (löjtnant Ulf Sparre), 1 underofficer samt 9 man.[2]

Efter denna obetydliga strid, som tydligen gaf vid handen, att norska styrkan på denna sida icke kunde vara särdeles stor, förflöt dagen vid svenska arméens olika fördelningar i lugn och ro. På eftermiddagen gick 3. fördelningen och 2. artilleri-

[1] Kröningsvärds dagbok.

[2] För de sistnämnda inrättades ett flyttande sjukhus »utan attiralj» i Vik.

divisionen öfver Svinesund och intog bivack vid Helde.[1] I Essens högkvarter var man sysselsatt med att utfärda order till efterblifna truppafdelningar att oförtöfvadt inställa sig vid sina fördelningar och brigader. Det 2. 6-℔ga batteriet fick förnyad order att påskynda sin marsch till Svinesund, sappör- och pontonierkompanierna med träng skulle rycka fram till Torpum. Eggertz Dal-bataljon, hvilken stått vid Krokstrand, hade ändtligen återfunnits och beordrades nu att påskynda sin marsch. Vid Krokstrand stodo endast kvar 150 södermanländingar.[2]

På morgonen hade Essen mottagit rapport från Gahn, dagtecknad den 1. augusti kl. 4 e. m., däri denne berättade, att han efter några mindre strider framryckt till Malmer, $1\frac{1}{2}$ mil från Kongsvinger, och dagen därpå ärnade fortsätta sin demonstration mot Store Vinger.

På aftonen red kronprinsen öfver Svinesund och besökte Essen i hans högkvarter i Vestgaard, då han gaf order, att

---

[1] Bataljonerna skulle vara uppställda kl. 4,15 e. m.

[2] **Svenska hufvudarméens ställning den 3 aug. på kvällen.**
Stora högkvarteret: Svinesund.

II. armékåren:
Högkvarter: Vestgaard.

Blockadkåren . . . . söder om Fredrikssten.
(med $\frac{1 \text{ bat.}}{14}$ på väg till Kjölen och Rokke och 2 div. vid Tistedalsbron.)

2. *fördelningen* jämte $\frac{1 \text{ skv.}}{7}$, $\frac{1 \text{ skv.}}{3}$ och 2 3-℔ga kan. . . vid N. Jelmungen.

5. *fördelningen* (fördelningskvarter i Huseby) . . . . . }
Kavallerireserven $\frac{4 \text{ skv.}}{3}$ . . . . }
3. *fältbatteriet* och 2 haub. . . . . } nordväst om Torpum.
Pontonierkompaniet . . . . }
2. *sappörkompaniet* . . . . }
2. *och* 3. *fältbatterierna* . . . . vid Svinesund.
$\frac{1 \text{ bat.}}{13}$ . . . . på marsch till Torpum.
$\frac{2 \text{ komp.}}{22}$ . . . . Haugesund.
Flyttande sjukhuset . . . . Loviseholm.

I. armékåren:

1. *fördelningen* med 1. *art.-divisionen* . . . . vid Vik.
(med förposter vid Berg och Tobro,)
$\frac{150 \text{ man}}{10}$ . . . . » Krokstrand.
3. *fördelningen* med 2. *art.-divisionen* . . . . » Helde.
Kavallerireserven $\frac{7 \text{ skv.}}{7}$ . . . . » Vestgaard och Vik.
Reservartilleriet . . . . » Kollägret.

hela arméen dagen därpå skulle hålla sig marschfärdig för att fortsätta framryckandet. Från Vestgaard fortsatte han sedermera sin ridt genom bivackerna ända fram till Bö, nära Ingedals kyrka, öfverallt hälsad af truppernas jubel. Han fann landet, skref han till konungen, »beau et fertile et la contrée très riante». Han trodde sig äfven finna, att folket i allmänhet var gynnsamt stämdt mot Sverige, men att ämbetsmännen och de förmögna voro »totalement opposés».[1]

På norska sidan fortfor truppkoncentreringen till Rakkestad och Kjölen. Såsom förut nämndt är, hade prins Kristian beslutat att den 3. aug. på aftonen afresa till Onstadsund för att vara händelserna närmare. Innan han lämnade Moss, ville han dock först öfverlägga med sitt statsråd, hvilket därför sammanträdde denna dag vid middagstiden, då han tillkännagaf för detsamma sitt beslut att ställa sig i spetsen för arméen. Och då händelserna under ett krig kunde vara af mångfaldigt slag samt det kunde inträffa, att han fölle i fångenskap eller stupade, ville han på samma gång högtidligt förklara, att de beslut, som han under en till äfventyrs blifvande fångenskap kunde komma att fatta, icke skulle äga någon gällande kraft, förrän ett fritt valdt storting godkänt desamma såsom bindande för nationen. Tills detta skett skulle, i händelse något så olyckligt inträffade, regeringen föras i hans namn af statsrådet. Därefter bestämde han, huru man skulle förfara med successionen till norska tronen, i händelse han stupade, samt utnämnde generaladjutanten Seyersted att i sådant fall taga befälet öfver arméen, med order att fortsätta kriget, så länge man någonsin kunde hålla trupper i fält. Ingen fred finge slutas med Norges arffiender svenskarne, hvilka, genom att afslå hans förslag om vapenstillestånd och förklara riksförsamlingen på Eidsvold ogiltig, lagt sin afsikt i dagen att vilja trampa Norges lycka och rätt under fötterna. Slutligen befallde han, att statskassan skulle flyttas från Kristiania till Land vid Randfjordens norra ände och militärförråden till Kongsberg och Hadeland.[2]

»Efter Taffelet» kom underrättelse, att öfverstelöjtnant Hjerman nödgats uppgifva försvaret af Krageröen, som svenskarne

[1] H. M. konungens privatarkiv.
[2] Aal, sid. 495. Adler, sid. 293.

därefter bemäktigat sig. Därmed var Fredriksstads öde afgjordt, då denna fästning ingalunda var i det skick, att den kunde uthärda en allvarsam belägring. Seyersted, som i februari månad inspekterat fästningsverken, hade då förklarat, att desamma voro så förfallna, att manskapet, äfven om det lade sig på magen bakom bröstvärnen, icke kunde vinna tillbörligt skydd för skott från de kringliggande dominerande höjderna. Och dessa höjder voro nu genom Krageröens intagande i svenskarnes våld. Kommendanten, öfverstelöjtnant Hals rapporterade också, att han ansåg ett längre försvar omöjligt. Uppfordrad af generalamiral Puke att dagtinga hade han dock svarat, att han ville kämpa till det yttersta.[1]

På eftermiddagen for prinsen i mycket nedslagen sinnesstämning till Askim, dit han förlade sitt högkvarter. Den plötsliga förändringen i hans sätt att uppträda slog hans omgifning med förvåning. Under förmiddagen hade han endast talat om att strida i spetsen för sin tappra armé samt för detta ändamål iklädt sig en simpel kaskett och uniform, och nu, efter blott några få timmar, såg han så modfälld ut, som hade han förlorat allt hopp. Och denna förändrade sinnesförfattning föreföll så mycket oförklarligare, som Krebs nyss förut rapporterat, att han dagen förut »med sabeln i hand» slagit tillbaka »omtrent 3000» fiender vid Lier och förföljt dem en half mil. Seyersted sökte skingra den oro, som bemäktigat sig hans herre. Han förfäktade om igen den åsikten, att svenskarnes krigsrörelser mot kusten endast vore demonstrationer, anordnade i afsikt att locka dit ned så stor del som möjligt af de norska stridskrafterna. Men hans råd tycktes hafva förlorat allt värde; och behärskad af en dunkel fruktan, att han från Fredriksstadshållet kunde afskäras från Kristiania, beslöt prinsen att söka rädda fästningens garnison för försvaret af passen mellan Glommen och Kristianiafjorden. Då han kom fram till Askim, lät han därför genast uppsätta order till Hals att, ifall han icke längre såge sig i stånd till att försvara fästningen, förnagla kanonerna och med besättningen om möjligt förena sig med Arenfeldts brigad.[2]

---

[1] Dansk H. T. III. 6, sid. 293. Mankell säger, sid. 68 — ovisst efter hvilken källa —, att underrättelsen om Krageröens intagande mötte prinsen först i Askim.

[2] F. Schmidts Dagböger, Kjöbenhavn 1868, sid. 202; Krebs' rapport i N. R. A., Adlers Optegnelser, sid. 293, Morgenstjerne I, sid. 163, 165. Bref i N. R. A. Öfverkrigskommissionens dom i Hals' sak, Saga I, sid. 396. Ordern till Hals hann icke expedieras förrän följande morgon.

Sent på kvällen anlände öfverste Hegermann till Askim och fick aflägga rapport. Föregående dag kl. 8 f. m. hade han mottagit prinsens order att med hufvudstyrkan af sin brigad rycka ned till Trygstad och Hemnes. Med anlèdning däraf hade han befallt bataljonen Grüner af Oplandska regementet samt halfva batteriet Rustad att oförtöfvadt bryta upp och marschera söder ut, hvarjämte dragonkompanierna inkallats, med order att stöta till brigaden öfver Blakjersund. På Mangefjället och i Sitskogen hade han endast kvarlämnat jägardivisionerna Chemnitz, Haxthausen, Jensen och Möller. Bataljonen Rein af Nordenfjeldska regementet, bataljonen Beck (Valders' skarpskyttebataljon) samt andra hälften af batteriet Rustad hade fått order att stå kvar vid Vormen, till dess Krebs hunnit drifva Gahn tillbaka öfver gränsen. Bataljonen Widding af Nordenfjeldska regementet, som låg i kvarter vid Enebak, hade fått order att marschera till Onstadsund. En ny order från högkvarteret hade emellertid gifvit anledning till att han äfven kvarlämnat depôtbataljonen af Oplandska regementet i Urskog såsom reserv för de lätta trupper, som besatte Mangefjället och Sitskogen. För öfrigt kunde Hegermann anmäla, att han på morgonen före sin afresa instruerat de ofvannämnda fyra jägardivisionerna, att de den 5 på morgonen skulle bryta upp och »harcellera» Gahns kår, som inryckt öfver Magnor mot Kongsvinger.[1]

Prins Kristian befallde nu, att Valders' skarpskyttebataljon, hvilken ej mera tycktes vara behöflig i norr, sedan Krebs på egen hand lyckats hålla stånd vid Lier, äfven skulle rycka söder ut, hvarjämte Hegermann skulle låta bataljonen Grüner, halfva batteriet Rustad och bataljonen de Place, hvilken framryckt från Vestby, samt 3 divisioner af Widdings nordenfjeldska bataljon, hvilka samtidigt med de Place på eftermiddagen passerat Onstadsund, fortsätta marschen genom Eidsberg till Rakkestad, där Hegermann, såsom förut är nämndt, enligt order skulle ställa sig under Staffeldts befäl. Den fjärde divisionen af bataljonen Widding skulle stanna vid Onstadsund för att fortsätta arbetet på därvarande förskansningar.[2] Af Hegermanns 6 bataljoner kunde alltså endast 3 påräknas under de två närmaste dagarna. De

---

[1] Morgenstjerne I, sid. 364 och följ.

[2] Jägardivisionen hade förut detascherats till östra sidan af Hemnes-sjön för att förstärka 2. Akershusbataljonen, som stod vid Höland.

öfriga — jämte jägardivisionerna och Akershus' 2 skarpskyttebataljon, som räknades till förposterna — voro, förutom hela Krebs' kår, bundna i norr af Gahns demonstration och spridda öfver en stor yta till ingen nytta. De tre bataljonerna jämte halfva batteriet Rustad och dragonkompanierna (om dessa verkligen kommo med) utgjorde högst 2,100 man, alltså icke brigadens halfva styrka, och kunde först den 5 på kvällen eller den 6 på morgonen beräknas blifva ökade till omkring 2,900 man genom ankomsten af Valders' skarpskyttebataljon.[1]

Hvad Staffeldt vidkommer, hade han hela dagen varit sysselsatt med anordningar för det tillämnade anfallet mot Tistedalen. Tidigt på morgonen, sedan Bergenhus' regementes 2. bataljon och batteriet Möller vid tretiden anländt till Bodal, hade han i Rosenörns sällskap afrest därifrån till Kjölen. Vid sin ankomst hit började han om igen att öfverlägga med Stabell om bästa sättet, på hvilket ifrågavarande anfall borde anordnas. Stabell berättade, att han afsändt Bergenhus' skarpskyttebataljon öfver fjällen väster ut till Butenschöns understöd samt att hans spejare rapporterat, att svenskarne efter striden den 1 vid Tistedalsbron fortsatt marschen till Torpum och blott kvarlämnat en mindre styrka vid Veden och på Ideslätten.[2] Tidpunkten för ett anfall mot förstnämnda ställe syntes alltså förmånligt, och Staffeldt beslöt också att genast återvända till Bodal för att påskynda de två Bergenhusbataljonernas och batteriet Möllers frammarsch. Innan han for, gaf han Stabell i uppdrag att göra upp planen för anfallet, hvarjämte de kommo öfverens om att Spörck borde afresa till Askim för att, på samma gång han gjorde reda för prinsen för sina strider i Enningdalen och vid Tistedalsbron, underrätta honom om tingens verkliga läge på denna del af fronten.[3]

Vid återkomsten till Bodal sammankallade Staffeldt alla sina regementsofficerare och batterichefen till ett krigsråd, i

---

[1] Morgenstjerne I, sid. 158, 368 m. m.

[2] Han beklagade sig äfven öfver brist på proviant. Akershus' 3. bataljon, hvars manskap varit hemförlofvadt, hade, då det samlades vid Kjölen, alls ingen proviant, hvilken låg i Fredrikshald, dit vägen var spärrad. Härigenom hade de öfriga trupperna nödgats dela med sig af sitt redan förut knappa förråd. Stabells Bemærkninger, sid. 23; Staffeldts bref.

[3] Morgenstjerne I, sid. 185, 220, 256, 288, 334, II, sid. 146.

hvilket han gaf till känna sitt beslut att med samlad kraft attackera fienden vid Tistedalen följande morgon vid fyratiden. Marschen skulle därför genast fortsättas. Men det upplystes nu, att trupperna voro så trötta efter den marsch de haft, att de måste hvila några timmar, innan de kunde fortsätta densamma. Sedan de närvarande förklarat, att om rasten beviljades, skulle de på kvällen kunna marschera en norsk mil på 3 timmar, beslöt också Staffeldt att bestämma uppbrottet till kl. 7 e. m., och sedermera till kl. 9 e. m. Han skref därefter till Hegermann (eller hade redan gjort det) och bad honom påskynda sin marsch. Som han dock icke visste, hvar denne för tillfället befann sig, kunde han icke lita på att få snar förstärkning, om sådan skulle behöfvas.[1] Längre fram på dagen kom rapport från Kaltenborn, hvilken såsom nämndt åtföljde Butenschöns kår, att denna dagen förut vid $^1/_2$ 12-tiden blifvit attackerad vid Ingedals kyrka af en öfverlägsen styrka men försvarat sig så käckt, att fienden förlorat mycket folk. Angripen äfven i flanken, hade han dock till slut måst retirera, då det fientliga kavalleriet jagat de norska jägarne öfver slätten och mellan klipporna samt lyckats taga några af dem till fånga. De tre kanonerna voro emellertid i säkerhet på andra sidan Glommen; återstående styrkan hade gått till Sækkeland. Vid Issesjöns utlopp hade, enligt Kaltenborns begäran, Ryes division af Schröders Telemarksbataljon tagit ställning för att tillika med Butenschöns trupper försvara vägen till Rakkestad från denna sida.[2]

Denna rapport gjorde Staffeldt tveksam. Kunde det vara riktigt klokt att attackera vid Tistedalen, då Butenschön måhända skulle nödgats uppgifva försvaret af Sækkelandvägen och släppa fram fienden ända till Rakkestad? Innan han fattat något afgörande beslut i frågan, kom då, vid tiden för truppernas uppbrott, en ny rapport från Kaltenborn, afsänd från Sækkeland kl. 6 e. m., däri han berättade, att jägarkåren på nytt ryckte fram. En af Ryes patruller hade råkat Butenschön personligen, som berättat, att svenskarne dragit sig tillbaka från Guslund, hvarför han, sedan han fått förstärkning af 800 Bergenhus' skarpskyttar, om igen skulle rycka fram till anfall. För

---

[1] Morgenstjerne I, sid. 185, 256.

[2] Morgenstjerne I, sid. 315, 353. Butenschön uppgaf sin förlust i striden vid Ingedal till 2 à 3 döda och 9 sårade, förutom några saknade af Schleppegrells division, Morgenstjerne I, sid. 211.

egen del hade Kaltenborn tillagt, att den erhållna och väntade förstärkningen väckt glädje i kåren samt att han själf begaf sig fram till Guslund. Af en samtidigt mottagen rapport från Stabell vid Kjölen framgick, att Veden och Asak voro besatta af en obetydlig styrka och att de svenska trupperna vid Id skattades till högst 1,000 man, hvilket allt gjorde Staffeldt mera hågad att våga ett anfall.[1].

Under det att trupperna bröto upp, inträffade en af prinsens adjutanter, kapten Krog i Bodals gästgifvaregård. Då han fick höra, att Staffeldt bodde där och just stod i begrepp att följa med sista afdelningen af de bortgående trupperna, anmälde han sig för honom och sade ändamålet med sin resa, som förmodligen var att undersöka ställningen vid Sækkeland. Staffeldt anförtrodde honom å sin sida, att han beslutat att följande morgon anfalla; så snart hans trupper hunnit samlas, skulle han genast sätta dem i marsch mot Tistedalen. Att döma af en rapport, som han nyss mottagit från Butenschöns kår, drog sig fienden på denna sida tillbaka, hvarför han äfven hade godt hopp, att företaget skulle lyckas.[2]

Då kom, strax innan Staffeldt skulle begifva sig åstad, en ordonnans från Kaltenborn med en tredje rapport. Hvad han nyss rapporterat om jägarkårens framryckande, skref han, hade varit oriktigt. På vägen till Guslund hade han nämligen mött Butenschön med hela sin kår i fullt återtåg till Sækkeland, där den på kvällen ärnade taga ställning. Han var dock af den meningen, att Butenschön borde vända om till Skjeberg.

Nu blef Staffeldt orolig på allvar. Under det han anfölle vid Kjölen och trängde fram emot Tistedalen, skulle kanhända fienden drifva undan hans trupper från Sækkelandvägen och rycka fram i hans rygg mot Rakkestad, där ännu inga af

---

[1] Morgenstjerne I, sid. 315, 316, 353, II, litt. O. Verkliga förhållandet med Butenschöns frammarsch var, att, då denne under sin reträtt vid $^1/_2$ 3-tiden kom framemot Hafslund, mötte han löjtnant Segelcke vid Bergenhus' skarpskyttebataljon, hvilken rapporterade, att denna bataljon var i frammarsch och strax skulle stöta till. Då eftertruppen samtidigt rapporterade, att fienden upphört att förfölja, beslöt Butenschön att rycka tillbaka till Guslund. Morgenstjerne I, sid. 312.

[2] Morgenstjerne I, sid. 353. Det gör ett ganska egendomligt intryck, då man äser om denna Staffeldts förtröstan och känner det verkliga krigsläget för tillfället. I Tistedalen hade han emot sig omkring 3,000 man, vid Vik, Torpum och Helde öfver 27,000 man; mot de förra skulle 2,600 man rycka fram, mot de senare 1,500; bägge kårerna skilda åt genom 1 $^1/_2$ à 2 mils fjällbygd. Ännu egendomligare blir intrycket, om man läser Sörensens och Mankells resonnemang om all den förvirring, som detta anfall borde hafva åstadkommit på svenska sidan.

Hegermanns trupper låtit höra af sig. Han anmodade Krog att inhämta prinsens definitiva beslut samt befallde till den ändan en af sina adjutanter att i Bodal invänta Krogs återkomst. Själf ville han genast skynda efter sina trupper till Kjölen. Skulle intet vidare höras af från högkvarteret, ärnade han, om förhållandena icke voro alltför ogynnsamma, företaga anfallet. Denna öfverläggning hade emellertid dragit ut på tiden, så att Staffeldt först vid midnatt kunde begifva sig af. I samma ögonblick inträffade en af de detascherade jägardivisonerna af Bergenhus' regemente, som stått i Trygstad. Denna fick genast order att besätta Bodalsbron och på allt sätt understödja Butenschöns återtåg, därest denne skulle drifvas tillbaka från Sækkeland.[1]

Vid svenska arméens förposter förflöt natten till den 4 augusti i lugn och ro. Kl. $^1/_2$4 f. m. gjorde förpostchefen, öfverste Adlercreutz, en rekognoscering fram till Ingedals kyrka utan att upptäcka något fientligt. Enligt landtfolkets berättelser skulle icke heller någon norsk truppstyrka visat sig öster om kyrkan sedan gårdagens affär.

I kårkvarteret sysselsatte man sig hela morgonen med att expediera order till efterblifna truppafdelningar att inställa sig i fronten. Sålunda fingo de 2 kompanierna af Vermlands regemente, som utgjort bevakning vid Haugesundsbron, befallning att, sedan de brutit bron och lämnat timret till bönderna, stöta till sitt regemente öfver Fagerhult och Svinesund. Likaså fick

---

[1] Morgenstjerne I, sid. 317, 337, 354. Hos *Butenschön* vid Sækkeland voro den 3. aug. på kvällen: 3 komp. norska jägare, divisionen Schleppegrell, Ryes division, Bergenhus' skarpskyttebataljon = omkr. 1,500 man (i striden vid Ingedal hade icke Ryes division deltagit, men i stället Conradis kustvärnsdivision), hos *Stabell* vid Kjölen voro Spörcks jägardivisioner, 1 komp. af Norska jägarkåren, Colbjörnsens kontingent (40 man) samt Akershus' 3. skarpskyttebataljon, tillsamman omkring 1,100 man; och på marsch dit 2 bataljoner Bergenhus' regemente (utom jägardivisionerna) och batteriet Möller = 1,500 man; tillsamman = 2,600 man; Stabell angifver styrkan till 3,500 man (förmodligen medräknar han jägardivisionen), Mankell till 3,000 man.

Vid de södra Glommen-öfvergångarna hade några mindre truppförflyttningar denna dag ägt rum. Sålunda hade Arenfeldt på morgonen befallt, att 1 bataljon (Ely) af Vesterlehnska regementet skulle framrycka till Issebro såsom understöd åt major Schröder, som med 1 Telemarkens bataljon och batteriet Dahm försvarade öfvergången vid Sannesund, samt att en division af samma regemente skulle aflösa divisionen af Buddes Telemarksbataljon vid Sleviks batteri. Schröder rapporterade, att han låtit en af sina divisioner (Rye) framrycka till Issebrug för att besätta därvarande broöfvergång; de tre öfriga stodo vid Sannesund, Rolfsösund och Glemming. (Staffeldts papper.)

kapten Dahlbergs Helsinge-Västgöta-Dals reservbataljon, som bevakade magasinet vid Västra Ed, order att oförtöfvadt stöta till 5. fördelningen. De två 6-𝔱:ga fältbatterierna (de 2. och 8), hvilka den 3 augusti på kvällen ändtligen hunni fram till Svinesund, fingo befallning att förena sig, det 8. me 2. fördelningen och det 2. med 5. fördelningen. Slutligen åte kallades den skvadron af Lifregementets husarer, som var me Mörnerska expeditionskåren på flottan.

På förmiddagen kom order från stora högkvarteret, a ett större detaschement skulle framsändas för att rekognosce trakten mellan Hafslund och Sækkeland. Med anledning där samlades vid Jelmungen 1 bataljon af Lifregementets rusthåll division, Smålands infanteribataljon, 3. brigadens jägarbatalj och Västgöta-Dals jägarbataljon, 4 skvadroner Mörnerska husar samt 1 afdelning 6-𝔱:ga och 1 afdelning 3-𝔱:ga kanoner med mans artilleribetäckning af Kalmar regemente, hvilka trupp vid middagstiden satte sig i marsch under befäl af gener majoren Cederström. En stund senare framryckte på kronpri sens order hela 1. fördelningen till Guslund, där den intog biva vid det norr därom liggande vägkorset. På kvällen kom ra port från Cederström, att han, efter att hafva undankas fiendens patruller på Sækkelandvägen och funnit Hafslund rymdt, framryckt till Skjeberg, där han i skymningen beslut stanna, samt att han utsatt 2 bataljoner jägare och 1 skvadron husarer på förpost vid Viksgårdarna och, af brist på bättre ställning i närheten, förlagt sin hufvudstyrka vid Skjebergs prästgård.

Emellertid hade äfven öfverste Lowisin framryckt med ett detaschement, bestående af 1 bataljon jägare, 1 bataljon infanteri, 18 husarer och 2 kanoner till Jale-gårdarna, med order att patrullera nedåt Sannesund, och general Lagerbring med ett annat detaschement, bestående af 1 bataljon jägare, 2 bataljoner infanteri, 12 husarer och 2 3-𝔱:ga kanoner till Ulleröd och Borge, hvarifrån han framsändt förposter till Moum. Sent på kvällen fick den sistnämnde order att följande morgon kl. 6—7 från sin fältvakt vid Moum framsända 200 man till Sannesund med befallning att sätta sig i förbindelse med Lowisins förposter. Från 1. fördelningens hufvudstyrka var en postering af 150 man utsatt vid Rönild med order att träda i förbindelse med Cederströms detaschement. Då 1. fördelningen ryckte fram, hade den 2. fördelningens förposter framför midten och vänstra

flygeln, kl. 7 e. m., blifvit indragna, sedan de kvarlämnat tvenne mindre »avertissementsposteringar» till hindrande af obehörigt ks inträde i bivackerna.[1]

Kronprinsens första tanke synes hafva varit, att äfven 2. 5. fördelningarna bort sätta sig i marsch framåt på samma g som 1. fördelningen och endast 3. fördelningen hållas tillka i reserv. Men då ingen fiende syntes till i fronten, hade börjat ana rätta sammanhanget, eller att det var ifrån len, som en motstöt kunde väntas, så vida norrmännen öfver vud taget hade en sådan i tankarna, hvarför han, då han icke kats få någon säker uppgift på storleken af de fientliga fter, som norr ifrån kunde vara i antågande, samt det kunde äffa, att han möjligen blefve nödsakad att låta en större af sin hufvudstyrka göra front mot denna sida, beslutat äfven hålla 2. och 5. fördelningarna tillbaka i reserv. t är bäst», skref han till Essen, »att dessa trupper förblifva n centralpunkt, därifrån de kunna förflyttas dit ändamålet ver.»[2]

Af samma anledning hade han äfven ingripit i de nya distioner, som Essen föregående dag utfärdat för blockadkåren af hvilka han kvällen samma dag fått del. »Ni skall», skref nämligen från Svinesund till Essen, »gifva general Vegeföljande befallning:

»Att öka styrkan af den afdelning, som han fått order att sända till Kjölen, till en hel bataljon och den styrka, han skall sända till Rokke, till 200 man. Dessa båda afdelningar böra hafva till befälhafvare intelligenta officerare och tilldelas hvardera 2 till 3 ryttare. De böra rekognoscera framåt vägen till Rakkestad, ja ända fram till detta ställe, så vida de kunna komma så långt. De böra utveckla mycken vaksamhet så att de icke falla i de bakhåll, som fienden kan vilja lägga ut för dem.

»General Vegesack bör två gånger om dagen erhålla rapporter från dessa afdelningar och redogöra för eder om deras innehåll. De båda officerarnes uppgift är att skaffa sig upplys-

---

[1] Jag upptager till en början så fullständigt som källorna medgifva bevakningsanordningarna för att tillbakavisa den beskyllningen mot svenska arméen, att den brast i noggrannhet i denna gren af tjänsten, hvilket, om det vore sant, skulle hafva varit mycket besynnerligt, då den så länge legat i fält.

[2] Detta är ju *en* giltig orsak till den »långsamhet, med hvilken svenska hären framskred», Mankell, sid. 86.

ningar om fiendens styrka, tillstånd och rörelser. Öfverallt böra de utsprida, att vår armé är 80,000 man stark och att Norges förening med Sverige är oåterkalleligen bestämd. De böra icke försumma något tillfälle att öfvertyga invånarne om gagnlösheten af ett motstånd samt uppfordra folket att begifva sig till sina hem.

»General Vegesack bör lämna efter sig en bataljon mellan Id och Fredrikssten till fästningens inneslutning från denna sida. Denna bataljon bör uppkasta en redutt eller ett retranchement vid Ystehede för att i nödfall kunna draga sig tillbaka dit under skydd af artilleriet vid Pilgården. När general Vegesack är trygg på denna sida mot besättningens utfall, bör han med återstoden af sina trupper uppställa sig mellan Berg och Fredrikshald och detta så nära fästningen som möjligt.[1] Han bör äfven på denna sida omringa fästningen, så att han kan förhindra hvarje slags gemenskap mellan densamma och den kringliggande trakten. Han bör på samma gång låta underrätta Fredrikshalds invånare, att de måste erkänna Hans Maj:t konungens af Sverige myndighet såsom konung i Norge vid straff, att de eljest blifva behandlade såsom upprorsmän. Han bör äfven uppsöka en lämplig plats, där man kan uppföra ett batteri för gröfre kanoner, som kunna beskjuta fästningen med glödande kulor. . . En afdelning af 25 man bör vara tillräcklig att skydda Tistedalsbron.»[2]

Detta nya direktiv gaf anledning till en tredje order från Essen, som Vegesack nu den 4 aug. på morgonen mottog, under det han rekognoscerade norra sluttningen af Tistedalen, och till följd af hvilken han beslöt att såsom »blockadkår» på sydsidan af fästningen endast kvarlämna en bataljon af Lifgrenadierregementets rotehållsdivision och 200 man beväring af Vermlands fältjägareregemente under befäl af öfverstelöjtnant Strömfelt, för

---

[1] Så vida han funne det ändamålsenligt, kunde han bemäktiga sig norra delen af Fredrikshald. Tillägg i P. S.

[2] Högkvarterets hemliga portfölj. »Det kan icke förnekas», skrifver Mankell under *den 4 augusti*, sid. 73. »att Karl Johan gjort sig skyldig till ett stort förbiseende, då han ej genast från början framsköt åtminstone en hel fördelning öfver Kjölen mot Rakkestad utan lämnade sin högra flank och Essens operationslinie, som gick öfver en enda bro och nära förbi en fästning, utan annan betäckning än Vegesacks brigad, hvilken enligt hans befallning blott skulle lämna 25 man vid Tistedalen och halfannan bataljon på vägen till Rokke.» Härvid bör anmärkas, att de 25 männen voro afsedda till Tistedalsbrons bevakande, ej till besättning af Tistedalen, samt att Essens *etapp-linie* numera gick öfver Svinesund och icke öfver Tistedalen. Att Karl Johan icke gjort sig skyldig till något förbiseende i fråga om sin högra flank, framgår af det föregående.

hvilkens räkning han uppsatte en vidlyftig instruktion, däri denne bland annat ålades, att, i händelse han blefve anfallen, sända bud efter förstärkning till öfverstelöjtnant Holmstedt, som med Vermlands fältjägareregementes två bataljoner stod i Tistedalen och med 25 mans vakt höll bron besatt. I den rapport han insände till Essen anmälde han därjämte, att en bataljon af Helsinge regemente redan var afsänd till Kjölen och att kårens hufvudstyrka (15- till 1600 man) fått order att så fort som möjligt begifva sig till Strubegård (vid vägkorset mellan Fredrikshalds- och Rakkestad-Næridsröd-vägen), där han hoppades hafva den samlad innan kvällen, således i den trakt, som kronprinsen från första början utmärkt. Säkra kunskapare hade emellertid berättat, att general Staffeldt sammandrog en betydande styrka vid Kjölen och stundeligen väntade nya trupper till förstärkning, hvarför han beredde sig på att ännu en gång få ändra sin ställning.

Innan denna rapport hann fram till stora högkvarteret, skulle emellertid kronprinsen få mottaga en ännu märkligare underrättelse från sjön. Fram på förmiddagen inkom nämligen följande rapport från flottan:

»Svensk flagg vajar uti Fredriksstad enligt härifrån gjorda upptäckter medelst flera kikare.

Chefsskeppet Gustaf den store till ankars vid
Fredriksstad den 4 augusti kl. 9 f. m.
G. af Klint.»[1]

Alltsedan kronprinsen dagen förut fått veta, att Krageröen blifvit besatt, hade han trott, att Fredriksstad skulle falla i hans händer utan allvarligare motstånd. Men att det skulle ske så hastigt, hade han icke väntat sig. Han ville genast begifva sig dit och skref till Mörner, att man ingenting skulle företaga förrän på vidare order. I förbifarten ärnade han besöka Essen, som på morgonen förlagt sitt högkvarter till Bakke (nära Ingedals kyrka), för att berätta dagens märkliga nyhet och samråda med honom om operationernas fortsättande.[2] Men viktiga förhandlingar höllo honom kvar i Svinesund. En inflytelserik norsk man, genom hvilkens bemedling han hoppades förmå Fredrikssten till dagtingan, hade på morgonen besökt honom. Denne man var Carsten Tank, en rik köpman och egendomsägare, som

[1] Original i krigsarkivet.

[2] Essen fick veta Fredriksstads öfvergång först vid middagstiden; Gyldenstolpes journal.

bodde på gården Röd, i närheten af Fredrikshald, och som ända tills helt nyligen varit medlem af prins Kristians statsråd.

Tank hade länge varit känd för sitt fredliga tänkesätt och sin vänskap för Sverige. I flera spionrapporter under koncentreringstiden, då han vistades i Kristiania, hade det talats om hans ställning och inflytande bland norrmännen, och hans yttranden hade liksom politiska väderlekssignaler rapporterats till högkvarteret.

Den 14 juli hade förpostchefen skrifvit till Essen från Gillanda: »Herr Tank (s. k. statsråd) har, efter öfverensstämmande berättelser så väl från Jakobsrud som Solumstrakten, skrifvit från Kristiania till sin fru, som hon meddelat flera hans bönder, det nu snar fred vore att vänta och ett upphörande af allt lidande — men sättet har han ej uppgifvit.» Detta sätt hade dock Essen fått veta på andra vägar. Underlöjtnant Spens, fältmätningsofficer vid 9. brigaden, hade i början af juni varit öfver i Norge med depescher till engelske agenten Morier, i hvilkens sällskap han besökt Röd, där han i Tank återfunnit en gammal bekant. Tank hade därvid begagnat sig af tillfället att genom Spens försäkra svenska härens öfverbefälhafvare, att han högligen beklagade de omständigheter, som bragt honom i en ställning, som var honom alldeles främmande. Men vore skenet än emot honom för ögonblicket, skulle man dock icke tro, att han icke alltid vore densamme. Att Spens kommit ännu längre, synes framgå af Essens yttrande om denne, att han fullgjort sitt uppdrag till »hans fullkomliga nöje». Hvari uppdraget bestått, kan man dock endast gissa sig till. Förmodligen hade Tank redan nu inledt förbindelser med svenska högkvarteret och var orolig för att hans svenska vänner skulle fatta misstankar af den anledning, att han ställt sig till prins Kristians disposition. Då en månad senare de allierade makternas kommissarier på sin andra resa till Moss besökte Röd, hade han också tagit sitt parti. Till Orlov lär han sålunda hafva sagt, att norrmännen icke kunde bestå emot hela världen, hvilket gifvit denne anledning att svara: »Bon, alors je suis sûr du conseil, que vous allez donner au Prince.» En af familjens damer hade för öfrigt yttrat till Adler med afseende på Tanks ställning till prins Kristian, att han kunde »være nödt til at forlade denne Konge». Följande dag, den 28 juli, hade också Tank, då han i Moss, dit han begifvit sig med de utländska kommissarierna, råkat prinsen och fått höra, att kriget vore oundvikligt, begärt och erhållit sitt ent-

ledigande ur norska statsrådet samt återvändt till sin egendom Röd, där han befann sig, då svenska arméen gick öfver gränsen.[1]

Karl Johan, som hela tiden hoppats, att han skulle kunna genomdrifva sitt unionsprogram utan blodsutgjutelse, hade tidigt fäst sin uppmärksamhet vid Tank, hvilken han ansåg riktigt uppfatta hans tankar i afseende på föreningens natur. Den 3 augusti — alltså innan han ännu för sin person beträdt norsk mark — hade han därför sändt bud till Vegesack, att han skulle anmoda »herr Tank på Röd» att infinna sig i kronprinsens högkvarter i Svinesund klockan 8 påföljande morgon.[2]

Hvad som under detta samtal mellan honom och kronprinsen ägde rum är icke kändt. Att Tank ingått på de förslag, som därvid framställdes, kan man emellertid sluta sig till af det pass, som samma dag utfärdades för honom i högkvarteret, att fritt få passera ut och in genom de svenska förposterna. Det synes, som om hans första uppdrag varit en kommission till Fredrikssten för att förmå kommendanten att öfverlämna fästningen eller åtminstone besättningen att sätta sig i förbindelse med några förtrogna i staden, med hvilken den ännu hade fri kommunikation, och att det först var följande dag eller den 5 augusti, som det beslöts, att Tank och prosten Hount skulle begifva sig till norska högkvarteret för att söka inleda direkta underhandlingar mellan prins Kristian och kronprinsen.[3]

På förmiddagen, under det kronprinsen väntade på svar från Tank, inträffade Vegesacks förutnämnda rapport, »att

---

[1] Tank flyttade sedermera till sin andra egendom Lundestad, belägen söder om Bergs kyrka. Adlers Optegnelser sid. 290 och 291; Y. Nielsens Bidrag, sid. 173. Bref och rapporter i krigsarkivet

[2] Högkvarterets konceptjournal.

[3] I bref till konungen den 5 augusti (öfversatt i Bihang till Schinkels minnen, III delen, sid. 268) skrifver kronprinsen: »Au moment de me rendre à Fredriksstadt et de-là auprès de V. M., un homme, très considerable dans le pays, qui j'avais chargé d'aller près du Commandant de Fredrikshall, est venu me rendre compte qu'il y avait des probabilités pour la remise immédiate de la forteresse. *Je l'ai chargé de la proposition à faire.*»

För att gifva saken det utseende, att det var af nödtvång, som Karl Johan inledde underhandlingarna genom Tank, låter Mankell, sid. 87, dessa underhandlingar börja »sannolikt» på aftonen den 6 eller morgonen den 7, d. v. s. samma dag som Tank anlände till norska högkvarteret. Därigenom har han trott sig kunna erhålla ett militäriskt skäl för Karl Johans handlingssätt, nämligen underrättelsen om Gahns motgångar vid Lier och Matrand, hvilkas följder han anser kunnat blifva mycket betänkliga »både i moraliskt och strategiskt (!) hänseende». Men af det följande skall framgå, att kronprinsen icke kände Gahns missöde, då Tank begaf sig åstad. Först den 8 augusti, alltså samma dag som prins Kristian öfverlade med sitt statsråd i Spydeberg om Karl Johans genom Tank öfverlämnade »Udkast», fick han nämligen kunskap om Gahns egentliga motgång, den vid Midskog och Skotterud.

fienden blifvit synlig i styrka framför posteringarna vid Rokke och Kjölen.» Kronprinsen sände genast order till general Boije att oförtöfvadt framsända en bataljon till Vegesacks understöd,[1] hvarjämte öfveradjutanten öfverste Wrede fick order att påskynda bataljonens marsch och, då han framkom med densamma, beordra Vegesack att med all den styrka han kunde samla genast rycka den Staffeldtska kåren till mötes och skaffa sig säker underrättelse om hvad denna fiendens rörelse kunde betyda. Kronprinsen satte sig därpå till häst för att besöka Essen. Då kom en ny rapport från Vegesack, afsänd från Strube kl. 11,30 f. m. Vegesack skref, att han just hade slutat sin rekognoscering af Tistedalen, därvid han utsett plats för det stora belägringsbatteriet, hvarom kronprinsen skrifvit till honom, samt stått i begrepp att underteckna rapporten — däri han bland annat omnämnde, att fienden vid Kjölen, enligt senaste underrättelser, endast visat sig i mindre patruller, hvilka strax blifvit undankastade, hvarför han förmodade, att fienden drog sig bakom Kjölfjället »pour replier sur Rakkestad» — då han fått mottaga en rapport från major Fahnehjelm, som förde befälet öfver den på vägen till Kjölen stående Helsingebataljonen, att fienden åter visade sig »så stark, att han behöfde understöd». Vegesack hade egenhändigt skrifvit denna underrättelse i kanten på rapporten samt tillagt, att han gifvit öfverstelöjtnant Reuterskïöld order att med Skaraborgsbataljonen rycka fram till Fahnehjelms understöd, men att han behöfde mera trupper. Kronprinsen begaf sig genast i sällskap med Adlercreutz framåt vägen till Berg för att rekognoscera Fredrikssten från Tistedalssidan och på samma gång Vegesacks position.[2] Då mötte de i närheten af Bergs kyrka en husarordonnans, som Vegesack afsändt till Essen med rapport, att fienden med flera bataljoner ankommit till Kjölen och bakomvarande trakt, men att Vegesack likväl ansåg sig med fördel kunna attackera, hvarom han utbad sig tillstånd. Kronprinsen var genast villig att samtycka därtill, och, då han ansåg, att de trupper, Vegesack för tillfället kunde disponera, icke voro tillräckliga för att på samma gång upprätthålla blockaden af fästningen och kasta tillbaka den truppstyrka af, såsom han förmodade, 5- till 6,000 man, hvarmed Staffeldt ryckte fram till

---

[1] I ersättning för en bataljon, som Vegesack fått order att lämna till Cederströms mörsarefartyg i Fredrikshaldsviken.

[2] Bref till konungen, Essen, Puke, m. fl.; koncept i H. M:t konungens privatarkiv.

anfall, fick Boije befallning att med hela sin fördelning närma sig Vegesack, på det att han, då Vegesack följande morgon attackerade fienden, med sina 5 bataljoner och 3 (skall vara 4) kanoner[1] skulle kunna understödja honom med 5 bataljoner och 3 (skall vara 2 6-𝕋ga) kanoner, så att man måtte kunna »pousser vivement» general Staffeldt. I den händelse han skulle kastas undan, ginge han förmodligen till Rakkestad, hvilken punkt därför så snart som möjligt borde besättas, till tryggande af arméens högra flank och blifvande företag mot Fredrikssten.

Efter att hafva utdelat order i öfverensstämmelse härmed återvände kronprinsen till Vestgaard, dit högkvarteret nu förlades, hvarefter han underrättade Essen om hvad som händt. Han antog, skref han, att Essens förposter redan kommit i förbindelse med Fredriksstad och att Cederströms detaschement hunnit fram till Hafslund och Sannesund. Det var nödvändigt, att den sistnämnde höll ett uppmärksamt öga på vägarna till Rakkestad och Grönsund. Följande dag, då han ärnade resa till Fredriksstad, skulle han göra det besök hos Essen, som denna dag, till följd af mellankommande förhinder, uteblifvit.[2]

Kronprinsen kände sig numera trygg för sin högra flank, hvarför han på kvällen gaf order att 2. och 5. fördelningen följande morgon kl. 8 skulle fortsätta framryckningen, den 2. till vägkorset, där vägen delade sig åt Fredriksstad och Skjeberg, den sistnämnda, åtföljd af kavallerireserven m. m., till ett ställe på lagom afstånd från 2. fördelningens bivack. I en senare order befalldes Cederström att följande morgon fortsätta framryckningen till Hafslund och Sækkeland samt Lagerbring att rycka fram till Fredriksstad.

Emellertid hade Vegesack under aftonens lopp ytterligare rapporterat, att han genast, då han kl. 11,30 f. m. afsände sin andra rapport till kronprinsen, beordrat sin son, öfveradjutanten, major Ernst von Vegesack, att rida till Fahnehjelm för att göra sig närmare underrättad om förhållandena framme vid Kjölen, samt att denne halfvägs dit mött Helsingebataljonen, stadd i full reträtt. Sedan Fahnehjelm uppgifvit skälen därför, hade major Vegesack tagit befälet och låtit bataljonen göra helt om samt, då han tyckte sig märka, att fienden endast förföljde med en mindre

---

[1] Två 6-𝕋ga kanoner framsändes till Vegesack direkt från 2. art. divisionen.

[2] Bref till Essen från Vestgaard. Koncept i H. M:t konungens privatarkiv. I Y. Nielsens öfversättning (Bidrag etc. sid. 187) saknas det viktiga P. S.

styrka, drifvit undan fiendens patruller, hvilket skett utan minsta svårighet. Bataljonen hade därefter fått rycka fram till grannskapet af sin förra ställning, hvilken major Vegesack icke vågade å nyo intaga, då fienden visat sig vara starkare, än han i förstone antagit, och den som understöd väntade Skaraborgsbataljonen ännu icke syntes till.[1]

När kronprinsen på eftermiddagen tog in i Vestgaard, hade han äfven fått mottaga rapport om de händelser, som denna dag timat vid Fredrikssten och i dess närmaste omgifning. Strax efter kl. 6 på morgonen hade Cederström å nyo börjat bombardera fästningen från sina roddfartyg. Men under den föregående natten hade besättningen lärt sig att bättre bedöma afstånden och inrikta kanonerna, hvarför fartygen lidit åtskillig skada. Bland annat hade en kula strukit jäms med sidan af en af kanonbåtarna och afslagit alla årorna o. s. v. De största skadorna hade dock uppkommit till följd af materielens dåliga beskaffenhet och besättningens ringa vana vid dess betjäning. Sålunda hade mörsaren å det fartyg, hvarå Cederström själf befann sig, genom för stor laddning fått en remna i krutkammaren så att den ej vidare kunde nyttjas utan att blottställa servisen, hvarför den uppflyttats på Bratö, där Cederström ansåg att den kunde fortfarande brukas, om nödig försiktighet iakttoges. En annan mörsarebåt hade af okänd anledning sprungit läck och blott med stor svårighet och ständig pumpning kunnat hållas flott; på den tredje mörsarebåten hade mörsaren demonterats därigenom, att blocket sprungit tvärt af under tapparna. Förlusten af folk hade däremot varit jämförelsevis ganska ringa. Då skjutningen vid åttatiden upphörde, voro blott 8 man sårade, icke alla af fiendens skott, och ingen död.

Klockan två eftermiddagen hade bombardementet börjat å nyo. När det varat en stund, hade Cederström fått rapport, att hvit flagg blåste från fästningen, hvarför han genast inställt elden och sändt en af sina officerare in till staden för att göra sig underrättad om hvad flaggan skulle betyda.[2] Efter en stund hade officeren återkommit i sällskap med tre af Fredrikshalds invånare, hvilka i borgerskapets namn anhållit om uppskof med bombardementet, till dess de fått parlamentera med kronprinsen. Då ett bifall till denna begäran var stridande mot

---

[1] Vegesacks anteckningar. Manuskript i K. K. A.

[2] Han for alltså icke själf, som Krag uppgifver sid. 98, och kunde därför icke heller mottagas »med Latter».

den instruktion, Cederström erhållit, hade den blifvit afslagen. Däremot hade de fått löfte om att deras supplik, om den skriftligen affattades, skulle insändas till högkvarteret.

Kl. 9 e. m. hade bombardementet blifvit fortsatt. Någon synbar verkan af detsamma hade man dock icke kunnat utröna, och icke heller hade fartygen lidit några nämnvärda förluster.

Att verkan af elden var så ringa berodde, ansåg Cederström, dels på den usla materielen, dels på pjesernas ringa höjd i förhållande till fästningen, hvarigenom elevationen måste tagas så stor, att de icke kunde uthärda den starka krutladdning som erfordrades. Skulle verkan kunna göras kraftigare, måste, såsom han redan föregående dag framhållit, mörsarna »högre till väders». En ypperlig plats för dem var enligt hans mening den höga, närmare fästningen liggande Sauöen, men han vågade icke föra dem i land där, förrän han fått till betäckning den infanteribataljon, hvarom han anhållit. Ännu sent på kvällen hördes denna icke af. En bataljon af Södra skånska regementet skulle — så berättade man — varit på väg men blifvit kvarhållen vid Bergs kyrka för att jämte en ur 5. fördelningen ditkommenderad bataljon utgöra en gemensam repli för kåren mot Kjölen och blockadkåren under öfveradjutanten öfverste Peyrons befäl.[1]

Kronprinsen vardt missnöjd med Cederströms rapport. Befallning hade nyss afgått, att tolf mörsare af engelsk konstruktion, som funnos i Göteborgs tyghus, oförtöfvadt skulle transporteras till Fredrikshald för att från landsidan medverka vid bombardementet. Han befallde nu, att antalet skulle ökas till 20. Samtidigt skref han till konungen, att han hoppades, att fästningen skulle falla inom 8 till 10 dagar. »Och sålunda, Sire, skola vi inom 14 dagar hafva gjort för Sveriges ära hvad konungarne edra företrädare icke förmått göra på 400 år.»[2] Kronprinsens hopp synes dock i detta fall icke så mycket hafva hvilat på hans förmåga att »réduire cette forteresse par *la force*», som icke mer på de hemliga operationer, han inledt mot kommendantens och besättningens ståndaktighet. Dessa syntes nämligen i förstone mycket lofvande. Om icke dan-

[1] Det uppgafs så officiellt. Såsom vi i det följande skola få se, var dock ändamålet med densamma ett helt annat.

[2] Kopieboken i H. M:t konungens privatarkiv. Kapten Tersmeden vid lifgardet till häst hade varit inne i Fredrikshald, berättade han i samma bref, och utdelat penningar bland gatpojkarne, som ropat: »Le roi Charles XIII vaut tout autre chose que le roi Chrétien.»

skarne stämplat, skulle han kunna ansvara för, skref han till konungen, att svenska flaggan skulle svaja på murarna inom 2 gånger 24 timmar, ty han hade säkra meddelanden, att det i sådant fall vore en afgjord sak.

Det var i sammanhang med dessa hemliga operationer, som Peyrons detaschement bildades vid Berg. Meningen var nämligen att denne till att börja med skulle sätta sig i förbindelse med de personer i fästningen, som vunnits för kapitulationen, för att sedermera i det passande ögonblicket, på af dem gifven signal, storma fram genom de öppnade fästningsportarna.[1]

På norska sidan fortfor äfven under den 4 augusti truppkoncentreringen. För hvarje dag som gick blef det allt tyd-

---

[1] **Svenska hufvudarméens ställning den 4 augusti på kvällen.**

Stora högkvarteret: Vestgaard.

II. armékåren.

Högkvarter: Bakke (vid Ingedals kyrka)

Blockadkåren (Strömfelt): $\frac{200\ \text{m.}}{26\ \text{j.}}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{4}$, ... söder om Fredrikssten.

Vegesacks kår: $\frac{1\ \text{bat.}}{13\ \text{j.}}$, $\frac{2\ \text{bat.}}{26\ \text{j.}}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{14}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{9}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{21}$, $\frac{1\ \text{skv.}}{3}$,
2 6-℔ga och 2 3-℔ga kan. med $\left(\frac{68\ \text{m.}}{6} + \frac{119\ \text{m.}}{21}\right)$ såsom betäckning . . . . } Tistedalen.
däraf framsända $\frac{1\ \text{bat.}}{14\ \text{j.}}$, och $\frac{1\ \text{bat.}}{9}$, till . . . . } Kjölen och Rokke.

Cederströms kår: $\frac{1\ \text{bat.}}{5}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{7}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{16\ \text{j.}}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{3.\ \text{br. j.}}$ . . . .
2 6-℔ga, 2 3-℔ga kanoner (med $\frac{1\ \text{komp.}}{3}$ såsom betäckning) och $\frac{4\ \text{skv.}}{7}$
(däraf 2 bat. jägare och 1 skv. på förpost vid Vik). . . . . } Skjeberg.

2. fördelningen: $\frac{2\ \text{bat.}}{6}$, $\frac{2\ \text{bat.}}{18}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{21}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{9}$, $\frac{2\ \text{bat.}}{15}$; $\frac{1\ \text{bat.}}{4.\ \text{brig. j.}}$
4 6-℔ga, 2 3-℔ga kan. och 2 haub. $\frac{1\ \text{skv.}}{3}$ } N. Jelmungen.

5. fördelningen: $\frac{1\ \text{bat.}}{16}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{17}$ $\frac{3\ \text{bat.}}{14}$, $\frac{2\,1/2\ \text{bat.}}{22}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{4}$ . . .
2 6-℔ga batterier och $\frac{1\ \text{skv.}}{3}$ . . . .
pont.-kompaniet . . . .
2. sapp.-kompaniet . . . .
$\frac{1\ \text{bat.}}{13}$ på marsch till . . . . } n. o. om Torpum.

ligare, att hufvudstyrkan, liksom fallet nyss varit med förposterna, icke skulle hinna samlas i rätt tid. Afstånden kräfde en veckas marscher, då i verkligheten på sin höjd fyra dygn stodo till förfogande.

Klockan 6 e. m. anlände prins Kristian till Rakkestad. Innan han lämnat Askim och förmodligen tidigt på morgonen, hade han låtit expediera ordern till Fredriksstads kommendant att icke försvara sig längre, än att besättningen skulle kunna räddas från fångenskap. Eljest hade inga åtgärder vidtagits med afseende på operationerna, emedan prinsen först ville afvakta utfallet af Staffeldts offensiv. För högra flygeln var han lugn. På förmiddagen hade ny rapport ingått från Kaltenborn om striden vid Ingedals kyrka. Återtåget, skref denne, hade skett med ordning; ingen afdelning hade blifvit afskuren. Att kanonerna ej skjutit hade berott därpå, att fiendens kolonn icke kommit inom skotthåll. Svenskarne hade förlorat mycket folk ändå. Jägarofficerarne hade försäkrat, att de tydligen sett, hur 6 eller 7 svenska officerare och mycket manskap bitit i gräset för jägarnes säkra lod. Det var svenskarne själfva, som afblåst striden. Föregående kväll kl. 8 hade kåren besatt passet vid Isse bruk, med Bergenhus' skarpskyttar framskjutna ett stycke på vägen till Skjeberg. Folket behöfde hvila men önskade få

I. armékåren.

1. fördelningen:

Hufvudstyrkan: . . . . vägkorset norr om	Guslund.
Lagerbrings detaschement: $\frac{1\text{ bat.}}{2\text{ brig. j.}}$, 2 inf. bat:r, 12 hus. och 2 6-℔:ga kanoner	Borge och Ulleröd.
Lowisins detaschement: $\frac{1\text{ bat.}}{1.\text{ brig. j.}}$, 1 bat. inf., 18 hus. och 2 kan.	Jale.
3. fördelningen: $\frac{2\text{ bat.}}{12}$, $\frac{1\text{ bat.}}{\text{K. E.}}$, $\frac{1\text{ bat.}}{5.\text{ brig. j.}}$, $\frac{1\text{ skv.}}{1}$, och 2 kan. .	Berg.
$\frac{2\text{ bat.}}{11}$, $\frac{2\text{ bat.}}{\text{Nerk.}}$, $\frac{1\text{ bat.}}{6\text{ brig. j.}}$, ... 8 kan. af 2. art. div.	Helde.
$\frac{1\text{ bat.}}{24}$ på marsch till	Fredrikshald.
Peyrons detaschement $\frac{1\text{ bat.}}{25}$	Bergs kyrka.
Reservartilleriet	Kollägret.
Kavallerireserven: $\frac{3\text{ skv.}}{3}$ och $\frac{3\ ^1/_2\text{ skv.}}{7}$	Torpum.

gå fram igen.[1] Bakom Butenschöns kår hade för öfrigt Hegermanns trupper nu börjat samla sig. Två timmar innan prinsen anlände hade en del af dem inträffat vid Bodalsbron, där de intagit bivack. För Staffeldt var prinsen mera bekymrad. Tiden för dennes anfall var längesedan förbi, och ännu hade ingenting sports därom.

»Innan det ännu var ljust», eller vid fyratiden på morgonen, hade Staffeldt inträffat vid Kjölen, fast besluten att genast gå fram till anfall. Men det visade sig nu, att Bergenhus-bataljonerna och batteriet Möller icke kunnat marschera en norsk mil på tre timmar; ty ännu var ingendera af dem ankommen, fastän de aftågat kl. 9 föregående afton från Rakkestad. Staffeldt hade därför intet annat att göra än att vänta, tills de hunno fram. Under tiden fick Stabell redogöra för hvad som händt föregående dag och för den plan, han uppgjort för det tillämnade anfallet. Han rapporterade nu, att han fått underrättelse från Butenschön om dennes strid vid Ingedal och återtåg till Sækkeland; eljest hade intet af vikt passerat. Hvad åter anfallsplanen anginge, hade Stabell tänkt sig, att ett parti skulle gå öster om Femsjön och ett annat parti väster om samma sjö öfver Kjærvik, medan ett tredje framryckte på själfva Kjölenvägen.[2] Afsikten därmed var, att fienden samtidigt skulle kunna anfallas från flera håll. Medan öfverläggningen härom pågick, återkom kapten Spörck från högkvarteret, medförande en ny order »efter allerhöieste Befaling», från Seyersted, däri denne gaf till känna prinsens beslut att samla en någorlunda »intensiv» kår vid Rakkestad och bakom Bodalsbron, bestående af Hegermanns brigad, Staffeldts 2 bataljoner Bergenhus' regemente, batteriet Möller samt halfva Rustads ridande batteri. Om en offensiv mot Tistedalen icke »skulde være at foretage», borde därför Staffeldt återsända de båda Bergenhus-bataljonerna och batteriet Möller till Rakkestad samt endast låta de lätta trupperna stå kvar vid Kjölen, tills de undanträngdes af fienden. Skulle åter underrättelse inlöpa, att Butenschön trängdes tillbaka öfver Skjeberg (!) och Sækkeland mot Bodal, skulle förposterna vid Kjölen likaledes gå tillbaka till Degernæs för

---

[1] Morgenstjerne I, sid. 187, II sid. 168 och följ.

[2] Morgenstjerne (Stabells reponsum) I, sid. 285, II, sid. 154. Mankell uppgifver, sid. 72, ovisst efter hvilken källa, att hufvudstyrkan skulle framtränga till Fredrikshald, under det en mindre afdelning gick längs norra stranden af Femsjön öfver Asak mot Veden.

att därifrån söka komma i ryggen på den fiende, som förföljde honom.[1]

Fram på förmiddagen anlände ändtligen de två Bergenhus-bataljonerna och batteriet Möller, då krigsrådet sammanträdde å nyo. På Staffeldts fråga, om det vore klokt och riktigt att nu anfalla, svarades enhälligt, att man med den styrka, som nu var samlad — omkring 2,600 man — borde kunna bemäktiga sig Asak, Veden och Tistedalen, alldenstund fienden, efter hvad man med bestämdhet trodde sig veta, icke hade kvar på Rokke- och Kjölenvägarna mer än 700 till 800 man. Staffeldt befallde därför, att ställningen genast skulle förstärkas i fronten, hvarför kapten Beichmann sändes med sin division af Bergenhus' regemente till förpostkedjans vänstra flygel i Torpedalen och kapten Holck med 2 divisioner af samma regemente såsom flankbetäckning, till höger om Kjölvandene. På samma gång utsändes spejare åt alla väderstreck för att rekognoscera den fiende, man hade emot sig, hvilken, efter hvad man nu fått veta, till en styrka af 2 bataljoner befunne sig i full marsch i närheten af Kjölen.[2] Efter en stund kom ny rapport, att fienden stannat. Allt blef nu stilla under flera timmar. Först fram på eftermiddagen återkommo de utsända spejarne och berättade, att Tistedalen och Veden voro starkt besatta, det sistnämnda stället af icke mindre än 14 kanoner. Dessutom hade fientliga trupper visat sig i Asak, Tosteröd och Grimsrödsskog, hvarjämte en styrka, som uppskattats till 8,000 man, inryckt på Ideslätten. Den sista uppgiften var, såsom vi känna från svenska sidan, alldeles gripen ur luften. En lika grundlös rapport inkom äfven från kapten Holck. En af dennes vedetter rapporterade nämligen, att han plötsligt sett tätt under bergväggen och alldeles inpå sig en fientlig kår, i hvars tête varit några ryttare. Då den ryckte fram mot ställningens högra flank, hade Holck fruktat att blifva kringgången och afskuren, hvarför han genast funnit sig föranlåten att ändra sin front.[3] Strax därefter fick Staffeldt mottaga en rap-

---

[1] Morgenstjerne I, sid. 188, 212, 217, 221, II, sid. 154.

[2] Morgenstjerne I, sid. 220, 221, 336 och 342. Staffeldt uppgifver fiendens styrka till en betydlig kolonn, så väl af infanteri som kavalleri, hvilket dock är ett minnesfel, som förmodligen härrör af någon senare af honom mottagen rapport.

[3] En patrull, som Holck strax sände ut för att iakttaga den fientliga kårens rörelser, lyckades icke upptäcka någon fiende, hvarom likväl Holck först följande dag fick besked.

port, afsänd kl. 8 f. m. från Sækkeland, däri han underrättades om att Butenschön sändt tillbaka till Bodal hela Bergenhus' skarpskyttebataljon för att den skulle vara mera à portée till försvaret af Langenæsverket samt kunna understödja honom, när och hvar det skulle behöfvas. Själf ärnade Butenschön med återstoden af sina trupper, så snart de hunnit proviantera, framrycka igen till Skjebergs kyrka för att genom patruller iakttaga fienden och säkra kusten vid Skjebergs- och Torsnæskilarna. Krigsrådet blef nu å nyo sammankalladt. Det »ventilerades» om igen, huruvida ett anfall, under för handen varande omständigheter, vore klokt och kunde anses berättigadt. Under mellantiden hade man nämligen allmänt kommit till den uppfattningen, att ett anfall mot fienden, som redan stod alldeles inpå förposterna, icke längre kunde hafva någon utsikt till framgång; ty äfven om man efter två affärer vid Kjölen och Veden skulle lyckas återtaga Tistedalen, kunde man icke hoppas att länge få bibehålla densamma och än mindre att kunna fullfölja offensiven. Med bortåt 3,000 man kunde man icke rimligtvis tänka sig kunna besegra de 12- till 13,000 man, hvilka man ansåg ryckt fram i Enningdalen. Och om man besegrades, hur skulle man kunna komma helskinnad tillbaka ur ett sådant vågspel? Äfven om man utginge ifrån att det första anfallet lyckades och att offensiven alltså kunde fortsättas ända fram till Tistedalen, måste ju hela den följande dagen åtgå till truppernas hvila, till ammunitionsersättning o. s. v., hvarunder de fiender, som gått till Torpum, skulle få rådrum att vända sig om och skynda till sina kamraters hjälp, då man skulle råka i en lika egendomlig som farlig belägenhet. Att draga sig tillbaka längs östra stranden af Femsjön var nämligen icke att tänka på, så vida man icke ville offra artilleriet; ty vägen på denna sida om sjön kunde endast begagnas af ridande och af mycket lätta kärror. Icke heller vägen från Asak till Torpedalen kunde artilleri anlita, och hvad självfva hufvudvägen slutligen beträffade, korsades denna af flera bivägar, på hvilka fienden helt oförmodadt kunde uppträda, utan att man på förhand hade någon aning därom.

En reträtt öfver Aremark togs äfven under öfverläggning. Men ett förslag att gå tillbaka i den riktningen förkastades såsom omöjligt. Vägen öfver Skotbergs sund, invände man, kunde liknas vid en råttfälla; den, som vågade sig dit in, finge se sig om hur han skulle kunna draga sig ut helskinnad. Och hvar-

ifrån skulle man för öfrigt få proviant? I dessa glest befolkade bygder kunde ej ens en måltid erhållas, vare sig i Aremark eller Rödenæs. Ett sista alternativ att taga sin tillflykt till fästningen Fredrikssten ansågs slutligen så orimligt, att det icke ens blef diskuteradt. Om man än skulle lyckas slå sig igenom blockadkåren och komma dit in, skulle man ju endast hafva förringat fästningens förmåga att uthärda i försvaret genom det ökade proviantbehof, som skulle blifva en följd af besättningens tillväxt, medan man på samma gång minskat fältarméens numerär.

Efter långa diskussioner fram och åter, hvarunder man täflade om att lägga i dagen sina fosterländska tänkesätt och sin ifriga önskan att så snart som möjligt få tillfälle att mäta sig med fienden, enades man slutligen i den åsikt, att ett anfall med den styrka, som nu vore samlad vid Kjölen, ej vore rådligt. Ryckte man fram till Veden, måste man bereda sig på att antingen »gifva sig fången, springa i Femsjön eller kasta sig i Tistedalsälfven». Spörck, som nyligen varit hos de ledande i högkvarteret, uttalade sig äfven för återtåg. Han hade redogjort inför prinsen, anmälde han, för det verkliga krigsläget i fronten, och prinsen hade gillat Stabells åsikt om omöjligheten att under förhandenvarande förhållanden drifva bort fienden från Veden och Enningdalen. Emellertid erbjöd sig Spörck, om de öfriga hade en annan uppfattning än han om hvad som borde göras, att leda truppernas marsch nedanom Femsjön.[1]

Staffeldt afstod nu från att yrka på offensiv, då han icke kunde annat än gilla de motskäl, som blifvit anförda. Däremot ville han icke såsom Spörck gå tillbaka utan framåt. Frågan var endast, åt hvilket håll han borde vända sig; ty att rycka fram mot den fientliga kolonn, som gått öfver Svinesund, kunde icke heller vara rådligt. I sådant fall utsatte man sig ju lätt för att blifva tagen i flanken af de fiender, som stodo vid Veden, måhända också från Skotbergssidan, och äfven i detta fall ginge reträtten tillbaka öfver Kjølen. Han beslöt därför till slut — ehuru han fann det allt annat än behagligt att fortfarande stå sysslolös — att låta trupperna förblifva stilla i sina ställningar öfver natten för att följande dag »manövrera mot fienden», till dess norska hufvudarméen hunnit samlas, då man med kraft borde kasta sig öfver sven-

[1] Morgenstjerne I, sid. 210, 213, 276, 279, 289, 290, 336, 340, 341, 345; Staffeldt papper i N. R. A.

skarnes spridda afdelningar och nedgöra dem den ena efter den andra. Samma plan hade Spörck äfven framkastat för prinsen på Askims prästgård och hört den gillas af honom, under det att han fått del af orderna och dispositionerna för den stora offensivrörelse från Rakkestad, som prinsen själf ärnade anföra.[1]

Medan öfverläggningarna ännu pågingo, kom en ny order från högkvarteret, dagtecknad Askim samma dag. Den utgjorde svar på den framställning, som Staffeldt gjort i Bodals gästgifvaregård föregående natt genom adjutanten kapten Krog. Prinsen skref, att han — sedan han fått kännedom om Butenschöns närvarande ställning och då han nu, på grund af att de fiender, denne hade emot sig, höllo sig stilla, förmodade, att någon större styrka ej var att frukta från denna sida — ansåg det lämpligast, att Staffeldt, så vida icke några kontraorder i detta hänseende redan voro gifna, utförde det meromnämnda angreppet på Tistedalen. Dock borde detsamma företagas endast under den betingelsen, att man hade full visshet om fiendens »inferieuritet» på sistnämnda ställe och på samma gång var säker på att Butenschön icke blefve allvarligt angripen. Äfvenså borde Stabell vara öfvertygad om att någon betydligare fientlig styrka icke ryckte fram från Rödenæshållet eller ginge omkring Femsjön samt för sin del tillråda angreppet. Då ingendera af de förutsättningar, denna order angaf för att anfallet borde företagas, funnos för handen, men väl motsatsen, i synnerhet sedan Staffeldt fått visshet om att fienden icke var i »inferieuritet», kunde ordern icke gifva anledning till någon åtgärd. Men i stället för att stå stilla beslöt nu Staffeldt, ovisst af hvad anledning, att återvända till Rakkestad med sina 2 Bergenhusbataljoner och batteriet Möller, hvilka därför fingo order att genast bryta upp.[2]

Det var redan långt lidet på kvällen, då Staffeldt för sin person återkom dit. Han fann före sig där prins Kristian med hela högkvarteret samt öfverste Hegermann med 2 Oplandska bataljoner och 4 kanoner.[3] Bataljonerna hade inkvarterats, den ena — de Place's bataljon — i gårdar söder om Bodalsbron, den andra — Grüners bataljon — i Rakkestads kyrka. Den

---

[1] Morgenstjerne I, sid. 261 och 277; II, sid. 156. Staffeldts papper i N. R. A.

[2] Morgenstjerne I, sid. 216, II, sid. 163.

[3] Den andra hälften af Rustads batteri stod såsom nämndt kvar vid Blaker.

sistnämnda hade order att bevaka Björnestadsbron. Tre divisioner af Nordenfjeldska regementet (bataljonen Widding) höll Stemnebron[1] besatt; den återstående divisionen arbetade på Langenæsverken. Äfven Oplandska regementets depôtbataljon — bataljonen Jentoft — hade nu mottagit order att marschera söder ut och väntades till Trygstad följande afton (den 5 augusti), vid hvilken tid Valders' skarpskyttebataljon borde hafva hunnit fram till Eidsberg. Från Butenschön hade rapport nyss ingått (afsänd af Kaltenborn »framför Issebro» (Isse bruk) kl. $^1/_2$ 3 e. m.), att jägarkåren och Schleppegrells division befunno sig å nyo under framryckning, följd af bataljonen Coucheron (Bergenhus' skarpskyttar). Kaltenborn hoppades att följande morgon i daggryningen stå i kårens gamla ställning vid Ingedal. Proviant hade uteblifvit, »men disse herlige Folk», skref han, »ere lige muntre». Butenschön var nu invigd i prinsens afsikter. Under marschen förbi Bodalsbron hade Hegermann underrättat honom om truppkoncentreringen vid Rakkestad samt att han kunde vänta understöd, därest han blefve anfallen. Legangers jägardivision af Bergenhus' regemente, hvilken sedan föregående natt utgjort repli för honom vid nämnda bro, framsköts med anledning däraf ett stycke på vägen åt Sækkeland.

Under natten inträffade Staffeldts trupper från Kjölen.[2]

Staffeldt har fått uppbära mycket klander för det han icke anföll från Kjölen. Man har till och med påstått, att han icke »ville» anfalla »utan i stället sökte alla möjliga anledningar att undslippa detsamma, till och med den långsökta, att han öfver Sækkeland kunde afskäras, hvilket var föga sannolikt, då han kände Hegermanns snart väntade ankomst till Rakkestad». »Icke ens en försvarsstrid vid Kjölen ville Staffeldt försöka.»[3] Man har äfven ansett, att anfallet med lätthet kunnat utföras, då förhållandena voro »ualmindelig gunstige for et Angreb fra Kjölen af. Tilfældigvis vilde Kongens Ordre kunne være udfört med Lethed; der vilde være bragt Forstyrrelse til Tropperne om Frederikssteen og Allarm til Carl Johans Hovedkvarteer, som dengang var Vestgaard.»[4]

Hvad den förste anmärkaren vidkommer, torde det vara nog att påvisa, hurusom Staffeldt, efter hvad han själf skref, den 3 på

[1] Väster om Bodal, nära Eidsbergsvägen.
[2] Morgenstjerne I, sid. 321, 335, 369.
[3] Mankell, sid. 73.
[4] Sörensen II, sid. 324 och efter honom Mankell, sid. 73.

aftonen icke visste, hvar Hegermann befann sig, samt att någon rapport därom icke heller synes hafva kommit honom till handa, så länge han var kvar vid Kjölen.[1] Påståendet åter, att Staffeldt icke ens »ville» försöka någon försvarsstrid, beror ju ytterst på hvad han själf kunde mena, då han talade i krigsrådet om att manövrera mot fienden, tills hufvudarméen hunnit samlas. Hvad åter båda anmärkarnes uppfattning om följderna af ett anfall angår, torde en blick på krigsläget, sådant detta i verkligheten var beskaffadt den 4 augusti på förmiddagen, då Staffeldt fått alla sina trupper samlade, vara nog för att visa, hur skef den är. Såsom förut är nämndt, hade Vegesack den 4 på morgonen endast Helsinge bataljon, d. v. s. 550 man, vid Kjölen, medan återstoden af hans kår dels var sysselsatt med Fredriksstens blockering på sydsidan, dels höll på att samla sig i Tistedalen. Någon stor svårighet hade det därför icke varit för Staffeldt att bana sig väg, äfven om den vid middagstiden till helsingarnes understöd framsända Skaraborgs-bataljonen (783 man med befäl) — måhända äfven Kalmar-bataljonen (662 man med befäl), som därefter stod närmast till — också satt sig till motvärn, helst Vegesack ännu icke haft mera artilleri än 2 3-℔ga kanoner, då Staffeldt åter hade ett helt batteri om 8 kanoner. Men så stor var i alla fall icke denne senares öfverlägsenhet (2,600 man mot 1,995), att framryckningen kunnat ske med någon särdeles stor hastighet. Och redan efter några timmar hade Vegesack ytterligare kunnat sända i elden 2 bataljoner Vermlands jägare (med befäl omkring 850 man) samt Dalregementets jägare (med befäl 316 man), då svenskarne varit de talrikaste. Härtill kommer, att under tiden, som striden rasat vid Kjölen, två hela svenska fördelningar haft god tid att uppmarschera vid Bergs kyrka. När denna uppmarsch fullbordats, hade Staffeldt icke haft annat val — så vida han verkligen lyckats tränga sig fram ända till Veden — än att med sina af striden uttröttade trupper hals öfver hufvud söka sig samma väg tillbaka igen som han kommit; ty först vid Rakkestad — d. v. s. 3 (norska) mil norr om Veden — stodo några bataljoner, af hvilka han kunde vänta hjälp, då bakom Vegesack åter stod inom en (norsk) mils afstånd hufvudstyrkan af svenska arméen. Förra århundradets teoretici gjorde sig ofta löjliga genom sina besynnerliga konstruktioner, däri de så att säga lokaliserade å det strategi-

---

[1] Staffeldts papper i N. R. A.

ska operationsområdet den taktiska verkan, som en underlägsen styrka genom en kringgående rörelse i vissa fall kan åstadkomma på ett slagfält, om den utföres på ett öfverraskande sätt. Formen af själfva rörelsen blef sålunda hos dem hufvudsak, under det att de förbiságo eller åsidosatte fordringarna på fasthet och säkerhet i själfva operationen. Ett exempel på ett sådant slags strategi berättas från 1757 års fälttåg. Prins Karl af Lothringen hade beslutat att anfalla Breslau men vågade icke göra det, ehuru hans armé räknade 90,000 man, därför att han trodde sig i sådant fall blifva kringgången och afskuren från sin reträttväg af den preussiska garnisonen i Schweidnitz, fastän denna icke ens räknade femtondelen af hans styrka. Var det underligt, om Staffeldt, den frejdade krigaren från 1808 och 1809 årens krig, fann en dylik krigföring stridande mot sitt sunda omdöme och allt hvad han läst om krigets teori? Och allra minst kunde det väl vara någon vinst att tala om, ifall han »bragt Allarm til Carl Johans Hovedkvarteer» men därigenom förlorat ett par tre tusen man af norska arméens bästa trupper — den ovillkorliga följden af en dylik operation —, hvilket de norska officerarne i krigsrådet vid Kjölen också ganska riktigt insågo.

»Ett folk, hvars högt uppdrifna förväntningar blifvit... svikna, är sällan benäget att döma med lugn och urskillning. Den första tanken är alltid att finna en syndabock.»[1] Denna syndabock blef nu i Norge efter krigets slut Staffeldt, kanske förnämligast för sin uraktlåtenhet att icke den 4 augusti anfalla vid Kjölen. Man kunde icke fatta, att han, den ryktbare partigängaren, som uträttat så mycket mot svenskarne under 1808—1809 årens krig, varit så overksam, då det gällt landets själfständighet och ära. Visserligen gjorde äfven Arenfeldt sedermera alldeles samma »fel», då han, den 11 augusti, uppträdde mot prins Kristians dumdristiga anfallsorder; men det betänkliga med Staffeldt var, att han var född i svenska Pommern och därför af de hetsigaste kallades svensk, ehuru han tillbragt trettio år i norsk tjänst. Efter att hafva blifvit förföljd af en stor del af sina landsmän »med judiskt svärmeri» vardt han slutligen, efter en ensidigt förd process, dömd af Höieste Ret till döden, hvilket straff han undgick blott genom konungens nåd, som den 3 februari 1817 förmildrade det-

[1] Nils Höjer (efter Mac Carthy): anmälan af Mankells »Fälttåget i Norge år 1814», Sv. hist. Tidskrift 1887, sid. 87.

samma till fem månaders fängelse i 2. graden på Fredriksstens fästning.

I daggryningen den 5 augusti fortsatte Cederström sin rekognoscering till Hafslund. Då han framkom, fann han emellertid, att belägenheten där var sådan, att fienden med lätthet kunde afskära hans reträtt, hvarför han endast nedsände några jägarplutoner att bevaka älfstranden och med återstoden af sin styrka återvände till vägkorset, där vägen tog af åt Sækkeland. Vid $^1/_2$ 10-tiden afdelade han härifrån ett rekognosceringsdetaschement, bestående af en jägarbataljon och några husarer, under öfveradjutanten major Ströms befäl mot sistnämnda ställe, medan återstoden af styrkan fick hvila. Utsända patruller inkommo efter hand och berättade, att fienden stod på andra stranden af Glommen, att de midt emot Sannesund upptäckt tvenne fasta batterier och ett rörligt fältbatteri, som for åter och fram, samt att fiendens vedetter sköto på de svenska vedetterna och patrullerna, så snart dessa visade sig, ibland till och med med kanoner. Äfven större infanteri- och kavalleriafdelningar hade tid efter annan varit synliga på de vägar, som ledde ner till Sannesund. Vid middagstiden rapporterade Ström, att han stött på fienden en half fjärdingsväg söder om Isse bruk, i passet mellan Isse- och Nipen-sjöarna, samt att han uppskattat fiendens styrka till omkring 2 bataljoner. Då han attackerat, hade fienden genast gått tillbaka öfver bron. Han hade sökt rekognoscera dess ställning på motsatta stranden, men de patruller, han sändt fram, hade mottagits med en så liflig eld, äfven från artilleri, att de måst vända om med oförrättadt ärende. Cederström sände genast en bataljon till Ströms understöd, på det att fienden måtte »behörigen kunna observeras», hvarom allt han i vederbörlig ordning rapporterade till Essen.

När denna rapport vid ett-tiden inträffade i Essens högkvarter vid Bakke, var emellertid hela krigsläget förändradt. Osäker om fiendens verkliga styrka på vägen Rakkestad-Kjölen, hade nämligen kronprinsen kontramanderat ordern om 2. och 5. fördelningarnas förflyttning, hvadan de, sedan de redan en stund varit i marsch, fått återvända till sina förra bivacker vid Jelmungen och Torpum. Och när nu Essen mottog Cederströms rapport, tyckes han, besynnerligt nog, fått den föreställningen, att det var på Rakkestad-Sækkelandvägen, som

fienden framryckte med sin hufvudstyrka, hvarför han gaf order till Posse att sända tre bataljoner till Cederströms understöd, på det att denne måtte sättas i tillfälle att ytterligare förstärka sin ställning vid Isse bruk. Med återstoden af 1. brigaden skulle han framrycka till Moum samt besätta vänstra älfstranden ända upp till Sannesund, under det att en bataljon af 2. brigaden skulle observera den östra stranden af Issesjön jämte vägarna till Langsholt och Rokke. Vegesack hade fått befallning, skref han, att anfalla fienden vid Kjölen och Rokke. Cederström borde därför från sin sida söka understödja honom, dock utan att forcera fiendens ställning, förrän äfven 2. fördelningen hunne fram, om hvars understöd han oförtöfvadt ville anhålla hos kronprinsen.[1]

Posse mottog denna order vid tvåtiden, just då han stod i begrepp att afsända rapport om sina åtgöranden under dagens lopp. Så snart Cederström framryckt till Hafslund, hade Lowisin med 1 bataljon infanteri, 1. brigadens jägarbataljon, 18 husarer och 2 kanoner, hvilka, såsom nämndt är, under natten legat vid Jalegårdarna, framryckt till Sannesund, där han växlat några skott med de norska vedetterna på motsatta stranden, hvarefter han satt sig i förbindelse med Cederströms vedetter vid Hafslund och Lagerbrings vid Moum. Med återstoden af 1. brigaden (4 bataljoner) och 4 6-℔diga kanoner hade Posse ryckt fram till Skjeberg samt lägrat sig på ängen nedanför prästgården. Andra brigaden, med undantag af Lagerbrings detaschement, och 8 6-℔ga kanoner samt ingeniörkompanierna lågo kvar vid Guslund, med en flankpostering af 150 man vid Rönild. Som denna ställning i det väsentliga öfverensstämde med den, som Essen befallt honom intaga, anhöll han att få slippa ändra densamma till natten. Skulle passet vid Isse bruk forceras, borde detta lättast kunna ske genom en infanteristyrka, som sändes öster om sjön att anfalla fienden i flanken samtidigt som Cederström anfölle i fronten.

Ordern om de tre bataljonerna, som skulle rycka fram till Cederströms bistånd, vardt icke verkställd; Ström var nämligen redan tillbakakommen, innan de hunnit bryta upp. Sedan hans jägare en längre stund sökt rekognoscera bron vid Isse bruk

---

[1] I sitt bref till kronprinsen omnämnde äfven Essen, att han fått rapport från Gahn, dagtecknad Eisbron den 3 aug., däri denne omtalade, att han förgäfves sökt storma Lier-ställningen samt nödgats anträda återtåget efter tämligen stora förluster.

utan att lyckas, hade han gjort ett anfall med hela sin styrka. Fiendens eld »med granater och fullkulor» hade dock varit så stark, att han icke kunnat tränga öfver ån. Nu hade fienden i sin tur gjort min af att anfalla och hade redan varit öfver ån, då i rätta ögonblicket major Lefrén, i têten för den bataljon (lifgrenadierer), som Cederström framsändt till Ströms hjälp, kommit fram och kastat sig in i stridsvimlet. En stund senare hade fiendens eld utan synbar anledning försvagats, då Lefrén och Ström ansett klokast att draga sig ur spelet, alldenstund deras styrka var alldeles för ringa att forcera ställningen och Ströms uppdrag endast var att rekognoscera. I samma ögonblick kom också order från Cederström, som under tiden framryckt till deras hjälp med Smålands infanteribataljon, att de genast skulle återvända till bivackplatsen. Vid $^1/_2$ 5-tiden på eftermiddagen anträdde de därför reträtten, hvarunder de »protegerades» af Smålands-bataljonen. Förlusten uppgick endast till 4 sårade (1 man af lifgrenadiererna och 3 man af Vestgöta-Dals jägare). Fiendens styrka uppskattades af Ström till omkring 1,000 man; Cederström rapporterade, att folket uppfört sig mycket väl i striden.

Det var nu han, som mottog Essens order att förstärka ställningen vid Isse bruk, d. v. s. den ställning, Ström och Lefrén nyss lämnat. Men att återvända den $^3/_4$ mil långa vägen, då klockan redan var sju på kvällen och mörkret nära, ansåg han oklokt, allra helst trupperna voro mycket uttröttade och ställningen i fråga var sådan, att den medgaf fienden användandet af »alla möjliga jägarchikaner». Han lät därför detaschementet i stället inmarschera i bivacken bakom de öfriga trupperna, hvarom ny rapport afgick till Essen. På samma gång förklarade han sig instämma i Posses åsikt om olämpligheten af att ändra truppernas förläggning för natten samt om det önskvärda i att en infanteristyrka detascherades från Rönild öster om Issesjön för att underlätta forceringen af passet följande morgon. Denna rapport, som afgick kl. 8 e. m., fick Essen förmodligen mottaga under det besök, han på kvällen aflade i Posses kvarter i Skjeberg, då frågan om förändringen i truppernas dislokation synes hafva blifvit afgjord på det sätt, att Posse och Cederström fingo sin vilja fram. Trupperna fingo åtminstone ligga kvar i sina bivacker till följande morgon.

På förnatten insände Posse rapport om 1. fördelningens ställning och den ytterligare kännedom, han vunnit om fienden. Lo-

wisin hade, såsom nämndt, framryckt till Sannesund, Lagerbring hade indragit sina förposter på Fredriksstadsvägen och rekognoscerat älfstranden ända fram till Sannesund, hvarefter han förlagt en jägarbataljon vid Moum. Vid Skjebergs kyrka lågo i bivack 4 kanoner och 4 bataljoner af 1. brigaden, hvilken dessutom utsatt en postering vid ett torp nära Ö. Vik, vid Issesjöns södra ände, för att jämte posteringen vid Rönild bevaka vägarna öster om denna sjö. Genom »någorlunda säkra» underrättelser hade Posse fått veta, att fiendens styrka vid Sækkeland och Isse bruk endast utgjordes af 2 kanoner och 3 starka jägarkompanier af Staffeldts och Bergenhus' jägare under befäl af majoren »Butterskjöld» samt att en lika stor styrka stod vid Degernæs. Det troddes allmänt på norska sidan, att alla norska trupper voro under reträtt till högra stranden af Glommen. Det fasta batteri, som fienden uppfört midt emot Sannesund, uppgafs vara bestyckadt med 12 kanoner, af hvilka dock icke flera än 3 3-℔ga och 1 haubits kunnat upptäckas från svenska sidan.[1]

Såsom nyss nämndes, hade kronprinsen blifvit osäker rörande den styrka, som fienden kunnat sätta i rörelse norr ifrån, samt afsikten med dess koncentrering vid Rakkestad. Tviflet synes hafva uppstått, då öfveradjutanten Wrede, efter att hafva åtföljt Vegesack ett stycke på vägen till Kjölen, före middagen återvände och berättade, att inga fiender ryckte fram från detta håll. Men hvad kunde i så fall meningen vara med den stora truppsamlingen under Staffeldts befäl, 5—6,000 man, som efter säkra kunskapares utsago ägde rum? Kunde Staffeldt måhända hafva för afsikt att tränga fram öfver Sækkeland, i händelse svenska arméen försökte forcera någon af de södra Glommenöfvergångarna? Men i sådan händelse skulle ju hela hans kår kunna instängas mellan Glommen och fjällen väster om Kjölen. Eller var det kanhända fiendens mening att först vid Rakkestad leverera en hufvudträffning? I bäggedera fallen var det af största vikt, att Vegesack finge så stora förstärkningar, att han kunde bemäktiga sig äfven själfva Rakkestadställningen. Kronprinsen sände därför order till honom att fortsätta framryckningen, tills han undandrifvit fienden

[1] Dessa »någorlunda säkra» underrättelser måste emellertid hafva lämnats af ganska väl underrättade personer. Det var nämligen endast några få timmar förut, som prinsen fattat sitt beslut att lämna Rakkestad och draga sig tillbaka bakom Glommen.

därifrån. Han kunde räkna på understöd af Boijes hela fördelning med dess artilleridivision, så att styrkan, hvarmed han skulle operera, blefve omkring 10,000 man. Under tiden, skref kronprinsen, skulle en annan del af arméen forcera öfvergången vid Sannesund, medan hufvudstyrkan fortsatte sin marsch till Fredriksstad.

Sedan denna order afsändts, väntade kronprinsen hela dagen på nya underrättelser om Vegesacks marsch, utan att några hördes af. I stället infann sig, just då han stod i begrepp att begifva sig till Fredriksstad för att aflägga ett besök hos konungen på flottan, den förut omnämnde »ganska betydande» mannen, hvilken nu anförtroddes de propositioner, som kronprinsen beslutat göra i norska högkvarteret.[1]

På aftonen ankom en deputation från Fredrikshald, bestående af kanslirådet Dahl, stadskaptenen Faye och stadsfullmäktigen Jörgensen. De skildrade stadens och invånarnes olyckliga belägenhet. Bombardementet, som å nyo fortsatts föregående natt, hade anställt den största förödelse. Men då de anhållit om vapenstillestånd, hade öfverstelöjtnant Cederström svarat, att han endast tänkte vänta, tills kanonerna blifvit afkylda och manskapet spisat middag, då han skulle börja skjuta igen och hålla på därmed, tills de lofvat svära sin rätte konung trohetsed. De bönföllo därför hos kronprinsen om endast 24 timmars vapenstillestånd och, då detta nekades, om att få vara neutrala. De skulle gärna aflägga eden, blott de voro säkra på att icke därigenom utsättas för bombardement från fästningens sida. Men kronprinsen förklarade kort och godt, att om de icke följande förmiddag kl. 11 aflagt den äskade eden, skulle äfven staden blifva bombarderad, tills den »efterkomme sin skyldighet». Då en af supplikanterna häntydde på möjligheten, att stadens invånare nu, liksom 96 år tidigare, själfva kunde sätta eld på sina bostäder, blef kronprinsen vred och hotade med att borgerskapet i så fall skulle få springa öfver klingan.[2]

---

[1] Tank tog vägen öfver Skibtved. (Butenschöns rapport den 7/8 bland Staffeldts papper i N. R. A.) Resan till Spydeberg, omkring 7 norska mil, kräfde i dessa oroliga tider säkerligen ett helt dygn. Såsom bekant var han också framme först den 7 på förmiddagen efter att samma morgon hafva passerat Skibtved. Prosten Hount var då i hans sällskap. För jämförelsens skull kan nämnas, att Rosen i februari, då det var slädföre och fred i landet, på 19 timmar färdades från Kristiania till Svinesund; med samma hastighet skulle Tank behöft 11 à 12 timmar från Röd till Spydeberg.

[2] Krag, sid. 106. Cederströms rapporter.

Först långt fram på natten fick kronprinsen mottaga en rapport från Vegesack, afsänd kl. 9 e. m. från Erte Vand. På grund af åtskilliga omständigheter hade Vegesack vid afmarschen på morgonen från Tistedalen haft den föreställningen, att Staffeldts avantgarde stod på ett betydligt afstånd från sin hufvudstyrka. Han hade därför sändt en af sina adjutanter i förväg till det detaschement af Skaraborgs regemente, som stod vid Rokke och hvilket under hela tiden icke sett skymten af någon fiende, med order att föra det på en liten gångstig tvärs öfver fjället i ryggen på det fientliga avantgardet. Då han vid sjutiden på morgonen kom fram till Kjölen, hade han emellertid fått höra af Fahnehjelm, att fienden redan tågat sin väg. Öfverstelöjtnant Holmstedt hade därför med 2 bataljoner Vermlands fältjägare framryckt till hans förföljande. Det var nu, som Wrede återvändt till högkvarteret. Men knappt hade Holmstedt satt sig i marsch, förrän han stött på en ny ställning, som fienden intagit. I stället för att, såsom meningen från början varit, invänta Rokkedetaschementets anfall i fiendens flank och rygg hade Holmstedt låtit sina jägare genast gå på, då fienden tvärt gjort helt om och tagit till flykten. Skaraborgarne hade nämligen hunnit fram »genom den vildaste mark utan ringaste väg» och kommit alldeles oförmärkt inpå honom. Några ögonblick till, och han hade varit kringränd. Hela kolonnen hade därefter fortsatt marschen, med Holmstedts två bataljoner såsom förtrupp, utan att vidare påträffa fienden, hvilken »med snabbhet dolde sig», skref Vegesack, »bakom den vid Rakkestad flytande ån». I skymningen gjordes halt vid Erte Vand, där trupperna fingo hvila. Under marschen hade kronprinsens befallning anländt, att Vegesack skulle besätta Rakkestad, och hoppades denne följande dag få rapportera detta såsom ett fullbordadt faktum, så vida icke fienden visade sig alltför stark i alla tre vapenslagen. I alla händelser skulle han dock våga en attack.

---

[1] **Svenska arméens ställning den 5 aug. på kvällen.**

II. armékårens högkvarter: Bakke.

Vegesacks kår . . . . vid Erte Vand.

Boijes 5. brigad med 2 6-ℤga kanoner och $\frac{1 \text{ skv.}}{1}$ . . . . » Kjölen.

($\frac{1 \text{ bat.}}{25}$ tillstötte under natten i bivacken.)

Vid Rakkestad voro den 5 augusti på morgonen samlade $4^{3}/_{4}$ norska bataljoner, $1^{1}/_{2}$ 3-ũga batterier (12 kanoner) och 1 à 2 dragonkompanier. På vägen Bodal—Sækkeland stodo 9 divisioner med 3 amysetter;[1] vid Kjölen $7^{1}/_{4}$ divisioner med ett par amysetter. Inom två dagsmarschers afstånd stodo vid Onstadsund $^{1}/_{4}$ bataljon och vid Trygstad 1 bataljon (Valders'); inom tre dagsmarschers afstånd stodo vid Urskog 1 bataljon (3. Oplandska), vid Höland 1 bataljon (Hals, 2. Akershus' skarpskyttar) och 1 division jägare (Nordenfjelds) samt först på fulla 3 dagsmarschers afstånd, bakom södra delen af Glommen, de närmaste bataljonerna af Arenfeldts brigad. Den 5 på kvällen torde norska hufvudarméens samlade styrka vid Rakkestad hafva räknat 4,200 man, hvarjämte ett detaschement om 1,300 man höll vägen Bodal—Sækkeland besatt och ett annat om 1,100 man vägen Rakkestad—Kjölen.[2] Den 6 på kvällen borde styrkan vid Rakkestad hafva kunnat uppbringas till 5,000 à 5,500 man; med förtrupperna alltså, i ett som allt, till 7,400 à 7,900 man. Nu är frågan: hade en offensivstöt öfver Kjölen med de 5,100 man — Stabells detaschement och hufvudstyrkan —, som genast den 5 på morgonen kunnat framsändas på denna väg, haft någon effekt? För att svara därpå måste vi först betrakta sven-

---

Boijes 6. brigad med 8 kanoner		vid Helde.
Blockadkåren	Peyron $\frac{1\text{ bat.}}{4}$	» Bergs prästgård.
	Strömfelt $\frac{1\text{ bat.}}{4}$, $\frac{200\text{ man}}{26}$	» Ödeberg.
	J. Cederström $\frac{1\text{ bat.}}{24}$	» Sauö.
Cederströms kår		vägk. öster om Hafslund.
2. fördelningen		vid N. Jelmungen.
5. fördelningen		n. v. om Torpum
Pontonierkompaniet och 2. sappörkompaniet		vid Torpum.
1. fördelningen:	hufvudstyrkan	vid Skjeberg. » Guslund.
	Lowisin	» Sannesund.
	Lagerbring	» Moum.
Kavallerireserven		» Torpum.
Reservartilleriet		» Kolläger.
		o. s. v.

[1] Ryes division hade öfver Opsund förenat sig med sin bataljon på Tunöen.

[2] Mankell angifver, sid. 76, norska arméens styrka *den 5 på morgonen* »i midten kring Rakkestad», till minst 9,000 man på 10 bataljoner, och han medtager sålunda äfven Valders' bataljon, som framkom först denna dag på kvällen till *Eidsberg*,

ska truppernas ställning. Den 5 på morgonen skulle prins Kristian på Kjölenvägen först hafva mött Vegesacks 3,400 man,[1] således en något underlägsen motståndare, hvilken dock efter några timmar kunnat vänta hjälp af Boijes ena brigad, hvarigenom styrkan på svenska sidan blifvit något större än på den norska, medan på vägen öfver Sækkeland Cederströms 16- à 1700 man, understödda af delar af 1. fördelningen, bort kunna med lätthet drifva tillbaka Butenschöns 1,300 man. Utsikten till en lycklig offensiv var sålunda icke lofvande, allra helst bakom Vegesack och Boije lågo inom en mils afstånd mellan Helde och N. Jelmungen $23^1/_2$ bataljoner, $8^1/_2$ skvadroner, utom generalstabsvakterna, och 28 kanoner, af hvilka 5 bataljoner och 8 kanoner — Boijes andra brigad — under dagens lopp fingo order att äfven understödja Vegesack, medan en del af 1. fördelningen gjorde front mot Glommen och en annan del af samma fördelning vardt framskjuten till Cederströms understöd. En utveckling af norska hufvudstyrkan söder om Kjölenfjället skulle säkerligen, äfven efter en lyckligt utstånden affär mot Vegesack, under dylika förhållanden varit en så vågsam och farlig operation, att den naturliga följden gärna icke kunnat blifva annan än norska arméens totala undergång. Och förhållandena skulle icke hafva förbättrats, om prins Kristian väntat med offensiven till den 6 på morgonen, snarare tvärt om. Då hade Vegesack stått ända framme vid Rakkestad, Boijes 5. brigad vid Kjölen, hans 6. brigad med 2. artilleridivisionen inom en mil söder därom samt Cederströms detaschement halfvägs till Rakkestad; alltså nära 12,000 man[2] mot omkring 7,000 man, ty ännu hade Valders' bataljon icke varit framkommen. I själfva verket fanns också för prins Kristian endast valet emellan att stå kvar och upptaga strid den 5 augusti i Rakkestadställningen eller att anträda återtåget för att i en starkare ställning afbida ytterligare förstärkningar. Hade Rakkestadställningen varit en god försvarsställning, och hade större förstärkningar kunnat motses inom en icke alltför aflägsen tidrymd, skulle det första alternativet utan tvifvel varit att tillråda, då svenskarne därigenom i sin tur fått pröfva besväret att utveckla sig ur bergen och skaffa fram förstärkningar på de trånga vägarna; men nu fanns det egentligen ingen ställning alls vid Rakkestad, endast ett mindre betydande frontal-

---

[1] Inberäknadt de 2 väntade 6-℔ga kanonerna med 187 mans betäckning.

[2] Kronprinsens bref till konungen den 7 augusti. H. M. konungens privatarkiv.

hinder i den djupt nedskurna ån. Rakkestad var en strategisk punkt, uppkonstruerad af Seyersted, under det han utarbetade sin försvarsplan, men ingen taktisk position, där man kunde göra en påträngande fiende ett allvarsamt motstånd.

Okunnig om fiendens verkliga styrka, hvilken hans underordnade icke ägde någon förmåga att bedöma, synes prins Kristian, ledd endast af sin önskan att gå fienden till mötes med vapen i hand, i förstone haft för afsikt att där utkämpa en afgörande strid. Den 5 på morgonen lät han sålunda trupperna besätta ställningen och öfverlämnade till Seyersted den hemliga fullmakt, enligt hvilken denne, i händelse prinsen stupade eller fölle i fångenskap, bemyndigades att i egenskap af konungens generaladjutant taga högsta befälet öfver arméen. Äfven sedan rapport vid middagstiden inkommit från Butenschön, att fienden trängde starkt på vid Isse bruk, fortfor han att disponera trupperna i samma syfte, i det att bataljonen de Place af Oplandska regementet fick order att rycka till Butenschöns understöd. Men vid samma tid kom nu underrättelsen om Fredriksstads öfvergång. Att denna fästning kunde falla för svenska landt- och sjömaktens förenade ansträngningar, om man icke i tid skulle kunna attackera fiendens flank och därigenom degagera densamma, hade han alltid väntat sig. Men att detta skulle ske så hastigt, innan han ens fått tid att börja sina operationer, var en fullständig öfverraskning. Ingen makt tycktes längre kunna bjuda svenskarne spetsen. Han började på allvar tvifla på att de skulle gå fram med sin hufvudstyrka mot hans ställning, sedan de nu kommit i besittning af en af Glommens öfvergångar. Skulle det icke snarare kunna tänkas, att de med en del af sin styrka, understödd af den stora flottan, skulle tränga fram mellan älfven och Kristianiafjorden samt undankasta Arenfeldts svaga brigad? Men i sådant fall kunde ju han själf med hela hufvudarméen blifva afskuren på vänstra Glommenstranden. »Den fördömda fästningen, som gaf sig så tidigt», skref han denna dag till Haxthausen; »om man blott nu kunde bringa fienden till strid på vänstra sidan af Glommen.» Ställningen var så osäker, tillade han, att han icke kunde på morgonen säga, hvar högkvarteret skulle vara på kvällen.[1]

---

[1] Birkeland, Bidrag til Norges nyere Historie. Bref från Kristian Fredrik till Haxthausen den 5 augusti.

Förmodligen är det minnet af denna oro att blifva afskuren från Kristiania genom fiendens framryckande på *högra* älfstranden, som föresväfvat hans adjutant, löjtnant Schwartz, då denne, bland andra mer eller mindre otillförlitliga

På eftermiddagen satte sig prinsen till häst och red omkring i trakten, inspekterande trupperna. Staffeldt och Hegermann påvisade därvid ställningens svaga punkter, bland annat att den kunde kringgås på båda flankerna. Denna kritik var naturligtvis icke ägnad att stärka prinsens mod. En koncentrering vid Rakkestad var ju också numera mindre motiverad, sedan dess förnämsta uppgift, befrielsen af Fredriksstad, icke längre kunde komma i fråga. Då därför Kaltenborn infann sig och berättade, att Butenschön var hårdt ansatt i Issepasset, och strax därefter Stabell, som rapporterade, att han anfallits af en öfverlägsen styrka och därför varit nödsakad, för att icke blifva alldeles öfverflyglad i sin högra flank, att gå tillbaka från Kjölen till Degernæs, beslöt prinsen att genast anträda återtåget öfver Glommen med hela arméen, undantagandes Stabells trupper, som skulle stanna kvar som ett arrièregarde. Seyersted förklarade efteråt inför öfverkrigskommissionen, att han på stället gjort underdånig föreställning emot detta beslut och sagt, att det var »den sletteste muelige Bevægelse, hvilken kunde foretages». Ville man icke slåss där man nu stod, skulle han tillagt, visste han ej hvad hädanefter skulle kunna uträttas. Äfvenledes skulle han hafva sökt förmå prinsen att samtycka till att trupperna finge stå kvar åtminstone till följande morgon, i det hopp att de under tiden skulle anfallas och blifva tvungna att upptaga striden. Det kan ju vara möjligt, att så varit fallet, ehuru Seyersted i ett af sina andra svaromål till öfverkrigskommissionen erkände, att det skulle hafva varit en stor dårskap att mäta sig med fienden i en bataille rangée, om man icke haft en tillräckligt respektabel styrka till sitt förfogande, »thi naar man ikke ved en saadan Leilighed kan være Fienden nogenledes lig i Styrke, saa maa den svagere tilsidst ligge under, og da bliver en saa anseelig Deel af hans Kraft paa en Gang tilintetgjort, at det hele Land sikkert staaer Fienden aabent uden Forsvar». Då Seyersted utan tvifvel kände, att stora fientliga truppmassor inryckt så väl öfver Tistedalen som Svinesund, eftersom både Staffeldt och Spörck visste det,[1] är uppgiften om hans råd till prins Kristian troligtvis också endast nedskrifven i

---

uppgifter, berättar, att »Staffeldt, som har avantgardet, rapporterar, att fienden blott demonstrerar på denna sida Glommen men vill forcera Kjölbergs bro och vara i Kristiania, innan norska arméen kan hinna tillbaka och betäcka hufvudstaden. Kungen tror honom och befaller en allmän reträtt öfver Glommen.»

[1] I krigsrådet den 4 augusti vid Kjölen upplystes det, att de svenskar, som Staffeldt skulle bekämpa, kunde beräknas till en styrka af 12- till 13,000 man.

tanke på att han därigenom skulle kunna undgå de anklagades bänk. Hans förhållande till Langenæsaffären, som i det följande skall omtalas, styrker denna förmodan nästan till visshet.

Vare emellertid härmed hur som helst. Prinsen lät faktiskt icke öfvertala sig. Han var bestämd, då han icke kände sig nog stark, att i öfverensstämmelse med Seyersteds plan gå tillbaka bakom Glommen. Muntliga order härom utdelades därför vid åttatiden på kvällen. Trupperna skulle afmarschera echelonvis till Grönsund och Onstadsund, och endast Stabells kår, — småningom förstärkt med en del reserver, som afdelats till Krebs' understöd, men som numera efter Lieraffären syntes obehöfliga i Kongsvingerstrakten, — stanna på vänstra Glommenstranden, med order att till en början försvara Rakkestadställningen. På samma gång sändes Kaltenborn tillbaka med befallning till Butenschön att i största tysthet under natten draga sig tillbaka till Bodal, där man beräknade att han skulle inträffa följande dag vid middagstiden.[1]

Prins Kristian har fått uppbära mycket klander för detta återtåg. Bland andra hemliga orsaker, som skulle hafva förmått honom därtill, har man framhållit hans »motvilja mot blodsutgjutelse i allmänhet», »fruktan för den personliga faran, hvilken han dock såsom konung ingalunda behöft trotsa», samt »känslan af det oerhörda ansvaret, särdeles i händelse af nederlag, som hos svaga själar i det afgörande ögonblicket är så vanlig och hvilken hos honom måste ökas vid tanken på hans egen oförmåga till ledningen, hvarom den ringa styrka, han genom sin splittring af trupperna lyckats samla på slagfältet, bar ett öfvertygande vittnesbörd».[2] Detta är dock att drifva saken för långt. Utan tvifvel var arméens splittrade ställning i och för sig en alldeles tillräckligt giltig grund för det fattade beslutet. Och denna splittring var icke prinsens fel allena. Den föreskrefs ju, såsom förut är framhållet, i själfva fälttågsplanen; den öfverensstämde med hela det gammalmilitäriska åskådningssättet, med förpostkordonger, bakhåll, reträttafskäringar och dylikt, enligt hvilket man genom uppställningens form trodde sig kunna ersätta bristen på fasthet och sammanhang i själfva operationen, fastän erfarenheten lärde, då som

[1] Morgenstjerne I, 155, 190, 261, 290, 335, 370. I kungörelsen om arméens reträtt från Rakkestad nämnes Fredriksstads hastiga öfvergång som enda skälet därtill, hvilket det nog också var, trots Seyersteds tal om »skjulte Aarsager».

[2] Mankell, sid. 78.

nu, att genom manövrer och strategiska uppställningar allena aldrig kan vinnas någon verklig framgång i krig.[1]

Med den norska arméens återtåg från Rakkestad strandade dess stort anlagda offensivrörelse. Dess kraft var också därmed för hela fälttåget bruten. Dettas utgång var nu gifven, om den än kunde mer eller mindre fördröjas och kosta större eller mindre offer. Misströstan och nedslagenhet fingo alltmera insteg bland de norska trupperna. I skymningen, när uppbrottet skedde, uppkom också samma oreda som efter ett förloradt slag.

På kvällen återvände Stabell till Degernæs, där han hämtade sina trupper, hvarefter han under natten återtågade till Rakkestad. Då han kom dit, var prinsen borta. Han hade rest i mörkningen till Eidsberg, där han låg öfver natten, med afsikt att fortsätta färden till Spydeberg, dit högkvarteret följande morgon skulle förläggas.[2]

Eröfringen af Krageröen och Fredriksstad.

(Operationer till sjös den 31 juli—5 augusti.)

Innan beskrifningen af operationerna till lands fortsättes, torde det vara lämpligt att redogöra för flottans verksamhet efter dess uppsegling i Fredriksstads skärgård.

Kronprinsens order af den 28 juli om norska Hvalöflottiljens förföljande hade icke kunnat sättas i verket, dels till följd af den ständigt rådande motvinden, dels på grund af nödvändigheten för skärgårdsflottan att dessförinnan proviantera. Emellertid fick Puke den 31 juli en ny order, däri han befalldes att, på samma gång han afsände amiral Cederströms eskader i ofvan

---

[1] Mankell anser, sid. 76, att intet bort hindra prins Kristian att till Rakkestad draga ytterligare 4,000 man från Arenfeldt och 6 à 7,000 man från Krebs för att därefter med närmare 20,000 man (!) angripa svenskarne, hvilket anfall skolat förorsaka mycken skada och »gjort ett kraftigt intryck på Karl Johan». Men innan detta anfall kunnat sättas i verket, hade ju Vegesack, Boije och Cederström och delar af Posses fördelning varit framme och striden länge sedan utkämpad; ty till Krebs var det flera dagsmarscher och till Arenfeldt tre dagsmarscher och däröfver. Fråga är för öfrigt, huruvida någondera af dessa kunnat, utan att helt och hållet blotta sina ställningar, lämna så stora hjälpsändningar, åtminstone icke den sistnämnde, hvilkens trupper Mankell själf på en föregående sida (sid. 75) uppgifver hafva bestått af »3 bataljoner o. s. v. utom garnisonen i Kongsvinger (2 svaga bataljoner)», och hvilka 5 bataljoners sammanlagda styrka jämte specialvapen vid krigets början han (sid. 36) anslår till *3,500 man*. Samma dag (den 5 augusti) kämpade för öfrigt Krebs en förtviflans strid med Gahn vid Midskog.

[2] F. W. Stabell, Bemærkninger; Skrifvelser till Staffeldt i N. R. A.

nämnda ärende till västkusten af Kristianiafjorden, anordna kraftiga demonstrationer mot Torsnæs- och Skjebergskilarna för att allarmera och uttrötta fiendens trupper och därigenom underlätta arméens marsch öfver Svinesund, samt för detta ändamål låta 1,000 man af Mörners folk gå ombord på skärgårdsflottan. Därjämte borde han hvarje natt låta tvenne kanonslupar bombardera Krageröen för att inbilla fienden, att han förberedde en större landstigning därstädes. Innan några åtgärder med anledning af denna befallning hunno vidtagas, kom den 1 augusti på morgonen från kronprinsen en tredje order, däri han befalldes att handla med skyndsamhet, på det att de anbefallda expeditionerna mot Torsnæs- och Skjebergskilarna kunde afgå senast i daggryningen den 2 augusti, då de genom sina demonstrationer skulle kunna betydligt underlätta Essens framryckande öfver Tistedalen. Puke borde därjämte vidtaga anstalter för en embarkering på flottan af 10,000 man, då kronprinsen kanske kunde komma att besluta sig för att besätta Krageröen med denna styrka för att skydda sina förbindelser med hemlandet.

Några timmar efter den sista orderns mottagande inträffade generaladjutanten för yttre ärendena i högkvarteret, generalmajor Björnstjerna, på chefsskeppet, medförande muntlig order från kronprinsen till Puke, att Mörners kår genast skulle gå öfver från Kirkeöen till de nordvästliga Hvalöarna för att vara närmare till hands vid en landstigning på Krageröen. Björnstjerna begaf sig därefter ut på en rekognoscering af denna ö, åtföljd af Klint, Wirsén och en norsk sjökapten vid namn Paulsen, hvilken var hemma på Kjögö och tjänstgjorde såsom konstituerad löjtnant på svenska flottan. Klint, som nu lyckats skaffa sig en bättre karta öfver Fredriksstads inlopp, hade efter ett sorgfälligt studium af densamma blifvit ännu mera öfvertygad om riktigheten i sin åsikt, att fästningen både kunde och borde tagas så fort som möjligt, samt sökte därför på allt sätt förmå Björnstjerna att inverka på kronprinsen därhän, att arméen finge order att framrycka mot fästningen samtidigt med att flottan gjorde sitt anfall från sjösidan. Björnstjerna tyckes emellertid ingenting hafva lofvat; ty så snart han afseglat, började Klint att med ännu större ifver öfvertala Puke att på egen hand göra försöket. Fästningen, sade han med öfvertygelsens hela värme, kunde icke hålla sig en enda vecka. Återvändande Hvalöboar hade nämligen berättat om den ytterliga förskräckelse, som be-

mäktigat sig stadens invånare vid åsynen af de svenska krigsskeppen, på hvilka de trodde att minst 15,000 man voro ombord. Kommendanten hade genast, sade de, skyndat sig att undanföra vapen och ammunition; äfven många af stadsboarne hade fört sina redbarheter uppåt landet och flytt från hus och hem. I hamnen lågo för tillfället ett tjugutal handelsskepp med rika laddningar. Stora förråd af plank och bräder till flera millioners värde funnos upplagda på norra stranden af Krageröen. Liksom fartygen kunde dessa lätt råka i brand vid ett bombardement af fästningen, då i och med detsamma stadens ruin vore gifven. Men denna gång ville Puke icke alls lyssna till hans förslag. Mörner hade redan fått befallning, svarade han, att demonstrera mot Torsnæs- och Skjebergskilarna, och det förargade honom, att väderleken skulle lägga hinder i vägen för Cederströms affärd, så att han ej finge se, hur de stora skeppen eskorterade den öfvermodiga skärgårdsflottan till västlandet. Nu förlorade Klint tålamodet. Puke skulle just taga afsked af Cederström, Wirsén och några andra af det högre befälet för att resa in till Strömstad och uppvakta konungen, då Klint, efter ett häftigt replikskifte, afsade sig all tjänst såsom flaggkapten. Han ville icke hafva någon »vidare befattning än lydnaden», så vida icke Puke hos kronprinsen gjorde underdånig framställning om nödvändigheten af att sammanhålla flottorna till ett omfattande anfall af Fredriksstad. Puke blef, som naturligt var, »högst missnöjd», och Klint måste aflägsna sig utan besked.

Emellertid for Puke in till Strömstad för att möta konungen, hvilken genom inga öfvertalningar kunnat förmås att afstå från sitt beslut att ännu en gång föra befälet öfver flottan.[1] Stark blåst hindrade emellertid embarkeringen, hvarför Puke återvände ensam tidigt om morgonen den 2., medförande då till Klints stora förvåning en ny order från kronprinsen »af högst fägnesamt innehåll». Kronprinsen återkallade nämligen därmed alla de förut gifna order, som för motvinds skull ej kunnat verkställas, äfvensom demonstrationerna mot Torsnæs- och Skjebergskilarna, hvilka numera voro af underordnad betydelse, ja,

---

[1] Kronprinsen synes icke hafva önskat, att den gamle konungen skulle utsätta sig för några äfventyr. »Le Roi persiste toujours», skref han den 28 till Ch. Mörner, »dans l'idée de s'embarquer et de se mettre lui-même à la tête de ses armes navales. Cependant comme il n'est plus question que d'affaires partielles, il faut espérer que les instances de toutes les personnes qui entourent Sa Majesté, parviendront à La dissuader.»

öfverflödiga, sedan Essen besatt Tistedalen och Posse redan hade sina förposter på norra sidan om Svinesund, emedan ändamålet med densamma, skref han, endast varit att underlätta besittningstagandet af ställningen vid Torpum. Kronprinsen förklarade till och med, att han var förtjust öfver den långvariga motvinden, som hindrat Cederström att hissa segel, då Puke nu kunde få hela flottan samlad. Som underrättelser från den fientliga sidan stämde öfverens däri, att fienden koncentrerade sin hufvudstyrka bakom Glommen och hade för afsikt att bestrida svenskarne öfvergången af denna älf, hvarför Krageröens besittningstagande vore af största betydelse, emedan fiendens operationsfront därigenom blefve kringgången och Fredriksstads eröfring gifven, borde Puke med alla krafter anfalla denna ö. Han borde samla Mörners landtrupper, inberäknadt de 1,000 man, som under öfverste Hays befäl voro bestämda för demonstrationen i de båda kilarna, samt förena med dem 12- till 1500 af fartygens besättningar, så att landstigningskårens totalstyrka blefve 4—5,000 man.[1] Väl en gång herre öfver Krageröen, slutade kronprinsen sin märkliga order,[2] borde man draga fördel af den oordning, som tvifvelsutan skulle uppkomma i Fredriksstad af Krageröens fall, och genast låta bombardera denna fästning samt uppfordra kommendanten att dagtinga, allt under det att landtrupperna intoge befästa ställningar på Krageröen för att skydda sig mot öfverrumpling.

Med anledning af denna order utfärdades på förmiddagen den 2 augusti närmare dispositioner angående utförandet af attacken, som utsattes att äga rum följande morgon i daggryningen. Puke lämnade därefter chefsfregatten för att hissa sitt befälstecken på linieskeppet Gustaf den store, där han kl. 6 eftermiddagen mottog konungen, som afhämtats i Strömstad af öfversten af Trolle. Rörd till tårar öfver de lifliga hurraropen, utbrast den gamle konungen, i det han föll Puke om halsen: »Att jag får vara ibland eder, mina gamla kamrater!» Han lät därefter föreställa för sig officerarne, då han om igen uttryckte den glädje han erfor öfver att en gång till i sitt lif få trampa

[1] Kronprinsen räknar ej befäl och spel. Mörners kår räknade ensamt »i ledet» utom kavalleri och artilleri 3,000 man.

[2] Af denna order, som blifvit uppsatt den 1 augusti i stora högkvarteret, framgår, att kronprinsen hela tiden haft ett och samma mål i sikte, eller Fredriksstads och Krageröens intagande och förvandlande till en operationsbas, hvarifrån operationerna sedermera kunde fortsättas norr ut mot Kristiania, fastän han icke hade fullt så brådtom som den, såsom det tyckes, något nervöse Klint.

däcket af ett svenskt linieskepp. Efter uppvaktningens slut gjorde han en rond kring hela fartyget, »såg med kikaren på Fredriksstad» samt öfvervar slutligen manskapets korum.

I första dagningen den 3 augusti sattes den stora landstigningsoperationen i verket. På västra sidan om ön framgick landstigningstruppernas transportflotta, föregådd af 27 kanonbåtar under öfverste af Wirséns befäl. Sedan stranden med några skråskott rensats från fiender, landsteg Mörner vid 1/2 6-tiden med 1,500 man af sin brigad, med hvilka han uppmarscherade i linie med front mot norr, medan 500 man af kanonslupparnas besättning, hvilka organiserats på tvenne bataljoner, samt 300 båtsmän fingo order att utgöra reserv. Under tiden landstego 1,100 af flottans volontärer och båtsmän under befäl af öfverstelöjtnant Nordenskjöld på öns södra udde, hvarjämte öfverstelöjtnant Bruncrona med 24 kanonslupar, 2 mörsarefartyg och en del af transportflottan med återstoden af Mörners brigad (förstärkt af 480 man af slupbesättningarna och 200 båtsmän) under öfverste Haijs befäl rodde fram utmed öns östra strand.

Nordenskjöld framryckte med rask marsch uppför den branta stranden. De försvarande, 1,100 man under befäl af öfverstelöjtnant Hjerman vid Söndenfjeldska regementet, som spridt sitt folk i en lång jägarkedja tvärs öfver hela ön, försökte ingenstädes hålla stånd. Sedan de lyckats antända den optiska telegrafstationen, skyndade de i stället af alla krafter att uppnå norra stranden af ön, där de hade sina båtar och färjor, med hvilka de flydde öfver till Fredriksstads förstad. Nordenskjöld sökte fåfängt upphinna dem. Vid tiotiden passerade han Enhus by, och kl. 11 f. m. närmade han sig den norra stranden, där han lyckades taga sex fångar samt fick sända några salvor efter de flyende, hvilka dock snart hunno utom skotthåll. Nästan i samma ögonblick anlände öfverste Skjöldebrand med Mörners avantgarde, som också fick lossa några skott på de sista pråmarna. Först vid tvåtiden framkom Mörner själf[1] med hufvudstyrkan, efter en svår marsch i en okänd terräng, som var uppfylld af »knappast tillgängliga berg, genomskurna af djupa bäckar eller mindre älfvar, där manskapet, man efter man, måste på spänger passera». Han var storligen förundrad öfver att fienden »utan minsta begagnande af dessa mångfaldiga fördelar, hvarigenom hans (Mörners) framträngande kunnat ansenligt för-

[1] I en annan af sina rapporter säger han tretiden.

svåras, så hals öfver hufvud skyndade undan», endast lossande ett och annat skott efter sig. Hela förlusten på svenska sidan utgjorde endast 4 man sårade, 2 vid Mörners och 2 vid Nordenskjölds kår.[1]

Sent omsider inträffade äfven öfverste Haij med sin afdelning. Hindrad af stark motström hade han först vid niotiden kunnat stiga i land. Den styrka, som nu var samlad på norra stranden af Krageröen, utgjorde alltså omkring 6,000 man.

Genast vid sin framkomst till sundet hade Mörner låtit sin förste adjutant, major Adelborg, afgå såsom parlamentär till kommendanten i Fredriksstad med ett bref från Puke så lydande:

»Till Kommendanten i Fredriksstad!

För att afböja de olyckor och den blodspillan, som nu hotar Fredriksstad, uppmanar jag eder, Herr Kommendant, med de under edert befäl stående trupper att öfverlämna bemälta fästning till eder rätte herre och konung, Hans Maj:t konungen af Sverige och Norge, konung Karl XIII. Ni ser den sjömakt, som under mitt befäl ingått uti edra hamnar; och snart skall en ännu talrikare armé från landsidan äfven öppna edra portar samt göra alla edra bemödanden af motstånd fåfänga. Ni äger att välja emellan er konungs nåd, som ännu är öppen och färdig att belöna er, — eller det sårande ödet att falla såsom rebell. Ert bestämda svar förväntar jag senast ½ timme efter emottagandet af detta bref.

Kongl. Maj:ts skepp Gustaf den store vid Fredriksstad den 3 augusti 1814.

Puke
generalamiral.

G. af Klint
flaggkapten.»[2]

Svaret blef »negativt», hvarför Mörner gaf order till kanonsluparna att avancera och med största möjliga eftertryck bombardera fästningen. Major Klercker satte sig i rörelse mot stora inloppet med 6 af de mera lättrodda kanonsluparna. Strömmen låg dock så starkt emot, att han endast kunde avancera mycket långsamt. Däremot lyckades det för kapten Ögnelodh att med sin däckade kanonslup segla upp inom skotthåll från Kongstens fäste och en längre stund underhålla elden med detsamma, tills

[1] På alla ställen af ön där han varit, skref Mörner i sin rapport, hade allmogen förklarat sig vara »i högsta grad nöjd, att deras lidande nu snart vore slut och att de voro svenska».

[2] Konceptet var uppsatt af Klint.

han slutligen kom i drift och måste vända. Ändtligen kom också Klercker så långt fram, att han kunde öppna eld, hvarmed han höll ut så länge, att Mörner skref, att han »ej nog kan det berömma». I skymningen upphörde skottväxlingen, i hvilken fästningen hela tiden deltagit med en jämnt afgifven eld, som dock icke åstadkommit större skada, än att en man blifvit dödsskjuten.

Under tiden hade Mörner låtit landtrupperna uppmarschera i kolonn bataljonsvis midt emot förstaden och besätta stranden med fältvakter. Fästningen riktade därför ett och annat skott äfven åt detta håll. Lyckligtvis låg dock bivacken så väl skyddad af framförvarande klippor, att kulorna gjorde föga verkan: endast tvenne man sårades. Vid femtiden fick Mörner rapport från major Simmingsköld, att fästet Hut gifvit sig. Efter $1^1/_2$ timmes bombardement från 5 kanonslupar hade besättningen satt upp parlamentärflagg. Man hade funnit där ute åtta stycken 8-℔ga kanoner och åtskilliga persedlar. Från fästet svajade nu den svenska flaggan. Samtidigt hade löjtnant Ullner, som med en afdelning af Hallands beväring gått fram utmed västra stranden af Krageröen, bemäktigat sig ett här liggande mindre batteri, bestyckadt med 2 24-℔ga pjeser. Förlusten i dessa småstrider inskränkte sig till 4 man sårade.

På eftermiddagen afgingo order till kapten Gegerfelt att framföra sitt 8-℔ga haubitsbatteri. Svårigheter vid landstigningen orsakade emellertid ett längre dröjsmål, så att han först sent på kvällen kunde debarkera vid Langökilen, hvarifrån han omedelbart anträdde marschen mot norra delen af ön. Ett annat 8-℔gt batteri landsattes från linieskeppet Gustaf den store. Det beslöts, att bombardementet å nyo skulle taga sin början, så fort det blefve dager, samtidigt från sjö- och landsidan.

Det var icke gärna möjligt, att Fredriksstad med sina gammalmodiga och delvis förfallna fästningsverk skulle kunna uthärda i striden mot en så öfvermäktig fiende. Det lilla, enstaka ute på slätten sydost om hufvudfästningen varande fästet Kongsten låg så långt från stranden, att dess eld icke kunde göra någon verkan mot fartygen och än mindre mot Krageröbatterierna. Icke heller det på Rolfsöen liggande utanverket Cicignon kunde med någon större verkan deltaga i beskjutningen af de svenska batterierna på Krageröen. Endast från tornet och den omgifvande vallen på holmen Isegran kunde bestyckningen gjorts

tillräckligt kraftig i förhållande till de långa afstånden, men här hade de bästa kanonerna blifvit undanförda för att tjäna till bestyckning af de befästa depôter, man hade för afsikt att upprätta i det inre af landet, då man litat på att alltid hafva Krageröen i sitt våld. Därmed hade äfven Isegrans roll blifvit betydelselös. Härtill kom nu, att terrängen på Krageröen var af den beskaffenhet, att den öfverallt medgaf säkra betäckningar för de anfallande, medan åter besättningen, i synnerhet på hufvudvallens ryggsida, var alldeles blottad för elden därifrån.

Det skulle icke dröja länge, sedan elden vid fyratiden på morgonen tagit sin början, förrän dessa ogynnsamma förhållanden med hänsyn till försvaret skulle göra sig gällande. Gegerfelt kom först i ordning med sitt batteri. Med »särdeles contenance», skref Mörner, verkställde han sin uppmarsch och »logerade sig» med batteriet under häftig kartescheld från fästningen samt började bestryka den med »märkbar effekt». Några gånger syntes staden råka i brand. Under tiden arbetade sig kanonsluparna upp mot den starka strömmen, tills de kommo inom skotthåll för fästningen, och öppnade eld. Major Qvist började icke skjuta från sina sex kanonslupar, förrän han var på kärnskottsdistans. Och då han tyckte sig hafva skjutit tillräckligt, var han nog djärf att sätta i land en del af sitt folk i förstaden Vaterland, strax under fästningsvallen, samt hissa den svenska flaggan. Fästningens eld, som i början varit ganska liflig, aftog nu efter hand, så väl från Kongsten som från hufvudfästningen, och upphörde slutligen alldeles vid sextiden. Strax därpå syntes den hvita flaggan på vallen.

En stund därefter infann sig en parlamentär hos Mörner med följande skrifvelse från kommendanten:

»Da undertegnede, forudseende den Skjæbne, som ved en længere Modstand sandsynligvis vilde overgaae Byen og dens Indvaanere, anseer samme for tildels at være unyttig, er han sat i den haarde Nödvændighed at indlade sig paa Underhandlinger om Fæstningens Overgivelse og anmoder han til den Ende Herr Amiralen om behagentligen at insende her til Fæstningen Commissairer, som med de af Commandantskabet udnævnte Mænd kunne træffe Overenskomst om Fæstningens Overgivelse. Imidlertid Underhandlingerne vedvare, foreslaaes at Canonaden fra begge Sider maatte indstilles. Fredriksstad den 4:de Aug. 1814, kl. 6 om Morgenen.

Hals.»

Sedan Mörner utsändt skrifvelsen till chefsskeppet, utnämnde han på eget bevåg två kommissarier, öfverste Skjöldebrand och öfverstelöjtnant Nordenskjöld, som genast gåfvo sig öfver sundet till fästningen för att bestämma kapitulationsvillkoren. Dessa uppsattes i fyra punkter, af hvilka den enda af vikt innehöll, att kommendanten skulle öfverlämna fästningen med garnison och förråd kl. 7 samma afton. Skjöldebrand och Nordenskjöld begåfvo sig därefter på återväg för att få kapitulationsakten ratificerad. Men nu mötte de Klint, försedd med konungens fullmakt att jämte Skjöldebrand afsluta kapitulationen. När kommendantens skrifvelse, däri han anhöll om kommissarier för att afsluta kapitulationen, inträffade på chefsskeppet, hade konungen befunnit sig uppe på hytten, omgifven af sin uppvaktning samt en stor del af skeppsbefälet. Här hade brefvets innehåll genast blifvit högt förkunnadt, då generallöjtnanten grefve Hampus Mörner trädt fram till honom med de orden, »att ingen syntes honom mera berättigad att afsluta denna akt än den, som genom sina lyckliga dispositioner beredt fästningens fall, eller öfverste Klint». Då äfven konungen funnit detta vara i sin ordning, hade Puke fått befallning att affärda Klint med ett svar till Hals, däri såsom kommissarier skulle uppgifvas Klint och öfverste Skjöldebrand, med oinskränkt fullmakt för dem att afsluta kapitulationen. Alla tre återvände därför nu till kommendantens bostad, där Klint i Hals' närvaro bekräftade villkoren, sådana de af Skjöldebrand och Nordenskjöld blifvit antagna,[1] hvarefter de foro tillbaka till Krageröen, där Klint averterade Mörner, att ett antal kanonslupar på eftermiddagen skulle utläggas till en bro öfver sundet.

Vid sjutiden på aftonen var detta broarbete fullbordadt, och en timme därefter öfvergingo två bataljoner af Mörners kår till norra stranden och besatte staden och fästningsverken. Norska garnisonen hade då rymt sin kos. Under kommendantens frånvaro på fästet Kongsten hade den nämligen tvärt emot öfverenskommelsen i 1. punkten af kapitulationsakten lämnat fästningen och dref nu i stora flockar uppåt landet. Kvarvarande voro blott 1 officer, 18 underofficerare och »omkring 188 man».[2] Kun-

[1] Originalet till kapitulationsakten om fästningen Fredriksstads öfverlämnande »till H. M:t konungens af Sverige och Norge trupper» förvaras uti högkvarterets »hemliga portfölj» i K. K. A. Mejdells påstående i Norskt Maanedsskrift, att fästningen kapitulerade på aftonen, är oriktigt.

[2] 7 fångar hade tagits under striden. Många af den norska tygstats- och sjukhuspersonalen gingo sedermera öfver i svensk tjänst.

skapare och patruller utsändes genast dels på vägen åt Kristiania, där intet fientligt på en $^1/_4$-dels mil kunde upptäckas, dels åt Svinesund, där patrullerna snart kommo i förbindelse med Lagerbrings detaschement vid Moum.

Följande morgon, den 5 augusti, nedlades inför konungen på däcket af chefsskeppet fästningens nycklar och flagga, vid hvilket tillfälle rapport äfven lämnades om det gjorda krigsbytet, som befunnits vara ganska ansenligt. Förutom 12 större och 29 mindre mörsare samt 12 metall- och 89 järnkanoner af olika kalibrar[1] utgjordes det af 203 centner krut, 251,609 kanonkulor, bomber och brandkulor, 100 tunnor spannmål, 93 trossfordon o. s. v. Hela striden om Krageröen och Fredriksstad hade kostat svenskarne, flottan inbegripen, endast 19 man, däraf 7 döda.

Fredriksstads öfvergång hade sin största betydelse i strategiskt hänseende, då den norska försvarslinien bakom Glommen därigenom förlorade sitt ena flankstöd och svenska arméen vann för sina vidare operationer en förträfflig bas, där förråd af alla slag, tack vare de lättare sjötransporterna, kunde uppläggas. Denna fördel var af så mycket större betydelse, som bristen vid arméen på trosshästar med hvarje dag blef alltmera kännbar. Då 1. fördelningen den 2 augusti gått öfver Svinesund, hade den sålunda af denna orsak icke kunnat medtaga mera proviant, än som manskapet självt kunnat bära, till följd hvaraf den också under ett par dagar kommit att alldeles sakna bröd. Efter fästningens fall uppkommo nu arméens transportfartyg, lastade med en del från Tyskland hemförda proviantartiklar, till dess bryggor, och tack vare denna tillförsel och det, som fanns uti fästningens egna förråd och bagerier, kunde hela I. armékåren förses med allt hvad den behöfde af krigsförnödenheter.

Men äfven i moraliskt afseende spelade fästningen Fredriksstads öfvergång en icke obetydlig roll, då så väl stadens invånare som den bortdragande besättningen därigenom fått en liflig föreställning om Sveriges betydliga öfverlägsenhet. »Sprengte Tropper af Fredriksstads opløste Garnison», skrifver Adler i sina Optegnelser, »saaes paa Landeveien til Christiania og skadede Stemningen ved at fortælle om de Svenskes gode Forhold.» Fredriksstads öfvergång bidrog också att alstra missmod och nedslagenhet

[1] Mankell sid. 70 hopräknar antalet till 112.

inom norska arméen i betydligt högre grad än självfva återtåget från Rakkestad, hvars betydelse menige man icke så lätt kunde fatta. Och ännu större betydelse fick kapitulationen, när det spordes, att alla fångar och desertörer frigåfvos och försågos med afskedspass i svenske konungens namn — ett mycket fintligt drag af kronprinsen, då det väckte den föreställningen inom norska arméen, att det icke var så farligt eller fruktansvärdt att råka i svenskarnes våld, och vande allmänheten vid att erkänna den svenske konungens myndighet i landet. I detta hänseende vardt Fredriksstads fall af långt farligare betydelse för norrmännen än förlusten af självfva fästningen. Det kan icke heller vara tu tal om att det icke skulle hafva varit mycket bättre, om kommendanten, såsom prins Kristian tänkte sig saken, medan tid var, förnaglat kanonerna samt förenat besättningen med Arenfeldts brigad och lämnat fästningen åt sitt öde.[1]

Puke hade återvunnit kronprinsens fulla bevågenhet. »Den utmärkta del, ni tagit i denna lyckliga tilldragelse», skref han till honom, »genom edra dispositioner, och den ifver, ni ådagalagt vid deras sättande i verket, gifva eder nya anspråk på min välvilja. Och om min benägenhet för eder ytterligare skulle kunna ökas, kan det blott ske genom det nit, hvarmed ni — jag är viss därpå —, skall fortfara att tjäna konungen och fosterlandet.» Om han icke hindrats genom underrättelsen om Staffeldts marsch från Kjölen, skulle han genast samma dag hafva begifvit sig till Fredriksstad. Några dagar senare blef Puke utnämnd till excellens och snart därefter till grefve. Gustaf af Klint, som onekligen hade en stor förtjänst i framgången, om än icke så stor, som han själf gör den i sina anteckningar,[2] blef generalmajor, och Västgöta-Dals regemente, hvars båda bataljoner visat sig mycket raska och ståndaktiga, erhöllo

[1] Saga I, noten sid. 250. I Sverige vardt man emellertid mera förvånad än belåten, då man fick höra, att kronprinsen frigaf alla helbrägda krigsfångar. När han fick höra klandret, skref han till Engeström, att man icke skulle tro där hemma, att han gjort det utan att vara förvissad »que les femmes désiraient vivement le retour de leurs mariés» och att soldaterna »une fois dans leurs foyers ne s'occuperaient que des travaux agricoles». Han ansåg det äfven klokt ur besparingssynpunkt och för att icke minska arméen genom stora fångeskorter. Kronprinsen till Engeström den 12 augusti. H. M:t konungens privatarkiv.

[2] Under arbetets tryckning har jag kommit att tänka på att jag kanhända icke nog tydligt angifvit å sid. 79—81 samt 89 och 91, att omdömena om den gamle och vresige men alltid tappre och fordom frejdade amiralen Puke äro Klints. Som de voro mycket karakteristiska för tiden, om än i viss mån öfverdrifna, och som de på samma gång motiverade kronprinsens vredesutbrott i Strömstad, ansåg jag dem kunna återgifvas i detta arbete.

som ett minne af eröfringen det Söndenfjeldska regementets troféer — en bastrumma och en tambour de basque.[1] Den gamle konungen fick också sin andel i berömmet. »Onekligt är», skrifver Gyldenstolpe i sin journal, »att konungens närvaro satte en eljest saknad drift uti de detaljer, som hörde till sjöväsendet, hvars styresmän, åtminstone nu för tiden, besinna sig långsamt och handla likaså.»

På norska sidan vände sig förbittringen öfver Krageröens förlust och Fredriksstads kapitulation i främsta rummet mot kommendanten, öfverstelöjtnant N. Hals, öfverstelöjtnant Hjerman, som fört befälet på Krageröen, samt dennes förpostchef, kaptenen Grüner.[2] Hjerman begagnade sig af den amnesti, som utlofvades från svensk sida i konventionen i Moss, och underlät därför att draga sin sak inför »Overkrigscommissionen», hvilket däremot de två andra gjorde. Hals, som, efter hvad Mejdell upplyser, lär hafva varit en duktig officer, vardt här anklagad för det han utan nödtvång uppgifvit fästningen, för det han icke i tid sörjt för att Krageröen blifvit försedd med batterier och ändamålsenliga försvarsmedel, för det han icke undersökt, hur stort krutförrådet var, för det han icke hållit krigsråd, innan fästningen öfvergafs,[3] för det att fästningsverken Isegran och Cicignon icke varit bestyckade m. m. Kommissionen intygade i sin dom, att fästningen varit i ett mycket dåligt skick, då Hals den 2 februari mottagit kommendantskapet, att det varit af denna anledning hans företrädare, öfverste Mecklenburg, begärt sitt entledigande, samt att Hals samma dag han blef kommendant gjort generalkommandot uppmärksamt på bristerna. Att fästningsverken ändock icke förbättrades kunde kommissionen därför icke lägga honom till last. Därtill kom, att garni-

---

[1] Mörners rapporter den 3, 4 och 7 augusti. Breitholtz' och Gegerfelts inventeringsrapporter; G. af Klints »berättelse» och »underrättelse»; »Capitulationsvillkor om Fredriksstads med Kongstens öfverlämnande: In de Betous rapport; Skogmans minnesteckning öfver G. af Klint; Kopior af bref från kronprinsen till Puke m. fl.

[2] »De flesta norrmän», skrifver Mankell, sid. 72, »intogos af sorg och dystra farhågor för framtiden, när de erforo den oförutsedda motgången. Blott en enda betraktade den med likgiltighet, och denne var deras egen konung, hvilken till och med senare icke aktade för rof att anföra fästningens af honom själf föranledda öfvergifvande såsom ett hufvudsakligt skäl till vapnens nedläggande.» Att prins Kristian skulle varit likgiltig för Fredriksstads öfvergång framgår, såsom läsaren sett, ingalunda af hans gärningar och torde icke heller, äfven om man besjälas af det vildaste ambitionsraseri, genom samtidas vittnesbörd få anses vara bevisadt.

[3] Hals säger dock i sin rapport om kapitulationen, att han inhämtat sina regementsofficerares mening i saken. Aall sid. 770.

sonen — till det högsta räknadt 1,200 man — var betydligt mindre än behofvet påkallade; ty för att äfven Krageröen, som kunde betraktas såsom själfva nyckeln till Fredriksstad, skulle på vederbörligt sätt vara tryggad, hade 4- till 5,000 man varit af nöden, ja, kanske, för att fiendens anfall skolat stanna vid en demonstration, tredjedelen af hela arméen.[1] Och äfven i detta hänseende hade Hals gjort föreställningar, som dock icke ens ledt därhän, att han fått de två divisioner till förstärkning, hvarom han anhållit ett par dagar före svenskarnes angrepp. Tillståndet hade sedermera ytterligare försämrats, tack vare den dåliga stämning, som rådde inom garnisonen, en naturlig följd af fästningsverkens usla beskaffenhet och försvarsmedlens otillräcklighet.

Hvad krutförrådet vidkom, befanns väl detta omkring en half gång till så stort, som Hals antog det vara på morgonen den 4 augusti. Öfverkrigskommissionen ansåg likväl, att det i allt fall icke kunnat räcka till för mer än några timmars ytterligare kanonad med de pjeser, som voro i bruk. Det utgjorde nämligen på långt när icke det reglementerade kvantum, som vid fördelningen af hela landets förråd kom på Fredriksstads lott, då 400 centner på prins Kristians befallning bortförts till Drammen, något som kommendanten icke kunnat hindra. När alla dessa fatala omständigheter togos i behörigt öfvervägande, vore det tydligt, ansåg kommissionen, att intet lyckligt resultat stått att vinna genom ett fortsatt motstånd. Af prins Kristians order till kommendanten den 4 augusti, däri han befalldes, för det fall att han icke längre såg sig i stånd till att kunna försvara fästningen, att förnagla kanonerna och söka med garnisonen förena sig med general Arenfeldts brigad, fann kommissionen för öfrigt, att högsta krigsledningen icke hoppats, att fästningen skulle kunna hålla sig särdeles länge. Om därför fästningens öfvergång hade ett ogynnsamt inflytande på hufvudhärens operationer och bidrog till att beslut fattades om återtåg från Rakkestad — hvars verkliga orsaker likväl näppeligen voro till fullo kända! — ansåg kommissionen, att detta icke heller kunde läggas kommendanten till last. Att bresch ännu icke var skjuten, då fästningen hissade parlamentärflagg, var slutligen i kommissionens ögon af mindre vikt, då undsätt-

---

[1] Om Seyersteds åsikt rörande Krageröens ringa betydelse i strategiskt hänseende se Morgenstjerne I sid. 164.

ning icke kunde påräknas, hvilket ju tydligt framgick af prinsens bref.[1]

Hvad Isegran och Cicignon vidkommer, voro visserligen dessa utanverk, enligt kommissionens åsikt, af en viss betydelse för fästningens försvar men blott under den förutsättning, att denna hade tillräcklig garnison både till hufvudverkens och utanverkens besättande. När detta ej var fallet, betydde det gifvetvis mindre, om utanverken voro bestyckade eller ej. Efter Krageröens förlust, då besättningen likväl ökades med de trupper, som återvände därifrån, kunde enligt sakkunniges förklaring Isegran icke längre försvaras. Och hvad angår Isegrans bestyckning — några 18-&ga kanoner, som på prinsens befallning bortfördes till Sannesund[2] — gällde detsamma, ansåg kommissionen, som om förråden. Hals hade icke kunnat göra annat än varna, hvilket han ock gjort. I generalkommandot synes man från första hand förutsett, att fästningen icke kunde försvaras. Eljest var det ju att beröfva densamma dess nödvändigaste och bästa försvarsmedel, då man tog bort krut och kanoner därifrån.

Det enda fel, kommissionen ansåg sig kunna lägga Hals till last, var att han icke betingade sig fritt aftåg, i hvilket fall 11- till 1200 man varit räddade åt arméen. Visserligen hade han vid kapitulationens ingående ännu icke fått mottaga prinsens befallning därom, men saken borde hafva varit så klar, att det bort falla af sig självt. Något giltigt skäl för denna uraktlåtenhet hade han icke heller under undersökningens gång lyckats förebringa; ty hans svar, »at Garnisonen ikke har været anseet habil til at tjene», fann kommissionen ej vara något skäl. Då han ändock talade om sin sträfvan att rädda garnisonen, syntes han i grunden kasta en skugga därmed på sig själf. Kommissionen ansåg dock, att icke heller denna förseelse var af så svår beskaffenhet, att den borde föranleda till något straff, hvarför den till slut frikände honom från allt tilltal; han skulle dock vidkännas omkostnaderna i målet.

---

[1] Mejdells idé, att den nästkommenderande bort samla garnisonen och i spetsen för densamma marschera till arméen, då de bortdragande trupperna icke, såsom nu vardt fallet, »efterat have faaet deres Töi paa Ryggen, ligesom en Flok Faar», gifvit sig åstad, kunde ju omöjligt sättas i verket, sedan kapitulationen afslutats. Hade den nästkommenderande tågat bort på förmiddagen, hade han ju brutit mot allt krigsbruk. Kapitulationen hade därigenom blifvit ogiltig och fästningen med alla där innevarande att anse såsom öfverlämnad på nåd och onåd.

[2] Fartyget, som förde dem, blef borradt i sank och kanonerna sedermera upptagna af svenska pontonierkompaniet.

Höieste Ret, dit målet nu hänsköts, visade sig dock icke så mild utan dömde Hals den 17 december 1816 att mista lif och ära samt att utreda alla »for sit Vedkommende» lagligen härflytande omkostnader i målet.[1]

Hvad slutligen kapten Grüner vidkom, vardt han frikänd, hvilken dom äfven af Höieste Ret stadfästes.[2]

Svenska hufvudarméens uppmarsch till Glommen.

(Operationer till lands den 6—8 aug.)

Genom Vegesacks rapport från Erte Vand, den 5 om kvällen, hade krigsläget klarnat. Antingen stod den del af norska hufvudarméen, som befann sig öster om Glommen, ännu kvar i trakten af Rakkestad, hvilket var det naturligaste, eller också var den, såsom Essen tycktes förmoda, stadd i framryckning på Sækkelandvägen. I hvilket fall som helst var det utan tvifvel det riktigaste — såsom kronprinsen också hade för afsikt — att fullfölja offensiven på båda vägarna med Vegesacks, Boijes och Cederströms kårer, medan arméens hufvudstyrka fullbordade sin uppmarsch till Glommen.

Morgonen den 6 augusti utgåfvos order från högkvarteret om operationernas fortsättande.

Vegesack underrättades om att en norsk truppstyrka af vid pass 1,000 man tagit ställning vid Sækkeland och Isse bruk,

---

[1] Saga sid. 390 och 417, där de officiella aktstyckena äro aftryckta. Hals' dom blef sedermera ändrad af konungen i nådeväg den 3 februari 1817 till tjänstens förlust. Hans rapport om kapitulationen finnes tryckt hos Aall sid. 770. Däri anföres bland andra skäl för densamma, att svenskarne hvilken stund som helst kunde skjuta staden i brand och att elden ej kunnat släckas, då brandredskapen var otillräcklig och mesta parten af husen af trä samt belägna så nära vallen, att det varit omöjligt för besättningen att vistas på bröstvärnet. Mejdell anser (Feldtoget i Norge 1814, sid. 21 och följ.), att dessa förhållanden icke bort föranleda kapitulation, då det fanns tillräckligt med trupper till besättningens aflösning vid Arenfeldts brigad, som redan kommit till Glommens grannskap, vidare då Krageröens norra del behärskades af fästningens kanoner, och slutligen då svenska anfallet egentligen blott var en kanonad. »I allt detta», säger Mankell (sid. 71), »har den norske författaren otvifvelaktigt rätt.» Såsom ofvan är visadt, uttalade emellertid öfverkrigskommissionen i sin dom en afvikande uppfattning, och den kände nog bäst till, hur det förhöll sig denna tid både med det ena och andra.

[2] Saga I, sid. 406, där öfverkrigskommissionens dom är aftryckt och detaljerna af försvaret utredas. Fiskalens tvifvel, att svenska styrkan i det hela icke skulle hafva uppgått till 5- à 6,000 man är, såsom vi i det föregående hafva sett, fullkomligt obefogadt. Med befäl och spel steg den landsatta styrkan till mycket nära sistnämnda siffra.

hvilken han genom ett raskt framryckande mot Rakkestad möjligen kunde afskära, samt att 6. brigaden fått order att framrycka till Berg för att den 7 på morgonen fortsätta marschen till Rakkestad. Han kunde sålunda räkna på understöd af hela 3. fördelningen med dess artilleridivision.

Öfverste Peyrons detaschement vid Berg skulle upplösas; i stället beordrades $2^1/_2$ bataljon af Vermlands regemente att förstärka blockadkåren vid Fredrikssten, till hvars öfverbefälhafvare denna dag utnämndes generalmajor de Suremain, som fått kronprinsens befallning att leda belägringsarbetet.

Cederström skulle oförtöfvadt framrycka på Sækkelandvägen mot Rakkestad och 1. fördelningens hufvudstyrka till »höjden vid Hafslund», där den skulle intaga en ställning med front så väl mot Glommen som mot Sækkeland.

Sandels fick order att aflösa Posses detaschement vid Sannesund och, med tillhjälp af pontonierkompaniet och 2. sappörkompaniet, därstädes anlägga ett större batteri till skydd för en till äfventyrs skeende öfvergång af Glommen; han skulle äfven afsända 2 bataljoner på östra sidan af Issesjön till underlättande af forceringen af Issepassagen.

Rosenblad skulle framrycka till vägkorset framför Guslund och intaga 1. fördelningens bivack, likaså kavallerireserven. Endast II. armékårens artillerireserv (1 6-́́gt batteri) skulle ligga kvar i bivacken vid Torpum.[1]

På samma gång dessa order utgingo, affärdades bref till Sverige om ytterligare förstärkningars afsändande till krigsorten. Sålunda efterskrefs denna dag en bataljon af Smålands dragonregemente, hvilken oförtöfvadt skulle uppbryta och marschera till Vänersborg, därifrån den skulle afsända en skvadron öfver Åmål till Gahns understöd, som klagat öfver att han ej hade något kavalleri, medan öfriga skvadroner skulle fortsätta marschen till Strömstad. Garnisonsbataljonen i Göteborg fick

[1] Trossen (utom stridsträngen) måste äfven för provianteringens skull kvarlämnas vid Torpum under betäckning af 2 kompanier och 1 skvadron.

Denna dag inträffade den länge saknade Dal-bataljonen, 533 man stark, men utan tross. (Rosenblads rapport den 6 på aftonen.) Mankell säger sid. 86, att Rosenblad fick order af Essen att följande dag (den 7 således) gå till Guslund med 6 bataljoner men kvarlämna 2 vid Fredrikshald hos Suremain. Så väl uppgiften om tiden som om antalet bataljoner är oriktig. Suremain fick, såsom nämndt, $\frac{2^1/_2 \text{ bat.}}{22}$; återstod alltså vid fördelningen $\frac{3 \text{ bat.}}{14}$, $\frac{1 \text{ bat.}}{16}$, $\frac{1 \text{ bat.}}{17}$ och $\frac{1 \text{ bat.}}{13}$ samt den från Peyron återväntade $\frac{1 \text{ bat.}}{4}$, summa 7.

order att sända 200 man till Svinesund och 100 man till Strömstad o. s. v.

Äfven etapp-väsendet kräfde mycken tid och omtanke med hänsyn till de förändrade förhållanden, som inträdt genom Fredriksstads eröfring. Det beslöts sålunda, att ett större militärsjukhus skulle upprättas därstädes, hvilket, så snart den erforderliga attiraljen hunnit hämtas från Strömstad, borde uppbringas till 300 sängar.[1] Behållningen vid de rörliga divisionsdepôterna skulle från och med den 9 aug. minskas till 15 patroner för man och återstoden försändas till hufvuddepôten i Fredriksstad, dit äfven det flytande ammunitionsförrådet och rörliga gevärsförrådet beordrades.

Vid middagstiden mottog Karl Johan en skrifvelse från Fredrikshalds magistrat, ämbetsmän och borgerskap, däri de, till följd af »kronprinsens befallning», aflade tro- och huldhetsed till sin »allernaadigste Konge, Carl den Trettende, Konge til Sverrig och Norge». Kronprinsen var missbelåten med formuläret, i synnerhet med orden: »i Fölge Hans Kongelige Höihed Kronprindsen af Sverrig och Norges naadigste Befaling», alldenstund han fordrade underkastelse på grund af Kieltraktaten, eller i samma ordalag som kommerserådet Wiel i Berby m. fl. användt, hvarjämte han fann underskrifterna alltför fåtaliga. Deputationen måste därför insända tvenne nya underkastelseskrifvelser, den ena undertecknad af kansliurådet Dahl och borgmästaren Heiberg, som intygade: »at Fredrikshalds Borgere har aflagt Troskabs- och Hyldnings-Eed til Hans Majestæt Kong Carl den 13:de til Sverrig och Norge»; den andra, undertecknad af 15 af stadens mera ansedda invånare, som erkände, att de »formedelst Kundskab om den i Kiel sluttede Tractat», å egna och sina medborgares vägnar försäkrade och svuro »Lydighed og Troskab» åt konungen af Sverige och Norge.[2] Mer kunde icke begäras. Kronprinsen lofvade därför nu, att invånarne skulle underrättas 8 timmar i förväg, hvarje gång bombardement af fästningen skulle äga rum; hvarjämte han befallde, att 300 tunnor säd skulle mot betalning utlämnas från magasinet i Strömstad till Fredrikshalds borgare.[3]

---

[1] På fältläkaren Kewenters förslag anställdes vid detsamma åtskilliga norrmän.

[2] De båda skrifvelserna insändes dagen efter af Peyron. Den som kasserades är tryckt hos Alin, efter originalet i H. M:t konungens privatarkiv; de af Peyron insända förvaras i original i »hemliga portföljen» i krigsarkivet.

[3] Bombardementet inställdes från sjösidan, och roddfartygen afgingo till Mossvik på bohuslänska sidan för att reparera. — Mankell berättar händelserna

När Suremain hörde löftet om åtta timmars varsel hvarje gång fästningen skulle bombarderas, råkade han i eld och lågor och insände en i skarp ton hållen mémoire, däri han påvisade, hurusom denna tillsägelse på förhand visserligen kunde vara af stort värde för Fredrikshalds borgerskap men å andra sidan vore absolut förkastlig, om man ville se till de belägrandes bästa. Det kunde nämligen tagas alldeles för gifvet, att samma underrättelse, som magistraten fick, genast skulle blifva bekant på fästningen och sätta besättningen i stånd att besvara elden med mera kraft, än om denna komme såsom en öfverraskning, hvarigenom åter de svenska trupperna skulle komma att lida större förluster, än behöfligt vore.[1]

Kronprinsen fäste sig dock icke så mycket härvid, då han alltjämt hoppades att icke behöfva använda våld mot fästningen utan förnämligast satte sin lit till den inflytelserike norrmannens verk bland besättningen. Ännu kl. 4 e. m. stod Peyron kvar med sitt detaschement vid Bergs kyrka. Han hade kommit i förbindelse med garnisonen genom åtskilliga mellanlöpare af stadens borgare, af hvilka en, vid namn Eckermann, hälsat honom från soldaterna i fästningen, att de voro mycket missnöjda och ärnade desertera i stort antal. De hade äfven lämnat Eckermann tvenne träpinnar, med den önskan att han skulle gifva dem 100 dylika af stål, så ville de förnagla fästningens kanoner.[2] Andra agenter hade berättat för Peyron, att besättningen vore benägen att kasta sina vapen öfver vallarna, så snart svenskarne stormade, åter andra hade sagt, att om blott kommendanten i Fredriksstad ville lämna ett säkert intyg att han kapitulerat, skulle Fredrikssstens kommendant göra detsamma, då denne senare icke ville sätta tro till att något så oerhördt passerat som att Fredriksstad dagtingat.

På eftermiddagen for kronprinsen till Sannesund, där han rekognoscerade terrängen och gaf några order om batteribyggnaden m. m., hvarefter han fortsatte resan till Fredriksstad, dit han framkom vid åttatiden på kvällen. Här mottog han nu rapport af Mörner om en rekognoscering, som denne under

---

på följande oriktiga sätt: »Samma dag» (den 6 aug.), skrifver han sid. 86, »undertecknade ett fåtal kvarblifna borgare i Fredrikshald, för att rädda sin stad från undergång, ett slags underkastelseakt, hvarmed Karl Johan lät sig nöja, sannolikt af farhåga att borgerskapet eljest skulle göra allvar af sin hotelse att, liksom 1716, själf itända sin stad.»

[1] Suremains bref i K. K. A.

[2] Ej »fastnagla», som det står i Bihang till Schinkels minnen III, sid. 277.

eftermiddagen anordnat på Glemminglandet. Med ett detaschement af 86 man af Dalregementets 2. bataljon hade han låtit major Lorichs rycka ut från Cicignon till Fredriksstads förstad samt därifrån utsända patruller på vägarna åt Moss och Rolfsösund. På bägge vägarna hade ett betydligt antal fiender påträffats, dels vid Glemmings kyrka och dels vid Kjölbergs bro. Sedan alla patruller återkommit, hade bataljonen åter intagit förpostställning framför förstaden.

Kronprinsen hade ämnat att denna afton äfven besöka konungen på flottan. Men rekognosceringen vid Sannesund hade hindrat honom så länge, att då han mottog Mörners rapport, var det redan skymning. Då han var nyfiken att höra, hur det gått för Vegesack, hvarom ännu ingen underrättelse ingått, trots att ett par af hans adjutanter åtföljde honom under marschen, beslöt han i stället, sedan han gifvit Mörner åtskilliga förhållningsorder för den följande dagen, att återvända till Ingedal, där han ville uppslå sitt högkvarter.[1]

Emellertid inkom rapport om Sækkeland-detaschementets framryckning. Då Cederström kl. 10 f. m. fått del af Vegesacks rapport (den 5 aug. kl. 9 e. m.) från Erte Vand rörande affären samma dag på morgonen vid Kjölen, samt på samma gång mottagit kronprinsens order att framrycka långs Glommen från Hafslund till Skateböl för att kringgå fiendens ställning vid Rakkestad (»de longer le Glommen de Hafslund à Skatteböl, afin de tourner ce corps ennemi»), hade han i förstone varit betänkt på att, så fort de utsända rekognosceringspatrullerna återkommo, rycka fram och besätta »gorgen vid Isse bruk» samt därifrån rekognoscera vidare med patruller fram emot Mikkelshytten och Tjenner. Efter en stund hade han emellertid ändrat sig och beslutat att under sin framryckning »handla efter omständigheterna». Innan han hunnit bryta upp, hade då vid $^1/_2$11-tiden rapport ingått, att bron vid Isse var rifven, att på andra stranden samt i skogsbrynet där bakom fientliga jägare och kavallerister visat sig, samt att alla fönster i husen voro uttagna. Däraf hade han dragit den slutsatsen, att norrmännen beredde sig på ett allvarligt motstånd, hvarför han

[1] Bref till konungen från Fredriksstad den 6 augusti: H. M. konungens privatarkiv. Kronprinsen hoppades få goda underrättelser från Vegesack och lofvade meddela dem genast, så snart de kommit till hans kunskap. — Karl Johan, skrifver Mankell, sid. 86, framflyttade (den 6 aug.) sitt högkvarter en knapp mil till Ingedal — »en förflyttning, som motsvarade den långsamhet, med hvilken svenska hären framskred».

ärnat forcera öfvergången med alla tillgängliga krafter för att så fort som möjligt kunna sätta bron i stånd igen, »om ej för stort motstånd göres». Han hade också genast satt sig i marsch. Då han strax efter middagen kom fram till passet, hade emellertid fienden varit borta och, såsom sedermera spordes, alltsedan tidigt på morgonen i full reträtt på vägen åt Bodal. Nu hade det alltså gällt att komma snart öfver passet, så att man kunde förfölja, hvarför Cederström genast befallt, att bron skulle sättas i stånd. Denna hade dock varit så grundligt förstörd, att den icke utan långvarigt arbete kunde användas, hvarför infanteriet fått klättra öfver på de kvarliggande stockarna och slå en nödfallsbro i närheten, på hvilken han hoppades kunna innan kvällen få öfver artilleriet och kavalleriet.

Äfven från Posse fick kronprinsen rapport. Hufvudstyrkan af hans fördelning hade ryckt fram till vägkorset öster om Hafslund. Då han på förmiddagen mottagit kronprinsens order att understödja Cederström, hade han gifvit order till öfverste Clairfelt, som med 2 bataljoner lifgrenadierer bevakade vägarna öster om Issesjön, att framrycka på östra stranden af nämnda sjö till Isse bruk för att genom anfall i fiendens flank och rygg underlätta Cederströms attack.[1] Lagerbring och Lowisin hade sedermera fått order att, så snart deras posteringar hunnit aflösas af 2. fördelningen, inrycka till fördelningens bivack. Denna aflösning hade dock dragit ut på tiden, då 2. fördelningen först vid femtiden på eftermiddagen hunnit sätta sig i marsch från N. Jelmungen till Skjeberg,[2] och Sandels icke förrän vid framkomsten till sistnämnda ställe afdelat de bataljoner,[3] pontonierkompaniet och 50 sappörer, som under öfverste Adlercreutz' befäl skulle besätta Sannesund.

Sandels rapporterade, att han sändt 2 bataljoner af 4. brigaden och 20 pontonierer under öfverstelöjtnant Posses befäl till Isse bruk för att främja 1. fördelningens vidare framryckning, samt med återstoden af sin fördelning intagit bivack på Viks slätt norr om Skjebergs kyrka. Samtidigt med hans fördelning hade äfven den 5. jämte kavallerireserven uppbrutit och marscherat till bivacken norr om Guslund.

---

[1] Möjligen har denna order gifvits tidigare på dagen. Någon rapport från Clairfelt har icke påträffats.

[2] Westers dagbok. K. K. A,

[3] $\frac{1 \text{ bat.}}{18}$, $\frac{1 \text{ bat.}}{21}$.

Vid framkomsten till Ingedal möttes kronprinsen af ännu märkligare nyheter. Här voro honom nämligen till mötes hans båda adjutanter majoren von Thun och kaptenen Falkenberg, hvilka åtföljt Vegesacks kår under dess marsch genom Torpedalen och som därför utförligt kunde redogöra för dess framgångar.

Kl. 2 f. m. hade Vegesack brutit upp från Vatvet och fortsatt framryckningen mot Björnestadsbron. Redan vid åttatiden hade han uppnått Haugby.[1] Här lämnade han kolonnen och begaf sig i förväg med husarerna för att rekognoscera fiendens ställning, hvilken han hört uppgifvas skulle vara ganska stark och hvilken norrmännen, enligt kunskaparnes enstämmiga utsago, beredt sig på att kraftigt försvara. Det hade till och med berättats, att prins Kristian dagen förut med alla sina trupper tagit nattvarden under högtidligt löfte att kämpa till sista man.

Då Vegesack kom fram i närheten af älfven, hade han sett, att bron nedanför kyrkan var rifven och att uppe på krönet af kyrkbacken midt emot låg ett fältverk, bestyckadt, som han tyckte sig finna, med ett par kanoner. Sedan han under fiendens jämna eld rekognoscerat stränderna på ömse sidor om vägen, hade han därför beslutat att göra ett försök att forcera öfvergången något till vänster om bron, eller snedt emot fiendens högra flygel. Emellertid hade kolonnens spets, 1 jägardivision under kapten Bergenstråhles befäl, kommit fram, och denne hade genast fått order att rycka ned midt emot kyrkbacken, där den rifna bron legat, och besvara elden från andra sidan. När sedan efter en stund äfven förtruppens hufvudstyrka, 1 bataljon af Vermlands fältjägareregemente under öfverstelöjtnant Holmstedts befäl, närmade sig, hade denna fått rycka ned till det utsedda öfvergångsstället. Skottväxlingen mellan båda stränderna hade nu blifvit ganska liflig; i synnerhet hade fiendens eld varit ganska häftig, tack vare de två kanonerna uppe på backen. Vegesack hade därför låtit sina två 6-&ga kanoner rycka fram och beskjuta dem med kartescher för att draga deras uppmärksamhet från infanteriet, på det att detta mera ostördt skulle få arbeta.

---

[1] Han säger i sin franska rapport: »A huit heures du matin nos troupes avant dépassés *Gjölstad*» o. s. v.; men detta är ett misstag, beroende på den felaktiga fältkarta, han måste rätta sig efter. Gjölstad ligger nämligen norr om älfven, 1/4 mil öster om Rakkestad, då det åter på kartan var utsatt ungefär där gården Haugby nu är belägen.

Emellertid hade kolonnens hufvudstyrka kommit fram och marscherat upp till vänster om vägen. Äfven den andra bataljonen af Vermlands jägare hade därför fått rycka ned till älfven för att söka anordna en nödfallsbro. Tack vare jägarnes oförtrutna arbete hade denna bro snart blifvit färdig, hvarpå de genast rusat öfver, åtföljda af skaraborgarne under befäl af öfveradjutanten, major v. Vegesack. Fiendens högra flygel hade blifvit alldeles öfverrumplad och trängts tillbaka bakom några gärdesgårdar. Här hade den likväl snart fått förstärkning samt gjort min af att själf gå fram till anfall. Innan detta kom till utförande, hade emellertid skaraborgarne fällt bajonetten och kastat sina motståndare hals öfver hufvud tillbaka. Vegesack hade nu betraktat fiendens kanoner såsom sitt rättfångna byte. Ännu blott ett par minuter, och hans trupper hade stått uppe i det fientliga batteriet. Men i det afgörande ögonblicket, just som de skulle gå fram till ett sista anfall, hade norrmännen spänt sig själfva för draglinorna och dragit pjeserna med armkraft tillbaka i skydd bakom sina jägarkedjor. Endast ammunitionsvagnen hade de måst gifva till pris. Några kompanier, som kommit tillskyndande väster ifrån, hade betäckt deras vidare reträtt.

Nu hade skaraborgarne och jägarne, som under tiden hunnit ordna sig på nytt, börjat förfölja. De hade dock icke kommit längre än till skogsbrynet nordväst om Rakkestads prästgård, då de hejdats af liflig jägareld. Fåfängt hade de ett par gånger sökt tränga fram. Begagnande sig af den brutna terrängen, hade norrmännen gjort ett envist motstånd. Snart hade dock de två svenska bataljonerna fått förstärkning. Ifriga att komma dem till hjälp, hade några officerare vid Kalmar regemente simmat öfver älfven och hämtat åtskilliga båtar och andra för en nödfallsbro behöfliga materialier, hvarefter en ny sådan blifvit slagen ett stycke till höger om gamla bron, då Holmstedt med 1. bataljonen Vermlands jägare under major Lagerlöfs befäl genast skyndat öfver, följd af Bergenstråhles jägardivision, hvilken, uppmuntrad af sin chefs föredöme, rusat fram mot skogsbrynet och genombrutit fiendens jägarkedja, som därefter hastigt dragit sig tillbaka.

Stridens utgång var därmed gifven. Fienden hade flytt åt alla håll, hvarför major Thun beslutat återvända till högkvarteret för att så fort som möjligt kunna gifva kronprinsen underrättelse om den vunna segern. När han lämnade Rakkestad, hade Vege-

sack samlat sin hufvudstyrka vid Flatestad och framsändt ett avantgarde $^1/_4$ mil nordväst därom. Fienden hade, så vidt han kunnat erfara, retirerat till öfvergångarna vid Grönsund och Onstadsund. Under striden hade svenskarne förlorat 15 man i döda samt 1 officer, 1 underofficer och 34 man i sårade; nästan alla af Vermlands jägare. 1 officer och 39 man hade tagits till fånga, däraf 7 sårade.[1] På återvägen hade Thun funnit den gamla bron vid Rakkestad nära återställd samt artilleriet och kavalleriet färdiga att kl. 3 e. m. gå öfver. Mellan Vatvet och Kjölen hade han passerat Boijes främsta brigad, med hvilken nu båda de skånska bataljonerna förenat sig, så att den räknat 6 infanteri- och 1 jägarbataljon samt 1 skvadron och 4 6-℔ga kanoner. Boije hade uppbrutit från Kjölen vid middagstiden och ärnade bivackera vid Vatvet.

Kronprinsen vardt mycket nöjd med Thuns rapport, hvilken Falkenberg, som stannat kvar en stund längre hos Vegesack, kunde ytterligare fullständiga. Vegesack fick också följande dag mottaga ett särdeles nådigt bref, däri kronprinsen lyckönskade honom till den framgång, han vunnit, samt hoppades, att han snart skulle få tillfälle att gifva prins Kristian nya bevis på rättvisan af den sak, för hvilken svenskarne gripit till vapen.[2]

Kronprinsen visste ännu icke, om Cederström under natten lyckats fortsätta sin marsch. Efter Vegesacks affär kunde det dock icke vara möjligt annat än att han nu vore fullständigt degagerad. Order sändes därför under natten till Essen, att Cederström skulle förfölja de fiender, han haft emot sig, hvilken väg dessa än kunde hafva tagit. Då kom i daggryningen rapport, dagtecknad Tjenner kl. 12 midnatt, däri Cederström omtalade, att hans marsch, om än på sina ställen besvärlig, hade gått fortare, än han, med hänsyn till de många förstörda broarna, kunnat beräkna. Redan vid sextiden hade sålunda arbetet på bron vid Isse varit så framskridet, att han kunnat öfverföra sitt artilleri och kavalleri. Ehuru det snart skulle skymma, hade han fortsatt marschen, då hans kunskapare berättat, att prins Kristian dagen förut stått vid Rakkestad med 16,000 man, fullt besluten

---

[1] Denna uppgift styrkes af förste generalintendenten De la Granges rapport den 8 aug. Mankell skrifver sid. 86, att svenskarne »medgifva» blott en förlust af 47 man.

[2] Kronprinsens skrifvelse till Vegesack, däri denne äfven förmanas att hålla väl tillsamman sina trupper, noga inspektera deras mundering samt skaffa sig säker kunskap om fiendens afsikter. H. M. konungens privatarkiv.

att kämpa till sista man, hvarför han önskat att så fort som möjligt kunna understödja Vegesack. Men redan vid Mikkelshytten, en half mil norr om Isse bruk, hade han påträffat en ny bro, som varit så förstörd, att dess återställande i farbart skick vållat halfannan timmes uppehåll. Och, då han ändtligen vid $^{1}/_{2}$9-tiden på kvällen kunnat fortsätta marschen, hade han icke kommit längre än en åttondedels mil, då ett nytt sådant hinder mött. Nu hade han förlorat hoppet att under natten komma i förbindelse med Vegesack, så mycket mer som hans trupper varit alldeles utmattade af den besvärliga marschen, hvars ansträngningar mycket ökats genom ett oafbrutet regnande, hvilket förstörde vägen och nästan omöjliggjorde artilleriets framkomst. Han hade därför måst stanna och gå i bivack vid Tjenner, $^{1}/_{2}$ mil söder om Bodal. Strax före midnatt hade en af hans patruller återkommit och berättat, att den i trakten af Bodal stött på en svensk fältvakt, af hvilken den fått veta, att en häftig affär ägt rum vid Björnestadsbron mellan fienden och Vegesacks trupper, hvilken slutat till svenskarnes fördel.

Den eftersträfvade förbindelsen mellan de bägge flankkårerna var alltså vunnen utan svårighet, ja, utan att Cederström under dagens marsch ens behöft *lossa ett enda skarpt skott.*[1]

---

[1] **Svenska hufvudarméens ställning den 6 aug. på kvällen.**

Stora högkvarteret: Ingedal.

II. armékårens högkvarter: Skjebergs prästgård.

Cederströms kår	vid Tjenner.
Vegesacks kår	» Flatestad.
1. fördelningen . . . . vägkorset öster	om Hafslund.
(*Clairfelt* $\frac{1 \text{ bat.}}{4}$, $\frac{1 \text{ bat.}}{5}$)	vid Isse bruk.
2. fördelningen	Vik vid Skjeberg
(däraf *Posse* med 2 bat. och 20 pont.	vid Isse bruk och
Adlercreutz » $\frac{1 \text{ bat.}}{4 \text{ brig.}}$, $\frac{1 \text{ bat.}}{18}$, $\frac{1 \text{ bat.}}{21}$ och 6 kan. samt pont. komp:t och sappörer . .	» Sannesund).
5. fördelningen	» Guslund
(däraf $\frac{1 \text{ bat.}}{4}$	» Berg).
II. armékårens reservbatteri	» Torpum.

Af norska hufvudarméen öfvergingo den 6 aug. på morgonen 3 bataljoner af Hegermanns brigad, nämligen 2 Oplandska och 1 Valders', Glommen vid Grönsund. Hegermanns 4. bataljon (Widdings nordenfjeldska) bevakade med en division öfvergången vid Onstadsund, medan en annan division utgjorde kanonbetäckning vid Rakkestads kyrka. De två återstående divisionerna, omkring 340 man, hade Stabell den 5 på kvällen sändt tillbaka till Langenæs och Grönsund, därför att de under hans frånvaro i Rakkestad — föregifvande, att de ej kunde stå emot svenskarnes öfvermakt — anstiftat »Oprör ved et Hurraskrig».[1] Hegermann väntades snart blifva förstärkt med en femte bataljon, det Oplandska regementets depôtbataljon, hvilken var på marsch från Trygstad. Äfven Staffeldts två Bergenhusbataljoner och batteriet Möller öfvergingo under dagens lopp Glommen vid Grönsund, därifrån de omedelbart fingo fortsätta marschen till Onsakers gård i Svindals socken.[2]

På vänstra Glommenstranden funnos alltså numera kvar endast Butenschöns och Stabells kårer. Butenschön, som fortfarande hade under sitt befäl 3 kompanier af Norska jägarkåren, Bergenhus' skarpskyttebataljon, Schleppegrells jägardivision och ett par 3-℔ga kanoner (eller amysetter?), hade tidigt på morgonen, med anledning af den order Kaltenborn framfört på natten, lämnat sin ställning i Issepasset och anträdt återtåget till Bodal, grundligt förstörande alla broar efter sig. Stabell åter hade besatt Rakkestadställningen. Sedan han tidigt på morgonen rekognoscerat densamma, hvarunder han funnit, att han icke blott kunde kringgås i sin vänstra

---

3. fördelningen: 5. brigaden, $\frac{\text{1 skv.}}{1}$ och 4 6-℔ga kan. . . vid Vatvet.
» 6. brigaden med 6 kan. . . . . » Berg och Strube.
Blockadkåren: $\frac{200}{\text{26 j.}}$, $\frac{\text{1 bat.}}{4}$ $\left(\frac{2^1/_2 \text{ bat.}}{22}\right.$ ännu icke anlända$\left.\right)$ » Ödeberg.
4. fördelningen: $\frac{\text{2 bat.}}{13}$, $\frac{\text{2 bat.}}{16}$, $\frac{\text{2 bat.}}{17}$ och $\frac{\text{1 bat.}}{5}$ med 1 lätt batteri och 1 haubitzbatteri . . . . » Fredriksstad och å Krageröen.
Kavallerireserven . . . . » Guslund.
Reservartilleriet . . . . » Kollägret. Helde.

[1] Hemma, hade de sagt, ruinerades de af fienden, här svulto de ihjäl. Alla tre divisionerna vid Langenæs och Grönsund fingo senare på dagen order att å nyo stöta till Stabells kår.

[2] Morgenstjerne I, sid. 190, 370, II, sid. XIX. Hvart det ridande batteriet tog vägen, förmäla icke källorna; förmodligen gick äfven det öfver Grönsund.

flank på broarna vid Gjölstad och Herrefosser utan äfven i sin högra öfver den obesatta Bodalsbron, hade han låtit vid hvardera af de tvenne förstnämnda, hvilka genast förstördes, utsätta en postering af 12 man och vid den sistnämnda, mot hvilken han trodde sig veta att en större fientlig kolonn trängde fram, två hela divisioner af Akershus' 3. skarpskyttebataljon under öfverstelöjtnanten Hvitfelts befäl. Med sin återstående styrka: 1 kompani af Norska jägarkåren, Spörcks 2 jägardivisioner med 2 amysetter och 1 division af Widdings bataljon som deras betäckning, tillhopa omkring 600 man, hade han besatt norra stranden af Rakkestadån framför Björnestadsbron.[1]

I denna ställning anfölls han nu, såsom förut är skildradt, af Vegesacks avantgarde och tvangs efter en två timmars skottväxling att anträda återtåget därigenom, säger han, att svenskarne gingo öfver ån på hans båda flanker. I sista ögonblicket anlände Butenschön till stridsplatsen. Då han såg den fara, hvari Stabell sväfvade, lät han kaptenerna Fleischer och Rustad genast rycka fram med sina divisioner af Norska jägarkåren till hans understöd. Stabell befallde dem att hålla skogsbrynet på hans högra flank och göra allt hvad de förmådde för att betäcka hans återtåg norr ut. Men knappt hade de hunnit intaga sin anvisade ställning, förrän svenskarne voro framme och anföllo dem med sådan öfvermakt, att de, ehuru understödda af en del af Bergenhus' skarpskyttebataljon och de två andra kompanierna af Norska jägarkåren, snart måste vika tillbaka i riktning mot Flatestad. Reträtten gick till en början i tämligen god ordning, men till följd af »den starke Trængen» öfver de stora fälten kom folket snart i oordning. På en höjd bakom Flatestad lyckades de emellertid hålla stånd i öfver en timme.[2] Nödsakade att lämna äfven denna ställning, satte de sig ännu en gång fast i skogen bakom Flatestad. Men då Butenschön fick höra, att han hade en oförsvarad bro i sin rygg, hvadan han, om fienden alltjämt trängde på, lätt kunde blifva afskuren, fann han sig snart

---

[1] Stabells Bemærkninger. Stabell uppgifver, att hans hufvudstyrka endast räknat 502 man.

[2] Morgenstjerne II, sid. XXII och XXIII; Stabells Bemærkninger. Kapten Fleischer (ej major Butenschön, som Mankell sid. 86 oriktigt uppgifver) klagade öfver att svenskarne kunde beskjuta honom på 7 till 800 stegs afstånd, då han icke kunde besvara elden på längre håll än 200 steg.

böra lämna äfven Flatestadskogen och fortsätta återtåget till Grönsund.

Förlusten på norska sidan är icke någonstädes fullständigt uppgifven.[1] Man vet blott, att 3. och 4. kompaniernas af Norska jägarkåren förlust var 1 död, 7 sårade och 6 saknade. Stabells trupper voro skingrade åt alla håll. Tack vare Butenschöns tappra försvar af Flatestadhöjden hade han emellertid fått rådrum att med sin hufvudstyrka draga sig ur elden och rädda sina amysetter.

Först vid gården Gjulem upphörde svenskarne att förfölja, och han lyckades här att efter 2 till 3 timmars väntan samla omkring sig Spörcks jägare (numera förmodligen sammanslagna till en division) samt divisionen Riis af Akershus' 3. skarpskyttebataljon. Den öfriga kvarlefvande delen af hans trupper återvände icke, ehuru det var allmänt bekantgjordt, hvart återtåget skulle äga rum, förrän efter flera dagars förlopp.[2] Då han väntade att följande dag om igen blifva anfallen af fiendens öfvermakt och svåra artilleri, ansåg han, att intet annat var att göra än att draga sig ännu längre tillbaka, så mycket mer som manskapet, där han stod, icke kunde erhålla det ringaste till vederkvickelse. Samma afton fortsatte han därför återtåget till Trömborgs kyrka, sedan han vid Trömborgdalen (förmodligen vid Löengen) kvarlämnat divisionen Riis af Nordenfjeldska regementet såsom förpost. Här inträffade nu sent på kvällen en del af Bergenhus' skarpskyttebataljon till hans förstärkning.[3]

Med anledning af kronprinsens order från Ingedal, att Cederström skulle förfölja den fiende, han haft emot sig, hvilken väg denne än tagit, sände Essen den 7 aug. kl. 4 f. m. befallning till Cederström att fortsätta framryckandet så hastigt det dåligaväglaget tillät, på det att en snar förening måtte komma till stånd mellan hans och Vegesacks kårer.[4]

---

[1] »Hvor mange Döde, Saarede og Borteblevne veed jeg endnu icke», skrifver Stabell den 6 augusti från Trömborgs kyrka, »dog vil man sige en heel Deel.»

[2] Följande morgon räknade han endast 350 »utmattede Folk, der endnu ingen Proviant hade faaet». Morgenstjerne II, sid. XXII.

[3] Stabells Bemærkninger. Morgenstjerne II, sid. XIX och XXII.

[4] Essen hade således kl. 4. f. m. ännu icke mottagit Cederströms rapport, afsänd från Tjenner kl. 12 midnatt.

Från stora högkvarteret utgick längre fram på morgonen order till Vegesack att kraftigt förfölja fienden och tvinga honom tillbaka öfver Glommen. Flera strofer i kronprinsens enskilda lyckönskningsbref upprepades nu i ordern. Sålunda uppmanades han att hålla sin styrka väl samlad, att understödja sina framskjutna detaschement och att icke trötta sina trupper, på det att han skulle kunna fordra något af dem, då rätta ögonblicket att handla vore inne. Han borde nämligen besinna, att hastigheten i hans rörelser och det oemotståndliga i hans anfall i alla händelser skulle verka desorganiserande på prins Kristians trupper.

Boije fick samtidigt order att samla sin fördelning vid Rakkestad, att noga vidmakthålla förbindelsen med Vegesack och understödja honom, därest förhållandena så skulle kräfva. Liksom Vegesack borde han skaffa sig hemliga agenter, som kunde inviga honom i de projekt, prins Kristians generaler framkastade, och underrätta honom om folkets sinnesstämning mot svenskarne. Slutligen skulle han tillhålla prästerna att läsa bönen för svenske konungen och konungahuset. Chefen för 6. brigaden, generalmajor Hederstierna, fick order direkt från högkvarteret att med hela sin brigad och återstoden af fördelningsartilleriet framrycka till Rakkestad.

Inom stora högkvarteret rådde för tillfället den bästa stämning. Vid krigets början hade man, såsom förut är nämndt, fruktat, att det skulle blifva en »andra akt af fransk-spanska kriget». Man hade så länge hört talas om norrmännens hot att göra ett förtvifladt motstånd och att oviljan mot svenskarne i Norge öfvergick all beskrifning, att man till slut hade trott därpå. Sedan nu fälttåget varat några dagar och man sett, att man grundligt misstagit sig i denna punkt, hade stämningen blifvit alldeles förändrad, och man tog snart det hela endast som en lek. Tonen bland de norska fångarne hade för hvarje dag blifvit alltmera nedstämd, desertörer hade infunnit sig i stort antal och alla dessa hade burit stämpeln af den hast, hvarmed de blifvit mobiliserade. »Allting går bättre, än vi kunnat föreställa oss», skref Adlercreutz denna dag till Engeström från Ingedal. »Prins Kristian och de visa, som omgifva honom, tyckas alldeles hafva förlorat hufvudet; åtminstone bära de sig åt, som de aldrig hört talas om konsten att göra krig... Detta korståg skall sluta snart och lyckligt, om ej

besynnerliga evenementer mellankomma.»[1] Några dagar tidigare hade Adlercreutz icke varit fullt så säker på sin sak. »Svenskarne», hade han skrifvit till sin hustru, »hade visserligen de bästa apparencer att allt skulle gå väl, men det fordrades, att vår Herre kröner verket, ty på människans makt bör man aldrig förlita sig ensamt.»[2] Samma uppfattning af krigsläget som generalstabschefen uttalade arméens högste befälhafvare. Prins Kristian hade inbillat kommissarierna, skref kronprinsen denna dag från Ingedal till kejsar Alexander, att det norska folket skulle resa sig i massa vid den svenska arméens inträngande i landet. Hvad vi hittills erfarit har emellertid varit en »démenti formel» af detta påstående. »Skaror af jordbrukare stanna lugna i närheten af våra läger; bönderna komma till våra soldater som till gamla vänner» o. s. v. Löwenhielm, som skulle öfverlämna detta bref till kejsaren, fick på samma gång en kopia af operationsjournalen, på det att denne måtte öfvertyga sig om att arméen redan haft stora framgångar och att allt lofvade en fortsättning däraf. Till drottningen och Engeström skref kronprinsen samma dag och berättade — »ehuru öfverhopad af arbete» — om Vegesacks »briljanta affär» vid Rakkestad samt om krigsläget, som »började antaga ett tillfredsställande utseende». Allt kom honom därför att tro, tillade han, att snart intet annat skulle återstå för prins Kristian och hans anhängare än samvetskvalen öfver att hafva indragit norrmännen uti en elak sak.[3]

Emellertid hade dagens operationer tagit sin början. Redan vid femtiden på morgonen hade Cederström uppbrutit från Tjenner, efter att där hafva kvarlämnat endast en pluton af Smålands infanteribataljon såsom »kommunikationspost». Marschen gick öfver Sörby mot Bodal. Genom det oafbrutna regnandet var dock vägen så förstörd, att han, trots de största ansträngningar, först vid sjutiden hann fram, ehuru väglängden icke

[1] Nils Höjer, Statsförbundet mellan Sverige och Norge, Stockholm 1885, sid. 5, samt samme författares recension i Sv. hist. tidskrift 1887, sid. 79.

[2] Adlercreutz' brefväxling i K. K. A.

[3] Kopior af brefven i H. M. konungens privatarkiv. Mankell, som oriktigt uppgifver, att det först var denna dag eller kvällen förut, som Karl Johan beslöt att å nyo öppna underhandlingar med prins Kristian, anför (sid. 87) såsom militäriska skäl därför, utom Gahns motgång vid Midskog, hvilken, såsom nämndt är, ännu var okänd i högkvarteret, »de ringa framgångar, som hittills blifvit vunna af hufvudstyrkan, samt farhågorna för ett långvarigt och dyrbart krig, om norrmännen envist försvarade sig, d. v. s. om man drefve dem till förtviflan genom att vägra dem frihet och själfständighet».

uppgick till fullt $^{3}/_{4}$ mil. Medan trupperna fingo rasta söder om bron och rengöra sina gevär, fortsatte han själf fram till Flatestad, sedan han fått veta, att Vegesack där tagit kvarter, för att samråda om operationernas fortsättande. Då den fientliga kår, han hittills haft emot sig, nu var tillbakakastad, visste han nämligen icke längre hvad han skulle företaga sig.

Före afmarschen från Tjenner hade han förfrågat sig hos Essen och anhållit om närmare bestämmelser för sitt detaschement. · På denna förfrågan hade Essen svarat vid åttatiden från Skjeberg: »I anledning af herr barons, generalmajorens rapport, daterad Tjenner klockan 5 i dag f. m., och de underrättelser, som erhållits om general Vegesacks framryckande till Rakkestad, anser Hans Excellens fältmarskalken, generalbefälhafvaren för II. armékåren bäst vara att, så framt icke general Vegesack ifrån H. K. H. kronprinsen erhållit andra order, som skulle förändra en sådan rörelse, i samband med general Vegesack poussera fram till Eidsberg, där åtskilliga hufvudvägar sammanstöta och där man är närmast passagen öfver Grönsund, samt positionen god emellan Glommen och Liefjället. Och befaller därför H. Exc., att herr baron, generalmajoren, agerar med denna plan. Vid Skateböl, Brække och Os, som under frammarschen äfven besättas, finnas sågkvarnar och efter uppgift ett stort antal stora pråmar. Dessa senare, tillika med alla andra farkoster, tagas i sekvester att framdeles begagnas.» Cederström borde för öfrigt i afseende på utförandet samråda med Vegesack.[1]

Men detta svar hade ännu icke anländt. Cederström uppgjorde därför med Vegesack, huru operationerna skulle anordnas, sedan denne underrättat honom om sin ställning. De kommo sålunda öfverens om att i förening förfölja den återtågande fienden mot Onstadsund samt att Vegesack skulle framrycka öfver Eidsberg och Cederström öfver Trömborg och Mysen.

Cederström uppbröt kl. 12 middagen från Bodal. En liten norsk postering framför Trömborg drefs på flykten efter någon skottväxling, hvarefter marschen fortsattes mot Mysen. När avantgardet hann fram till detta ställe, hvilket Cederström förmodade vara besatt af en större styrka, befanns det emellertid utrymdt af fienden, hvilken enligt landtfolkets utsago genast vid första rapport om svenskarnes anmarsch gått därifrån. Förföljandet fortsattes nu äfven på andra sidan Momarken. Men

[1] Rapporter och order i K. K. A.

då terrängen här var mindre lämplig för kavalleri och jägarne efter den häftiga marschen voro alldeles uttröttade, beslöt Cederström att stanna med hufvudstyrkan öfver natten vid sistnämnda ställe. En »allmän konsternation», skref han i sin rapport, hade visat sig bland fiendens trupper. Utan att någon egentlig strid förekommit hade hans folk tagit 19 man till fånga, af hvilkas utsago, liksom af andra berättelser, han kunde sluta till att mycket missnöje var rådande inom de norska regementena. Först sent på kvällen ankom Essens direktiv. Nu voro förhållandena emellertid så ändrade, att Cederström icke ansåg sig böra följa dem. I stället för att, såsom Essen föreskref, återgå till Eidsberg beslöt han att hålla fast vid öfverenskommelsen med Vegesack och följande morgon fortsätta marschen till Onstadsund.

Hvad Vegesack vidkom, hade han vid middagstiden uppbrutit från Flatestad och framryckt till Eidsberg. Intet fientligt hade påträffats. Vid Eidsberg hade bron varit rifven, hvilket likväl icke hindrat avantgardets jägare att gå öfver älfven. Sedan bron, efter två timmars uppehåll, åter satts i stånd, hade äfven artilleriet och kavalleriet gått öfver. En större fientlig kavalleritropp, som nu visat sig på afstånd, hade, sedan husarskvadronen uppmarscherat och gjort min af att chargera, genast kastat om och tagit till flykten, hvarefter Vegesack låtit sina trupper gå i bivack, ungefär en half mil norr om Eidsbergs kyrka, i närheten af Lindhol.

Såsom förut är nämndt, hade Boije med 5. brigaden, en skvadron af Lifgardet till häst och 2 6-℔ga kanoner föregående kväll ankommit till Vatvet. Därifrån hade han, sedan truppen fått hvila några timmar, fortsatt marschen till Rakkestad, dit han framkom så tidigt på förmiddagen, att han fått deltaga i Vegesacks och Cederströms rådplägning, därunder Vegesack, med stöd af kronprinsens generella order, anmodat honom att »soutenera» i händelse af behof. Till följd däraf hade Boije på eftermiddagen fortsatt marschen till Eidsbergs kyrka, hvarifrån han nedsändt detaschement till Glommen att besätta öfvergångarna vid Os och Grönsund — en bataljon och några ryttare till hvartdera stället. När han uppbröt från Rakkestad, hade 6. brigaden och återstoden af fördelningens artilleri äfven framkommit dit och intagit bivack.

Till trakten af Rakkestad kom denna dag äfven Posse med 1. fördelningen. Vid sextiden på morgonen hade han uppbrutit

från sin bivack vid vägkorset öster om Hafslund och framryckt öfver Sækkeland, som han passerade kl. 10 f. m., till Bodalsbron, dit han framkom vid ett-tiden på dagen, efter en »stark marsch». Hans afsikt hade i förstone varit att gå ända fram till Rakkestad; men 6. brigadens därvaro hade kommit honom att ändra beslut, hvarför han endast framskjutit en mindre del af sin styrka på norra stranden af Rakkestadån. Någon särskild arrièregardespostering hade han icke ansett nödig vid Issepasset, då han marscherat förbi två där stående bataljoner af 2. fördelningen, en uraktlåtenhet som sedermera ogillades i kårkvarteret, hvarför han följande morgon måste ditsända en bataljon af regementet Royal Suédois.

Sandels hade hela dagen varit sysselsatt med förberedelser till en öfvergång af Glommen vid Sannesund, hvilken visade sig svårare, ju mer man undersökte förhållandena. Då förpostchefen, öfverste Adlercreutz, i första daggryningen begifvit sig ut på rekognoscering af älfven, hade han nämligen upptäckt två batterier på fientliga sidan, det ena med 7, det andra med 4 kanoner, så placerade, att de fullständigt kunde enfilera vägarna åt Skjeberg och Fredriksstad samt behärska en lång sträcka af östra stranden. Åtföljd af pontonierkompaniets chef, kapten Forsell, hade han sedermera undersökt stränderna för att utse plats för den tillärnade pontonbron men utan att lyckas finna något lämpligt ställe, då strömmen var för stark. En från Fredriksstad hemkommen norsk soldat hade då uppträdt såsom räddare i nöden och gifvit anvisning på ett passande öfvergångsställe längre ned vid älfven, i närheten af N. Moum, där en broslagning utan svårighet skulle kunna äga rum. Sedan äfven 2. sappörkompaniets chef, öfverstelöjtnant Sederholm, som anlände på förmiddagen, funnit lägenheten vid själfva Sannesund »impraktikabel» för brobyggnad, beslöts därför, att arbetet skulle börjas vid Hvitsten, $^{1}/_{8}$ mil öster om N. Moum. Här hade ännu icke upptäckts några batterier på den fientliga sidan, stranden var på ömse sidor jämn och praktikabel äfven för artilleri, och Adlercreutz hade därför de bästa förhoppningar om en snar öfvergång.

Rosenblads fördelning hade hela dagen legat stilla i sin bivack vid vägkorset norr om Guslund. Den hade ändtligen denna dag återfått lifgrenadierbataljonen, som stått vid Bergs kyrka. På aftonen kom order från kronprinsen, att fördelningen följande morgon skulle uppbryta ur bivacken så tidigt, att den kl. 8 f. m. kunde inträffa vid Fredriksstad.

På kvällen förlade Essen sitt högkvarter till Hafslund.

När kronprinsen på aftonen ankom med stora högkvarteret till Fredriksstad, fick han mottaga rapport af Mörner, som under dagens lopp låtit major Lorichs fortsätta sin rekognoscering af Glemminglandet, dels framåt Rolfsösund, dels åt Kjölbergs bro. Det detaschement, som framgått mot sistnämnda ställe, hade dock icke kommit längre än till Veumgårdarna, 1/8 mil från bron; det andra åter hade framträngt till Glemmings kyrka, hvilken låg på en höjd omgifven af en hög mur, bakom hvilken en större norsk infanteristyrka varit placerad, hvars vedettkedja sträckt sig ända ned till Lisleby-gårdarna. Såsom någonting ovanligt hade Lorichs anmärkt, att några norska officerare uppträdt till häst. Bönderna hade varit mycket välvilliga och gladt sig åt svenskarnes ankomst. Deras egna soldater hade ätit upp det lilla matförråd de ägt, sedan man vid provianteringen i stället för bröd utdelat 3 »potter» omalen hafre.

Mörner fick befallning att följande dag utsträcka sina rekognosceringar ända fram till Kjölbergs bro å ena sidan och till Raa-ån å den andra. Samtidigt afgick order till flottan att bygga en båtbro öfver Glommens östra gren i närheten af Fredriksstad.

Att döma af krigsläget denna kväll synes det, som om kronprinsen i förstone hade tänkt sig ett omfattande anfall i norr. Här voro nämligen koncentrerade mellan Bodal-Rakkestad-Momarken-Lindhol, d. v. s. inom afståndet för en dagsmarsch, öfver 19,000 man, medan i söder, i trakten af Sannesund och Hafslund endast funnos omkring 6,200 man och vid Guslund (med order att gå till Fredriksstad) 5,000 man, samt i sistnämnda stad och på Krageröen 4,200 man.[1] Svårigheterna vid en öfvergång af Glommen vid Sannesund, hvilka visat sig större än han från början beräknat, hade likväl förmått honom att öfvergifva denna tanke. Så småningom framträda nu i stället konturerna af en helt annan plan, gående ut på ett anfall söder ifrån, medan fiendens flanker hotas dels från sjösidan af flottan, dels öster ifrån genom mindre kårer vid Onstadsund och Grönsund.

Denna senare plan har underkastats åtskillig kritik. En framryckning från Fredriksstad, har man sagt, var detsamma

---

[1] Mankell uppgifver, sid. 90, motsvarande styrkor till resp. »närmare» 17,000, 4,500, 4,000 och 4,500 man; sid. 96 säger han, att detta är en mycket hög beräkning, men ökar då den förstnämnda siffran till 17- à 18,000 man.

som »ett frontanfall i bästa form», »oxens fattande vid hornen», med öfverlämnande åt norrmännen af alla försvarets fördelar. Endast Karl Johans »oförståndiga beundrare» kunna finna en dylik plan klok och riktig.[1] Tager man vederbörlig hänsyn till förhållandena, sådana de voro i verkligheten, skall man emellertid finna, att det icke är så oförståndigt att anse densamma såsom den klokaste för tillfället. Visserligen funnos några goda ställningar i den brutna terrängen mellan Glommen och Kristianiafjorden, men å andra sidan var öfvermakten på svenska sidan så stor, att de styrkor, som kronprinsen kunnat afdela till flankerna, blifvit ganska ansenliga i förhållande till norska arméen, hvarigenom åter ett envist motstånd af denna armé i fronten säkerligen ledt till densammas fullständiga instängning. Såsom vi i det följande skola se, var detta åtminstone ett alternativ, som man tänkte sig i det *norska* högkvarteret, när detsamma började genomskåda ställningen.

Med en sak var kronprinsen denna kväll särskildt missnöjd, eller den »Peyronska beskickningen». Peyron hade nämligen fullständigt misslyckats i sina underhandlingar med de missnöjda bland besättningen på Fredrikssten. Kronprinsen ansåg till och med, att han rent af hindrat fästningens öfvergång genom sin oskicklighet.[2] Det förargligaste af alltsamman var dock, att Suremain kommit underfund med Peyrons verkliga mission. Då de Eckermanska träpinnarna öfverlämnats till honom från högkvarteret, hade han forskat i saken, och hvad han då fått höra hade satt hans lifliga franska blod i rörelse. Han hade visserligen fått befallning att leda belägringen, skref han till kronprinsen, men hvarken fått befäl öfver Cederströms roddfartyg — som kommo och gingo hur de behagade — eller fått veta hemligheten rörande »le projet de surprise confié au colonel Peyron». Han fordrade därför att blifva invigd i alla instruktioner, som hans underordnade mottogo från högkvarteret. »Då jag tjänar Eders Kongl. Höghet med hela min förmåga», tillade han, »bör jag ock hafva rätt till Eders Kongl. Höghets hela förtroende. Får jag icke detta,

---

[1] Mankell, sid. 96, som anmärker. att Sörensens omdöme är öfverensstämmande med hans.

[2] »Fästningen Fredrikshald», skref kronprinsen den 9 aug. till Ch. Mörner, »skulle redan varit i vårt våld, om ej ett felsteg vore begånget af en officer, hvilken dock, som jag tror, ej hade någon dålig afsikt. Ett annat fel har sedan dess blifvit gjordt, som beröfvat oss besittningen af en fästning, som skulle varit oss till stor nytta.» Kopiebok i H. M. konungens privatarkiv.

göra min heder och mitt lugn det till en plikt för mig att ställa den befälsplats jag mottagit till dens förfogande, som gifvit mig den.» Hvad särskildt Peyronska affären vidkom, varnade han på det enträgnaste kronprinsen att acceptera dylika förslag. Små företag, skref han, kunna, om de gå illa, alldeles skämma bort affärerna. Kronprinsen borde för öfrigt besinna, att ett misslyckadt öfverrumplingsförsök skulle kräfva mycket blod, som ginge alldeles onödigt förloradt. Hvad fästningen angick, hade han skickat sin adjutant, öfverstelöjtnant af Wingård, att parlamentera med vice kommendanten, general Petersen. Denne var en gammal bekant till Wingård, och efter allt att döma skulle han varda »plus facile à ébranler que le premier» (general Ohme). I hvilket fall som helst hoppades han, så vida han snart finge fram belägringsartilleriet och kunde hinna sätta det i position till den 13., att fästningen icke skulle kunna hålla sig längre än till den 17.[1]

---

[1] **Svenska arméens ställning den 7 aug. på kvällen.**

Hufvudarméen.

Stora högkvarteret: Fredriksstad.

Essens högkvarter: Hafslund.

Vegesacks kår:	6 bat:r, 1 skv. o. 4 kan.	vid Lindhol.
Cederströms kår:	4 bat:r, 4 skv., 4 kan. och 2 haub. . .	» Vägk. norr om Mysen.
3. fördelningen:	6 bat:r, 1 skv. och 4 kan.	» Eidsberg
	(däraf 2 bat:r	» Grönsund och Os).
»	5 bat:r, 6 kan.	» Rakkestad.
1. fördelningen:	13 bat:r, 12 kan. och 2 haub. . .	» Bodal.
2. fördelningen:	5 bat:r, 1 skv. och 6 kan.	» Skjeberg (Klockaregården).
	2 bat:r och 20 pont:r	» Isse bruk.
	3 bat:r, 1 sappör- o. 1 pont:rkomp.	» Sannesund.
4. fördelningen:	7 bat:r, ...	» Fredriksstad och Krageröen.
5. fördelningen:	7 bat:r och 2 6-ⓢga batterier . . .	» Guslund.
Kavallerireserven:	7 skv.	» Guslund.
Reservartilleriet:	2 batterier	» Helde. Kollägret.
Positionsartilleriet	. . . .	» Strömstad. Svinesund. Pilgården.
Belägringsartilleriet	och 1. sappörk. (?) på sjöväg till Fredrikshald.	
Blockadkåren:	$4^1/_2$ bat:r . . . . (på marsch dit $^1/_2$ bat:n.)	vid Ödeberg och Strube.

På marsch från Sverige till krigsorten:

2 komp:r inf. och 8 skvadroner, utom mindre kontingenter, inalles 1,198 man.

I norska högkvarteret i Spydeberg var man den 7 aug. hufvudsakligen sysselsatt med att diskutera det utkast, som statsrådet Tank och prosten Hount framfört från svenske kronprinsen.[1] Båda gjorde sig mycket besvär med att förmå prins Kristian att lyssna till det gjorda erbjudandet. Villkoren voro långt ifrån hårda. Han skulle öfverlämna sin myndighet i nationens händer och genast därefter lämna Norge, hvarefter statsrådet skulle föra regeringen i Karl XIII:s namn, till dess nationalförsamlingen hunnit sammanträda och inför konungen framlägga förslag till en konstitution.[2] Själfva utkastet öfverensstämde med den grundlag, som riksförsamlingen stiftat på Eidsvold, i hvilken endast de förändringar skulle vidtagas, som kunde betingas af föreningen. Funnes icke mera någon utsikt till att kunna föra kriget med framgång, borde man därför taga emot hvad som bjöds, ty sedan kunde så goda villkor icke mera erhållas. Kronprinsen af Sverige hade bland annat sagt till Tank: »Si je dois marcher vers Christiania, je veux jouir de la souveraineté.» Nu hade Fredriksstad fallit, och Fredrikssten kunde icke mera undsättas, men detta oaktadt hade hans fordringar icke på något sätt blifvit skärpta, sedan de allierade makternas kommissarier framställde dem i Moss. En sådan långmodighet kunde icke räcka evigt.

Prins Kristian var icke heller ovillig att gå in på kronprinsens förslag. Redan i Kristiania hade han funnit sin sak förlorad och skulle säkerligen gifvit efter för Steigenteschs föreställningar, om icke Martens och Orlov ingifvit honom den falska föreställningen, att deras diplomatiska pression ej vore allvarligt menad. Sedan dess hade återtåget från Rakkestad ägt rum och allt det missnöje gifvit sig till känna, som med anledning däraf yppat sig inom arméen. Hans motståndskraft var bruten. Men svag och vacklande som han var, lyssnade han äfven till röster

---

Detascherade kårer:

Gahns kår: 5 bat:r och ett batteri (2195 man) . . . vid Eda.
Eeks kår: 3 bat:r, 1 skv. och 1 batteri . . . . » Frösön.
På flottan: $\frac{1 \text{ bat.}}{17}$, $\frac{1 \text{ bat.}}{8}$, $\frac{1 \text{ bat.}}{28}$ och 2 batt:r (omkr. 1,600 man) . . . » Fredriksstad.

Dessutom besättnings- och etapptrupper i Göteborg, Karlsten, V. Ed, Uddevalla, Strömstad, Krokstrand, Pilgården och Svinesund.

[1] Tank var anländ till Spydebergs prästgård före Adler, som kom dit strax på eftermiddagen.

[2] Kronprinsens bref den 8 aug. till kungen: Adler skrifver: Villkoren voro, att prinsen skulle abdikera, Sverige erkänna konstitutionen och stortinget genast sammankallas.

ur det motsatta lägret, hvilka med fosterlandskärlekens hela styrka talade för Norges fria självständighet och strid utan vankelmod till det yttersta. På morgonen hade underrättelse ingått norr ifrån, att Krebs den 5. aug. vunnit en »glimrende» seger öfver sin motståndare Gahn. Den fosterländska stämningen hade till följd däraf blifvit högre, än den på länge varit. Det var gifvet, sade man, att andan bland trupperna kunde väsentligt förbättras, om de fördes i elden. Genom att kasta fienden tillbaka skulle soldaterna få tillit till sig själfva, hvilket just var det, som de nu saknade. Prinsen skrämdes på samma gång med fasorna af ett borgerligt krig, som otvifvelaktigt skulle uppstå, om han samtyckte till det svenska förslaget. I sitt stora bekymmer mäktade han icke fatta något bestämdt beslut. Han önskade ett vapenstillestånd, men blott så vida det kunde bestå med hans och nationens ära. Slutet på öfverläggningen blef, att det beslöts, att Hount skulle genast återvända till svenska högkvarteret för att söka utverka ännu flera eftergifter, medan det norska statsrådet under tiden skulle kallas från Moss att möta följande morgon i Spydeberg.[1]

Emellertid sändes order till Staffeldt, som med 2 Bergenhus' bataljoner, 1 komp. af Norska jägarkåren och batteriet Möller bivackerade vid gården Onsaker i Svindals socken, att han, i händelse svenskarne skulle tillkännagifva, att vapenhvila vore sluten, borde genast antaga och bekantgöra densamma. Skulle de åter, såsom det rapporterats, framrycka till Karlshus i afsikt att afskära de norska trupperna på Tunö, borde han taga sina »mesures». Staffeldt svarade, att han följande morgon kl. 5 ärnade uppbryta från Onsaker och marschera till Karlshus, där han vore närmare till hands att, om så behöfdes, understödja Arenfeldt.

Butenschön gick denna dag med sina 3 återstående kompanier till Borgen i Skibtvets socken för att bevaka öfvergången vid Grönsund. Han hade spridt löjtnant Colbjörnsens 24 man såsom vedetter midt emot Brække bruk och väntade nu ankomsten af sina tre 3-℔ga kanoner. För öfrigt stodo de norska trupperna på södra delen af krigsskådeplatsen hela dagen stilla.[2]

---

[1] Adlers Optegnelser: Kronprinsens bref till Engeström den 7 aug. och till kejsar Alexander samma dag. Kopior i H. M:t konungens privatarkiv. Aall, sid. 500.

[2] Morgenstjerne I, sid. 190, 373, 376, II. sid. XXVI — Staffeldts papper i N. R. A.

Hvad Stabell vidkommer, hade han, såsom förut är nämndt, denna dag på morgonen icke lyckats samla vid Trömborg mer än 350 man af sin skingrade kår. Som därvarande ställning icke hade något militäriskt värde och trupperna icke allenast voro uttröttade utan äfven saknade mat, hvaraf ingen tillgång fanns hos traktens utblottade befolkning, beslöt han, då de tre nordenfjeldska divisionerna under major Widdings befäl på morgonen stötte till honom, att sända sina öfriga trupper tillbaka 1/4 mil till Mysen för att hvila, slakta och koka. Dagen förflöt därefter i ro till kl. 2 e. m., då rapport inkom från Widdings divisioner, att fienden ryckte fram. Strax därefter såg Stabell, hur dessa gingo tillbaka, aflossande några skott. Han gaf därför order åt den vid Mysen stående hufvudstyrkan, ehuru den ännu icke var färdig med sin kokning, att draga sig tillbaka till Jörentvet, där det först var möjligt enligt hans åsikt att i det tillstånd, hvari trupperna nu befunno sig, hålla stånd. Under vägen kom order från prins Kristian, att då Stabell för närvarande vore för svag att motstå fiendens öfvermakt, borde han draga sig tillbaka och söka förena med sig Akershus' 2. skarpskyttebataljon och kapten Roepsdorffs jägardivision,[1] hvilka under major Hals' befäl stodo vid Höland, samt därefter uppsöka en sådan ställning, att han om möjligt kunde hålla stånd, till dess en anbefalld förstärkning — 2 af Krebs' bataljoner[2] — kunde hinna stöta till honom öfver Mangefjäll. När denna förstärkning anländt, borde han å nyo »med force» angripa fienden, dock först sedan han averterat högkvarteret därom.

Sedan trupperna hvilat en stund vid Jörentvet, inträffade major Hals med sitt kommando. Ehuru terrängen icke var gynnsam för försvaret, beslöt därför Stabell att stå kvar och afbida fiendens anfall. Efter de händelser, hvari hans trupper deltagit, kunde några betydligare affärer i allt fall icke äga rum.[3]

Förmiddagen den 8 augusti återkom prosten Hount till svenska högkvarteret i Fredriksstad efter att vid åttatiden på morgonen hafva passerat färjan vid Sannesund. Af de under-

[1] Af Nordenfj. reg:tet.

[2] rätteligen 1 bataljon och 4 jägardivisioner.

[3] Staffeldts Bemærkninger.

rättelser, han medförde, kunde Karl Johan förstå, att prins Kristian ej längre var ovillig att ingå på en öfverenskommelse i godo. Hounts beskickning var uppenbarligen endast en förevändning för att vinna tid. Något särskildt svar behöfde icke heller gifvas därpå, då Tank följande dag skulle återkomma med definitivt besked. Förmodligen omtalade äfven Hount Krebs' seger öfver Gahn. Men antingen hade han icke uppfattat saken rätt, eller fäste sig icke kronprinsen därvid, då berättelsen kom ur fiendens mun, ty någon särskild order rörande Gahn utfärdades ej från högkvarteret denna dag. Att ställningen där uppe var ganska kritisk, kände kronprinsen redan förut af Gahns rapport den 3 augusti från Eidskog, däri han omtalat sitt misslyckade försök att storma retranchementet vid Lier, men han trodde, att Vegesacks, Cederströms och Boijes operationer norr om Onstadsund snart skulle frigöra honom och bereda honom möjlighet att företaga något mot Fos, kanske till och med mot Kongsvinger.[1]

Från högkvarteret utfärdades denna dag ytterligare order, rörande hufvudarméens uppmarsch till Glommen. Den första akten af kronprinsens nya plan skulle nu sättas i verket. När Vegesack, Cederström och Boije drifvit fienden öfver till högra älfstranden och besatt själfva öfvergångsställena, borde de uppkasta starka retranchement, som af en mindre styrka kunde försvaras. Boije skulle ansvara för Cederströms och Vegesacks förbindelser bakåt samt rekognoscera öster ut till Örje bro och Hærland, medan Vegesack rekognoscerade framåt öfver Trygstad, Hemnes och Baastad.

Det närmaste operationsmål, som kronprinsen ville uppnå, sedan arméen kommit fram till Glommen, var Tunös besittningstagande. Därigenom skulle han nämligen blifva herre öfver älfven från dess utlopp ur Öieren ända ned till Fredriksstad. Att taga Tunö genom ett direkt forcerande af öfvergången vid Sannesund eller Hafslund ansåg han emellertid, såsom förut är nämndt, förenadt med stora svårigheter till följd af strömmens våldsamhet och de starka batterier, som fienden uppkastat på motsatta stranden. Kunde man däremot göra sig till herre öfver den söder om denna ö liggande Rolfsöen, skulle öfvergången lättare kunna verkställas. På eftermiddagen fick därför Mörner order att med hela sin fördelning, som numera

[1] Kronprinsens bref till konungen den 8 augusti. Kopia i H. M:t konungens arkiv.

åter inträdt i armékårförbandet, bemäktiga sig Rolfsöen, ett företag, skref kronprinsen, som borde vara ganska lätt, då enligt sammanstämmande underrättelser fienden endast höll ön besatt med omkring 600 man och 3 kanoner. De bataljoner, som bestredo garnisonstjänsten i Fredriksstad, skulle aflösas af 5. fördelningen, hvilken jämte kavallerireserven och II. armékårens reservbatteri dit anländt kl. 7 på morgonen.[1]

Sandels' fördelning skulle fortfarande bereda en öfvergång af Glommen i trakten af Sannesund, för öfrigt koka och rengöra gevären. Likaså Posses fördelning, hvilken på morgonen — förmodligen af de skäl, som i det föregående äro antydda — fått order att afbryta sin marsch mot norr, hvilken order Essen kompletterade därhän, att Posse, om han redan hunnit marschera norr ut från Rakkestad, borde återvända dit och förlägga en bataljon på detta ställe, ett par andra bataljoner i Bodal och Tjenner samt en brigad i Sækkeland. Han skulle prevenera Boije, Cederström och Vegesack om denna förändring samt anmoda dem att skyndsamt avertera, i händelse de attackerades af öfverlägsna fiender, i hvilket fall han genast borde rycka fram till deras förstärkning.[2]

Sedan dagens operationsorder utgifvits, sysselsatte sig högkvarterets personal förnämligast med etapp-väsendet, hvilket numera kunde betydligt förenklas, tack vare Fredriksstads eröfring. Sålunda befalldes, att endast en etapp-linie, eller såsom det denna tid hette, militärväg hädanefter skulle finnas för båda kårerna. Denna linie, skulle utgå från Göteborg och följa stora landsvägen genom Bohuslän till Svinesund, som tillsvidare skulle blifva etapp-slutstation. På vissa bestämda mellanetapper skulle ständigt finnas nattkvarter, proviant och furage m. m. för tågande trupper. Samtidigt vidtogos omfattande anstalter för Fredriksstads förvandling till en stor militärdepôt.

---

[1] Reservbatteriet hade genast fortsatt marschen till Rolfsöen och 5. fördelningens batteri till Sandels' fördelning vid Sannesund. Två bataljoner af Dalregementet fingo order att den 9 augusti lämna Mörner och gå till Rosenblad, hvaremot Rosenblad skulle lämna ifrån sig två bataljoner Västgöta-Dals regemente, 1 bataljon af Lifgrenadierregementet och Bohusläns regementes 3. bataljon. Efter förändringen skulle sammansättningen alltså blifva:

Mörner: 4. fördelningen $\frac{3\text{ bat.}}{16}$, $\frac{1\text{ bat.}}{4}$, $\frac{1\text{ bat.}}{5}$ och $\frac{3\text{ bat.}}{17}$.

Rosenblad: 5. fördelningen $\frac{3\text{ bat.}}{13}$ och $\frac{3\text{ bat.}}{14}$.

[2] Essen visar sig genom denna order icke vara alldeles inne i kronprinsens tankegång.

Alla sårade och febersjuka skulle ditföras. Sängantalet hade visserligen ännu icke kunnat uppbringas till 300 stycken; men, trots den svåra väderlek, som på sistone inträdt och hvilken kronprinsen ansåg att de starkaste konstitutioner icke kunde fördraga, var hälsotillståndet inom arméen ovanligt godt, hvadan man hade utsikt att en längre tid kunna hjälpa sig fram med nämnda antal sängar.[1]

Hvad krigsrörelserna vidkommer, voro de denna dag af ringa betydenhet. Börja vi i söder, utförde Mörner den anbefallda rekognosceringen på Rolfsöen. General Björnstjerna, som på kvällen återkom till högkvarteret efter att hafva haft högsta ledningen af densamma, rapporterade, att trupperna framryckt på båda vägarna, tills de kommit i höjd med Glemmings kyrka, utan att hafva stött på någon fiende. En ny rapport senare på natten gaf vid handen, att den vänstra kolonnen under öfverste Haijs befäl i skymningen stött på en öfverlägsen fiende strax söder om Kjölbergs bro. Sedan han tvenne gånger kastats tillbaka, hade Mörner ditsändt 2 kompanier af Västgöta-Dals regemente till förstärkning. När hjälpen kom fram, hade det emellertid varit så mörkt, att Haij ansett sig böra afbryta striden och taga ställning $^1/_8$-dels mil söder om bron. Mörner hade sedermera själf begifvit sig dit med 2 kanoner af det 6-℔ga batteriet. 4. fördelningens ställning under natten till den 9 aug. var därför följande:

1 bataljon af Bohusläns regemente, 1 kompani af Västgöta-Dals regemente och några husarer vid Glemmings kyrka.

Bohusläns jägarebataljon och 2 3-℔ga kanoner vid Nöckleby, med fältvakt vid Evjė.

Haijs kolonn: 2 bataljoner af Dalregementet, $^1/_2$ bataljon af Västgöta-Dals regemente, 2 6-℔ga kanoner och några husarer vid Brönneröd.

Sedan skottväxlingen vid mörkrets inbrott upphört, hade allt varit tyst och stilla. Kunskapare berättade, att fienden utrymde Rolfsö, hvilket Mörner under den mörka natten icke kunde kontrollera. Tidigt följande morgon ärnade han undersöka förhållandet och försöka framtränga till Kjölbergs bro.

---

[1] Antalet sårade och sjuka vid andra tiondedags-förslagets afgifvande (den 20 augusti) i Fredriksstads, Fredrikshalds, Strömstads och Rakkestads sjukhus uppgick endast till 835; v. Wendels rapport i K. K. A. Antalet döda under andra tredjedelen af månaden i Strömstads sjukhus var 8 af 433; 132 patienter hade utmönstrats, 117 tillkommit. I sjukhuset i Fredriksstad dogo under sista tredjedelen af månaden 8, tillkommo 162, utmönstrades 136, kvarlågo 430 o. s. v.

Vid Hvitsten hade arbetet å batterierna varit i full gång alltsedan föregående kväll. Förgäfves hade fienden sökt hindra detsamma: afståndet hade varit för stort för att skotten skulle kunna nå fram. Under dagens lopp hoppades öfverste Adlercreutz, att båda batterierna skulle vara färdiga att mottaga bestyckning.

Vid Hafslund hade det kämpats under hela natten. Då Essen den 7. på aftonen anlände dit med sitt högkvarter, hade han funnit den midt emot gården belägna Rödsöen besatt af en mindre postering af norska jägare till en styrka, som han icke närmare kunde bestämma, då bron öfver det lilla sundet sedan flera dagar tillbaka var rifven. För att icke oroas under natten hade han därför vid $^1/_9$ 9-tiden på kvällen låtit hämta fram från bivacken vid Skjeberg en bataljon af Kalmar regemente, som besatt stranden, redo att följande morgon »alldeles delogera» fienden. Då hade man strax före mörkningen sett flera båtar ro öfver till ön, där de landsatte en 2- till 300 man, hvilka dolde sig i skogen. Essen gick emellertid till sängs och öfverlät åt sin stabschef, general Gyldenstolpe, att sörja för högkvarterets säkerhet. Denne lät nu hämta lifbataljonen af Västgöta regemente, och när denna vid ett-tiden på natten anlände, gaf han befallning, att bron skulle sättas i stånd. Men då arbetet skulle börja under skydd af de båda tillkallade bataljonerna, som tagit ställning framför trädgårdsmuren för att vara redo att rycka fram, om fienden skulle storma, kommo fiendens jägare framspringande mellan några på motsatta stranden liggande byggnader och öppnade, dolda af några brädstaplar och en längs med stranden löpande gärdesgård, en häftig eld, som beströk hela sundet inom säkert skotthåll, så att ingen kunde visa sig på svenska sidan »utan att locka skott». I mörkret gjorde visserligen elden föga verkan — endast två man sårades — men några kulor hunno dock fram till Hafslund, och slogo ut ett par fönsterrutor. Och skulle infanteriet försöka att på egen hand forcera öfvergången, blefve nog förlusten säkerligen betydligt större. På samma gång som Gyldenstolpe kl. 2,30 e. m. gaf order om arbetets inställande tillsvidare, lät han därför hämta från bivacken en afdelning 6-ũga kanoner.[1] När denna vid fyratiden kom fram, fick den genast brösta af och »med några väl applicerade karteschskott» rensa motsatta stranden, hvarefter

[1] Sedermera eftersändes hela 8. batteriet.

västgötabataljonen och 2 kompanier af Kalmar regemente under öfverstelöjtnant Wahlfelts befäl stormade öfver. De norska jägarne höllo icke stånd utan skyndade i största hast tvärs öfver ön till norra udden af densamma, där de hade sina båtar. Västgötarne sprungo efter dem hack i häl, men, komna till en glänta i skogen, som de nödvändigt måste öfver, fingo de plötsligt skott på sig från två batterier på Tunölandet, hvilka de icke förut märkt. Efter att hafva lämnat efter sig 1 död och 2 sårade lyckades de dock att uppnå motsatta skogsbrynet, då fiendens batterier genast upphörde med sin eld. Emellertid hade de flyende därigenom fått så mycket försprång, att de, utan att mista några fångar, kunde taga sig tillbaka öfver älfven. Ön togs nu i besittning af västgötarne och kalmariterna, hvilka mycket berömdes för »visad contenance».

Själf hade Essen tagit saken kallt. »Under förlidna natts buller, som likväl varade flera timmar», skrifver Gyldenstolpe den 8 augusti i sin journal, »gjorde fältmarskalken sig icke den mödan att lämna sin säng; det hade äfven varit oss en skam, om han för ett sådant lappri därtill blifvit nödsakad.»

Vid sjutiden på morgonen kom en parlamentär öfver älfven och begärde stillestånd. Det var en norsk löjtnant vid namn Bodum. »Deras konungs order hade ankommit», förklarade han för bevakningsbefälhafvaren, kapten Liljehorn, »att de skulle upphöra med fientligheterna», hvilken order efter hans förmenande gaf anledning till den förmodan, att underhandlingar pågingo de »respektive makterna (!) emellan». Strax därefter fick Essen rapport från Sannesund, att en parlamentär äfven här kommit öfver för att gifva till känna, att order ankommit från norska högkvarteret med prosten Hount, att fientligheterna skulle inställas, då underhandlingar voro ifrågasatta. Essen medgaf, att fientligheterna finge inställas, till dess han hunnit inhämta kronprinsens tankar i ämnet, hvarefter han genast satte sig i vagnen och for till Fredriksstad. De svenska officerarne, som icke kände något om Tanks och Hounts mission, trodde, att vapenhvilan berodde på en krigslist af Essen för att insöfva norrmännen i säkerhet, till dess Mörner och Rosenblad skulle hinna fullborda sin kringgående rörelse öfver Rolfsö och Kjölbergs bro.[1]

Sedermera förflöt dagen i lugn och ro både vid Hvitsten och Hafslund. Då Essen vid sextiden på aftonen återvände till

[1] Westers dagbok.

sitt högkvarter, medförde han kronprinsens afslag på den gjorda propositionen om vapenhvila. Gyldenstolpe fick på samma gång veta, att prins Kristian, ur stånd att reda sig ur sin nuvarande svåra belägenhet, helst missnöjet inom arméen och i landet tilltog med hvarje dag, vore villig att afsäga sig regeringen och lämna några fästningar i pant. Han ämnade därför sammankalla sitt statsråd för att tillkännagifva sitt beslut samt hade redan gifvit befallning om stortingets sammankallande för att utarbeta en konstitution, sådan som nationen önskade sig den och hvilken sedermera skulle underställas konungens af Sverige sanktion. [1]

Vid sextiden på aftonen uppsade norrmännen stilleståndet. En stund därefter tycktes de samla en större styrka infanteri och något artilleri midt emot Hvitsten, hvarför en af de från Isse bruk återkomna bataljonerna fick order att afgå till batteriernas skyddande. Öfverste Adlercreutz var dock ganska lugn, skref han i sin rapport. Ville fienden försöka gå öfver, skulle han icke hindra honom därifrån men väl att komma tillbaka. Senare på kvällen parlamenterades ännu en gång från norska sidan, då samma framställning gjordes som på morgonen, men Essen afslog nu alla förslag om stillestånd. [2]

Vid midnatt fick Adlercreutz mottaga en rapport från posteringsbefälhafvaren vid Hvitsten, kapten E. A. Lindblad, som berättade, att fienden gick öfver från Glemminglandet (Rolfsö) till Tunö i flera (ungefärligen 10) båtar. Han uppskattade den styrka, som redan gått öfver, till en bataljon, men transporten däraf fortfor. Liflig skottväxling hade hörts i mörkningen från Glemmings kyrka. [3]

Posse hade på morgonen marscherat med 2. brigaden tillbaka till Sækkeland. [4] Då han kom dit, fingo de två bataljoner af 2. fördelningen, som stodo vid Isse bruk, order att gå till Sannesund och ställa sig under öfverste Adlercreutz' befäl. Såsom

[1] »Allt tyckes således lofva svenska affärerna den lyckligaste framgång», skrifver Gyldenstolpe i sin journal. »Ingen bör däråt vara mera nöjd än prins Kristian, ty det är knappt möjligt att förena mindre skicklighet och rådighet med mera förvetenhet, än han hittills visat.»

[2] »Jag parlamenterade med dem», skrifver Wester i sin dagbok, »men afslog alla deras dumma frågor.»

[3] Haijs strid vid Kjölbergs bro.

[4] Mankell uppgifver oriktigt, sid. 95, att Posse denna dag framgick med 1 brigad till Tjenner, Bodal och Rakkestad samt att andra brigaden kvarstannade vid Sækkeland.

ofvan nämndes, fick en af dem sedermera fortsätta marschen till Hvitsten.

Vidkommande Vegesacks, Cederströms och Boijes operationer visste kronprinsen sent på kvällen ingenting mer, än att Boije med 5. brigaden föregående dag (den 7 aug.) marscherat till Eidsberg, att han låtit besätta öfvergångarna vid Os och Grönsund samt att han ansåg, att fienden redan gått tillbaka öfver Glommen utom vid Onstadsund, där han ännu höll vänstra stranden besatt.

Enligt Suremains rapport hade belägringsarbetena vid Fredrikssten denna dag tagit sin början. Belägringsparken hade väntats ankomma tidigt på morgonen, men »för det starka vädrets skull» hade transportfartygen icke kunnat passera igenom bryggan vid Svinesund föregående kväll, hvarför utskeppningen först fram emot middagen kunnat taga sin början. Då transporten blef synlig från fästningen, hade kommendanten nedsändt en parlamentär till chefen för kanonbåtarna, major Trolle — Cederström hade nämligen utnämnts till kommendant i Fredriksstad — för att efterhöra, huruvida de ankommande fartygen vore krigsfartyg eller endast proviant- och transportskepp, tilläggande parlamentären, att kommendanten i förra fallet ärnade öppna eld på dem. Trolle hade svarat, att fartygen voro transportskepp, men att han ej kunde finna, hvarför kommendanten skulle låta dem passera fritt, hvarpå parlamentären förklarat, att kommendanten ville hålla vapenhvila, till dess han fått besked om utfallet af den deputation, han afsändt till konungen af Sverige och till »Kong» Kristian. Trolle hade förklarat, att han därom icke hade någon kunskap.[1]

Denna dag fick Suremain svar på sitt sista memorial till kronprinsen, och detta i nådigare ordalag, än man kunde haft anledning att vänta. Kronprinsen lofvade, att han skulle få leda alla operationer mot fästningen, såsom det honom för godt syntes, hvarom Trolle skulle tillsägas. Däremot önskade kronprinsen, att om de omständigheter inträffade, hvarom åtskilliga invånare underrättat Peyron, nämligen att fästningens kanoner förnaglades och större delen af besättningen kastade sina gevär öfver vallen o. s. v. — hvilket kunde göra en »brusque attaque» med en eller två bataljoner möjlig och utgången otvifvelaktig, — en sådan attack genast borde företagas. Löftet till stadens

[1] »Som jag ej känner anledningen till detta parlamentärens yttrande», skref Suremain, »så bekymrar jag mig ej därom.»

invånare, att de skulle varskos 8 timmar i förväg, när bombardering af fästningen skulle äga rum, ville kronprinsen ingalunda rygga. Det stod emellertid Suremain fritt att förbjuda all kommunikation mellan staden och fästningen. I hvilket fall som helst borde invånarne åläggas att för ut- och inpasserandet skaffa sig pass af kansllirådet Dahl, »till hvilkens probité» kronprinsen hade fullt förtroende. Suremain erhöll på samma gång en mindre summa till »spionpenningar». Skulle han med dylika medel kunna verka något till fästningens snara öfvergång, kunde han påräkna hvilken summa som helst. Hvad kapitulationsvillkoren vidkomme, ägde han full frihet att ackordera, som honom bäst syntes, likväl under förbehåll af kronprinsens ratifikation. Till slut förklarade kronprinsen, att Suremain måste nöja sig med det manskap, han erhållit, äfven om det ej vore så krigsvant. Då garnisonen vore svag och sammansatt af dåliga trupper, borde blockadkårens numerär vara fullt tillräcklig, helst densamma numera vore betäckt af arméen, så att intet fientligt utifrån vore att befara. Emellertid hade befallning afgått från högkvarteret till 1. fördelningen, att den skulle ställa ett voltigörkompani af regementet Royal Suédois till hans förfogande.[1]

---

[1] **Svenska hufvudarméens ställning den 8 aug. på kvällen.**

Stora högkvarteret: Fredriksstad

(generalstabsvakt $\frac{3\text{ skv.}}{1}$)

Essens högkvarter: Hafslund

(generalstabsvakt $\frac{1\text{ skv.}}{3}$)

Vegesacks kår		vid Askim.
Cederströms kår (däraf 1 bataljon vid Jörentvet).		» Askim
Boijes fördelning	5. brigaden	» Löken.
	6. brigaden	» Eidsberg.
	(däraf 1 bat. vid Os, 1 bat. vid Grönsund och 1 bat.	» Sekkelsten).
Posses fördelning och 1. art.-div.		vid Sækkeland—Rakkestad.
Sandels fördelning	3 bat. o. 1 jäg.-bat., samt 1 6-℔gt batt.	vid Sannesund.
	2 bat. och 1 6-℔gt batt.	» Hafslund.
	3 bat. och 1 skv.	» Skjeberg.
	samt pont. och sappörkompanierna	» Sannesund.
Rosenblads fördelning		» Fredriksstad.
Mörners fördelning, 7 bat., 1 6-℔gt batt. och 2 3-℔ga kan.		» Rolfsö. Kragerön.
Kavallerireserven, 9 skv.		» Fredriksstad.
Blockadkåren, $\frac{1\text{ bat.}}{26}$, $\frac{1\text{ bat.}}{4}$, $\frac{3\text{ bat.}}{22}$		» Ödeberg. Strube.

I norska högkvarteret i Spydebergs prästgård hölls morgonen den 8. aug. det viktiga statsrådssammanträde, till hvilket kallelse, såsom förut är nämndt, föregående afton utgått. Redan kl. 6,30 f. m. infunno sig statsråden Haxthausen, Rosenkrantz, Sommerhjelm och Collet och blefvo efter en timmes väntan insläppta till prinsen. Nu tillkallades äfven Seyersted och Hegermann för att redogöra för krigsläget och säga sin mening, huruvida det ännu vore militäriskt möjligt att betäcka hufvudstaden, så att den ej behöfde frukta en fientlig invasion. Frågan besvarades af bägge nekande. »Saavel Generalmajor Seyersted som Oberst Hegermann erklærede», står det i statsrådsprotokollet, »at det kunde antages, at det ikke længere stod i Armeens Magt at forhindre, at jo Fienden inden en kort Tid kunde være i Christiania, da der imod hans Overmagt til Vands, forenet med en betydelig Landstyrke, ikke var noget at udrette, i Betragtning af det Terrain, han havde vundet, og med Hensyn til de militære Manœuvres, hvormed hans Armee avancerede, ligesom fordi den var saa overlegen, bestandig gik frem uden at kunne tvinges til Slag, da de norske Tropper vare udsatte for stedse at overflöies af den fiendtlige Magt.»[1]

Det har under senare år blifvit påstådt, att Seyersteds och Hegermanns anföranden icke rätt uppfattats i statsrådsprotokollet samt att deras militära skäl bära »flera spår af att vara tillverkade». [2] En blick på krigsläget borde dock vara nog för att skingra hvarje tvifvel i detta fall. Grupperingen af de norska stridskrafterna på den södra delen af krigsskådeplatsen, där den afgörande striden kunde väntas, var denna dag på morgonen följande:

Längst i norr stod Stabell vid Trygstad med 2,300 man. Visserligen voro förstärkningar på väg till honom från Kongsvingertrakten, men Stangs 1,000 man, som stodo närmast, befunno

---

Reservartilleriet	vid	Helde. Kolläger.
Positionsartilleriet	»	Strömstad. Svinesund. Pilgården.
Belägringsartilleriet	»	Fredrikshald.

[1] Protokoll fördt i norska statsrådet den 8 aug. på Spydebergs prästgård. Aall, sid. 500.

[2] Mankell, sid. 93, »hvilket naturligtvis icke hindrar», tillägger samme författare, »att de politiska skälen voro afgörande, emedan norrmännen fingo sig tillförsäkrade alla förmåner, som de gärna kunde önska sig».

sig ännu på Mangefjäll och hade alltså minst 3 dryga dagsmarscher kvar.[1]

Närmast Stabell, åt söder räknadt, stod Hegermann vid Spydeberg med 4 bataljoner (3 oplandska och 1 Valders') samt 8 kanoner och 1 dragonkompani; i allt omkring 3,100 man. En del af styrkan var framskjuten till Onstadsund, där den utgjorde besättning i batterierna och i det stora retranchementet på vänstra älfstranden vid Langenæs.

Därnäst kom 1 Bergenhus' jägardivision vid Grönsund och Butenschöns 3 jägarkompanier vid Borgen i Skibtvet, båda hörande till Staffeldts brigad och tillhopa räknande omkring 500 man.

Vid Opsund, Sannesund och Rolfsösund stod major Schröder, (hörande till Arenfeldts brigad) med 1 bataljon af Telemarkens regemente och 8 kanoner, tillsamman omkring 750 man,[2] till höger om honom på Rolfsö 2 divisioner af bataljonen Budde af samma regemente — omkring 300 man — samt bakom honom vid Isse bro och lilla Sande bro bataljonen Ely af Vesterlehnska regementet och 1 bataljon af 1. Trondhjemska regementet; tillsamman omkring 1,600 man. Ännu längre i söder, vid Raade kyrka, stod Staffeldt med 2 bataljoner Bergenhus' regemente, 1 kompani af Norska jägarkåren och batteriet Möller, tillsamman omkring 1,800 man.

I trakten af Kjölbergs bro och nedåt kusten af Onsö stod slutligen Arenfeldt med 8 kanoner och sina 3½ återstående bataljoner — 1 bataljon af Vesterlehnska regementet, Nordenfjeldska regementets depôtbataljon och 1 rekrytbataljon samt ½ bataljon Budde af Telemarkens regemente — af hvilka 1 bataljon utgjorde reserv vid Karlshus; tillhopa 2,900 man. Dessutom funnos 2 oberidna dragonkompanier i Moss.

Hela styrkan mellan Trygstad och Kjölbergs bro steg alltså till högst 13,400 man.[3]

---

[1] Mankell uppgifver, sid. 97, Stangs styrka till »2 bataljoner (1,550 man)». Stang uppgifver emellertid i sin rapport (Morgenstjerne II, sid. XXIX), att hans kommando endast utgjordes af jägardivisionerna Haxthausen och Heide samt en bataljon af 2. Trondhjemska regementet, alltså tillhopa högst 1,000 man. I Seyersteds »Besvarelse», som Mankell åberopar som källa (Morgenstjerne I, sid. 171), angifves visserligen Stangs styrka till 1,550 man, men detta om den varit »komplet» och med 4 i stället för 2 jägardivisioner. »Hvormeget», tillägger också Seyersted, »deri har manglet er mig ikke bekjendt.»

[2] Schröders styrka räknade, sedan han längre fram fått förstärkning af 1 division trondhjemare, något öfver 900 man. Saga I, sid. 403.

[3] Mankell beräknar, sid. 97, endast Hegermanns, Staffeldts och Arenfeldts sammanlagda styrka den 9 aug. till 14- à 15,000 man, hvarjämte han anser, att

Trots det goda frontalhindret, Glommenälfven, bör det vara tydligt, att försvaret af denna utbredda operationsfront med en så ringa styrka icke i längden kunde uppehållas mot den öfverlägsna svenska arméen. Mot Stabells, Hegermanns och Butenschöns 5,900 man stodo ju Vegesacks, Boijes, Cederströms och Posses 19,000, mot Staffeldts och Arenfeldts 7,350 man stodo Sandels', Rosenblads och Mörners 16,300 man, hvartill ytterligare kommo flottorna med 2,500 till 2,600 man land- och sjötrupper, disponibla för en eventuell landstigning.[1] Man kan lätt förstå, att denna, nära tredubbla öfvermakt borde kännas rent af öfverväldigande för den högsta ledningen på norska sidan. Näppeligen finnes heller någon norsk rapport från detta skede af kriget, där icke svenskarnes stora öfverlägsenhet starkt betonas. Äfven prins Kristians trognaste anhängare, äfven de varmaste patrioter bland högkvarterets officerare erkände det och ville endast kämpa för att värna sitt lands ära. Hegermann och Seyersted inlämnade för öfrigt sina anföranden skriftligen affattade, hvarför någon missuppfattning å protokollförarens sida icke kunde äga rum. Att så icke var förhållandet, framgår också otvetydigt af ett aktstycke, som Seyersted två dagar senare lämnade till prinsen i Vegger och för hvars märkliga innehåll vi i det följande närmare skola redogöra.

Efter Seyersteds och Hegermanns anföranden fick Haxthausen, i egenskap af högste chef för arméens provianteringsväsen, säga sin tanke rörande möjligheten af att under ett fortsatt krig kunna förse trupperna med erforderligt underhåll. De upplysningar han lämnade voro ännu mera nedslående. Han uppgaf nämligen, att, frånsedt den behållning af 4,000 tunnor säd, som fanns i förråden på Bragernæs, vid Land och en del andra ställen, provianten endast kunde räcka för den samlade styrkan till midten af månaden. Visserligen kunde man hoppas på en icke obetydlig skörd, men, äfven om denna skulle kunna inhöstas trots fiendens närvaro i landet, skulle den på långt när icke vara tillräcklig till att underhålla arméen med dess behof och på samma gång stänga hungersnöden ute ur riket. Under sådana förhållanden ansåg Haxthausen, att man icke

---

Arenfeldt, förutom ofvannämnda bataljoner, »sannolikt» haft tvenne sådana mellan Kraakstad och Moss. Att döma af Seyersteds »Indstilling» den 10 aug. i Vegger var detta senare ej förhållandet — endast önskvärdt.

[1] Vid attacken på Krageröen landsattes utom Mörners brigad 1,100 volontärer, 500 båtsmän och två beväringsbataljoner med tillsamman 980 man.

kunde bygga några planer på ett långvarigt och lyckosamt försvar.[1]

Efter att hafva inhämtat dessa upplysningar ansåg sig statsrådet icke mera kunna afråda prins Kristian att antaga det erbjudna vapenstilleståndet, och detta så mycket mindre som det ursprungliga villkoret, hvarpå underhandlingarna hittills strandat, nämligen fästningarnas besättande, numera förlorat all reell betydelse, sedan Fredriksstad fallit och Fredrikssten icke mera kunde undsättas. Prinsen åter gaf sitt »konglige Ord» på att han skulle använda allt för att få blockaden af de norska hamnarna upphäfd och tillförseln fri till lands som till sjös. Äfvenledes ville han söka utverka sådana garantier för det norska folkets rättigheter, att dessa åtminstone blefve lika vidsträckta som de, som utlofvats uti svenska kronprinsens utkast, samt framför allt söka förskaffa den norska nationen ett vapenstillestånd, hvarunder dess representanter kunde sammankallas till hållande af ett storting, där de närmare kunde få bestämma om föreningsvillkoren mellan bägge rikena, »Norges Selvstændighed uforkrænket».

Beslutet blef alltså, att underhandlingarna skulle fortsättas. Tvenne bref uppsattes till svenske kronprinsen. I det ena, som var af mera enskild natur, gaf prinsen till känna, att han vore mycket villig att begagna sig af de medel, som kunde trygga det norska folkets lycka och återställa fred i världen — nämligen att öfverlämna Fredrikssten och återlämna den exekutiva makten i folkets händer. Innan han gjorde det, ville han dock råka Karl Johan och tala med honom i all förtrolighet om sättet, hvarpå sakerna borde ordnas, »og som ikke kunde blive bedre behandlede end ved en Sammenkomst efter Vaabenstilstandens Afslutning». I det andra brefvet lofvade prinsen, att ett utomordentligt storting genast skulle blifva samman-

[1] Aall, sid. 500, där statsrådsprotokollen äro tryckta in extenso. Mankell anför sid. 93, för att förringa trovärdigheten af Haxthausens försäkringar angående lifsmedlens otillräcklighet, att denne »för de stridiga uppgifter», han under dessa dagar lämnade, blef ställd för rätta. Han nämner dock icke på samma gång, att Haxthausen på ett fullt tillfyllestgörande sätt förklarade dessa uppgifter inför öfverkrigskommissionen, som också fullständigt frikände honom från aktorns alla anklagelsepunkter. Ej heller omtalar han, att af riksrättens 26 medlemmar, hvilka, sedan öfverkrigskommissionens dom fallit, om igen pröfvade Haxthausens sak, blott en enda satte i fråga att fälla honom, för att sedermera döma honom till tjänstens förlust, och detta därför — att Haxthausen »tabt sin Popularitet». Haxthausen blef äfven af riksrätten fullständigt frikänd och fick därefter afsked »i Naade» samt tillerkändes en pension af »1,600 Norske Species». Saga I, sid. 442 m. fl.; protokoll i norska statsrådet den 3 februari 1817.

kalladt, så snart vapenhvilan vore afslutad. »Den nuværende Forfatning skulde da tjene som Grundlag for Foreningen, med Undtagelse af de Forandringer, som Nationalforsamlingen maatte anse nödvændige og som skulle underkastes Godkjændelse af Kongen af Sverige, der allerede har givet Nationen liberale Löfter, med Hensyn til Bevarelsen af dens Rettigheder og Friheder. Som tydeligt Bevis paa mit oprigtige Önske om at bevare den norske Nation fra Ulykkerne ved en forfærdelig Krig, erklærer jeg bestemt», fortsätter han, »at ville tilbagegive de Rettigheder, som Nationen har overdraget mig med den udövende Magt, i dens Hænder. Det er kun for Storthinget, at jeg formelig kan gjöre dette. Jeg er, min Hr. Fætter, sikker paa, at De i Betragtning af mine Hensigters Oprigtighed ikke vil kunne forlange, at jeg skal gjöre dette paa en Maade, der strider mod min Ære og mod min Pligt.»

»Med Hensyn til Landets Bestyrelse ved Statsraadet, indtil Storthinget træder sammen, saavelsom angaaende andre væsentlige Punkter» förbehöll sig prinsen att efter vapenstilleståndets afslutande få samråda med kronprinsen i närheten af Glommen, på ett ställe där hvarken svenska eller norska trupper skulle få finnas den dag, sammankomsten ägde rum.[1]

Förmodligen var det detta senare bref, som Tank renskref och som gjorde ett så dåligt intryck på en del af högkvarterets personal. »Disse brave Folk insaae den moralske Vigtighed af at slaaes», ehuru de förutsågo en olycklig utgång efter det sätt, på hvilket kriget hittills hade förts. Men Hegermann förklarade, att arméen var i déroute. Adler talade vid flera soldater och fann endast missmod. Äfven de bästa bland manskapet menade tro på, att svensken var så manstark, att de icke kunde hålla honom tillbaka.[2]

Då inträffade, just som Tank skulle afresa, kammarjunkaren Anker med depescher rörande sin faders underhandlingar med engelska regeringen. Strax blef allmän glädje i högkvarteret. Tank fick tillsägelse att vänta ännu en stund med sin affärd. Det visade sig dock snart, att depescherna icke innehöllo någonting, som kunde tjäna till tröst, utom måhända underrättelsen, att den stora kongressen i Wien skulle öppnas den 1 oktober. Man öfverlade en stund, om det vore möjligt

---

[1] Y. Nielsen, Hvor ligger Tyngdepunktet i Begivenhederne i 1814?, sid. 6 och följ. De franska originalen förvaras i utrikesdepartementet.

[2] Adlers Optegnelser.

att kunna uppehålla försvaret till denna dag, men då detta befanns omöjligt till följd af bristen på proviant,[1] fick Tank begifva sig i väg. Och åter tog missmodet öfverhand. Hvem hade dock ej från början insett, hette det, att »det vilde gaae galt»?

Medan högkvarteret upptogs af dessa ärenden, fortgingo krigsrörelserna på norska sidan, men mycket lamt och utan något egentligt mål eller sammanhang. Egendomliga misstag och förtolkningar af order, fram- och tillbakamarscher m. m., beroende på ovana hos det högre befälet att leda större truppstyrkor i fält, förekommo allt oftare. Man kunde tydligen märka, att hela apparaten råkat i olag. Aldrig, skref Gyldenstolpe i sin journal, har en furste i prins Kristians ställning »varit sämre betjänt af sina underhafvande, åtminstone i militäriskt afseende».

Kl. 5 f. m. hade Staffeldt, såsom han dagen förut rapporterat att han tänkte göra, uppbrutit från Onsaker och marscherat till Raade kyrka. I rapporten hade han skrifvit, att han skulle marschera ända fram till Karlshus, 2 kilometer väster om Raade. Med anledning häraf hade Seyersted kl. 2 på natten skrifvit till honom, att detta vore onödigt, alldenstund Arenfeldt redan höll Karlshus besatt med en del af sina trupper. Då vore det bättre, om han ställde sina bataljoner »à portée» vid Raade kyrka, ty därifrån kunde han antingen falla en mot Karlshus anryckande fiende i flanken eller ock direkt medverka vid försvaret af denna ställning. Försvaret af Isse bro och af den väg, som från Kjölbergs bro ledde utmed stranden af Skinner Flo, skulle dock alltid för honom vara hufvudsaken. Staffeldt hade genast svarat, att han läst miste på kartan, då han skrifvit Karlshus. I verkligheten hade han icke gått längre än till Raade, där han nu stod. På samma gång lofvade han att ställa sig ordern till noggrannaste efterrättelse och med största uppmärksamhet iakttaga de från Raade utgående vägarna. Vid Svindal hade han endast kvarlämnat en mindre postering för att upprätthålla ordningen vid trossen, och vid Grönsund 2. bataljonens jägaredivision, då han icke under den närmaste tiden fruktade något fientligt från Os.

Sedan han därefter underrättat Arenfeldt om sin ankomst till Raade och ändamålet med sin därvaro, begaf han sig ut på rekognoscering i sällskap med bataljonschefen kapten Holck,

[1] Adler säger, att förråden ej kunde räcka längre än till den 20 augusti.

adjutanten Rosenörn och batterichefen löjtnant Möller. Kosan ställdes först till Isse bro, där han af ortens länsman gjorde sig noggrant underrättad om flodens lopp och vadställenas beskaffenhet. Rekognosceringen fortsattes därefter på vänstra älfstranden ned till stora och lilla Sande bro samt där liggande vadställen, allt under det öfverläggningar ägde rum om detaljerna af försvaret.[1] På hemväg därifrån mötte han då till sin stora förvåning två divisioner af Telemarkens regemente samt 2 amysetter och erfor, att de nyss förut lämnat Rolfsö efter att hafva varit utsatta för ett »kombineradt angrepp» af fienden. Telemarkens regemente hörde visserligen numera till Arenfeldts brigad, men då Staffeldt ansåg, att Sannesund icke längre kunde försvaras, om Rolfsöen lämnades i fiendens våld,[2] tog han genast befäl öfver desamma och befallde dem, hur mycket de än klagade öfver den beständiga bivackeringen, att genast vända om och besätta lilla Sande bro, hvarom han genast averterade Arenfeldt.

Snart skulle han få en ännu större orsak till förvåning. Knappt hade han stigit af hästen i sitt kvarter, förrän nämligen löjtnant Möller rapporterade, att hans batteri under deras bortovaro afmarscherat till Sannesund. Strax därefter rapporterade äfven kapten Holck, att förhållandet var detsamma med hans egen bataljon. Klockan 1.45 e. m. hade öfverste Synnestvet, som var Staffeldts närmaste man i befälet, mottagit ett bref från Arenfeldt, som befann sig i södra Örmengårdarna, af följande innehåll: »I detta ögonblick erhåller jag rapport från major Schröder vid Sannesund, att ön vid Hafslund (Rödsö) är tagen och besatt af svenskarne. Jag har därför befallt, att 2 divisioner skola rycka fram från Isse bro till Sannesund för att om möjligt afvärja en öfvergång ofvanför Hafslund.

»Eders Excellens anmodas att låta en bataljon af Bergenhus' regemente och, ifall Eders Excellens så finner för godt, äfven batteriet Möller rycka fram till Sannesund för att hindra fienden att på detta ställe öfvergå Glommen.»

Arenfeldt önskade, att detta understöd skyndsamt måtte sätta sig i marsch, hvarför han utanpå kuvertet anmodade äldste officeren på stället att i kommenderande generalens frånvaro bryta brefvet. På grund af denna anmodan hade

---

[1] Morgenstjerne I, sid. 190, 217; II sid. XXVII.

[2] Stafeldts åsikt öfverensstämmer i denna punkt med Karl Johans.

Synnestvet — som lika litet som Staffeldts adjutant, löjtnant Mansback, visste, hvarthän Staffeldt begifvit sig — läst detsamma och, efter hvad han antecknat på kuvertet, befallt, att bataljonen Grübeling och batteriet Möller skulle bryta upp. Kl. 2 e. m. hade dessa trupper därför marscherat till Sannesund, dit han själf strax därefter begifvit sig.

Staffeldt fick på samma gång äfven mottaga tvenne obrutna bref från Arenfeldt. I det ena, afgånget kl. 1.30 e. m., skref denne, att han fann det orimligt, att han, som måste hafva sin förnämsta uppmärksamhet riktad på sin högra flygel (vid Kjölbergs bro), äfven skulle understödja försvaret af Sannesund, hvarjämte han öfversände Schröders ofvan omtalade rapport. I det andra brefvet anhöll han, att Staffeldt måtte understödja brigadens vänstra flygel vid Sannesund äfven med det jägarkompani, han hade under sitt befäl. Äfven häri betonade han, hur omöjligt det var för honom själf att gå till Sannesund, då hans plats var i brigadens centrum eller vid dess högra flygel. Men detta kunde Staffeldt, och han besvor honom därför, under vädjan till hans nit för fosterlandets försvar, att göra det. — Staffeldt var alls icke belåten med att hans trupper på detta sätt rycktes undan hans ledning. Och allra minst kunde han förstå, hvarför man icke först sökt reda på honom, hvilket icke borde hafva varit svårt, då posteringen vid Isse bro sett honom rida öfver bron och det sålunda med stor sannolikhet kunnat antagas, att han icke varit långt borta. Äfven om Arenfeldt hade rätt i sin uppfattning, att försvaret af Kjölbergs bro för honom var det viktigaste, samt af denna orsak icke själf ville begifva sig till Sannesund, följde däraf icke, att han borde göra det. Ja, han ansåg det så mycket mindre för sin plikt, som den befallning, han fått genom Seyersted föregående natt, bestämdt föreskref, huru han skulle använda sina trupper. Ville han icke utsätta sig för det ansvar, som säkerligen skulle drabba honom, i händelse fienden under hans truppers bortovaro anfölle på vägen långs Skinner Flo, kunde han därför, när allt kom omkring, intet annat göra än att genast kalla sina trupper tillbaka. Detta blef ock hans beslut. Adjutanten löjtnant Christie fick befallning att genast rida till Sannesund med order till Synnestvet att så fort som möjligt anträda återmarschen.[1]

---

[1] Morgenstjerne I, sid. 191, 263, 322, 329. Bref från Arenfeldt till Staffeldt samt löjtnant Mansbacks rapport bland Staffeldts papper i N. R. A.

Emellertid hade Schröder haft det mycket bekymmersamt vid Sannesund. Tidigt på morgonen, just då han börjat beskjutningen af svenskarnes batteribyggnad vid Hvitsten, hade, såsom förut är nämndt, prosten Hount infunnit sig försedd med parlamentärpass till svenska högkvarteret. Schröder hade genast rapporterat därom till Arenfeldt och frågat, hvad han skulle göra, i händelse några förslag till vapenhvila skulle framställas från svenska sidan. Med anledning däraf hade Arenfeldt svarat vid sjutiden på morgonen, att han trodde det riktigaste vore, att man antoge parlamentärstillestånd, tills Hount återvände, dock under den förutsättning, att stilleståndet blefve gällande »over den hele Leir», hvilket borde ad interim aftalas med den svenske general, som kommenderade där på stället, till dess han själf hunne anlända. Detta svar hade han oförségladt öfversändt till Staffeldt. Under tiden hade Schröder låtit löjtnant Tofte med en trumpetare afgå såsom parlamentär till den svenske befälhafvaren vid Sannesund för att söka förmå honom att inställa fientligheterna, till dess svar hunne anlända från svenske fältmarskalken, hvilket äfven beviljats, hvarefter Hount farit öfver älfven. Då hade strax därefter rapport kommit, att svenskarne besatt Rödsö. Schröder hade nu skrifvit på nytt till Arenfeldt — det var den af denne i sitt bref till Staffeldt omnämnda rapporten — och begärt snar förstärkning, åtminstone af ett par divisioner. Därpå hade han dock icke fått något svar, förrän öfverste Synnestvet vid sjutiden på aftonen inträffade vid Sannesund med 1 bataljon af Bergenhus' regemente och halfva batteriet Möller; andra hälften af batteriet hade, med hänsyn till de djupa sandvägarna på Tunö, på kapten Mansbacks inrådan kvarlämnats vid Isse bro. Strax förut hade stilleståndet blifvit uppsagdt, och Schröder kunde nu på långt håll se, hur svenskarne körde fram kanoner från Fredriksstad till sundet.[1]

Vid sin ankomst öfvertog Synnestvet genast högsta befälet på stället. Schröder, som bäst kände till terrängen, fick emellertid fördela trupperna i ställningen och förstärka besättningen i skansarna. Knappt hade detta skett och det halfva batteriet satt sig i marsch till Rolfsösund, förrän löjtnant Christie, strax efter kl. 8 e. m., anlände med Staffeldts kategoriska order, att Synnestvet genast skulle lämna Sannesund

[1] Mankell säger sid. 93, att det var först nu, som Schröder bad om förstärkning, hvilket är oriktigt.

och med hela sin styrka, utom jägardivisionen Bætzman, som finge lämnas kvar, vända åter till Raade.[1]

Schröder vardt nu mycket orolig samt förklarade strax, att han måste lämna ställningen, då han fann det alldeles omöjligt att med sin egen ringa styrka kunna motstå fiendens öfvermakt, därest denne på allvar forcerade alla öfvergångsställen, i synnerhet det vid Rolfsösund. Visserligen hade Arenfeldt frambeordrat 2 divisioner af de trupper, som stodo vid Isse bro, hvilka besatt stranden midt emot Hafslund;[2] men styrkan skulle i alla fall icke uppgå till mer än något öfver 900 man, hvilket vore alldeles för litet för en så vidsträckt ställning. Synnestvet kunde emellertid icke mera hjälpa honom. Han hade fått bestämd order och hade intet annat att göra än att lyda. För att svenskarne på andra stranden icke skulle märka hans återtåg, uppsköt han emellertid på eget bevåg uppbrottet, tills det började skymma, då han samlade sin styrka i all tysthet vid Tunö gård. Innan han vid elfvatiden satte sig i marsch, kallade han till sig de officerare, som befunno sig i närheten af batteriet, och tog dem till vittne, när han återlämnade befälet till major Schröder, att han gjorde det med den bestämda befallning till denne att försvara sin post till det yttersta. Schröder skulle därvid följa de order, han erhållit af Arenfeldt, samt för öfrigt »bruge sin Conduite».[3]

Att denna förmaning icke var öfverflödig, skulle snart visa sig. Knappt hade nämligen Synnestvet marscherat sin väg, förrän Schröder började fundera öfver det kritiska i sin ställning, och dessa funderingar ledde snart därhän, att han i mörkret tyckte sig vara »omgiven af Fienden, der som meldt paa flere Punkter opförte Batterier, og ved allerede byggede Fartöier og Flaader kunde foretage Landgang i Flanquerne og paa de Steder ved Glommen, hvor ingen Forskandsninger ... vare opförte». Han såg därför sin enda räddning i ett återtåg. Men då den enda väg, på hvilket detta kunde ske, var den sandiga och backiga landsvägen till Isse bro, kunde detta icke gå fort, så vida han icke ville lämna batteriet Dahm i sticket. Hvad

---

[1] Morgenstjerne I, sid. 262, 325 och 329. Löjtnant Mansbacks rapport bland Staffeldts papper i N. R. A.

[2] 1 af Trondhjemska och 1 af Vesterlehnska regementet. I öfverkrigskommissionens dom uppgifves såsom sannolikt, att 2 divisioner af Vesterlehnska regementet voro framsända från Isse bro, men därom hade förmodligen Schröder icke erhållit någon kännedom. Saga I, sid. 403.

[3] Morgenstjerne I, sid. 326 och 330.

som skulle ske måste därför ske genast, och strax efter midnatt gaf han också befallning om att de svåra kanonerna i strandbatterierna skulle kastas i älfven samt att ett fartyg, som transporterat några 18-℔gar från Fredriksstad till Sannesund och ännu icke hunnit urlasta dem, skulle borras i sank. När detta skett, bröt han upp med hela sin styrka och tågade till Isse bro, lämnande sålunda den viktiga Tunö till pris åt fienden.[1]

Staffeldt hade emellertid fått sina trupper återsamlade vid Raade. Detta hade dock knappt skett, förrän en ny order ankom från högkvarteret, som befallde honom att — då fienden nu tycktes göra min af att vilja forcera öfvergången öfver Glommen på tvenne ställen och det därför vore högst nödvändigt att öka den vid Spydeberg stående styrkan, emedan fienden eljest skulle kunna afskära arméen från Kristiania — oförtöfvadt beordra de två bataljonerna af Bergenhus' regemente samt batteriet Möller att marschera, den ena bataljonen till Grönsund och trakten af Lindhol och den andra jämte batteriet till Spydeberg. Endast jägarkompaniet borde lämnas kvar till Svindalskogens besättande. Staffeldt kallades slutligen för sin person att genast infinna sig i högkvarteret.[2]

Stabell måste äfven denna dag fortsätta återtåget. Han hade icke väl den 7 på kvällen intagit sin, i det föregående omnämnda, ställning vid Jörentvet, förrän rapporter inkommo, att svenskarne trängde fram på Morstangvägen, i afsikt, som man förmodade, att kringgå hans högra flygel. Då en sådan allarmering midt i natten kunde betyda ett öfverfall, bröt han genast upp med hela sin styrka och drog sig tillbaka till Tveiten och Trygstad, där han i dagningen intog en något förmånligare ställning, i hvilken han trodde sig kunna hålla stånd en längre tid bortåt. Han vore i allt fall icke längre borta, skref han i sin rapport, än att han stod à portée för ett anfall mot fiendens flank och rygg, därest denne ginge fram mot Onstadsund, Langenæs eller Grönsund. Till vederbörandes tröst och uppmuntran tillade han, att han nu fått säker kunskap om att svenskarne under Rakkestadaffären allenast på sin högra

---

[1] Morgenstjerne I, sid. 326. Saga I, sid. 404. Major Schröder lär eljest hafva varit en tapper officer, som sedermera i striderna vid Isse bro och Sandebroarna visade mycken duglighet. Han dömdes emellertid af öfverkrigskommissionen för sitt uppförande vid Sannesund natten mellan den 8 och 9 augusti till lifvets förlust men frikändes af Höiesteret den 17 december 1816.

[2] Morgenstjerne I, sid. 192 och 217.

flygel i en rågåker förlorat 40 man, dödsskjutna. Själf hade han förlorat under de föregående dagarnes strider 174 man.[1]

Gahns demonstration mot Kongsvinger.

Den 8. augusti erhöll Essen rapport om Gahns sista stora motgång vid Midskog. Den framlämnades af kapten Kuylenstjerna vid Jämtlands regemente, som mycket utmärkt sig vid samma tillfälle och som nu hade i uppdrag att anskaffa medel till artilleriets förseende med nya anspann i stället för dem, som under striden gått förlorade.[2]

Såsom förut i korthet blifvit omnämndt, hade Gahn i slutet af juli förlagt sin brigad i trakten af Eda skans i norra Vermland.[3] Som besättning i själfva skansen låg en kommendering ur Västerbottens regemente, bestående af 3 officerare och 150 man »med nödigt underbefäl». Återstoden af de tre infanteribataljonerna af samma regemente samt en del af batteriet hade slagit läger af rishyttor på en uppröjd mo vid Nolby och utefter stora vägen till Morast. Söder om Morasts bro lågo, likaledes i rishytteläger, Vermlands och Västerbottens regementens jägarbataljoner samt de 2 återstående kanonerna, med en mindre fältvakt ett stycke längre fram vid vägen. Därjämte voro posteringar utställda vid Västgården, på vägen åt Kalfdalen, vid Magnor bro, vid Emterud och på några andra ställen.[4]

Den 29 juli fick Gahn mottaga Essens order om inbrott i Norge jämte den särskilda instruktion, dagtecknad Öxnäs bruk, han därvid borde följa. Gahn borde, såsom nämndt, utan att äfventyra sina trupper, avancera mot Kongsvinger för att hota

---

[1] Stabells Bemærkninger. Morgenstjerne I, sid. XXVIII.

[2] Klockslag och dag, då rapporten inkom, äro icke antecknade å densamma. Gyldenstolpe omtalar den under den 8 aug. i sammanhang med Essens återkomst från Fredriksstad. Sannolikt är, att den föredrogs af Essen under hans därvaro, ty kronprinsen skrifver till Gahn, att Adlercreutz *och Essen* »m'ont communiqué vos rapports». Essen råkade kronprinsen under dessa dagar blott vid detta tillfälle. Rapporten var dagtecknad den 6, och den kurirväg, som Kuylenstjerna tillryggalagt belöpte sig till 28 mil.

[3] 10. brigaden utgjordes af 4 bataljoner af Västerbottens och 4 bataljoner af Vermlands regemente, 2. 6-𝔗ga batteriet och 3-𝔗ga metallbatteriet, i allt 4,616 man »stridande», d. v. s. befäl, underbefäl, spel och manskap. Men däraf voro kvar vid 5. fördelningen 3 bataljoner af Vermlands regemente och 6-𝔗ga batteriet, hvadan Gahns hela styrka denna tid endast uppgick till 2,195 man (med sjuka). Gahns rapport den 14 aug.

[4] Gahns rapport den 23 juli.

denna punkt, på det att fienden måtte tvingas att vända sin uppmärksamhet åt detta håll och ditåt detaschera trupper från Kristianiatrakten till skyddande af Hedemarken. Han borde undvika träffning, så vida han ej vore säker på utgången. Hans kår vore en »corps volant», afsedd att göra fienden allt ondt utan att behöfva utsätta sig för betydligare förluster. Gahn borde slutligen undvika de snaror, som fienden kunde ställa ut för honom, men på samma gång söka åstadkomma så mycket larm och oväsen som möjligt för att göra honom villrådig.

I bref af den 30 juli erkände han, att han mottagit denna instruktion, och försäkrade, att han skulle densamma »med yttersta noggrannhet och aktivitet söka uppfylla». Äfvenledes lofvade han detaschera intelligenta officerare åt Skillingmark och Fossen — »som lärer vara åt Finsundstrakten framom Håfvelsund».

Den 31 juli anlände till Eda den sista väntade proviantforan, hvarför han beslöt att uppbryta redan samma afton. Sedan han afsändt några mindre detaschement till skydd för sina flanker, förstärkt besättningen i Eda skans samt afdelat nödiga posteringar till mellanstationerna, satte han sig med återstående styrkan, »ungefärligen 1,400 man» och 6 kanoner,[1] vid sextiden på aftonen i marsch mot gränsen. Han hade delat sin styrka på två kolonner. Hufvudkolonnen framgick på stora vägen öfver Magnor, medan en mindre kolonn, bestående af 1 jägare- och 1 infanteribataljon, följde en väg till vänster om denna öfver Magnor bro. Under natten öfverskreds gränslinien. Som intet fientligt syntes till, fortsattes marschen utan uppehåll mot Midskog och Reppeshus. Först å slätten söder om Midskogs kyrka stötte högra kolonnens spets på en obetydlig norsk postering, hvilken dock, efter att hafva lossat några skott, genast drog sig tillbaka väster om vägen och ifrigt förföljdes öfver bergen vid Brenna. Här fick den någon förstärkning, så att den kunde hålla stånd, men då en hel svensk bataljon skyndade fram i striden, drog den sig åter tillbaka. Äfven längre fram vid Midskogs kyrka gjorde fienden med 2 kanoner och ett par hundra man ett kortvarigt motstånd, hvarefter han drog sig undan bortom Malmer.

---

[1] Han uppgifver själf detta antal i rapporten af den 1 aug., alltså innan han hade skäl att förringa sin styrka. Förmodligen menar han dock endast »gevär i ledet». Med befäl, underbefäl och spel samt artilleriet skulle styrkan i så fall utgjort omkring 1,600 man, hvilket är det troliga.

Gahn beslöt nu att stanna, då hans trupper voro ganska uttröttade efter att nästan oafbrutet hafva marscherat ett helt dygn »igenom kuperad och högst besvärlig mark, som fienden blifvit tvungen höjd från höjd att öfvergifva», tack vare »befälets intelligens och manskapets kurage». Bevakning anordnades därför för natten med fältvakter vid kyrkan, på höjderna vid Malmer samt vid afvägen till Pramhus. Till Kongsvinger hade han nu icke mer än $1^1/_2$ mil, hvilket afstånd snart vore tillryggalagdt. Förlusterna i småstriderna hade varit mycket obetydliga; endast 6 man hade sårats, däremot hade han tagit 1 man till fånga. Sedan truppen hvilat ut »efter en nog sträng fatigue», fortsätter han i samma rapport, hvilken han afsände denna dag kl. 5 eftermiddagen från Malmer,[1] ämnade han följande morgon fortsätta framryckningen mot Kongsvinger, »med den försiktighet, som den lilla styrka brigaden utgör emot fiendens mångdubbla kan medgifva».

Den 2 aug. kl. 7,30 f. m. fortsatte Gahn framryckandet, äfven denna dag med sin styrka formerad på tvenne kolonner, af hvilka den vänstra eller hufvudkolonnen gick fram stora vägen mot Eidsbroen och vidare förbi Aaklang mot Aabogen, medan den högra, bestående af 2 bataljoner och 2 kanoner, tog af från Brenna öfver Pramhus för att genom demonstrationer mot fiendens flank och rygg underlätta hufvudkolonnens genomträngande genom passet vid Aaklang. Detta lyckades äfven. Så snart hufvudkolonnens spets närmade sig, vek den vid Aaklang stående fientliga styrkan under oafbruten jägareld tillbaka, hvarefter de båda kolonnerna förenade sig vid Aabogen. Fienden drog sig $^1/_2$ mil längre tillbaka till Lier, där åtskilliga förskansningar voro uppförda. Djärf af sin framgång, fattade nu Gahn det olycksdigra beslutet att attackera dessa, ehuru han visste, att fienden var honom betydligt öfverlägsen. Beslutet stod i uppenbar strid mot den instruktion, han skulle rätta sig efter. Kl. 3 e. m. satte han sig i marsch, företrädd af spets och med flankörer på sidorna. Några fientliga avisposter vid broarna drogo sig genast undan efter att hafva lossat några skott mot spetsen. Vid torpet Flygind befallde han 2 divisioner att taga af från vägen och besätta Gropa, medan 1 division fick rycka ned till Vrangssagen och 1 division till stranden midt emot Askehuset.[2] Så snart de framsända trupperna när-

[1] Den ankom till Vestgaard den 3 aug. kl. 12,30 e. m.

[2] På andra sidan älfven midtför sågen.

made sig, öppnade fienden eld, som snart vardt mycket häftig. Den mattades dock efter en stund, hvarefter han lämnade sina ställningar på de skogbevuxna backarna på ömse sidor om vägen och drog sig bakom sina förskansningar. Nu hade rätta tidpunkten varit inne för Gahn att gå tillbaka. Han hade gjort så mycket väsen, man någonsin kunde begära, och att fordra, att han skulle kunna storma flera fältverk, besatta med en betydligt öfverlägsen styrka så väl af infanteri som artilleri, hade ju varit orimligt. Men i stället för att klokt vika undan, när fiendens öfvermakt blef för stor, gjorde han det motsatta. Med en dumdristighet, ett underskattande af fiendens tapperhet snart sagdt utan like, beslöt han nämligen att fullfölja attacken och lät till den ändan två af sina kanoner brösta af på vägen och öppna eld mot den främre skansen, som låg på en höjd vid sjön Tarvens södra ände. Den fientliga artillerielden vardt genast så öfverlägsen, att de 4 återstående kanonerna äfven måste rycka fram och brösta af något framför de tvenne förstnämnda. Sedan artillerielden varat en kort stund, ansåg Gahn, att en stormning kunde försökas, hvarför han lät förstärka högra flygeln med en bataljon och midten med 2 divisioner. När 8 divisioner utvecklats i en tät kedja rundt omkring de främre förskansningarna, måste också norrmännen, efter att hafva afslagit flera stormningar, slutligen lämna sin ställning vid Sjöli, då svenskarne äfven på vänstra flygeln trängde fram till kanten af en myr. Längre var det dock icke möjligt för dem att komma, oaktadt de »på det mest determinerade sätt företogo flera raska stormar uppå fiendens verk uppå de brantaste höjder». Gahn ansåg, att detta berodde därpå, att högra flygeln icke lyckades tränga igenom passet mellan Vingersjöarna och, såsom han beräknat, taga fienden i ryggen. Men verkliga skälet var, att ställningen vid Lier var »af konst och natur ovanligt stark» och till försvar den fördelaktigaste, hvarför det skulle hafva varit mer än tur, om han med sin ringa styrka lyckats forcera densamma. Emellertid var ammunitionen snart bortskjuten, och han måste då anträda återtåget.

Under de fyra timmar striden rasat hade han förlorat 4 officerare och 2 underofficerare i sårade samt 31 döda och 65 sårade af manskapet,[1] en förlust, som Gahn fann »verkeligen

[1] Sörensen I, sid. 330, hoplägger förlusten af döda och sårade af manskapet och får därigenom 96 sårade samt det sårade befälet med de döda af manskapet till 37 döda.

lindrig». Fiendens styrka uppskattade han till 4,000 man, d. v. s. till nära tre gånger hans egen.

Återtåget skedde på en kolonn öfver Aabogen till Eisbroen, utan att fienden gjorde min af att förfölja. Redan vid Malmer fingo trupperna intaga bivack; trossen och de sårade fördes dock $^1/_2$ mil ännu längre tillbaka, eller till Midskogs kyrka. Följande afton fortsattes återtåget med hela styrkan till sistnämnda ställe, då Gahn fann ställningen där »mindre exponerad». Han ärnade unna sina trupper någon hvila »efter en nog häftigt börjad rörelse» för att, sedan krafterna återhämtats, efter skedd proviantering från Eda genast åter »börja inquietera fienden», så att denne om möjligt skulle hindras från att draga sina trupper bort från denna del af gränsen. Fältvakterna vid Malmer och Pramhusvägen fingo tillsvidare stå kvar; en större förvakt, bestående af en half bataljon, utsattes vid Matrand till bevakning af vägarna från Skinpungsrud, Kisen och Rödberg, medan mindre fältvakter utsattes på höjderna vid Östby. Andra hälften af nyssnämnda bataljon fick stanna i beredskap vid Midskogs bro.[1]

Öfverstelöjtnant Krebs, som förde högsta befälet på norska sidan, rapporterade kl. 1 på natten till prins Kristian, att han kl. 5 föregående afton blifvit angripen vid Lier af en svensk styrka, som han uppskattade till »omtrent 3,000» man med 6 kanoner och en del kavalleri,[2] men att han afslagit attacken »med sabeln i hand», hvarefter svenskarne efter en skarp fäktning tvingats att kl. 9,30 på kvällen draga sig tillbaka, då han förföljt dem en half mil. Hans trupper hade likväl varit så utmattade efter striden, tillägger han, »att de ej kunde röra sig», och svenskarne hade för öfrigt gått undan så fort, att han omöjligt hunnit att kringgå dem, hvarför han snart vändt om till Lier. Han hade mycket få sårade och döda; men bland de förra voro 2 officerare. Efter böndernas utsago skulle svenskarne haft hundratals döda.[3]

Den 4 aug. på morgonen provianterade Gahn vid Midskog. Medan detta skedde, lät landshöfdingen i Vermland, Elias von Eckstedt, hvilken, på samma gång han hade högsta inseendet öfver truppernas underhåll på denna del af krigsskådeplatsen,

[1] Gahns rapporter den 3 och 6 aug. 1814, Götlins Anteckningar III, sid. 85 och följande.

[2] Gahn hade ej en enda ryttare.

[3] Krebs' rapport bland Staffeldts papper. Hela förlusten på norska sidan uppgifves af andra till 3 döda och 24 sårade.

skulle ordna civilförvaltningen i de delar af Norge, som Gahn ockuperade, ortens befolkning aflägga trohetsed till Karl XIII, en ceremoni, som efter hvad som nyss ägt rum vid Lier förefaller icke blott onödig utan rent af skadlig, då befolkningen därigenom finge tillfälle att på nära håll taga kännedom om svenskarnes ringa styrka. Gahn hade också blifvit bekymrad för sin ställning, som han fann mycket kritisk. Före afmarschen från Eidsbroen hade han mottagit danske konungens bref till kommendanten i Kongsvinger, däri denne uppmanades att genast öfverlämna fästningen åt svenskarne. Men att komma fram så långt, att han kunde framlämna detsamma under fästningens murar, var numera icke tänkbart. De norska trupper, han hade emot sig, voro så talrika, att han till och med ansåg ett försvar mot desamma »ganska tvetydigt». Och innan han å nyo ryckte fram, voro betydliga förstärkningar af nöden. Han begagnade sig därför af den rätt, som kronprinsen tillagt honom, att, då han så funne nödigt, uppbåda beväringen i de närmast angränsande länen samt till stam åt densamma inkalla de hemmavarande kontingenterna af gardesregementena. Därjämte rekvirerade han till sig den kontingent af hästgardet, som låg kvar i Stockholm, då behofvet af ryttare för rapportföringen gjort sig mer och mer gällande för hvarje dag i den kuperade och svåröfverskådliga terrängen.

Olyckan var dock alltför nära, för att den genom dylika åtgärder skulle kunnat afvändas. Sedan Krebs den 4 aug. fått rapport om att Gahn stod på Matrandsmon och vid Midskog med, såsom han beräknade, »omtrent 2,400» man och 6 kanoner,[1] och hade för afsikt att följande dag fortsätta återtåget till gränsen, beslöt han att påföljande natt, således innan Gahn finge tid att gå vare sig fram eller tillbaka, attackera honom. Han framryckte därför kl. 10 e. m. från Lier med 4 kanoner och 1 haubits af batteriet Mejdell, 4 kanoner af batteriet Rustad, 50 beridna jägare, »den kombinerede Jæger- og Skilöberbataljon», 1. bataljonen af Akershus' skarpskytteregemente samt bataljonen Stang af 2. Trondhjemska infanteriregementet, tillhopa omkring 2,500 man.[2] Kl. 11 e. m. detascherade han öfver

---

[1] Seyersted ansåg efter Krebs' rapporter, att Gahns hela styrka vid hans inbrott öfver Magnor »ikkun har været 15 til 1600 Mand». Saga I sid. 243. Denna uppfattning är ock den riktiga. Vid Midskog hade Gahn natten till den 5 aug. endast 1,460—1,500 man tjänstbara »stridande».

[2] Morgenbladet den 28 febr. 1869, n:r 59 A. Artikelförfattaren (Schnitler), som fullständigt aftrycker Krebs' rapport, uppskattar numerären till endast

Pramhus 7 divisioner jägare, skarpskyttar och infanterister, d. v. s. omkring 1,050 man, med order att de skulle söka kringgå fienden genom skogen och falla honom i ryggen vid Skotterud, en half mil söder om Midskog. Med återstående styrkan ville Krebs själf påföljande morgon anfalla Gahn, dels i fronten vid Kongetorp och Malmer, dels i vänstra flanken öfver Skinpungsrud och Matrand, således, hvad flankanfallet vidkom, på samma punkt som Hegermann den 3 aug. på morgonen utsåg för ett öfverfall på svenskarnes förbindelselinie, då han gaf order till de 4 jägardivisionerna på Mangefjäll, att de den 5 aug. i daggryningen skulle »harcelere» fienden i flank och rygg, därvid den 4. divisionen skulle besätta Kraakfos och utgöra repli för de 3 öfriga.[1]

Emellertid hade Gahn fått veta af sina kunskapare, att fienden dragit till sig förstärkningar från Kongsvinger och sannolikt förberedde ett anfall. Han lät därför på kvällen dela ut ammunition bland truppen, i tanke att följande morgon »sakteligen» draga sig tillbaka öfver gränsen. Order om uppbrott hann dock icke utdelas, förrän fienden föll öfver honom. Kl. 3 på morgonen, då revelj slogs i lägret, vardt nämligen fältvakten vid Malmer anfallen af en öfverlägsen styrka, kommande från Kongsvingershållet. Fältvaktsbefälhafvaren, som hörde hornsignaler på sidan om sig i bergen och därför trodde sig öfverflyglad, drog sig skyndsamt undan till vägkorset söder om Brenna, dit emellertid beredskapen vid Midskogs kyrka blifvit framsänd. Bägge i förening lyckades nu uppehålla fienden i ungefär en timmes tid, hvarunder Gahn fick något rådrum att ordna försvaret af hufvudställningen. Först afsände han kapten Spolander med 2 divisioner infanteri och 2 kanoner (omkring 230 man) såsom betäckning för trossen, med order att så skyndsamt som möjligt sätta sig i marsch mot gränsen. Därefter uppställde han sin återstående styrka, omkring 1,270 stridande,[2] på följande sätt. Vid Midskogs bro, strax framför kyrkan, fingo

---

2,290 man. Skulle man vid detta tillfälle begagna Mejdells styrkeuppgift i Norskt Maanedsskrift för 1860 och räkna bataljonen till 1,000 man, skulle endast infanteriet hafva utgjort 3,000 man. Förmodligen var hela styrkan med befäl och spel, d. v. s. »stridande», 2,450 à 2,550 man.

[1] Krebs' rapport den 8 aug. från Kongsvinger. Morgenbladet den 28 febr. (n:r 59 A) 1869. Författarens antagande, att bud afgått den 4 till jägardivisionerna, torde icke vara riktigt: de hade ju redan den 3 fått order af Hegermann, se Morgenstierne I, sid. 367.

[2] Gahn räknar förmodligen endast trupp i ledet och uppgifver därför sin styrka till »ungefär 1,000 combattans» och 4 kanoner.

de 4 kanonerna brösta af. På vänstra flygeln besatte Vermlands regementes jägarbataljon, formerad i kedja, älfstranden midt emot Matrand. Närmare bron uppställdes en bataljon af Västerbottens regemente med ett par af sina divisioner utvecklade i kedja till höger om bron inemot Ögaard. Två bataljoner af samma regemente bildade reserv, en på hvardera sidan om vägen.

Vid femtiden måste fältvakterna retirera öfver bron, och strax därefter började striden utefter hela linien. Gahns afsikt var att söka uppehålla fienden så länge som möjligt, för att Spolander skulle få tid att undanföra trossen. Efter en timmes häftig skottväxling såg han sig dock tvungen, för att ej blifva öfverflyglad på båda flankerna, att anträda återtåget, hvilket skedde i bästa ordning, skyddadt af ett arrièregarde, bestående af 1 bataljon och 2 kanoner, hvilka successivt ombyttes, ställning efter ställning. Det fortsattes sålunda ungefär $^3/_8$ mil. Men nu rapporterade Spolander, att trossen var anfallen vid Skotterud af en öfverlägsen styrka samt att han icke förmådde hindra, att densamma blefve alldeles förstörd. Gahn afsände genast ännu en division till trossens betäckning och påskyndade marschen så mycket som möjligt.

Vid Skotterud gick vägen öfver en mindre å, på hvars södra strand en tämligen brant backe förde upp till en högländt mo, bevuxen med gles småskog. På denna mo var det, som trossen blifvit kringränd. Gahn hade därför icke väl lämnat skogsbrynet norr om Skotterud och kommit ut på gärdena, som omgåfvo gården, förrän han fick eld på sig från de fiender, som varit i strid med trossbetäckningen och som nu besatt hela höjdkanten längs med ån. Hans återtågsväg var alltså stängd, och han insåg genast, att han hotades med fullständig kringränning. Under en half timmes tid ansträngde han sig till det yttersta för att komma öfver bron och uppför backen. Men fiendens eld var så stark, att ingen tycktes kunna komma fram, åtminstone icke så länge de sönderskjutna trossfordonen spärrade vägen. Under tiden framkom Krebs, som med sin hufvudstyrka följt efter honom från Midskog, och anföll honom i ryggen. Striden blef nu, skrifver Gahn, »ett förtvifladt försvar eller massaker, hvarvid mycket folk å ömse sidor stupade». Till slut tyckte han i stridens vimmel, att han var omgifven af »5- till 6,000 fiender», och kunde icke tro, att det skulle sluta annat än med »en snar, total undergång», så mycket mer som den förstörda trossen allt-

jämt spärrade vägen. Enda räddningen såg han i »ett desperat steg», och med mycket kurage beslöt han sig också därför. Han befallde chefen för Västerbottens regemente, öfverste v. Knorring, att med en af sina bataljoner göra det yttersta för att bryta sig igenom. Befallningen utfördes »med rådighet och oförskräckthet». Med fälld bajonett stormade västerbottningarne uppför backen och bröto sig, emot Gahns förmodan, tvärs igenom fiendens kedja och hans där bakom stående slutna trupper, hvarefter Knorring tog befälet öfver trossbetäckningen med dess 2 kanoner samt började att rödja vägen fri från de nedskjutna anspannen. För Gahn vardt dock ställningen snart åter lika kritisk, ty knappt hade Knorring slagit sig igenom, förrän fiendens led slöto sig efter honom och omhvärfde Gahn med den lifligaste eld. Då fick han se kapten Kuylenstjerna med 2 kanoner, som uppehållit striden i fronten, draga sig i skridt tillbaka på vägen. Han befallde honom att göra sitt yttersta för att slå sig igenom under betäckning af ett par infanteridivisioner. Genast satte Kuylenstjerna sin afdelning i galopp mot den fientliga jägarkedjan och kom under de springande infanteristernas hurrarop tämligen oskadad genom fiendens korseld. Snart var han i säkerhet uppe på mon, där vägen nu var så fri, att han utan svårighet kunde förena sig med Knorrings afdelning, hvarför han vände tillbaka för att söka rädda äfven sina två återstående kanoner. Detta vardt dock betydligt svårare. I samma mån som svenskarnes styrka nere på gärdena minskats, hade naturligtvis fiendens påträngande i fronten blifvit allt häftigare, ehuru major von Schildt, som förde befälet öfver arrièregardet, gjorde sitt yttersta för att kunna hålla stånd. Det gafs dock intet val, och åtföljd af det återstående infanteriet satte Kuylenstjerna slutligen på nytt af i galopp uppför backen, följd af arrièregardet. Men nu vardt manspillan betydligt större än förra gången. Då han kommit halfvägs i backen, blef anspannet vid den ena kanonen nerskjutet, så när som på en häst, hvarför kanonen måste lämnas i sticket, sedan af hela servisen endast återstod kanonbefälhafvaren, som dock äfven var sårad. Den andra kanonen och infanteriet lyckades emellertid att slå sig igenom och förena sig med den öfriga styrkan uppe på mon. Nu hade alltså Gahn hela sin styrka räddad. Det var »ett underverk, en lycklig hasard», skref han i sin rapport, att efter 4 till 5 timmars fientlig korseld från en öfverlägsen fiende komma undan. Flera mindre afdelningar, som under striden

i skogen blifvit afskurna, lyckades sedermera, tack vare sina officerares rådighet, att rädda sig undan fångenskapen och på omvägar stöta till sina bataljoner.[1]

Förlusten i denna lika blodiga som långvariga träffning uppgick på svenska sidan till 16 officerare, 7 underofficerare och 312 man döda, sårade och fångna;[2] hvarjämte 9 civilmilitära personer föllo i fångenskap; 36 tross- och artillerihästar samt 4 officershästar hade dödats. Ensamt artilleriet hade förlorat i döda: 1 officer, 1 hofslagare och 8 artillerister och i fångna blesserade: 1 officer, 2 underofficerare och 20 man.[3] Landshöfdingen v. Eckstedt hade under den första striden vid Skotterud blifvit skjuten och plundrad inpå kroppen. Gahn hade tagit 1 officer, 4 underofficerare och 20 man af fienden till fånga.

Krebs' rapport öfverensstämmer nästan till alla delar med Gahns utom i fråga om svenskarnes styrka, hvilken han öfverskattar, liksom Gahn å sin sida öfverskattar hans. Efter ungefär en timmes hårdnackad strid vid Midskogs bro, skrifver han, tvangs fienden till reträtt, som skedde med ordning. Vid Skotterud afbröstade svenskarne sitt artilleri, som afgaf »en vedholdende frygtelig Ild», till dess en af kanonerna blef tagen. Svenskarne gingo flera gånger till anfall med bajonetter och gevärskolfvar så väl mot den förföljande som mot den spärrande afdelningen. Söder om Skotterud sprängdes till och med den norska stridslinien, hvarvid 3 kanoner och några hundra man undkommo. Af traktens bönder hade Krebs hört, att Gahn för sin egen person undkommit på en af de flottor, som han låtit bygga af taken på några lador, som nedrifvits. Vid elfvatiden på förmiddagen hade striden varit slut. Förlusten på norska sidan uppgick till 50 man döda och var således större än på svenska sidan; i sårade utgjorde den 4 officerare och 60 man. Såsom saknade uppgaf Krebs endast 1 officer, 4 underofficerare och 12 man, eller 8 man mindre, än Gahn i verkligheten sände under bevakning till Karlstad. Hans allmänna intryck af striden var, att »en mere grusom og rasende hidsig Affære paa begge

---

[1] Gahns rapporter från Haga den 6 och 8 aug. samt hans promemoria af sistnämnda dag. De båda sistnämnda ankommo till Essen den 10 aug.

[2] Gahns rapport den 8 aug. Af detta antal redovisar Krebs 261 man, hvadan, då Gahn medförde till Eda 4 officerare, 1 underofficer och 21 man sårade, förlusten i döda på stället utgjorde 48 man.

[3] Artilleribefälhafvaren vid II. armékåren Gethes rapport den 9. aug. Af materialen förlorade artilleriet en 3-℔g metallkanon med lavett, 2 ammunitions- och 1 brödvagn samt 5 ammunitionskärror; 982 skott voro förbrukade eller förlorade.

Sider end denne kan næsten ikke ansees trolig mellem tvende saa ubetydelige Troppecorps... Ved Attaquens Ende havde faa af Folkene mere Ammunition tilbage, næsten hveranden Geværlaas (var) brystfældig og Folkene saa udmattede, at mange af dem neppe var istand til at slæbe sig tilbage.»[1] Haxthausens 3 jägardivisioner hade icke hunnit fram. Utan friska reserver kunde det icke blifva tal om någon förföljning, och Gahn fick därför i lugn och ro fortsätta sitt återtåg till Eda, dit han ankom följande dag, den 6 aug.[2]

»Det är förtretligt», skref chefen för II. arméкårens generalstab, general N. Gyldenstolpe, i sin fälttågsjournal för den 8. augusti, »att fienden fått ett tillfälle att skryta öfver en framgång, den första under denna kampanj, och som jag hoppas den sista. Denna motgång var emellertid nästan oundviklig, då generalmajor Gahn öfverskred de order han fått och med så obetydlig styrka ville agera offensivt.» Så betraktades också händelsen af det öfriga högre befälet inom svenska arméen. Striden vid Midskog och Skotterud ansågs endast vara af betydelse för den moraliska inverkan, den kunde få på sinnesstämningen inom den norska arméen och det norska folket. Vid första underrättelsen om segern lät också Seyersted, såsom förut är nämndt, utfärda en proklamation till sina vapenbröder, däri talades om den »glimrende Fremgang», som Krebs vunnit. Och när fångarne hunnit nedföras från Kongsvinger, blefvo de fördelade mellan de största städerna i landet för att visas för invånarne och dymedelst höja deras mod och självtillit. Den materiella förlusten åter var af ringa betydelse och det strategiska resul-

[1] Krebs' rapport den 8 aug.

[2] Sörensen skrifver II, sid. 331, att Gahn af Krebs »fick Frihed til at reorganisere sine Levninger paa svensk Grund», liksom om detta medgifvande skulle hafva berott på Krebs' fria vilja. Samme författares påstående, att Gahn »ikke tiere ubuden begav sig ind på norsk Grund», är, såsom i det följande kommer att visa sig, äfven oriktigt. Karl Johan synes hafva varit den ende, som anade rätta sammanhanget, hvilket ej blef allmänt bekant, förrän 1869, då Krebs' rapport trycktes. Han skref nämligen den 9. aug. »L'ennemi... s'est retiré à son ancienne position de Lier *ce qui prouve qu'il a beaucoup souffert.*» H. M. Konungens priv. arkiv.

Mankell åter har en hög tanke om hvad Krebs skulle kunnat uträtta, om han bara velat. »Om Krebs (därföre)», skrifver han, sid. 82, »framträngt med sin dubbelt öfverlägsna styrka, till hvilken äfven kunnat dragas Rodes afdelning och de öster om mellersta Glommen kvarlämnade trupperna — då han haft 8- till 9,000 man — så skulle Vermland legat öppet för honom ända till Karlstad och Dalsland till Åmål»! — Att trupperna öster om mellersta Glommen voro fullt upptagna af öfverlägsna fiender, och att, äfven om detta icke varit fallet, det skulle åtgått en längre tid, innan Krebs kunnat få dessa 8- à 9,000 man samlade och försedda med mat, därom nämner författaren ingenting.

tatet, eller med andra ord stridens betydelse för krigets gång, lika med noll. I stort sedt hade Gahn fyllt sitt värf. Genom sitt burdusa sätt att rycka fram hade han visserligen onödigtvis offrat en del folk men också lyckats bibringa fienden den föreställningen, att hans styrka var mycket betydligare, än den i själfva verket var. Seyersted berättar själf för öfverkrigskommissionen om den fruktan för en omedelbar attack på Kristiania, som larmet och oväsendet från Kongsvingerstrakten orsakade. Det största fel, Gahn begick, var att han sökte storma förskansningarna vid Lier och sedermera icke redan den 4. aug. fortsatte återtåget för att låta sina trupper proviantera i Sverige i stället för vid Midskog. Hade han åtminstone gjort det senare, skulle han svårligen kunnat råka i en så kritisk belägenhet, en belägenhet, för hvilken kronprinsen och Essen på förhand varnat honom.

Det är ofvan antydt, hvarför Krebs icke kunde gripa till offensiven efter striden vid Midskog. Men äfven om förhållandena tillåtit honom att göra det, skulle det på långt när icke haft den verkan, som åtskilliga norska författare i sitt ambitionsraseri inbillat sig. Dels hade nämligen Gahn, sedan han dragit till sig alla sina utevarande detaschement, den 10 augusti, eller fem dagar efter striden, enligt egen styrkerapport, 1,619 man friska under vapen, dels kunde norska hufvudarméen, tryckt tillbaka som den var af en tredubbel öfvermakt, icke afvara någon större styrka till Krebs' förstärkning, en förstärkning, som för öfrigt förbjöd sig själf till följd af omöjligheten att proviantera en större styrka i de glest befolkade vermländska gränstrakterna.

I taktiskt hänseende kan man icke frånkänna Gahn beröm. Hans sätt att använda sina trupper både vid Midskog och Skotterud visade ej blott mod, då han tog sitt »desperata» steg, utan äfven ganska mycken kallblodighet och krigsvana. Kronprinsens omdöme om Gahns sätt att sköta sig var också långt ifrån ofördelaktigt. »Er första affär», skref han den 10. augusti[1] från Fredriksstad, »var vacker; den, som ni nyss har haft, har varit olycklig. En något för stor säkerhet har kanske varit orsaken därtill, men ni har därvid utvecklat talanger, som hedra er, och genom ert lugna mod har ni bevarat era trupper från en vild flykt. Den förlust, ni lidit, är icke så

[1] Bihang till Schinkels minnen, sid. 275; brefvet är där felaktigt återgifvet med dagtalet den 14. aug.

stor, att den kan hindra er från att åter reorganisera edra trupper.»[1]

Bland allmänheten i Sverige tog man underrättelsen om Gahns olycka med jämnmod. »I allmänhet är väl detta fälttåget så öfver all önskan och förväntan lyckligt», skref bland andra v. Brinkman till Engeström från Stockholm den 15. augusti med anledning af Gahns nederlag, »att en sådan liten förlust ej behöfver anses såsom särdeles betydlig.»[2] Det är ock först en mycket senare tids föreställning, att den obetydliga affären vid Midskog inverkade på fälttågets utgång och de resultat, som därmed vunnos.

Hvad Krebs vidkommer, höjdes han naturligtvis af sina egna landsmän till skyarna för sin »glimrende» seger. Till och med i senaste tid har man trott sig kunna påstå, att »virkelig Krig förtes kun paa et eneste Sted, og de Laurbær, som der bleve vundne af Oberstlöitnant Krebs, skal Ingen kunne forringe».[3] Att Krebs lyckades taga ett par hundra svenskar till fånga, hvilket icke hände på något annat ställe, och att han kunde slå ihjäl och såra ett något större antal, än Hegermann dödade och sårade vid Langenæs, är visserligen sant; men därigenom blifva ingalunda hans taktiska dispositioner mönstergilla. Om, såsom han uppgifver i sin rapport, han verkligen uppskattade Gahns styrka till 2,400 man — hvilken uppgift han naturligtvis fått af kunskapare, som troligen räknat brigadens olika afdelningar till den numerär, de haft om de varit fulltaliga — förefaller det nämligen ganska anmärkningsvärdt, att han splittrade sin egen styrka, som i sådant fall skulle hafva varit ungefär lika med Gahns, i tvenne nästan lika delar och skilde dessa delar åt genom en half mils terräng af berg och moras, där endast infanteri kunde taga sig fram. Hade Gahn verkligen ägt

[1] Till öfverståthållaren grefve Mörner hade kronprinsen den 9 skrifvit om samma sak: »Le général Gahn... retiré jusqu'à Medskog,... y a été attaqué 3 jours après et ses communications étaient déjà occupées par l'ennemi avant qu'il en fut instruit. S'il y a eu une trop grande sécurité de sa part en gardant cette position, il a amplement réparé ce tort par une intrépidité rare et un développement de talens qui l'honorent, mais beaucoup de brave gens ont perdu la vie et d'autres sont grièvement blessés.» H. M:t konungens privatarkiv. Mankell uppgifver, sid. 83, att Gahns motgång »med rätta *förtröt* kronprinsen *samt förändrade den militära ställningen*», och låter, såsom förut är nämndt, denna motgång *främst af allt* förmå Karl Johan att genom Tank erbjuda prins Kristian *lindrigare* villkor. Och ehuru Gahn den 26 juli af konungen utnämnts till generalmajor och så tituleras i alla order från Essen och kronprinsen, låter Mankell denne senare »några dagar därefter» befordra honom till denna grad.

[2] Höjer, Statsförbundet, sid. 5.

[3] Y. Nielsen, Hvor ligger Tyngdepunktet? sid. 12.

den styrka, Krebs trodde, eller 2,400 man, skulle denna partigängartaktik otvifvelaktigt ledt till ett mycket dåligt resultat, förutsatt att man icke vill påstå, att 1,300 à 1,500 norrmän med 9 kanoner vid Midskog skulle kunna besegra 2,200 man västerbottningar och vermländingar med 6 kanoner vid samma ställe, medan 1,000 man norska jägare gjort slut på Gahns 200 mans trossbetäckning.

Inledande operationer till norska hufvudarméens omslutning.

(Operationer till lands den 9—14. augusti.)

Under öfverläggningarna i högkvarteret om Gahns olycka fattades beslut om åtskilliga truppförflyttningar, hvilka beslut den 9 aug. sattes på order. Då det kunde vara möjligt, ehuru kronprinsen icke ansåg det, att Krebs, som var känd i svenska arméen som en skicklig officer, skulle försöka en offensiv öfver den »degarnerade» gränsen, gällde det i första hand att så fort som möjligt kunna ditföra förstärkningar. Visserligen hade Gahn redan den 31. juli[1] fått rättighet att i händelse af behof rekvirera till sig stampersonal och exerceradt beväringsmanskap från gränslänen, men Adlercreutz var orolig för att det rekvirerade manskapet icke skulle komma honom till handa i tillräckligt god tid. Den förste, som fick order att afgå till Eda, var öfveradjutanten major Stjernschantz. Med de 200 man af Vermlands fältjägareregemente, som bevakade Tistedalsbron, skulle han framrycka öfver Asak och Ödemark till Örje bro för att därifrån sätta sig i förbindelse med Gahn och Vegesack samt, om marschen med trygghet kunde fortsättas, tåga vidare öfver Töcksmark, Karlanda och Järnskog till Eda, där han skulle ställa sig under Gahns befäl. På det att han lättare skulle kunna taga sig fram genom de oländiga bygderna, fick han tillstånd att uppköpa ett antal hästar, på hvilka en del af jägarne kunde göras beridna.

Detta var den enda förstärkningen, som afsändes direkt från arméen i krigsorten. Från Sverige åter tillkallades flera, då kronprinsen hade för afsikt att inom de närmaste två veckorna uppbringa Gahns styrka till 5- à 6,000 man. Order afgingo sålunda till Stockholm, att Upplands regementes 3. bataljon oför-

[1] Konceptet bär detta datum, men Gahn själf skrifver den 1. augusti.

töfvadt skulle afgå med marche forcée till vermländska gränsen.[1] Samtidigt befalldes fältmarskalken Toll i Skåne att »utan att förlora ett ögonblick» sända till Karlstad 1 bataljon af hvartdera af Skånska infanteriregementena »sur des chariots», och öfverste Eek i Jämtland, som ännu icke hunnit sätta sig i marsch mot gränsen, att inom 48 timmar efter orderns ankomst afsända till Eda 30 hästjägare o. s. v. Med den skvadron af Smålands dragonregemente, som redan var på marsch till Eda, och det inkallade beväringsmanskapet från de närmaste länen ansåg man att Gahns brigad i slutet af augusti betydligt skulle öfverstiga ofvan nämnda siffra.[2]

Utom dessa åtgärder, som afsågo en direkt förstärkning af Gahns numerär, sökte kronprinsen äfven förbättra kvaliteten af hans trupper. Essen fick sålunda befallning att afsända till Vermland alla officerare och underofficerare, som han kunde undvara af dem, som hemkommit från de pommerska regementena. För vinnande af ytterligare befälstillgång beslöts därjämte, att Västgöta-Dals regementes tre i Fredriksstad varande bataljoner skulle sammanslås till två och Bohusläns två infanteribataljoner till en. Innan denna order hann utföras, kom emellertid rapport från Suremain, att Helsinge-Västgöta-Dals reservbataljon samma afton skulle anlända till Ingedal, hvarjämte Puke anmälde, att han, på grund af ett samtal, som han haft med kronprinsen, landsatt från skärgårdsflottan 400 man af Bohusläns regemente, som icke mer voro där behöfliga. Men härigenom hade bataljonerna blifvit för stora för att sammanslås, hvarför befallning gafs, att ordern härom skulle »försvinna».[3] Slutligen afgick befallning till de la Grange att uppköpa 30 artillerihästar för Gahns räkning. Och härmed slutar alla order i högkvarteret med anledning af Gahns olycka vid Midskog.

---

[1] Den hade redan rekvirerats af Gahn och uppbröt den 11 aug. från Stockholm. I händelse af behof ägde öfverståthållaren rättighet att i dess ställe inkalla beväring från Uppland och Södermanland.

[2] Mankell, som sid. 97 skrifver, att Gahn skulle förstärkas till *4,000 man*, finner redan denna siffra öfverdrifven, då, enligt hans förmodan, Gahn endast numera kunde räkna 1,000 man. I det följande skola vi se, när och med huru mycket hans styrka i verkligheten ökades.

[3] Den 12. aug. ändrades denna föreskrift på det sätt, att Västgöta-Dals regementes 3 bataljoner skulle förblifva sådana de voro och Dahlfelts reservbataljon användas till att förrätta garnisonstjänst i Fredriksstad.

Mankell skrifver, sid. 104, — förmodligen för att visa, hur stor afgången var inom svenska arméen — under den *10 augusti*: »Fem af Mörners och Rosenblads bataljoner sammanslogos, *såsom mycket försvagade*, till tre.» Hvaraf hade de försvagats? Sjukligheten var obetydlig och förlusterna nästan inga.

Vid middagstiden anlände Tank till högkvarteret, medförande de förut omnämnda brefven från prins Kristian till kronprinsen. Att döma af deras innehåll tycktes det blott vara frågan om prinsens egen ställning efter afsägelsen, som numera kunde gifva anledning till dröjsmål. Men kronprinsen, som väntat ett definitivt svar, kände sig besviken. Prins Kristian, yttrade han, kunde ingen lita på. För att imponera på honom beslöt han därför att nu sätta i verket sin »stora plan», hvilken gick ut på ingenting mindre än hela norska arméens innestängande mellan Moss och Glommen. Han beskrifver densamma sedermera på följande sätt för Mörner, Wrede och Toll.[1]

»För att anfalla och innesluta prins Kristians armé på denna sidan Moss hade jag gjort följande dispositioner: 8,000 man marscherade på Fedt för att där gå öfver Glommen, turnera sjön Öieren och marschera på Kristiania. En liten flygande kår, understödd af groft artilleri, skulle demonstrera mot Onstadsund och Grönsund. En kår af 5,000 man under general Gahn skulle framrycka mot Fos och Blakjer. Sedan vår rygg på detta sätt vore tryggad, ämnade jag i fronten anfalla med 25,000 man, under det att flottan ginge upp ända till Dröbak för att verkställa partiella landstigningar, skrämma fienden och åstadkomma förvirring i hans led. Vår framgång hade icke varit tvifvelaktig.»[2]

Af de åtgärder, som kronprinsen med anledning häraf antecknat i sin promemoria till ledning för staben, sattes emellertid på dagens högkvartersorder endast hvad som rörde brobyggnaden öfver Glommen vid Fredriksstad och flottans blifvande verksamhet. Vidkommande brobyggnaden befalldes, att Mörner och Rosenblad skulle börja därmed från hvar sin sida af älfven. När bron vore färdig, skulle starka brohufvuden uppföras vid båda ändarna af densamma, på det att arméen, därest det skulle visa sig ogörligt att forcera öfvergångarna vid Sannesund och Isse bro, tillräckligt hastigt skulle kunna komma till Kjölbergs bro, innan

---

[1] Kopieboken i H. M:t konungens privatarkiv. Brefvet till Toll är öfversatt i »Fältmarskalken grefve Joh. Chr. Toll», Stockholm 1850, II delen sid. 56.

[2] Samtliga dessa afdelningar skulle hafva utgjort öfver 40,000 man, skrifver Mankell sid. 98, som ej kan få dem i verkligheten till mer än 30,000 man, af hvilka endast 21 till 22,000 skulle kunnat samlas vid hufvudpunkten. Af hvilken orsak svenska härens *effektiva* styrka i krigsorten, hvilken blott *2 dagar tidigare*, eller den 7. augusti, då första tiondedagsförslaget för augusti månad insändes, uppgick till öfver 42,000 man (utom de trupper, som voro på skärgårdsflottan), så hastigt förlorat 12,000 man, nämner icke författaren, lika litet som han omtalar de trupper, som från hemorten voro på väg till Gahns undsättning.

fienden hunne att där i närheten sammandraga någon större styrka. Denna order var knappt utdelad, förrän den glädjande underrättelsen ingick, att hela Rolfsö var besatt af Mörners fördelning och att fienden, förmodligen af denna orsak, öfvergifvit sin ställning vid Sannesund. Öfvergången af Glommen vardt härigenom betydligt lättare.

Rörande flottans blifvande verksamhet fick Puke befallning att låta vice amiralen Cederström inlöpa i Kristianiafjorden med en eskader, bestående af 2 linieskepp — eller 1 linieskepp och 1 fregatt —, 12 däckade och 30 till 36 öppna kanonbåtar, samt de 3 mörsarebåtar, som varit använda under bombardementet af Frederikssten och hvilka i Fredriksstad fått ny bestyckning. Ändamålet med expeditionen, skref kronprinsen, vore att underlätta arméens framryckning öfver Onsö och Isse bro mot Moss. Cederström skulle därför segla långs med kusten och därunder, genom demonstrationer och låtsade landstigningar samt debarkering på allvar i Kraakstad och Kurefjordarna åstadkomma oro och förskräckelse på fientliga sidan. Innan eskadern ginge fram ända till Moss, borde likväl Cederström afvakta vidare order. Funne han tidpunkten gynnsam, kunde han dock ditsända en bataljon kanonslupar eller mera för att skrämma stadens invånare. Med återstoden af flottan skulle Puke under tiden skydda kusten och Hvalöarna från hvarje »insulte de la part de l'ennemi».[1]

Längre fram på dagen inlupo såsom vanligt rapporter från de olika delarna af krigsskådeplatsen. Såsom nyss är nämndt, var numera hela Rolfsö i Mörners våld. Då han i daggryningen framryckt med sina vid Glemmings kyrka stående trupper mot Rolfsösund, hade han icke påträffat något fientligt. Sedan han besatt färjstället med en postering, hade han därför dragit sig tillbaka med hufvudstyrkan till Omberg och Glemmings kyrka. Haij, som fått ytterligare förstärkning af 2 6-℔ga kanoner och 1 bataljon lifgrenadierer, hade vid samma tid framryckt mot Kjölbergs bro, »då fienden enligt vanligheten utan särdeles motstånd» gått öfver till högra stranden, förstörande bron efter sig. När jägarkedjan kom ner till stranden, hade den emellertid blifvit mottagen af en liflig handgevärseld, som snart förstärkts af elden från sex små kanoner. Haij hade nu låtit sina 4 6-℔gar brösta af på höjden midt för bron och svara med kartescher. Efter en half timmes skottväxling, hvarunder Mörner

[1] Kopia af ordern i H. M:t konungens privatarkiv.

anländt till stridsplatsen, hade han emellertid dragit dem tillbaka bakom höjden. Fienden hade nu begagnat sig af uppehållet i skjutningen och skyndat att bortföra sina kanoner, kvarlämnande endast en vedettkedja vid stranden. Några drufhagelskott från de snart åter framförda pjeserna, skref Mörner, hade påskyndat »med mycken effekt det fientliga artilleriets bortförande». Under striden hade svenskarne förlorat en underofficer, som blifvit sårad, hvaremot de tagit 40 norrmän till fånga.

Tunös besättande hade lika lätt gått för sig. Alltsedan fienden föregående kväll uppsagt stilleståndet, hade öfverste Adlercreutz tyckt sig märka åtskilliga rörelser på den fientliga sidan af älfven, hvilka han i början ansett betyda ett tillärnadt anfall. Senare på natten hade han emellertid kommit under fund med att de i stället förebådade reträtt. I dagningen hade kapten Lindblad i Hvitsten insändt en rapport, som bestyrkte det senare antagandets riktighet. Rapporten innehöll nämligen, att fienden under natten öfvergifvit alla sina batterier samt att hans infanteriposteringar betydligt minskats. En stund senare rapporterade han, att fienden icke mera var synlig på den motsatta stranden. Öfverste Adlercreutz befallde nu pontonierkompaniets chef, kapten Forsell, att öfvergå älfven och närmare undersöka, hur det förhöll sig härmed, hvarjämte han insände rapport om förhållandet till Sandels. Denne begaf sig genast ner till Sannesund, sedan han gifvit befallning, att fördelningskvarteret skulle förläggas från Skjebergs klockargård till Molteberg, $^3/_8$ mil från Sannesund, och gaf, så snart han hunnit förvissa sig om den sista rapportens riktighet, Adlercreutz befallning att öfversända några rekognosceringsdetaschement, med order att, utan att utsätta sig för några äfventyr, framtränga $^1/_4$—$^1/_2$ mil inåt ön för att, så vidt möjligt vore, förskaffa sig närmare underrättelser om fiendens styrka och ställning m. m. Detaschementen borde utgå så väl från midten som från bägge flyglarna samt hålla ständig förbindelse sinsemellan genom patruller. Så snart de kommit öfver, skulle Adlercreutz bemäktiga sig alla pråmar och båtar, som fienden lämnat kvar på andra stranden, samt aptera dem för truppernas öfvertransport, hvarefter sappörkompaniet, skyddadt af utsatta fältvakter, genast skulle rasera fiendens förskansningar och batterier. Vid mörkrets inbrott skulle hela styrkan dragas tillbaka öfver

älfven och endast några utkiksposter kvarlämnas på motsatta stranden.

Emellertid hade Adlercreutz' rapport äfven hunnit fram till II. armékårens högkvarter. Med anledning däraf hade öfverstelöjtnant Wahlfelt fått befallning af Essen att med 130 man gå öfver i båtar till Tunölandet och rekognoscera framåt Tunö kyrka. Då Wahlfelt kom öfver till andra stranden, mötte han flera af öns invånare, som berättade, att de norska soldaterna redan vid ett-tiden på natten dragit sig tillbaka till Isse bro. Deras öfvergeneral Arenfeldt, berättade de, hade själf varit nere vid Sannesund föregående kväll och »skrifvit mycket», hvarefter han genast återvändt.[1] Hans trupper hade utgjorts af Trondhjemska och Telemarkska regementena samt något artilleri. Kavalleri hade han däremot icke haft med sig. Den styrka, som nu stod vid Isse bro, uppskattades till vid pass 2,000 man.

En stund därefter stötte Wahlfelt framme vid kyrkan på en svensk patrull från Sannesund, med hvilken han kl. 10 f. m. sände rapport till Adlercreutz om sin rekognoscering och hvad han därunder inhämtat om fienden, hvarefter han drog sig sakta tillbaka till sina båtar. Adlercreutz, som under tiden gått öfver med 60 västmanländingar för att betäcka sappörerna och pontoniererna under deras arbete med fältverkens raserande och upptagandet af några 18-℔ga kanoner, som norrmännen sades hafva kastat i vattnet, sände genast order tillbaka till Wahlfelt, att han skulle föra öfver hela västgötabataljonen och sedermera taga ställning vid Tunö kyrka. Denna order mottog Wahlfelt kl. 12 midd. vid Gleng (Sarpsborg) och vände med anledning däraf genast tillbaka samt satte sig med patruller i förbindelse med Adlercreutz, sedan han sändt bud öfver älfven efter återstoden af sin bataljon. Intet fientligt hade ännu visat sig. Först längre fram på dagen återkom en patrull, som varit nere vid Greakers gård, och berättade, att han där påträffat en magasinsvakt, bestående af 2 korpraler och 13 man af Vesterlehnska regementet, hvilka utan motstånd tagits till fånga.

När rapport om dessa märkliga händelser slutligen inkom äfven till stora högkvarteret, gaf kronprinsen befallning åt öf-

[1] Menade man Synnestvet, eller hör denna uppgift till en af de upplysningar, som tillkommo inför Höieste Ret och genom hvilkas anförande Schröder vardt frikänd?

veradjutanten öfverste Holst att begifva sig till Hafslund för att leda rekognosceringen af Tunö. På eftermiddagen sammanträffade därför denne med Adlercreutz, då de kommo öfverens om att företaga en rekognoscering fram till Tysselbræk. Denna utfördes utan minsta svårighet. Ingen fiende hade varit synlig på en half mils omkrets. Båda funno Tysselbræk vara en förträfflig position. Under frammarschen hade de råkat en svensk patrull från trupperna på Rolfsö, med hvilken öfverste Holst sände rapport till generalstabschefen om rekognosceringens förlopp samt underrättade honom på samma gång om Essens afsikt att följande morgon kl. 4 låta Adlercreutz gå fram med ett större rekognosceringsdetaschement mot Isse bro för att harcelera den där varande fientliga styrkan. Det vore därför fördelaktigt, om en rekognoscering samtidigt kunde företagas från Rolfsö mot samma punkt. I skymningen återvände Adlercreutz och Holst till Tunö gästgifvaregård, sedan de utsatt en fältvakt ett stycke väster om kyrkan.

När Holst's rapport sent på kvällen inkom till högkvarteret, befallde kronprinsen, att öfveradjutanten öfverstelöjtnant Weidenhielm tidigt följande morgon skulle gå öfver till Tunölandet med hälften af Mörners vid Glemming stående detaschement och rekognoscera framåt Isse bro. Andra hälften af detaschementet skulle utgöra repli vid färjstället.

För öfrigt förekommo inga krigshändelser denna dag på södra delen af krigsskådeplatsen. Af hvad som tilldrog sig i norr kände man i högkvarteret ingenting mer, än att Vegesack och Cederström föregående natt framkommit till Askim och sålunda närmade sig målet för sin gemensamma operation. Under gårdagens marsch hade de endast påträffat några mindre patruller af fienden. Men vid sjutiden på kvällen, när deras förtrupper kommit fram till Langenæs, hade de plötsligen stött på ett af fienden ganska starkt besatt retranchement, framför hvilket skogen ännu icke hunnit undanrödjas, och som skyddade en större öfver älfven utlagd pontonbro.[1] Vegesack hade därför afbrutit marschen och utsatt bevakning för natten midt emot förskansningen. En bataljon, som Cederström haft stående såsom förpost vid Jörentvet, hade samtidigt indragits till hufvudstyrkan, hvarefter tredje fördelningen öfvertagit hela bevak-

[1] »Et smukt og vel monteret Brohoved», skrifver Sörensen II, sid. 333. En ritning öfver Langenæsverket förvaras bland Staffeldts papper i N. R. A. Att det var felaktigt i anläggningen skall visa sig i det följande.

ningen af högra flanken. Af sistnämnda fördelning hade Boije, på Vegesacks begäran, framdragit 5. brigadens jägare, 1 skvadron hästgarde och 2 6-℔ga kanoner till Löken i närheten af Askim, medan 6. brigaden och återstoden af artilleridivisionen, hvilka på morgonen uppbrutit från Rakkestad, stannat vid Eidsberg, afvaktande vidare order.

Under natten afsändes nu ny order till Vegesack, att han så fort som möjligt skulle göra sig till herre öfver Trygstadställningen och observera vägarna öfver Baastad och Hemnes.

Vid Fredrikshald hade belägringsartilleriet denna dag börjat sin debarkering. Af materielen fördes 10 60-℔ga mörsare och 4 12-℔ga kanoner i land i trakten af Sorgenfri, där Suremain uppslagit sitt högkvarter, och 6 andra grofva mörsare till Sauö. Därjämte sysselsatte man sig med att utlägga broar och vandringar för artilleripjesernas vidare transport till batterierna samt att tillverka faskiner och skanskorgar till blinderingar. På Sauö hade under de föregående dagarna arbetats på ett verk för nyssnämnda sex mörsare, hvilket denna dag på kvällen blef färdigt. Det hade ett skyddadt läge mellan tvenne klippor, och Suremain väntade sig mycken verkan af detsamma. Den öfriga artillerimaterielen trodde Suremain att man knappast under den kommande natten skulle hinna få i land, då det ständiga regnandet i hög grad fördröjde arbetet. En betäckt väg mellan de stora batterierna vid Strube samt från dem till bivackerna var under arbete och äfven till stor del färdig, likaså vindspelen vid de brantaste ställena på densamma.

Med denna dag upphörde ändtligen Peyrons hemliga mission, mest kanske till följd af Suremains kraftiga föreställningar. Da Peyron föregående natt återvändt från sina »rendez-vous» till Sorgenfri, hade major Påhlman varit där med ett bref från kronprinsen, af hvilket Peyron kunde förstå, att hans »projekt» ansågs på högre ort vara förfallet. Han hade genast skrifvit till Adlercreutz och redogjort för de åtgärder, han dittills vidtagit för detsammas realiserande. Det hade varit två underofficerare och 11 soldater af fästningens garnison, som lofvat hjälpa honom, men den 7 augusti på kvällen hade dessa helt oväntadt deserterat, förmodligen därför att de trott sig vara utsatta för kommendantens misstankar, och hade därigenom satt sig ur stånd att längre kunna tjäna honom. Äfven några af deras kamrater,

som ville samråda med honom eller med »personen i fråga», kunde icke heller göra det längre, sedan kommendanten förbjudit all kommunikation mellan staden och fästningen. Detta oaktadt hade likväl Peyron afhandlat saken med »personen i fråga», hvilken dock numera, trots sitt nit för den goda saken, icke längre trodde på företagets möjlighet. Han hade dock lofvat att framdeles göra hvad han kunde samt äfven söka förmå andra att verka därför. Man hade dock numera ganska svårt att kommunicera sig med de missnöjda. Adlercreutz borde emellertid vara öfvertygad om att ingenting från Peyrons sida blifvit försummadt eller uraktlåtet. Så snart han blott finge säker underrättelse om att en större del af besättningen vore vunnen för saken, skulle han dölja sig i närheten af stadsporten och afbida det lämpliga ögonblicket, då han kunde storma. Suremain hade lofvat att i sådan händelse ställa en bataljon till hans förfogande. Innan belägringsarbetena voro fullbordade, vore likväl det rätta ögonblicket icke ännu inne; ty först måste garnisonen värmas af ett trettiosex timmars allvarligt bombardement. Sedan kunde det gärna icke slå fel, att den icke vore fullständigt demoraliserad. Bombardementet skulle då på ett öfverenskommet tecken inställas och stormningen omedelbart taga sin början. Förrän den 14 eller 15 augusti kunde man dock icke hoppas att de förberedande belägringsarbetena skulle hinna afslutas.

I ett nytt bref senare på dagen berättade Peyron, att han varit inne i Fredrikshald samt att invånarne lagt i dagen mycken tillgifvenhet för Sverige. De hade dock förklarat, att de icke hade några medel att visa sin goda vilja, då de voro mycket rädda för att kommendanten skulle göra dem något ondt. Kanslirådet Dahl hade äfven förmanat Eckermann att taga sig noga i akt, då han nyligen fått veta, att kommendanten fått klart för sig, att det varit Eckermann, som delat ut penningar bland fästningens besättning. Peyron hade äfven lyckats råka en af de missnöjda, som lurat sig ut ur fästningen under förevändning, att han skulle köpa öl i staden. Denne hade ingifvit mera hopp, hvarför Peyron icke tviflade på, att saken snart nog skulle vara arrangerad, om han blott lyckades komma i förbindelse med flera af de missnöjda.

Därmed slutar Peyrons korrespondens med högkvarteret. Åtminstone finnes ej något senare bref från honom i dess hemliga portfölj. Hänvisad till Suremains goda vilja i fråga om

de trupper, som skulle biträda vid stormningen, fann han väl också, att äfventyret icke längre hade någon utsikt att sättas i verket. [1]

---

[1] **Svenska hufvudarméens ställning den 9 aug. på kvällen.**

Stora högkvarteret: Fredriksstad
(generalstabsvakt: $\frac{3\ \text{skv.}}{1}$).

II. armékårens högkvarter: Hafslund
(generalstabsvakt: $\frac{1\ \text{skv.}}{3}$).

Vegesacks kår: 6 bat:r, 1 skv. och 4 kan. . . . . vid Askim.
(med 2 bat:r på förpost vid Langenæs.)
Cederströms kår: 6 bat:r (däraf 2 Boijes), 4 skv., 4 kan. och 2 haub. » Askim.
Boijes fördelning: 1 bat:n (5. brig. jägare), 1 skv. och 2 6-℔ga k. » Löken.
1 bat:n $\left(\frac{1\ \text{bat.}}{12}\right)$ . . . . » Sekkelsten.
1 bat:n $\left(\frac{1\ \text{bat.}}{12}\right)$ . . . . » Os.
1 bat:n $\left(\frac{1\ \text{bat.}}{\text{K. E.}}\right)$ . . . . » Grönsund.
5 bat:r och 8 6-℔ga kan. . . . . » Eidsberg.
Posses fördelning: $\frac{1\ \text{bat.}}{1.\ \text{brig. j.}}$ . . . . » Rakkestad.
$\frac{1\ \text{bat.}}{3}$ . . . . framför Bodal.
$\frac{1\ \text{bat.}}{1}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{2}$ och 4 6-℔ga kan. . . . . bakom Bodal.
$\frac{1\ \text{bat.}}{4}$ och $\frac{1\ \text{bat.}}{5}$ . . . . vid Tjenner.
2. brigaden (4 bat. inf. och 1 bat. j.) samt 8 6-℔ga kan., 2 haub. och $\frac{1\ \text{skv.}}{3}$ mellan Sækkeland och Isse bruk.
$\frac{2\ \text{bat.}}{\text{R. S.}}$ . . . . bakom Isse bruk.
Fördelningskvarteret . . . . vid Isse bruk.
Sandels fördelning: $\frac{1\ \text{bat.}}{6}$ . . . . vid Tunö gästgifvaregård.
(med fältvakt v. om Tunö kyrka.)
$\frac{1\ \text{bat.}}{21}$, 4 6-℔ga och 2 3-℔ga kan. . . . vid Hafslund.
$\frac{1\ \text{bat.}}{18}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{6}$, $\frac{2\ \text{bat.}}{15}$ och $\frac{1\ \text{skv.}}{3}$ . . . . . » Skjeberg.
$\frac{1\ \text{bat.}}{9}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{18}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{4.\ \text{brig. j.}}$, 6 6-℔ga kan. samt 1 sappör- och 1 pont.-komp. . . } » Sannesund.

På norska sidan hade man ännu den 9 augusti på morgonen icke kommit sig för med att göra någonting bestämdt med afseende på truppernas gruppering till försvaret af Glommenlinien. I daggryningen fick Arenfeldt, som begifvit sig fram till Kjölbergs bro för att leda försvaret mot Haij, af öfverstelöjtnant Sommerschild, som passerat förbi Isse bro, veta, att Schröder under natten lämnat sina ställningar vid Opsund och Sannesund och utrymt hela Tunö. I största hast begaf han sig därför upp till Isse bro. Redan vid Karlshus mötte han de divisioner, som stått vid Rolfsösund, och närmare Isse bro dem, som stått vid Sannesund. Han befallde genast, att två divisioner skulle vända om och rycka öfver bron för att söka återtaga de öfvergifna positionerna. Detta visade sig dock snart omöjligt. Då de framsända divisionerna närmade sig skjutsstationen Haraldstad, stötte de nämligen enligt föregifvande på fienden, som redan skulle besatt Sannesund, Tunö kyrka och Rolfsösundet, hvarför de ej hade annat att göra än gå tillbaka. Arenfeldt måste alltså inskränka sin ställning till sträckan mellan Isse bro och Kjölbergs bro samt vidare ned till kusten.[1]

Emellertid hade Staffeldt, i enlighet med den order han mottagit föregående natt, med sina 2 Bergenhus-bataljoner,

Mörners fördelning:	$\frac{1 \text{ bat.}}{17}$ och 2 3-℔ga kan.	vid Glemming.
	$\frac{1 \text{ bat.}}{17}$ . . . . (med fältvakt vid färjan.)	» Omberg.
	$\frac{1 \text{ bat.}}{5}$, $\frac{1 \text{ bat.}}{17}$, $\frac{2 \text{ bat.}}{13}$, $\frac{3 \text{ komp.}}{16}$ m. 4 6-℔ga k.	» Kjölbergs bro
	$\frac{1 \text{ bat.}}{16}$	å Krageröen.
	$\frac{1 \text{ komp.}}{16}$	» Cicignon.
	$\frac{1 \text{ bat.}}{5}$ och $\frac{1 \text{ bat.}}{13}$	vid Fredriksstad.
	Lätta bergsbatteriet och haubitsbatteriet	» »
Rosenblads fördelning:	$\frac{3 \text{ bat.}}{14}$ med 2 6-℔ kan.	» »
Kavallerireserven	$\frac{4 \text{ skv.}}{3}$, $\frac{4 \text{ skv.}}{7}$	» »
Reservartilleriet	. . . .	» Helde.

o. s. v.

[1] Ännu den 27 september visste icke Arenfeldt, af hvilken orsak eller på hvilkens order Schröder gått tillbaka. Morgenstjerne I, sid. 324. Hvilka de förmenta svenska trupper voro, som visat sig vid Haraldstad, skulle man troligen icke kunnat gifva besked om på svenska sidan. På förmiddagen hade Adlercreutz och Wahlfelt endast framsändt några mindre patruller inåt ön, och dessa hade icke sett någon fiende ej heller varit så långt framme. Några andra svenska trupper funnos icke i närheten.

jägarkompaniet och batteriet Möller anträdt marschen norr ut. Vid Onsaker kvarlämnade han jägarkompaniet med order att besätta Svindalsskogen och vid Grönsund en af bataljonerna. Då han kom fram till Spydeberg med sin återstående bataljon och batteriet, hade emellertid fienden redan hunnit göra sitt anfall, hvilket dock tillbakavisats, med en förlust af endast 6 döda och 12 sårade, hvarefter Hegermann satt sig i spetsen för ett par bataljoner i afsikt att förfölja. Men i detsamma hade prins Kristian anländt i spetsen för sin stab från Spydeberg för att från den höga stranden åse striden, och han hade genast befallt Hegermann att vända om. Det berättas, att då Hegermann, glad öfver den vunna framgången, mött prinsen med utropet: »Vi hafva segrat!» prinsen endast skulle hafva svarat: »Min Gud, Hegermann, ärnar du uppoffra två bataljoner!»[1]

Därmed var striden slut. En stund därefter kom rapport från befälhafvaren i broskansen, att svenskarne kunde beskjuta bron från ett ställe, som ej var åtkomligt för skansens kanoner. Skedde detta, och blefve bron skjuten i sank, skulle besättningen vara förlorad. Han föreslog därför, att brohufvudet så godt först som sist måtte öfvergifvas och bron afbrytas. I förstone ville prinsen icke samtycka till detta förslag, men till slut gaf han dock vika, »uagtet baade jeg og flere», skrifver Seyersted, »gjorde Forestilling derimod». Sedan han gifvit befallning om brons rifning, lämnade han stället och red till Vegger, dit högkvarteret förlades. Under natten utrymdes sedermera brohufvudet, hvarefter bron refs med sådan brådska, att pontonerna fingo flyta bort med strömmen och tre kanoner kommo i vattnet.[2]

Prins Kristians beteende vid detta tillfälle har mycket klandrats. Man har till och med påstått, att »det kan genom intet försvaras».[3] Rörande klandret öfver Hegermanns afbrutna anfall är icke mycket att säga hvarken från eller till. Visste prinsen, att omedelbart bakom Vegesacks 2 avantgardesbataljoner funnos 11 andra bataljoner, 6 skvadroner och 12 kanoner och haubitser samt omkring en mil söder därom ytterligare 5 bataljoner och 8 kanoner, torde hans motiv endast varit en akt af helt naturlig försiktighet. Ty det hade ju eljest lätt kunnat inträffa vid det oundvikliga tillbakaslaget, att både Hegermanns bataljoner och skansen på en gång gått förlorade,

[1] Morgenstjerne I, sid. 169, 192. Aall, sid. 502, m. fl.

[2] Morgenstjerne I, sid. 169. Adlers Optegnelser.

[3] Mankell, sid. 102.

då utom de två bataljoner, som gingo fram till anfall, icke funnos mer än två bataljoner att disponera förutom den, som Staffeldt förde med sig till Spydeberg.

Hvad åter brons rifning vidkommer, var orsaken till denna öfverraskande åtgärd verkligen det talande skäl, som af befälhafvaren i brohufvudet uppgafs, eller möjligheten för svenskarne att ostörda af skansens eld kunna beskjuta bron. Och man får ett egendomligt intryck af Seyersteds karakter, då man å ena sidan läser hans framställning till öfverkrigskommissionen om tilldragelsen, däri han bland annat säger: »Hvad der kan have ansporet Vedkommende til den usædvanlige Activitet ved Pontonbroens Afbrydelse og Tilintetgjörelse, er mig ubekjendt», samt vidare: »Om det Foregivende, at Broen fra et vist Sted kunde beskydes, befandt sig virkelig saaledes, kunde i dette Öieblik ikke undersöges, da Fienden var i Nærheden af dette Sted»;[1] och å andra sidan läser den redogörelse för krigsläget, som han dagen efter förelade prinsen i Vegger, däri han utan minsta förbehåll anför: »Då vi i går, *på grund af brohufvudets vid Langenæs felaktiga anläggning*, bröto den därvarande pontonbron»,[2] o. s. v.

När allt kommer omkring, var kanhända brons rifning icke en så obetänksam åtgärd, som åtskilliga författare hållit före. Att motivera prinsens befallning därom med att han »på allt sätt önskade förekomma vidare strider. hvilka kunde blifva hinderliga för underhandlingarna», eller »att hans veka hjärta afskydde onödig blodsutgjutelse, då man snart väntade fientligheternas afslutande», eller att den var en handling »af barnslig blödsinthet eller militäriskt oförnuft», för hvilken hvarje annan än en »konung» skulle »fått plikta såsom förrädare»,[3] är åtminstone alldeles obefogadt. Hvarken gången af underhandlingarna eller de order, han utfärdade under de närmast följande dagarna, gifva någon anledning till den förmodan, att han till hvarje pris ville undvika en blodig sammanstötning. Hvilka de »flera» varit, som afrådt från brons rifning, är svårt att utröna. Staffeldt var troligtvis icke närvarande, utan i Spydeberg, och hvad Hegermann vidkommer, skref han den 18 febr. 1815, att han varit alldeles ovetande om de motiv, som förmådde prins Kri-

---

[1] Morgenstjerne I, sid. 169 och följ.

[2] Seyersteds promemoria om arméens närvarande ställning, Vegger den 10 aug.» N. R. A.

[3] Mankell, sid. 102 och följ.

stian att befalla brohufvudets utrymning och truppernas tillbakadragande öfver Glommen.[1] Att prinsen saknade personligt mod, yttrades visserligen ganska högt af hans egna officerare, likasom det äfven sades, att »det hele var en Satire paa Krig». Men Adler, som berättar detta, anser, att truppen icke var modigare. De enstaka drag, som omtalades från striden vid Langenæs, så väl om dragonerna som de Oplandske, »beviste», säger han, »kun liden Krigeraand hos Folket», samt tillägger att »Mod og Kraft ikke var at finde hos de höiere Officerer». Utan tvifvel hade prins Kristian sina stora fel såsom härförare. Men särskildt i detta fall hörde han nog till den kategori af människor, om hvilka Stabell talar i sitt svar till Mejdell, eller dem, som, bundna af en del biomständigheter, som höra till detta jordiska, icke lyckas åstadkomma någonting utomordentligt.[2]

Hvad slutligen Stabell vidkommer, stod han hela denna dag stilla vid Tveiten, 1 $^1/_2$ mil norr om Langenæs. Äfven han har fått uppbära mycket klander, då det föreföll mången obegripligt, hvarför han stod overksam och icke ryckte fram till Hegermanns bistånd. Han erkänner ock själf, att han mycket väl visste genom sina patruller, att svenskarnes hufvudstyrka lämnat Trygstad-vägen, så när som på ett mindre detaschement vid Jörentvet, samt att han hört ett och annat kanonskott från Langenæs-hållet, som tydde på att strid där pågick. Men han besvarar anmärkarnes klander genom att hänvisa till tillståndet bland sina trupper, hvilka, till följd af ständiga marscher i dåligt väder och i saknad af mat, icke längre voro stridsdugliga. Innan han hunnit fram, skulle affären för öfrigt länge sedan varit förbi, och, äfven om detta icke varit händelsen, hade han ju genom sin marsch blottat den väg, som han var satt till att försvara, och lämnat dem af fiendens trupper, som stodo vid Momarken, fri tillgång till Fetsund och Blakjer, så vidt de icke föredragit att falla hans 2,300 man i ryggen. Hur lätt är det icke, slutar han sitt försvar, att på papperet gifva det mest förtviflade krig en lycklig vändning, då man åter i verkligheten finner det ganska svårt, när gången af operationerna skall bestämmas på grund af riktig beräkning af egna och fiendens stridskrafter samt noggrant bedömande af fiendens ställning och traktens beskaffenhet.[3]

---

[1] Morgenstjerne II, sid. 28 (n:o 107).

[2] F. W. Stabells Bemærkninger, sid. 12.

[3] Stabells Bemærkninger samt hans rapport hos Morgenstjerne II, sid. XXXI.

Tanks och Hounts berättelser om sinnesstämningen i det norska högkvarteret och prins Kristians vankelmod tycktes icke lämna rum för något tvifvel, att icke de villkor, som Karl Johan föreslagit, skulle slutligen antagas, ehuru de voro alldeles desamma, som han låtit de allierade makternas kommissarier framställa i deras sista ultimatum.[1] Innan konungen, som rott in till Fredriksstad för att hälsa på kronprinsen, den 10 augusti på förmiddagen återvände till flottan, invigdes han därför i de motiv, som föranledt deras beskickning. Han gillade dem till fullo och gaf kronprinsen oinskränkt fullmakt att afsluta den traktat, som kunde ifrågakomma. Själf ärnade han nämligen lämna krigsskådeplatsen för att begagna sig af de salta baden i Strömstad. Så snart han embarkerat, afreste därför general Björnstjerna, åtföljd af adjutanten major Toll, till norska högkvarteret med uppdrag att inleda formliga underhandlingar. Björnstjerna medförde för detta ändamål en af kronprinsen afgifven förklaring, innebärande löfte i konungens af Sverige namn om glömska af hvad som passerat.[2] Denna förklaring skulle Björnstjerna utväxla mot prinsens afsägelseakt och en af honom, skriftligt afgifven, högtidlig förklaring, att han skulle återlämna verkställande makten i nationens händer. Därjämte medförde major Toll ett enskildt bref från kronprinsen, däri denne på ett höfligt men bestämdt sätt afvisade prinsens förslag om ett personligt möte. Äfven Tank var med i reseföljet. När han for, lofvade han att, så snart han komme till norska högkvarteret, utverka en order från prins Kristian till kommendanten på Fredrikssten att utan dröjsmål öfverlämna fästningen. Tank medförde därjämte ett af kronprinsen gilladt förslag till den proklamation, som prins Kristian skulle utfärda efter sin afsägelse.[3] Sedan Björnstjerna rest, begaf sig kron-

---

[1] »Dermed maa en hver Tale om et svensk »Tilbagetog» i disse Dage falde til Jorden», skrifver Y. N(ielsen) i Hvor ligger Tyngdepunktet i Begivenhederne i 1814? (sid. 29 noten), sedan han bevisat, att Karl Johans »sidste Indrömmelser ikke ere af 7:de August, men af 26 Juli». Mankell åter skrifver sid. 87 under *den 6 aug.*, att det »sannolikt» var »ettdera på aftonen denna dag eller morgonen den följande, som Karl Johan beslöt sig för att med Kristian Fredrik å nyo börja underhandlingar, *som skulle grundas på antagandet af just de villkor, han själf fjorton dagar förut förkastat i Udderalla*».

[2] Ordalagen äro hämtade ur kronprinsens bref till konungen den 12 aug. Själfva förklaringen, öfversatt på svenska, finnes bland Götlins bilagor till III delen, sid. 21.

[3] Bref från kronprinsen till konungen, Engeström och prins Kristian Fredrik den 10 aug. H. Maj:t konungens privatarkiv. Mankell säger, sid. 104, att Toll allena begaf sig i väg med order att framställa detta såsom en fordran.

prinsen med generalstaben till Kjölbergs bro för att rekognoscera därvarande position.

Underrättelsen om nya underhandlingars inledande hade emellertid spridt sig bland staberna. I förstone väckte ryktet därom föga tillit. Men sedan det blef kändt, att den stora operationen, utom hvad flottan angick, skulle uppskjutas, fick det ett trovärdigare utseende, och den rådande segervissheten började nu efterträdas af en viss förstämning. Sedan man tvingats att gripa till vapen, skulle väl vapnen allena, tyckte man, få bestämma. Få togo hänsyn till att hvad man i Sverige alltsedan år 1809 sträfvat efter var en »union» och icke en »réunion», en förening och icke en införlifning. Man glömde ock, att det var i denna form som Karl Johan från första stund upptagit föreningstanken och drifvit den igenom i de stora makternas råd, och man fattade icke konsekvensen af hans handlingssätt, då han allt framgent ville häfda densamma mot de danska stämplingarna och prins Kristians splittringsförsök, utan att af motståndet låta tvinga sig ur den moderata ställning han intagit. Med förbiseende af denna förutsättning var det emellertid icke svårt att uppvisa strategiska felsteg under sista dagarnas operationer, och man klandrade sålunda bland annat, att arméen icke genast efter Fredriksstads öfvergång bemäktigat sig Rolfsö och forcerat öfvergången vid Kjölbergs bro, då hela Tunö och en god del af Glommens vänstra strand säkerligen af fienden genast blifvit utrymda. En så liflig attack, sade man, skulle hafva imponerat på fienden. Nu var man åter rädd för att prins Kristian skulle begagna sig af den förlängning, han fick i sin betänketid, för att betydligt försvåra operationerna, när de måste vidtaga igen på allvar.[1]

Först längre fram på dagen kunde man i högkvarteret bilda sig en något klarare föreställning om den häftiga strid, som dagen förut rasat i trakten af Onstadsund, likasom om Vegesacks, Cederströms och Boijes operationer i öfrigt. Under natten till den 9 augusti, rapporterade Vegesack, hade en nästan oafbruten förpostfäktning ägt rum mellan de svenska förposterna och besättningen a Langenæsverket. I daggryningen hade norrmännen gjort ett utfall, hvarvid de stridande kommit så nära hvarandra, att de kämpat med bajonetter och gevärskolfvar, då skotten, till följd af det oafbrutna regnandet, icke velat brinna af. Vid femtiden på morgonen, då striden rasat

[3] Gyldenstolpes journal, Klints anteckningar m. fl.

som häftigast, hade öfverste Wrede anländt med kronprinsens order af den 7 augusti, att Vegesack skulle drifva fienden tillbaka öfver Glommen. Med anledning däraf hade så väl hans som Cederströms förpostbataljon ryckt fram till motanfall och drifvit norrmännen tillbaka in i skansen, trots en mycket häftig eld. Särskildt hade Goldkuhls Västgöta-Dals bataljon och Lagerlöfs Vermlands jägare mycket utmärkt sig samt visat en oförskräckthet i striden, »som måste hafva ingifvit fienden den bästa tanke om deras mod». Äfven Cederström rapporterade om den förstnämnda bataljonen, att den skött sig på det tappraste sätt. I första anloppet hade den kommit alldeles inpå skansen. Knappt hundra steg hade skilt de främsta afdelningarna från kanonmynningarna. Men fiendens ställning hade varit för stark, understödd som den var af artilleri på motsatta stranden, för att den skulle kunna tagas utan förberedande artillerield. Manspillan hade också varit betydlig. Nära 100 man hade stupat eller blifvit sårade.[1] Då Vegesack funnit striden gagnlös, hade han, efter två timmars skarp fäktning, kl. 10 f. m. dragit de två bataljonerna tillbaka, innan de ännu hunnit förstärkas af den bakom varande hufvudstyrkan.

Medan striden rasade framför Langenæsskansen, hade Boije låtit sin ena brigad uppmarschera vid Löken nära Askim, utom en bataljon, som stod såsom flankgarde vid Sekkelsten (Ulrikastad). Kl. 4 på morgonen hade han mottagit kronprinsens order af den 8 aug., att han skulle understödja Vegesacks operationer och rekognoscera vägarna åt Hemnes, Trygstad och Örjesjön samt trygga de båda framskjutna kårernas förbindelser. Fem timmar senare hade emellertid öfverste Wrede tillställt honom ordern af den 7, enligt hvilken han skulle koncentrera hela sin fördelning vid Rakkestad. Han hade därför befunnit sig i valet och kvalet och icke vetat, hvad han skulle göra, men till slut ansett sig böra gå en medelväg och samla hela sin fördelning vid Eidsbergs kyrka, där den skulle stå nära till hands både för att understödja Vegesack och Cederström och kunna ansvara för öfvergångarna vid Os och Grönsund.

Med anledning af dessa underrättelser sände kronprinsen bestämd befallning till Boije att afdela två af sina bataljoner till vägkorset Baastad—Hemnes, där de borde förskansa sig så

[1] De båda jägarbataljonerna voro mycket små. Vid afmarschen den 5 aug. till Kjölen hade de »i ledet» räknat tillsammans endast 655 man; förlusten i striden den 9 skulle alltså hafva utgjort omkring 15 procent.

starkt, att de kunde vara säkra för att trygga Vegesacks och Cederströms operationer mot Onstadsund. Han skulle för öfrigt underrätta den förstnämnde om att grofva kanoner och haubitser genast skulle blifva upptransporterade till Askim, på det att fiendens artilleri på högra älfstranden måtte kunna tystas.

Först vid tiotiden på kvällen fick kronprinsen veta något af hvad som händt vid Askim och Eidsberg denna dag (den 10 aug.) på morgonen. Under den förflutna natten, rapporterade Vegesack, hade fienden till allmän förvåning utrymt broskansen och dragit sig tillbaka till högra älfstranden, hvarefter han rifvit den långa pontonbron. Ännu voro dock batterierna på högra älfstranden besatta. Vegesack ansåg, att det varit de svenska jägarnes djärfva stormning den 9 på morgonen, som skrämt honom tillbaka, då deras djärfhet lätt kunnat blifva farlig, om man envisats i försvaret af brohufvudet, hvilket, trots sitt fördelaktiga läge, var långt ifrån ointagligt. Fienden hade synbarligen haft mycket brådtom; två kanoner[1] hade man sett falla i vattnet samt en del af bron fara utför strömmen. De återstående pontonerna hade dragits öfver till motsatta stranden.

Öfveradjutanten öfverstelöjtnant v. Essen, som åtföljt Vegesack på hans morgonrekognoscering och som nu återkom till högkvarteret, kunde därjämte berätta, att Vegesack dagen förut (den 9 augusti), med anledning af kronprinsens sista order, haft för afsikt att med en del af sin kår rycka fram mot Trygstad, på hvilket ställe samt i Basmo omkring 2,000 fiender från Kongsvingerstrakten sades hafva intagit ställning, medan Cederström med sin kår och återstoden af Vegesacks trupper skulle stanna kvar vid Askim för att bevaka öfvergången vid Onstadsund och Boije med en af sina brigader framrycka till Mysen för att betäcka högra flanken och vara närmare till hands att lämna understöd i händelse af behof. Men innan denna plan hann sättas i verket, hade Vegesack, som fått veta, att fienden från sin sida ärnade attackera, ändrat mening och beslutat att i stället stå kvar med hela styrkan vid Askim samt anmoda Boije att framsända två bataljoner till hans förstärkning, hvilken anmodan denne äfven efterkommit, likväl med den förändring, att han, samtidigt som de båda skånska bataljonerna fingo order att aftåga till Vegesacks förstärkning, befallt Jönköpingsbataljonen, som dittills utgjort flankgarde vid Sekkelsten, att sluta sig till sin brigad. Något fient-

[1] De voro i verkligheten 3.

ligt anfall hade emellertid icke hörts af, hvarför Boije senare på dagen öfverenskommit med Vegesack, att han skulle få draga sina vid Löken stående trupper tillbaka till 6. brigaden vid Eidsberg. Tidigt på morgonen (den 10 augusti) hade han därför uppbrutit och marscherat till sistnämnda ställe men hade knappt kommit fram, förrän en ordonnans från Vegesack upphunnit honom, med en skriftlig anmodan att han genast måtte beordra återstoden af 5. brigaden jämte 2 kanoner till Momarken (vägkorset norr om Mysen) och låta Jönköpingsbataljonen stanna där den var eller vid Sekkelsten. Nu hade Boijes goda humör tagit alldeles slut. Han hade icke haft den minsta underrättelse om skälet, hvarför en så »häftig förändring» af hvad man dagen förut kommit öfverens om var nödvändig, och ansett hela operationen så mycket besynnerligare, som han nyss förut haft säkra underrättelser genom några desertörer, att fienden lämnat alla sina ställningar på vänstra älfstranden och rifvit Langenæs-bron. För att icke ställa till någon oreda genom sin vägran hade han emellertid ansett sig böra efterkomma Vegesacks begäran men hade på samma gång låtit en af sina adjutanter göra sällskap med Essen på dennes återresa för att öfverlämna skriftlig rapport till kronprinsen om hvad som händt samt på samma gång i underdånighet hemställa, att han måtte blifva formligen ställd under general Vegesacks direkta befäl. Eljest, skref han i sitt memorial, skulle det lätt kunna inträffa, att Vegesacks och kronprinsens befallningar icke alltid stämde öfverens utan satte honom i en både svår och obehaglig mellanhand. Kronprinsen fann genast, att Boije hade rätt, och gaf befallning, att en högkvartersorder skulle utfärdas, som ställde alla svenska trupper i trakten af Eidsberg och Trygstad under Vegesacks öfverbefäl, på det att ett fullkomligt sammanhang måtte vinnas i operationerna på vänstra Glommenstranden. Samtidigt afgick order till Vegesack, att han skulle gå i författning om anordnandet af en kurirväg mellan sitt högkvarter och stora högkvarteret, på det att en hastigare förbindelse måtte komma till stånd.

Medan operationerna sålunda i norr ordnades efter en mera enhetlig plan, gående ut på att tillsvidare fasthålla fienden vid öfvergångsställena, under det att ett flankdetaschement i en befästad ställning i vägkorset Baastad—Hemnes hindrade honom från att framtränga på östra älfstranden, hade tillrustningarna för sjöexpeditionen med mycken ifver blifvit påbörjade, hvar-

jämte order afgått till Mörner att inskeppa vid Hut den Västgöta-Dals bataljon, som höll Krageröen besatt, på de skärgårdsfartyg, hvilka under öfversten af Wirséns befäl skulle afgå »på en hemlig expedition till Kristianiafjorden». I stället för nämnda bataljon skulle Rosenblad öfversända till Krageröen en af sina helsingebataljoner, med order att alla nätter upptända eldar bland bergen för att ingifva fienden den föreställningen, att ett större antal trupper där vore förlagdt, och inbilla honom, att svenska krigsledningen hade för afsikt att göra en större landstigning inne i fjorden. — Samma plan tillämpades sålunda hela kriget igenom: demonstration från sjösidan med svaga krafter, hufvudanfall från landsidan, allt medan man sökte inbilla fienden motsatsen.

Några mindre strider hade under dagen ägt rum vid de sydliga Glommenöfvergångarna, om hvilka kronprinsen äfven på kvällen fick närmare kännedom. Såsom förut är nämndt, hade öfverste Adlercreutz föregående dag (den 9 augusti) averterats af Essen, att han borde »harcelera» fienden vid Isse bro. Sedermera hade tiden för detta harcellerande utsatts till klockan fyra på morgonen, då det äfven blifvit bestämdt, att det skulle företagas i samband med en från Rolfsöen under öfverstelöjtnant Weidenhielms befäl utgående rekognoscering åt samma håll. Genast i daggryningen den 10 aug. hade därför Adlercreutz framryckt med 1 jägarbataljon, 3 infanteribataljoner och 20 husarer från Sannesund och Tunö, sedan Sandels dessförinnan nedsändt till öfvergångsstället den återstående Västgötabataljonen och en Elfsborgsbataljon, för att jämte det där förut stående 6-℔ga batteriet utgöra repli. Efter en stunds marsch hade Adlercreutz i närheten af V. Tunö mött en norsk desertör, som berättat, att Isse bro var rifven samt att alla norrmän gått öfver på västra stranden, där de uppfört ett batteri af 4 kanoner; styrkan hade han uppgifvit till 2,000 man fotfolk och 100 ryttare. Med anledning af denna upplysning hade Adlercreutz påskyndat sin marsch för att så fort som möjligt kunna ordna sin bevakning af vänstra älfstranden, sedan han till återtågets underlättande, därest ett sådant skulle blifva af nöden, kvarlämnat en större postering skaraborgare i den »förträffliga positionen» vid Tysselbræk samt 1 kompani västgötar vid en söder därom inskjutande vik. Det hade dock snart visat sig, att desertören farit med osanning, ty då man kommit inom synhåll för bron, hade densamma befunnits i orubbadt skick.

Samtidigt hade spetsen mottagits med skott från en större fientlig postering, som tagit ställning strax öster om Sande gård. Denna hade genast kastats undan, men själfva gården, dit den retirerade, hade varit starkare besatt, till följd hvaraf Adlercreutz tvingats att utveckla tre hela västgötakompanier i striden. Då de vid sextiden på morgonen under öfverstelöjtnant Wahlfelts befäl ryckt ned till vänster om vägen, hade emellertid fienden drifvits på flykten. I förstone hade han visserligen mottagit västgötarne med en ganska liflig gevärseld, dold som han varit bakom hus och gärdesgårdar, men kapten Liljehorn hade snart gjort slut på leken genom att låta sitt kompani med fälld bajonett storma gården, hvilken därefter »med mycken raskhet» blifvit besatt med en pluton. Adlercreutz hade nu begifvit sig fram till älfven för att rekognoscera. Han hade därvid funnit, att en större fientlig styrka, bestående så väl af infanteri som dragoner, tagit ställning framför bron, att motsatta stranden var den dominerande samt att en öfvergång på detta ställe därför skulle möta stora svårigheter. Längre ned på vänster hand, där Glommen delade sig i tvenne grenar, hade han däremot upptäckt ett ställe, som bättre ägnade sig till en öfvergång, hvarför han förstärkt sin vänstra flygel med ytterligare ett slutet kompani, under det att han framsändt 4. brigadens jägarbataljon på norra sidan om vägen med order att besätta Ramstad. Dessa afdelningar hade dock knappt hunnit sätta sig i marsch, förrän fienden skyndsamt dragit sig tillbaka öfver bron med hela sin styrka.

Det hade sedan varit lugnt ända till kl. 3 på eftermiddagen. Vid denna tid hade en mindre fientlig styrka gått öfver i båtar till en skogsudde i närheten af gården Holmen och afgifvit en »tämligen tät eld» på Adlercreutz och hans stab, då han velat rekognoscera äfven denna del af stranden. Posteringen vid Sande gård sökte visserligen besvara elden, men betäckta af träd och stora stenar hade de norska jägarne icke låtit förjaga sig utan envist hållit sig kvar på udden. Wahlfelt hade därför fått order att ännu en gång »delogera» fienden med bajonetten. I fullt språng hade kaptenerna Lang och Liljehorn, löjtnant Mannerstråle och fänrik Sjöblad hvar med sin tropp rusat ned till stranden och »med stor bravur» stormat skogskanten, så att de norska jägarne endast med stor nöd uppnått sina båtar. »Flera störtade i strömmen», skref Adlercreutz, »och de flesta blefvo nedskjutna.» Fienden hade nu från tre punkter på mot-

satta stranden beskjutit den nämnda udden med en stark, »kroiserad» kanoneld, hvilken dock, till följd af de många bergknallarna, som lämnade god betäckning, icke gjort någon synnerlig skada. Då fienden slutligen nedsändt en hel bataljon af omkring 600 man, hade Adlercreutz ytterligare förstärkt sin vänstra flygel med ett halft kompani, hvarefter elden från hela norska artilleriet »utan den ringaste verkan» fortsatts i tre hela timmar; »hvilket», tillägger Adlercreutz, »särdeles roade alla våra trupper».

I skymningen hade Adlercreutz dragit sig tillbaka för att låta folket bivackera i lugn. Hela förlusten, däri äfven inräknadt den förlust, som Weidenhielms jägarbataljon, hvilken under marschen tillstött från Rolfsösidan och något deltagit i skottväxlingen, lidit, uppgick endast till en död och 16 sårade, däraf en officer, hvilket ju ej var mycket efter en så långvarig kanonad.

Under striden hade fienden förstört bron. Något anfall från hans sida var sålunda icke att befara, så mycket mindre som Adlercreutz funnit honom svagare, än han i början antagit. Att forcera öfvergången skulle dock, såsom han skref, icke varda lätt, mest till följd af strändernas olika höjd.

Under natten inkom rapport till stora högkvarteret, att Sandels låtit 4 6-℔ga kanoner rycka fram till Tysselbræk under betäckning af 2 kompanier infanteri. Äfven han hade under dagen rekognoscerat öfvergångsstället vid Isse bro och kommit till samma slutsats som öfverste Adlercreutz i fråga om en våldsam forcering af detsamma, eller att en sådan skulle vara så mycket svårare, som artilleriet blott på högra flygeln kunde finna någon lämplig uppställningsplats, hvarifrån det kunde drifva bort fienden från nedersta höjden, där han mot aftonen uppställt sina batterier, efter att hafva börjat reparera bron.[1]

---

[1] Adlercreutz' och Sandels' rapporter, Kröningsvärds dagbok, Gyldenstolpes journal m. fl.

Mankell beskrifver sid. 104 striden på följande oriktiga sätt: »Vid Issebro skulle Sandels (!) ganska riktigt röna ett kraftigt motstånd (!) . . . När Sandels' 4 bataljoner framkommit med sitt artilleri (!), utbredde de sin vänstra flygel till Saune herregård och sin högra till älfven vid Ramsta by. Norrmännen försökte då förgäfves (!) öfvergå älfven vid herregården. (!) Och fastän deras artilleri häftigt besköt svenskarnes vänstra flygel och midt, nödgades deras arrièregarde återgå öfver bron ehuru utan att upprifva den. (!) Men fastän svenskarne erhöllo förstärkning af 4 6-℔gar (!), som uppställdes vid Tysselbræeken» — från Tysselbræk till Isse bro är det 4 kilometer — »befanns fiendens ställning dock så stark, att mot densamma, efter en tvenne timmars kanonad (!), intet kunde uträttas.» — Och så hänvisar författaren äfven till Sandels' rapport i krigsarkivet.

Från Fredrikshald rapporterade Suremain, att 2 60-ůga mörsare och 4 12-ůga kanoner under föregående natt medelst armkraft upptransporterats i sina batterivärn vid Glende, hvarjämte »det långa retranchementet», till skydd för betäckningstrupperna, samtidigt blifvit fullbordadt, utan att fästningen sökt lägga några hinder i vägen. På Sauö åter, där han, såsom han skrifvit föregående dag, ärnade uppställa sex stora mörsare, utom dem som skärgårdseskadern där kvarlämnat, hade arbetet ännu icke hunnit afslutas. Från fästningen hade man skjutit på arbetarne tre skott, som dock icke åstadkommit någon skada, ehuru arbetet på det lägre batteriet skedde i besättningens asyn. Den 11 på kvällen hoppades Suremain hafva alla sina pjeser i närheten af batterivärnen samt åtminstone hälften af mörsarna färdiga att börja bombardementet. General Ohme hade nu återtagit kommendantskapet, hvilket dock icke beröfvat Suremain hoppet att snart kunna bemäktiga sig fästningen.[1]

Kronprinsen svarade, att Suremain, så vida från fästningens sida icke något fientligt företoges, borde inställa all skjutning, så väl från land- som sjösidan, men sätta allt i ordning till en allvarsam bombardering. När Suremain inrapporterade, att belägringsarbetena voro afslutade, skulle vidare förhållningsorder lämnas. Kronprinsen hoppades nämligen, att det skulle lyckas Tank att utverka order om fästningens öfverlämnande utan vidare motstånd, och ville om möjligt, tills underrättelse ingått huruvida Tank lyckats eller ej, undvika ny blodsutgjutelse.[2]

---

[1] Suremains och Trolles rapporter. K. K. A.

[2] Suremains rapport den 10 aug., kronprinsens svar, högkvarterets order samma dag, kronprinsens bref till Suremain. K. K. A.

Svenska hufvudarméens ställning den 10 aug. på kvällen:

Stora högkvarteret: Fredriksstad.

II. arméкårens högkvarter: Hafslund.

2. fördelningen: Fördelningskvarter . . . . vid Molteberg.

Adlercreutz:

På förpost: $\frac{\text{1 bat.}}{18}$, $\frac{\text{1 bat.}}{\text{4. brig. j.}}$ . . . . » Isse bro.

I hufvudstyrkan: $\frac{\text{3 komp.}}{9}$, $\frac{\text{3 komp.}}{6}$, $\frac{\text{20 hus.}}{3}$, $\frac{\text{1 bat.}}{17}$ » Berger.

På norska sidan rådde ute bland trupperna lugn och hvila denna dag utom vid Isse bro, där, såsom nyss är nämndt, några småstrider ägde rum, hvarom likväl de norska källorna in-

---

Understöd: $\frac{1\text{ komp.}}{9}$, $\frac{2\text{ komp.}}{15}$, 4 6-℔ga kanoner . . vid Tysselbræk.

Flankpostering: $\frac{1\text{ komp.}}{6}$ . . . . söder om d:o.

Öster om Glommen:

$\frac{1\text{ bat.}}{6}$, $\frac{2\text{ komp.}}{15}$, 2 6-℔ga kanoner. $\frac{1\text{ skv.}}{3}$ }
1 pont.-kompani. } . . . . . vid Sannesund.
1 sappör- d:o }

$\frac{1\text{ bat.}}{15}$, $\frac{1\text{ bat.}}{18}$ . . . . » Viks slätt.

$\frac{1\text{ bat.}}{21}$, $\frac{1\text{ skv}}{3}$, 4 6-℔ga kan. . . . . » Hafslund.

1. fördelningen: (Liksom föregående dag med det undantag att $\frac{1.\text{ komp.}}{\text{R. S.}}$ afgått till Fredrikshald).

Vegesack: 3 bat:r . . . . vid Mörkved.

Cederström: 7 bat:r, 5 skv., 8 kan., 2 haub. . . . . » {Onstadsund och Askim.

3. fördelningen: $\frac{1\text{ bat.}}{24}$, $\frac{1\text{ bat.}}{25}$, $\frac{1\text{ bat.}}{5\text{ brig. j.}}$ $\frac{1\text{ skv.}}{1}$, 10 6-℔ga kan. . . » Eidsberg.

$\frac{1\text{ bat.}}{12}$ . . . . » Sekkelsten.

$\frac{1\text{ bat.}}{12}$ . . . . » Os.

$\frac{1\text{ bat.}}{\text{K. E.}}$ . . . . » Grönsund.

6. brigaden . . . . » Moen.

4. fördelningen: $\frac{1\text{ bat.}}{17}$ och 2 3-℔ga kan. . vid norra färjstället å Rolfsö.

$\frac{2\text{ bat.}}{5}$, $\frac{1\text{ bat.}}{17}$, $\frac{3\text{ komp.}}{16}$, 6 6-℔ga kan. . . vid Kjölbergs bro.

$\frac{1\text{ bat.}}{16}$ . . . . » Krageröen.

$\frac{1\text{ bat.}}{16}$, $\frac{1\text{ komp.}}{16}$ samt Dahlfelts reservbat:n » {Fredriksstad. Cicignon.

Lätta bergsbatteriet och haubitsbatteriet . . . . »

5. fördelningen: $\frac{3\text{ bat.}}{13}$, $\frac{3\text{ bat.}}{14}$ . . . . » »

Kavallerireserven: $\frac{4\text{ skv.}}{3}$, $\frac{4\text{ skv.}}{7}$ . . . . » »

Stjernschantz: . . . . » Ödeberg

genting förmäla. För öfrigt förekom, så vidt man känner, endast en truppförflyttning, nämligen bataljonen Gelmuydens marsch till Skiptveds prästgård, hvilken rörelse Butenschön ansett sig bemyndigad att anbefalla, sedan han fått kunskap om att svenskarne tycktes hafva för afsikt att företaga en öfvergång vid Brekkesund.[1]

Var det lugnt i de norska bivackerna, rådde däremot så mycket större oro i högkvarteret i Vegger, dit prins Kristian, såsom nämndt, föregående kväll förlagt sitt högkvarter. Icke ens Krebs' framgångsrika strid vid Matrand, hvarom utförligare rapport denna kväll inkom, gjorde ställningen mycket ljusare. Åtminstone kunde man icke, såsom man i förstone trott, hoppas på en verksam offensiv öfver vermländska gränsen, sedan Stangs bataljon och 2 jägardivisioner redan satt sig i marsch söder ut till Stabells understöd. Prins Kristian hade icke heller någon tanke för denna del af sin långa försvarslinie. Liksom i fälttågets början var äfven nu hela hans uppmärksamhet riktad mot sjösidan och södra Glommen. Föregående kväll hade det varit Tunös besittningstagande af svenskarne, som mest oroat honom. Han hade genast beslutat, att Arenfeldt skulle gripa till offensiven, på det att Tunö och Rolfsö måtte kunna återtagas. Kapten Mansback hade afsändts till Kjölbergs bro med bestämd befallning till honom att genast angripa fienden.[2] Grundtanken i prinsens krigföring visade sig sålunda allt igenom vara densamma. Den var helt enkel: det som förlorats måste genast vinnas åter, oafsedt fiendens styrka och ställning.

Sedermera hade emellertid nya underrättelser inkommit, som gjort prinsen ännu mera modfälld och ängslig. Genom svenskarnes demonstrationer på Onsölandet hade hans gamla oro för sjösidan å nyo väckts till lif, trots att Fasting rapporterat samma dag, att en del af norska skärgårdsflottan fattat posto i Dröbakssund. Och oron ökades ännu mera, när rapport kom, att svenska hufvudarméens rörelser tycktes afse ett hufvudanfall öfver Kjölbergs bro. I stället för att gripa till offensiven måste man nu vara betänkt på den strängaste defensiv, så vida man icke ville låta fienden framtränga ända till huf-

[1] Morgenstjerne II, sid. XXXII.

[2] Morgenstjerne skrifver II, sid. VI, att »Höistcommanderende» befallt Arenfeldt den 11 att anfalla, hvilket emellertid måste förstås så, att Mansback först denna dag framkom med ordern, alldenstund Seyersted skrifver den 10 i Vegger om »de *i gaar* föjede Foranstaltninger» och Arenfeldt redan den 11 kunde svara på ordern.

vudstaden. Chefen för generalstaben, general Seyersted, fick befallning att framlägga en exposé öfver hela krigsläget och arméens ställning. Denna gaf dock föga tröst. Seyersted påvisade till en början, dels huru alla hufvudöfvergångar öfver Glommen, undantagande den öfver Fredriksstad, skulle varda besatta af norska arméen, därest det lyckades för Arenfeldt att, i enlighet med de anordningar, som träffats föregående dag, återtaga Tunö och Rolfsö, dels hurusom Stabell alltjämt stod kvar vid Trygstad med sin kår, som dagligen förstärktes, medan fienden med sin öfvermakt trängde fram mot norr på östra sidan af Glommen till Eidsbergs och Askims socknar. Däraf drog han den slutsatsen, att svenskarne, så länge man kunde försvara sig på Fredriksstadssidan och så länge Stabell kunde hålla stand vid Trygstad eller Hemnes, hvarken kunde gå på Moss eller Kristiania utan att nödgas forcera en eller flera af dessa öfvergångar.

Sedan pontonbron vid Langenæs var rifven, på grund af brohufvudets felaktiga anläggning, var man alldeles försatt i defensiven. Därför ansåg Seyersted, att det var af högsta vikt, att man nu skaffade sig en reserv, hvarmed man kunde understödja försvaret af de öfvergångsställen, svenskarne ville forcera.

Om Stabell tvangs att gå tillbaka, skulle han säkerligen gå till Fet eller Blakjer. Skulle åter de sydliga öfvergångarna forceras, måste Arenfeldt till det yttersta hålla Svindalsskogen, på det att reserven måtte få tid att hinna fram. Toge fienden Svindalsställningen, måste nämligen besättningarna vid Onstadsund och Grönsund utan strid draga sig tillbaka, då intet annat vore öfrigt än reträtt med hela den styrka, som fanns väster om Glommen, för att göra ett sista »Disparations-Forsög».[1]

Stället, där reserven borde stå, ansåg Seyersted vara trakten vid Kraakstads kyrka. Men hvarifrån, utbrister han, skall man väl få trupper till denna reserv? Månne de två från västlandet *förväntade* bataljonerna[2] och 1 bataljon från Langenæs?

---

[1] Jämför Mankells i det föregående redan påpekade strategiska kritik af Karl Johans plan eller att svenska hufvudstyrkans tillbakadragning till Fredriksstad var »en mycket egendomlig rörelse», att anfallet blifvit ett »frontalanfall», ett »oxens fattande vid hornen» o. s. v. Inom norska högkvarteret uppfattades, såsom synes, denna plan på ett något annorlunda sätt.

[2] Mankell låter sid. 97 och följ. denna *förväntade* förstärkning »sannolikt» redan den 9 befinna sig i Moss, dit han därjämte förlägger 2 andra, i verkligheten obefintliga bataljoner samt tillägger, att Meilænder »lärer» öfversändt den 9 äfven *annan* förstärkning. Som Meilænders brigad aldrig räknat mer än 2,000 man, hade den nog i verkligheten haft svårt att tillfredsställa så mycken efterfrågan.

Men vore väl detta rådligt, när man ville agera med kraft på de hotade punkterna?

Drefves man längre tillbaka, slutar Seyersted sitt märkliga aktstycke, funnes först en ställning vid Sætre och därefter en vid Lianbro; denna senare var den sista ställning framför Kristiania, där det var möjligt att försvara sig.[1]

Med anledning af denna framställning uppsattes nya dispositioner, som dock sannolikt icke hunno utdelas förrän under natten eller följande morgon. Arenfeldt, som nyss förut fått befallning att drifva svenskarne tillbaka från Tunö och Rolfsö, skulle i stället detaschera två bataljoner och allt sitt artilleri till Moss.[2]

Hegermann skulle genast vid orderns mottagande uppbryta från Onstadsund med 3 bataljoner af Oplandska regementet, 2 divisioner af Valders' bataljon, halfva Rustads 3-ũga och halfva Kroghs ridande batteri samt marschera till Lindholsundet. Här skulle Oplandska regementets depôtbataljon och valderska divisionerna aflösa Gelmuydens Bergenhus-bataljon, hvarefter marschen med den öfriga styrkan och denna bataljon skulle fortsättas till Svindal. Under tiden skulle Butenschön med sina 3 kompanier af Norska jägarkåren äfven rycka fram till Svindal och förena sig med sitt där stående fjärde kompani. Blefve Arenfeldt anfallen, skulle Hegermann med sin sålunda samlade styrka framrycka mot fiendens flank och rygg, hvarvid han dock ingalunda finge lämna Svindalsvägen obesatt.[3]

Staffeldt skulle med de kvarlämnade trupperna: Oplandska regementets depôtbataljon, 3 Valders' skarpskyttedivisioner, batteriet Möller, 1 dragonkompani samt 1 division jägare af Bergenhus' regemente, försvara öfvergångarna öfver Glommen från Öieren till Grönsund. Af ofvannämnda trupper skulle 1 division af Valders' skarpskyttar försvara öfvergången vid Mörkfos, 1 dragonkompani jämte de fasta batterierna Onstadsund och återstoden af styrkan Grönsund. Öfvergångarna vid Os och Brekke fingo dock icke lämnas ur sikte. Prinsen litade på att Staffeldt försvarade sig så käckt, att fienden icke skulle kunna afskära trupperna i Svindalsskogen.

---

[1] Seyersted, om arméens nuvarande ställning, Vegger den 10 aug. N. R. A.

[2] Morgenstjerne II, sid. IX.

[3] Morgenstjerne I. sid. 365. Ordern är dagtecknad den 11 och har troligen expedierats på morgonen samma dag. Högkvarteret förlades nämligen först samma dag på aftonen till Moss.

Stabell underrättades om dessa förflyttningar samt befalldes att, så framt fienden ville företaga en öfvergång mellan Öieren och Grönsund, genast sätta sig i marsch söder ut och gripa till offensiven.

När dessa order hunnit verkställas, skulle alltså Arenfeldt och Hegermann i Svindalsskogen och i trakten mellan Isse bro och Kjölbergs bro kommendera en styrka af omkring 6,800 man, medan Staffeldt till försvaret af alla öfvergångarna mellan Öieren och Grönsund endast ägde till förfogande omkring 1,600 man; reserv för båda i Moss, omkring 2,800 man.[1] Det fordrades därför i sanning käckhet af Staffeldt för att med en så ringa styrka kunna försvara en 25 km. lång älfsträcka, äfven mot den mindre »flygande kår» med grofva kanoner, som kronprinsen ärnade framsända mot honom; ty hvad den hjälp från Stabell vidkommer, som förespeglades honom, skall det snart visa sig, att därpå just intet var att bygga.

Under sådana förhållanden torde det ock få anses tämligen likgiltigt, om kronprinsen skulle kunnat göra sitt hufvudanfall »med 21- till 22,000 man», som Mankell antager, eller, såsom kronprinsen själf uppgaf för Sveriges högtbetrodda män, med 25,000 man.[2] Utgången kunde i intetdera fallet gärna varit tvifvelaktig.[3]

Medan Seyersted rådgjorde med prins Kristian om dispositionen af trupperna, hade nya öfverläggningar ägt rum inom norska statsrådet angående arméens förseende med proviant. Haxthausen, som den 8 aug. icke haft att tillgå senare provianteringslistor från magasinen än för den 28 juli och därför icke kunnat yttra sig annat än reservationsvis, hade nu skaffat sig en afskrift af kommissariats-kommissionens senaste rapport, däri förrådens verkliga tillstånd var uppgifvet. Däraf framgick

---

[1] Nämligen 1 bataljon af Bergenhus' regemente, som marscherade dit från Spydeberg, 2 bataljoner af Arenfeldts brigad jämte artilleri samt de 2 oberidna dragonkompanier, som hela tiden utgjort stadens garnison.

Utom ofvannämnda 11,200 man funnos hos Meilænder på västlandet 2,000 man; hos Stabell vid Trygstad 2,900 man, hos Stang vid N. Haneborg 1,000 man; hos Krebs vid Kongsvinger och söder därom 1,800 man; hos Rode vid Elverum 1,200 man; hos Rein och Rustad i Sörum 8- à 900 man: eller tillhopa i det sunnanfjällska Norge (11,200 + 9,800) = 21,000 man. Minskningen från krigets början är antagen till 1,500 man, hvilket ej är mycket, då man betänker, att en hel söndenfjeldsk bataljon var hemförlofvad.

[2] Mankell, sid. 98. Kronprinsens bref till Toll, Mörner, Wrede m. fl. den 16 aug. H. M:t konungens privatarkiv.

[3] Kronprinsen tillade också, efter att hafva redogjort för sin plan: »Nos succès ne pouvaient être douteux.»

nu, att arméen, tack vare åtskilliga inknappningar samt den undsättning af spannmål, som under tiden lämnats »Provideringskommissionen» från hamnarna på västkusten, kunde provianteras ända till månadens slut. Haxthausen trodde sig äfven om att utfinna resurser för hela september månad.[1] Provianteringsspörsmålet hade dock numera förlorat sin betydelse. Faran låg, såsom justitiarius Berg ganska riktigt anmärkte i sitt votum inför riksrätten, i arméens ställning »i det Hele». Denna var nämligen redan så ohållbar, att den i och för sig utgjorde en alldeles tillräcklig anledning för afslutandet af ett vapenstillestånd.

På eftermiddagen ankommo Björnstjerna och Toll till Moss och erhöllo samma kväll företräde hos prinsen, som rest dem till mötes från Vegger.[2]

Den 11 aug. afgingo från svenska högkvarteret blott några få order af mindre betydelse. Nerikes och Kronobergs regementens arbetskommenderingar vid Svinesund fingo sålunda befallning att oförtöfvadt stöta till sina bataljoner. I stället skulle 150 man afgå dit från Strömstad, hvars garnison skulle förstärkas med 200 man af Göteborgs garnison, hvilken slutligen i sin ordning skulle förstärkas med hemmavarande delen af Hallands bataljon, som nu fick order att uppbryta.[3] Till Stjernschantzska detaschementets förstärkande skulle Suremain afsända 2 kompanier af Vermlands regemente och i ersättning bekomma hela den bataljon af regementet Royal Suédois, hvarifrån det voltigörkompani var taget, som han redan fått sig tilldeladt.

---

[1] Saga, I, sid. 430. Bergs Votum i riksrätten. Följande dag (den 11 aug.) framlade också Haxthausen i statsrådet ett öfverslag med hänsyn till den sålunda förlängda provianteringsterminen.

»Enligt en annan uppgift», skrifver åter Mankell, sid. 108, »skulle vid detta tillfälle blifvit utredt, att allenast i Moss fanns proviant under en hel månad för hela arméen.» Uppgiften förefaller så mycket besynnerligare, som Haxthausen den 8 augusti var så uppriktig mot sina kolleger i statsrådet, att han till och med underrättade dem om en behållning af 4,000 tunnor säd, som ingen visste af, »og efter höiere Ordre egentlig ikke burde blive bekjendt».

[2] »Tiden» för den 16 aug. 1814. Mankell låter, sid. 105, major Toll denna afton uppträda i »Vägger» och skrämma prins Kristian med kronprinsens stora plan o. s. v., hvilket skulle hafva förmått denne »att göra de medgifvanden, som voro nödvändiga för underhandlingars öppnande».

[3] Dessa mindre förändringar omnämnas endast för att visa, att någon förminskning i fronten icke ägde rum genom ständiga detascheringar till etapplinjernas tryggande, hvilket Mankell, sid. 98, synes antaga. Alla dylika detascheringar ersattes nämligen ofördröjligen genom trupper från hemlandet.

Viktigare var ordern, som stadgade, att hufvudarméen hädanefter skulle proviantera från Fredriksstad, undantagandes blockadkåren, som fortfarande skulle hämta sina behof öfver Ystehede—Krokstrand.

På Rolfsö var det under hela dagen lugnt. Då fienden på morgonen tycktes hafva för afsikt att samla en större styrka midt för Höjums vad, lät Mörner 1 division af Västgöta-Dals regemente och 1 division af Lifgrenadierregementet framrycka dit samt indrog i stället posteringen vid Rolfsösund. Fördelningens öfriga trupper hade han på kronprinsens befallning koncentrerat vid Kjölbergs bro.

Äfven vid Isse bro var det under dagen tyst och stilla. Öfverste Adlercreutz stod »ganska trankil», rapporterade han. På förmiddagen hade ett tjugutal norska jägare rott öfver älfven i fem små båtar och börjat rekognoscera ställningens vänstra flank. Han hade låtit dem hållas för att narra fram dem så långt som möjligt och sedan afskära dem återtåget. Så snart de märkt, att ställningen var besatt, hade de emellertid genast skyndat åter till båtarna och rott tillbaka till andra stranden.

På aftonen uppbröto de trupper, som ännu kvarlågo i bivacken å Viks slätt, och marscherade till Sannesund, där sappörerna och pontoniererna numera voro i fullt arbete med att förfärdiga en stor pontonbro öfver älfven.

Först sent på natten inkom till högkvarteret rapport från trupperna uppe vid Askim och Eidsberg. Vegesack rapporterade, att han, med anledning af kronprinsens sista order, föregående afton satt sig i marsch med 3 bataljoner mot Trygstad, för att göra sig till herre öfver därvarande position samt kunna observera vägarna öfver Baastad och Hemnes. Då han framkom till Mörkved, hade han emellertid af sina agenter (»des gens affidés») fått veta, att fienden, som blifvit förstärkt med trupper från Kongsvinger, besatt Trygstadställningen med 6,000 man och 10 kanoner, hvarför han ansett nödvändigt att göra sig beredd på att leverera batalj och — såsom i det föregående är nämndt — anmodat Boije att rycka fram öfver Moen med de trupper, som bivackerade vid Askim. Boije hade emellertid redan återgått till Eidsberg för att samla sin fördelning, hvarför det dröjt några timmar, innan han kunde efterkomma denna anmodan. 6. brigaden, som var mest uthvilad, hade emellertid framryckt till Moen och kl. 2 f. m. på morgonen

(den 11 aug.) äfven återstoden af 3. fördelningen från Eidsberg.[1] Då Vegesack afsände rapporten, var den under marsch till Moen.

Från Stjernschantz inkom äfven på kvällen rapport. Han hade kl. 5 f. m. icke hunnit längre än till Asak, där han fått sitt detaschement förstärkt med beväringsmanskap, så att hans styrka numera räknade 240 man. Ortens befolkning hade berättat, att den väg han ärnade taga gick öfver fjäll och moras samt många vattendrag. Ehuru trossen var mycket obetydlig, visste han därför icke, hur han skulle bära sig åt att taga sig fram, då alla färjor voro bortförda. Han skulle emellertid göra sitt bästa.[2]

Slutligen rapporterade Suremain, att han följande dag kl. 10 f. m. vore färdig att öppna eld med alla pjeser i landbatterierna. Kanonsluparna ärnade han däremot icke använda. Verkan af deras eld stod nämligen icke i något rimligt förhållande till den fara, hvarför de utsattes, till följd af det höga målet och den däraf påkallade stora elevationen. Besättningen i fästningen hade låtit honom arbeta i fred; endast mot arbetsmanskapet på Sauö hade den riktat ett par skott. Öfverste Peyron och chefen för voltigörkompaniet af Royal Suédois hade nattetid rekognoscerat alla tillgångar till fästningen för att utfinna bästa stället för en stormning. De hade under sina ströftåg varit så nära, att de blifvit anropade från nedersta vallen. En stormning från stadssidan ansågo båda numera vara omöjlig, mest till följd af den långa bron öfver älfven, hvilken låg alldeles under fästningens eld. På norra sidan hade de däremot funnit en stormning lättare utförbar. Visserligen skulle det i sådant fall blifva nödvändigt att vada öfver älfven, men strax invid staden hade de funnit ett godt vadställe.

Peyron tillade i sin rapport, att öfverlöpare berättat för honom, att på fästningen det rykte gick, att kommendanten hellre skulle sätta eld på kruthuset än öfverlämna »sin jungfru» åt svenskarne. Man trodde emellertid, att general

---

[1] Mankell uppgifver, att Boije *framkom* kl. 2 f. m. med *6. brigaden*, hvilket icke öfverensstämmer med Boijes egen rapport, däri det står, att han uppbröt på detta klockslag med *den 5.* och 2. art.-div.

[2] Mankell skrifver om Stjernschantz under den *12 aug.*, d. v. s. följande dag: »Från Fredrikshald afdelades en half bataljon under majoren Stjernschantz att öfver Aremark och Ödemark uppsöka förbindelsen med Gahn.» Hvad förbindelsen med Gahn vidkommer, gick den såsom nämndt öfver Dalsland och Vermland.

Petersen skulle kunna förhindra honom från en så förtviflad gärning.[1]

I Moss fortsattes den 11 aug. underhandlingarna mellan prins Kristian och general Björnstjerna. Den senare fann snart, att Tank och Hount lofvat för mycket med hänsyn till prinsens beredvillighet att frivilligt underkasta sig. Visserligen lofvade denne att underteckna det förslag till proklamation, som Karl Johan framlämnat genom Tank, men, diplomatisk

---

[1] **Svenska hufvudarméens ställning den 11 aug. på kvällen.**

Stora högkvarteret: Fredriksstad.

II. Armékårens högkvarter: Hafslund.

2. fördelningen: . . . . Tunö, Sannesund, Hafsland.

1. fördelningen: . . . . Rakkestad, Sækkeland.

Vegesack: $\frac{1\ \text{bat.}}{14}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{9}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{21}$, $\frac{2\ \text{bat.}}{26}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{13}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{7}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{16}$.
$\frac{1\ \text{bat.}}{3.\ \text{brig. j.}}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{4}$, $\frac{1\ \text{skv.}}{3}$, $\frac{4\ \text{skv.}}{7}$, 4 6-℔ga och 4 3-℔ga kan. samt 2 haub. . . Askim.

3. fördelningen: $\frac{1\ \text{bat.}}{12}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{24}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{25}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{5.\ \text{brig. j.}}$ och 8 6-℔ga k. Eidsberg.
$\frac{1\ \text{bat.}}{12}$ . . . . Os.
$\frac{1\ \text{bat.}}{\text{K. E.}}$ . . . . Grönsund.
$\frac{2\ \text{bat.}}{\text{Nerkes}}$, $\frac{2\ \text{bat.}}{11}$, $\frac{1\ \text{bat.}}{6.\ \text{brig. j.}}$, $\frac{1\ \text{skv.}}{1}$, 2 6-℔ga kan. . . Trygstad.
(Däraf 1 bataljon framsänd $^1/_8$ mil på vägen till Hemnes.

4. fördelningen: . . . . Kjölbergs bro.
(däraf $\frac{1\ \text{bat.}}{16}$ och $\frac{1\ \text{komp.}}{16}$ . . . . Fredriksstad).

5. fördelningen: . . . . Fredriksstad.
(däraf $\frac{1\ \text{bat.}}{14}$ . . . . å Krageröen).

Dahlfelts reservbataljon . . . . Fredriksstad.

Kavallerireserven: $\frac{4\ \text{skv.}}{3}$, $\frac{4\ \text{skv.}}{7}$ . . . . Fredriksstad.

Stjernschantz: Lätta bergsbatteriet och haubitsbatteriet . . . Fredriksstad.
på väg till . . . . Aremark.

o. s. v.

som han var, gjorde han till villkor, att en del ändringar i språkligt hänseende först måtte vidtagas och frasen »i konungens af Sverige och Norge namn» strykas. Detta betraktade Björnstjerna endast som en bagatell. Värre var frågan om den föreslagna demarkationslinien, hvilken Karl Johan ville hafva utstakad från Son till Onstadsund och därifrån utmed Glommen till Kongsvinger, men prinsen utmed Glommens hela lopp ända ned till Onsöen. Att samtycka till det svenska förslaget, förklarade han, skulle strida mot hans plikt. Frågan vore visserligen ej af den betydelse, att han för hennes skull tänkte afbryta underhandlingen, men han besvor likväl Björnstjerna att göra sitt bästa för att utverka demarkationsliniens utstakande i närheten af den terräng, som svenskarne verkligen eröfrat. Äfven önskade han, att svenska ockupationsarméen under stilleståndstiden måtte varda mindre till numerären än Karl Johan föreslagit, en önskan, hvars uppfyllande han ansåg icke borde möta något hinder, då de hempermitterade norska trupperna icke borde kunna orsaka någon oro. Till slut förklarade han sitt missnöje öfver att svenskarne icke inställt fientligheterna, hvarom han nyligen fått rapport.

Björnstjerna lofvade att så fort som möjligt framställa dessa önskningar. På deras uppfyllande tycktes dock föga bero. Då reste sig på prinsens sida ett vida svårare hinder, nämligen frågan om hans egen ställning efter tronafsägelsen. Han motsatte sig nämligen alldeles bestämdt att öfverlämna den verkställande makten åt någon annan myndighet än stortinget, som gifvit honom den, tilläggande, att då han fått sin makt af nationen, vore det ju helt naturligt, att det blott var i dess sköte han kunde nedlägga densamma. Som denna ståndpunkt var »diamétralement» motsatt Karl Johans, enligt hvilkens bestämda föreskrift abdikationen skulle ske »sans phrases», uppbjöd Björnstjerna all sin förmåga för att förmå prinsen att afstå från sitt yrkande i detta afseende. Hans ansträngningar visade sig dock förgäfves, och han ansåg slutligen underhandlingen bruten samt var på väg att afresa. Då föll det honom in att föreslå prinsen en »mezzo termino», nämligen att stortinget skulle sammankallas just för afsägelsens skull och riksstyrelsen under den tid, som skulle förflyta innan stortingsmännen hunne samlas, utöfvas af norska statsrådet. Förändringen tilltalade prinsen. Björnstjerna ansåg nästan, att tvisten i denna punkt vore utjämnad, så vida kronprinsen gaf sitt samtycke till förändringen. Tack

vare nämnda »mezzo termino» kunde åtminstone underhandlingarna fortsättas.[1]

Den rapport, hvarå prins Kristian syftat, då han talat om nya fientligheter från svenska sidan, kunde endast afse Vegesacks operationer mot Stabell, emedan det eljest varit lugnt på hela krigsteatern.

På morgonen den 11 aug. hade Stabell fortfarande hållit ställningen vid Trygstad besatt. Under de sista dagarna, rapporterade han, hade en del af det manskap, som skingrats under striden den 6 vid Rakkestad, infunnit sig under fanorna, hvarigenom hans styrka ökats till 2,868 man med 6 amysetter.[2] Han ärnade därför göra allvarligt motstånd, om svenskarne skulle anfalla, hvilket han, på grund af flera inkomna rapporter, ansåg ganska sannolikt.

På södra delen af krigsskådeplatsen verkställdes sista högkvartersordern. Hegermann marscherade denna dag från Onstadsund och Spydeberg till Arenfeldts understöd, medan Staffeldt, som mottog ordern vid middagstiden, begaf sig till gården Heli i Helis annexsocken för att öfvertaga försvaret af Glommenöfvergångarna, sedan han gifvit befallning åt batteriet Möller, som stod vid Spydeberg, att rycka ned till Onstadsund.

I svenska högkvarteret lefde man hela den 12. i spänd väntan. Men från Björnstjerna kom ej en rad, och hvad Vegesacks operationer vidkom, visste man om dem ingenting mera, än hvad som händt till den 11. augusti på morgonen. På förmiddagen kom rapport från Wirsén, att han bemäktigat sig

[1] Björnstjernas bref till kronprinsen den 11 (12?) aug., H. M:t konungens privatarkiv. Två bref från prins Kristian till Björnstjerna den 11 aug.: originalen i Kongl. utrikesdepartementet. (De äro tryckta i norsk öfversättning i »Hvor ligger Tyngdepunktet?») Öfversättaren har felaktigt återgifvit: »A l'égard de l'ordre au Commandant de Frédrikssteen je dois Vous observer que la cession de cette forteresse est une condition de la trêve, *proposée dans ma lettre du 8.*» etc. med: »Med Hensyn . . . . at Overgivelsen af denne Fæstning er en Betingelse *ved den foreslaaede Vaabenstilstand*» etc., hvarigenom det kan synas som om det icke varit prinsen själf som föreslagit detta villkor.

[2] Stabells Bemærkninger, sid. 15 och följ.

Enligt Seyersteds uppgift till öfverkrigskommissionen bestod Stabells kår af:

1 bataljon Widding af Nordenfjeldska regementet:

2. och 3. bataljonerna (Hvitfelt och Hals) af Akerhus' skarpskytteregemente:

1 bataljon (Coucheron) Bergenhus' skarpskyttar:

Spörcks jägardivision(er?):

2 kompanier ridande jägare.

I komplett tillstånd skulle dessa truppafdelningar hafva utgjort 4,000 man. Morgenstjerne I, sid. 171.

Sleviksbatteriet, sedan fienden flytt därifrån, efter att hafva lämnat efter sig 14 lätt förnaglade kanoner. Underrättelsen väckte mycken glädje, då sjövägen därigenom var alldeles fri ända till Moss.[1] När det led fram emot middagen utan att något hördes af från Björnstjerna, förlorade Karl Johan tålamodet och befallde major Påhlman att afresa till Fredrikshald med order till Suremain att börja bombarderingen kl. 6 e. m. eller senare, om man kunde se att bedöma skottens verkan. Strax därefter anlände ändtligen rapport från Vegesack, som skingrade en del af oron. Föregående eftermiddag, skref han, hade han slagit fienden alldeles på flykten och tagit 1 kapten och 150 man till fånga. Nu blef det brådtom igen i staben. Dagens bulletin, som redan var uppsatt, måste skyndsamt omskrifvas. Senare på kvällen kunde man inhämta närmare detaljer om striden. Föregående dag på förmiddagen hade Vegesack satt sig i marsch, efter att hafva delat sina trupper i tvenne kolonner, af hvilka den högra, under Boijes befäl, framryckte från Moen mot Tveiten och den vänstra, under Cederströms befäl, från Mörkved mot Kvernen. Major Bark, som med Jönköpings regementes 2. bataljon utgjort flankgarde vid Ulrikastad (Sekkelsten), framryckte samtidigt rakt på Trygstad för att hålla förbindelse mellan båda kolonnerna.

En åttondedels mil söder om Tveiten hade Boijes spets vid ett-tiden på eftermiddagen stött på Stabells vedetter, hvilka, efter att hafva lossat några få skott, genast dragit sig tillbaka i terrängen. Ett stycke längre fram, eller strax framför gästgifvaregården, hade spetsen stött på en fientlig jägarkedja, som utbredt sig på ömse sidor om landsvägen, å hvilken senare två små kanoner af fiendens kört upp, medan en något större styrka skymtat fram i det bakom varande skogsbrynet. Boije hade låtit 5. brigadens jägarbataljon formera sig i kedja samt, sedan Barks bataljon under tiden stött till, med denna bataljon såsom understöd rycka fram till anfall, efterföljd af 5. brigadens tvenne öfriga bataljoner[2] och 2 6-&#x1F;ga kanoner. Affären hade snart varit i full gång. Inom kort hade dock fienden lämnat sin ställning och retirerat till Trygstads kyrka, då Boije sändt en af sina adjutanter till Vegesack, som åtföljde vänstra kolonnen,

[1] Kronprinsens bref den 12 aug. till konungen. Mankell beskrifver händelsen på följande sätt: »Samma dag nödgades Wirséns eskader i följd af motvind och oväder att ankra på Slevigs redd, där norrmännen befunnos hafva öfvergifvit sitt batteri och förnaglat därvarande 13 18-&#x1F;gar och 1 8-&#x1F;ng.»

[2] 2 bataljoner stodo nämligen kvar vid Os och Grönsund.

hvarifrån någon skottväxling hördes, med rapport om striden. Emellertid hade framryckningen fortsatts. Då adjutanten en stund därefter återkommit med order, att träffningen skulle fullföljas i samband med vänstra kolonnen, hade Boijes spets redan hunnit till närheten af Trygstads kyrka. Som fienden endast här kvarlämnat ett mindre arrièregarde af 4 kanoner och vid pass 2,000 man, hvilket inbillade sig (»s'imaginait») kunna försvara positionen, hade Boije genast låtit förtruppen rycka fram till anfall. Karteschelden från de 4 kanonerna, som tagit plats vid sidan af kyrkan, hade snart tystats af löjtnant Wihlborgs två 6-ᵼ̃gar,[1] och efter några få ögonblick hade 5. brigadens jägarbataljon kl. 4 e. m. med en häftig attack stormat ställningen, hvilken fienden nu öfvergifvit, »retirerande, springande på vägen» åt Löken.

Boije ansåg, rapporterade han, att Stabells trupper voro stadda i fullständig flykt. Hans adjutant, löjtnant Halden, hade med en liten patrull infört 35 fångar. En norsk fana hade tagits. Hela förlusten vid 3. fördelningen hade uppgått till en dödsskjuten jägare och 1 sårad artillerihäst; vänstra kolonnen hade förlorat 3 döda och 8 sårade.

Prins Kristians trupper, skref Vegesack i sin rapport, hade räddat sig på vägen till Blakjer. I gorgen vid Trygstad var därför 5. brigaden kvarlämnad, hvilken framskjutit sina förposter till Löken, medan Vegesack själf med sina öfriga trupper återvändt till Askim, med undantag af 6. brigaden, hvilken, efter att hafva kvarlämnat en bataljon vid Moen och en bataljon vid Mysen, återgått till Eidsberg. När rapporten afgick, var Vegesack på marsch vid Mörkved.

På södra delen af krigsskådeplatsen var det hela dagen lugnt. Vid lilla Sande bro och Isse bro pågingo rekognosceringar efter ett passande öfvergångsställe. Isse-bron var endast delvis förstörd. Det felades blott 25 alnar i brovandringen, hvarför öfverste Adlercreutz hoppades lätt nog kunna sätta den i stånd äfven för artilleri. Af traktens befolkning hade han fått anvisning på ett ganska godt vadställe norr om bron, där vattnet icke var djupare än att man kunde rida öfver.

Från Stjernschantz inkom på kvällen rapport, dagteckuad Fladeby (söder om Aremarkssjön) samma morgon. Han hade nödgats sända hela sin tross öfver Sverige så när som på ammunitionen, hvilken bars af bönder. Det svarades honom med

[1] Med 22 kulskott och 12 karteschskott.

express från högkvarteret, att han snart skulle få förstärkning af två Vermlandskompanier. Sedan de förenat sig med honom, borde han fortsätta marschen långs västra stranden af Örjesjön till Basmo och stanna i vägkorset vid Lund. Öfverallt där han gick fram borde han sprida ut, att kronprinsen med 12,000 man ärnade sig fram öfver Blakjer mot Kristiania.

I fråga om arméens underhåll vidtogs denna dag den viktiga förändringen, att de båda armékårernas förvaltningspersonal sammanslogs till ett enda generalkrigskommissariat under generalintendenten vid I. arAmékåren Klingstedts chefskap. För öfrigt skedde endast mindre omflyttningar kårerna emellan, medan nya ersättningstrupper efterskrefvos från hemorten. Sålunda återkallades nu Cederström med sin stab, likaså ett par hundra man af 3. brigaden, som utgjort kanonbetäckning åt Vegesacks artilleri, 1 skv. Mörnerska husarer samt Boijes hästgardesskvadron. Den sistnämnde skulle aflösas af en af de 3 återstående Mörnerska husarskvadronerna, som tillhört Cederströms kår, hvilken kår nu var förenad med Vegesacks och Boijes trupper till en armékår.

På aftonen beslöt kronprinsen att vänta ännu några timmar med Fredriksstens bombardement. En ny adjutant affärdades därför med order till Suremain att uppskjuta detsamma tills på vidare order. Först sent på natten återkom Toll, medförande de efterlängtade underrättelserna från Björnstjerna.

I Moss hade underhandlingarna fortgått hela denna dag. På aftonen hade prins Kristian sändt ett bref till Björnstjerna, däri han framställde vissa anspråk men på samma gång lofvade att följande dag gifva definitivt besked, sedan statsrådet blifvit hördt. Det var nu, som Björnstjerna affärdat Toll med sin egen relation öfver hvad som passerat jämte två bref från prinsen till honom.

Prins Kristian hade emellertid under dagens lopp fått mottaga från sina underbefälhafvare den ena sorgeposten efter den andra. Redan föregående afton hade han mottagit ett bref från Arenfeldt, däri denne förklarat, att han icke, såsom prinsen befallt honom genom kapten Mansback, tänkte företaga några offensiva rörelser, förrän han, såsom krigsartiklarna i dylika fall stadgade, gjort prinsen uppmärksam på den fara, som däraf kunde uppstå. Plikt och ära manade honom visserligen att

lyda, skref han,[1] men i det ofördelaktiga läge, hvari han befann sig, såg han sig icke i stånd till att kunna göra det.

»Min ställning», fortsätter han, »är följande: Isse bro är af mig besatt, äfvenså västra stranden af Isse-älfven förbi lilla Sande bro och ned till Kjölbergs bro, hvarifrån en linie är dragen öfver Onsö kyrka längs med kusten söder om Tom till Kraakstadfjord. Vid Strömshaug och Strömnæs (strax söder om Karlshus) står det ridande artilleriet; vid Isse bro 1. Vesterlehnska bataljonens 4 amysetter och batteriet Dahm. I denna ställning ärnar jag uthålla ett fientligt angrepp. Skulle en reträtt blifva nödvändig, har jag bestämt, att större delen af min brigad skall taga af på Svindalsvägen och återstoden retirera öfver Moss. Under denna reträtt hoppas jag kunna uppehålla fiendens framträngande, då brigadens vänstra flygel, som drager sig tillbaka mot Svindal, städse skall vara i stånd till att anfalla fienden i hans högra flank, ja, om han framrycker för fort, till och med i ryggen.» Han hoppades kunna förebygga att blifva drifven längre tillbaka än tätt ofvanför Moss, där han kunde vänta understöd åt sin vänstra flygel af hufvudarméen.

Ett anfall åter kunde icke hafva den ringaste utsikt att lyckas. I fronten vid Isse bro, på Rolfsö och midt för Kjölbergs bro dominerades hans ställningar af framför liggande höjder,[2] besatta med åtskilliga batterier, hvilkas pjeser voro öfverlägsna hans egna. Icke heller kunde han begripa, hur han skulle kunna utföra något angrepp mot fiendens flyglar, då den vänstra af dem var betäckt från sjösidan af fästet Hut och den högra sträckte sig ända upp till »Opböidsfjerdingen», hvilken på bägge sidor var omfluten af Glommen. Här uppe kunde det visserligen icke vara omöjligt att oroa fienden genom ett ströfparti, men utan att man därmed kunde hafva minsta förhoppning om att vinna tillbaka den förlorade positionen vid Sannesund och på Rolfsö. Anfallet skulle för öfrigt kosta mycket folk utan att kunna medföra något väsentligt godt resultat för arméen i dess helhet. Då denna punkt, så vidt han kunde förstå, vore den enda, som han från sin nuvarande ställning kunde välja för ett angrepp, vågade han icke anbefalla ett sådant utan att han fått en absolut befallning af prinsen, en befallning, som på samma

---

[1] Arenfeldts memorial från Raade kyrka den 11 aug. kl. 10,15 f. m.

[2] Hvad Isse-ställningen vidkom, hade Sandels och Adlercreutz en alldeles motsatt uppfattning.

gang äfven fritoge honom från allt ansvar, i den händelse anfallet, som han förmodade, skulle misslyckas.

Innan han fattat pennan, tillade han, hade han i divisionsadjutanten Mansbacks närvaro tillkallat major Lindemann och kapten Schjödt, hvilka officerare han ansåg voro de dugligaste i hans brigad, och tillfrågat dem om samma sak, och hade de båda förklarat sig vara af alldeles samma mening som han.

Han kunde för öfrigt i hvarje ögonblick vänta ett förnyadt anfall af fienden. Det ginge därför icke an att ändra ställning och göra nya dispositioner. Åtminstone ville han icke göra det utan prinsens uttryckliga befallning, hvilken han i sådan händelse med all möjlig kraft och förmåga skulle söka efterkomma, hur mycket han än själf funne en offensiv rörelse omöjlig. »Men jeg har svoret Landet og Deres Majestæt evig Troskab», slutade han sin märkliga skrifvelse; »den förste Eed aftvinger mig at afgive min her fremsatte Erklæring ei at gaae offensiv frem, og den sidste Eed vil jage mig frem, om endog Döden stod mig for Öiene».[1]

Och medan ställningen var sådan i söder, var den om möjligt ännu mera kritisk i norr. Enligt den rapport, som Staffeldt denna dag mottog från Stabell, hade Trygstadställningen dagen förut (den 11 aug.) attackerats af en styrka, som han uppskattade till omkring 10,000 man infanteri, 300 man kavalleri och 10 kanoner, fördelad på tre kolonner. Han hade fruktat, att hela hans kommando skulle sprängas i sär, och hade icke sett någon annan möjlighet att rädda sina trupper från undergång än att gå tillbaka med dem till Fetsund, där han vid rapportens afgång tagit ställning. Under striden han hade förlorat 1 kapten och omkring 150 man. Innan han anträdt återtåget, hade han rådgjort med sina officerare, som alla varit af den

[1] Morgenstjerne II, sid. VI. Hegermann, Arenfeldt, Lindemann och Schjödt fingo sedermera i uppdrag att föreslå det sätt, på hvilket arméen åter skulle kunna komma i besittning af Rolfsö. Den 14 aug. afgåfvo de sitt svar (Morgenstjerne II, sid. IX). De förklarade däri, att, sedan nu, på grund af en senare befallning från högkvarteret, 2 bataljoner af Arenfeldts brigad jämte artilleriet förlagts till Moss, en sådan offensiv — hvilken de i hvarje fall karakteriserade såsom »et fortvivlet Foretagende» — vore ännu omöjligare. Ett angrepp på Rolfsö, förklarade de till slut, skulle hafva de sorgligaste resultat och tillintetgöra arméens kraft och verkningsförmåga i denna trakt samt således få det största inflytande på landets öde. Mankell (sid. 116) anser det visserligen tvifvelaktigt, »huruvida norrmännen, som visserligen behärskade den ännu orifna Issebron, skulle kunnat återtaga Thunön, som dock väl ej alldeles var blottad på försvarare(!). Sannolikt», tillägger han, »skulle likväl en dylik offensiv *kraftigt* (!) hafva inverkat på underhandlingarna i Moss.»

meningen, att han borde uppgifva försvaret af vänstra Glommenstranden och draga sig tillbaka till Fetsund.[1]

Man har klandrat Stabell äfven för detta återtåg.[2] Utan tvifvel hade han dock intet annat att göra, så vida han icke, såsom han skref till Staffeldt, ville se hela sin kår sprängd. Äfven om de förstärkningar, hvarom han fått löfte, inträffat, skulle han ju varit afgjordt underlägsen. Men nu hade — hvad hans anmärkare förbiser — ej en enda af dem kommit fram. Den 11 på förmiddagen — eller några timmar före anfallet — hade han visserligen fått rapport från Stang, att denne med sitt kommando, bestående, såsom förut är nämndt, af 1 bataljon af 2. Trondhjemska regementet och 2 jägardivisioner, natten mellan den 9 och 10 augusti ankommit till Haneborg öster om Höland och alltså under vanliga förhållanden bort vara att påräkna den 11 på kvällen. Men dels skulle striden då redan varit utkämpad, dels hade det varit föga antagligt, att Stang så hastigt skulle kunna fullborda sin marsch, då hans trupper vid framkomsten till Haneborg voro fullständigt odugliga till krigstjänst. »Efter 2 Dages Marsch», hade nämligen denne skrifvit i sin rapport, »den allerslemmeste Vei over Fjeldene paa Vestmarken, ankom den mig anbetroede Commando, bestaaende af Divisionerne Haxthausen af Opland-Ausen og Lieutenant von Heide af Aggerhusiske Skarpskytter-Regiment, og Bataillonen af 2det Tronhjemske Infanterie-Regiment hertil i Aftes kl. 11½ slet; men destoværre, efter mere end 8te Dages foregaaende Strabadser, Nattevaagen og Attaquer mod Fienden,[3] og nu efter denne Marsch i saadant gyseligt Regn over de værste Fjelde ikkun i den usleste Forfatning, ja, jeg kan sige i Henseende til Manskabets physiske Tilstand, aldeles ödelagte, da det er utroligt, hvad de have lidt, og naturligt er det at en stor Deel Syge haves.»

»Hertil kommer endnu dette, at Commandoen er i den allerstörste Forlegenhed for Proviant. Ved Afmarschen fra Kongs-

[1] Stabells ofvannämnda rapport förvaras bland Staffeldts papper i N. R. A. Hans rapport (till prins Kristian?) meddelas i förmildradt utdrag hos Aall, sid. 771. Däri namngifvas emellertid tre kaptener såsom saknade.

Mankell finner det besynnerligt (sid. 113), att prins Kristian kunde hysa någon oro för Stabell, »då han strax förut befallt honom angripa, hvarförutom Vegesack dagen förut dragit sig tillbaka från Trögstad». Prinsens oro förefaller dock icke så märkvärdig, ty att Vegesack gått tillbaka kunde han ju icke veta, åtminstone icke anledningen därtill. Att Stabells trupper den 17 aug. (Mankell, sid. 120) voro »raska och modiga» igen, var ju ganska naturligt. Vapenhvilan hade då räckt i öfver ett dygn.

[2] Mejdell, sid. 50.

[3] Stang hade deltagit med sin bataljon i öfverfallet vid Midskog.

vinger erholdte Folkene Proviant paa 5 Dage, men denne er paa overmeldte ubehagelige Tour aldeles ödelagt, Brödet ganske opblödnet og Melet forvandlet til Deig i deres Brödposer. Saaledes er Mandskapet, idag jeg skal marschere, i största Forlegenhed for noget til Underholdning, og da intet her er at bekomme, maa jeg anmode om at extra Proviant maatte hastigst modsendes, for at afværge den nærværende Trang, og den Ubehagelighed det vilde være imellem Folkene, ikke at have det Nödvendigste at spise.»

»Commandoen kunde ikke den passerede Vei medföre det mindste af Tros, har altsaa ingen Leilighed at kunne foranstalte nogen Afsendelse efter Proviant förend Trosset stöder til, som er afsendt Kongeveien. Jeg maa derfor ærbördigst ansöge ved Deres Höivelbaarenheds gode Omsorg at blive uopholdet hjulpen, og samme modsendt Commandoen hastigst muligt er.»

Från detta håll hade alltså Stabell på flera dagar icke kunnat påräkna någon hjälp. Och hvar de öfriga 3 jägardivisionerna,[1] som han äfven fått löfte om, befunno sig, därom hade han ej den minsta aning. När härtill lägges, att hans egen trupp befann sig i ett mycket utmattadt tillstånd, dels till följd af långa marscher i dåligt väglag, dels genom brist på proviant, hvarigenom folket blifvit missnöjdt och missmodigt, torde det vara lätt att inse, att klandret saknar grund.[2]

I svenska högkvarteret debatterade man den 13. aug. med mycken ifver det Björnstjernska förslaget. I sitt bref till kronprinsen relaterade Björnstjerna till en början gången af de förda underhandlingarna, hvarefter han, i fråga om prinsens afsägelse, tillstyrkte den föreslagna kompromissen. Vidkommande de språkliga förändringar i proklamationen, som prins Kristian begärt, ansåg han, att man därå ej borde fästa någon vikt. Hvad åter demarkationslinien angick, var han öfvertygad om att det svenska förslaget till slut skulle antagas. Därest kronprinsen höll därpå,

---

[1] Divisionerna Jensen, Müller, Chemnitz. Dessa tre divisioner voro förmodligen de, som sedermera Boije den 16 rapporterade skulle »för några dagar sedan» hafva stått vid Rödenæs.

[2] Stabells Bemærkninger. Morgenstjerne II, sid. XXIX. Stabell öfverlämnar åt en och hvar att döma, huruvida han under sådana förhållanden kunnat göra något allvarsammare motstånd vid Trygstad. Gyldenstolpe anser, att Stabell var norska arméens skickligaste högre officer.

begärde han emellertid, att han måtte få sig tillsänd en skrifven order, att uppvisa offentligt, i hvilken han ålades att ingenting gifva efter i denna punkt. Han ville i sådant fall gå i god för att förslaget skulle accepteras. På samma gång önskade han sig dock äfven en hemlig fullmakt, som gaf honom rättighet att slå af en smula, för att därigenom kunna undgå en fullständig brytning af underhandlingen, »hvilken», fortsätter han, »*i så många hänseenden synes mig fördelaktig och genom hvilken Eders Kongl. Höghet kan anse sig såsom herre öfver Norge* (»*maître de la Norvége*»).

»Prins Kristian», skref han till slut, »var obeslutsam och vacklande. Den stackars prinsen skulle gärna vilja på ett hederligt sätt kunna draga sig ur affären; men han visste icke, hur han skulle komma därifrån. Han syntes vara »bon enfant»; vankelmodig till karakteren men med »gros bon sens».[1]

Äfven af prinsens första bref till Björnstjerna dagtecknadt Moss den 11 aug., kunde kronprinsen förstå, att demarkationslinien i förstone spelat en tämligen underordnad roll. Af prinsens andra bref åter tycktes det emellertid framgå, som om betydelsen af detta villkor något ökats, förmodligen till följd af yttre påtryckning. De bestämmelser, skref prinsen, som Björnstjerna tillfogat under underhandlingarna den 12 augusti, rörande demarkationslinien och det antal svenska och norska trupper, som skulle få hållas under vapen, hade aflägsnat dem från målet. Visserligen vore han för egen del benägen att göra de största uppoffringar, men han ville hvarken vara med om att blottställa folkrepresentanternas säkerhet och rätt att fritt diskutera eller att öfverlämna den icke eröfrade delen af landet till svenska trupper, då sådant skulle strida mot hans plikt. Han uppställde därjämte den fordran, att de med Sverige allierade makterna skulle garantera alla aftal mellan svenske konungen och Norge.

Slutligen fann kronprinsen äfven af samma bref, att Tanks mission om utverkande af en order till Fredriksstens kommendant att godvilligt öfverlämna fästningen strandat. Denna fråga sammanhängde också för nära med den om vapenhvilan för att den i och för sig skulle kunnat afgöras. »Öfverlämnandet af denna fästning», skref prinsen, »vore icke ett villkor för vapenstilleståndets afslutande utan en följd däraf.»

---

[1] Björnstjernas bref till kronprinsen, H. M:t konungens privatarkiv.

Sedan Adlercreutz, Puke, arfprinsens guvernör frih. Cederhjelm och åtskilliga i högkvarteret närvarande generaler tagits till råds, beslöt kronprinsen, att villkoren skulle, med bevarande af själfva grunderna, omredigeras, då språkets lynne gjorde en sådan omredigering önskvärd. I öfrigt var kronprinsen ense med sig själf att icke gifva vika en tum. Prins Kristians hela uppträdande var i hans ögon endast ett tomt spegelfäkteri, som aldrig skulle kunnat äga rum, om icke danska regeringen legat bakom och intrigerat. Det var mot Danmark, som striden alltjämt fortgick, prinsen var endast en obetydlig schackpjes i danska hofvets hand.

Han framställde i klara, kortfattade drag gången af underhandlingarna, allt ifrån den stund, då de allierade makternas kommissarier första gången infunnit sig i Kristiania.[1] Hvad hade prins Kristian velat om icke vinna tid? Hur föga hade icke underhandlingarna framskridit, trots de allierade makternas påtryckning, trots svenska arméens inmarsch i landet! Det första villkor prins Kristian uppställt hade, såsom nämndt är, varit, att gränsfästningarna ej finge besättas af svenska trupper. Utan att detta villkor antoges från svensk sida, hade han icke ens velat inlåta sig i förberedande underhandlingar. Och hölle han icke fortfarande fast därvid? Man kunde nästan hafva skäl att misstänka, att han menade, att fästningarna icke ens efter föreningens genomförande borde besättas med svenska trupper. I förstone hade han skyllt på att de danska konungarne aldrig haft dem besatta med danska trupper; men, äfven om så varit fallet, hvilket vore ganska tvifvelaktigt, kunde väl en enväldig dansk konungs handlingssätt icke tjäna såsom något rättesnöre för konungen af Sverige, då denne tvangs att inträda i sina egna stater med vapen i hand för att nedslå upproriska undersåtar.

Sedermera, då denna ståndpunkt måst öfvergifvas, hade prinsen sökt utverka de allierade makternas bifall till att fästningarna måtte få besättas af norsk borgarbeväpning. Men härigenom hade de ju de facto lika väl förblifvit i hans hand. Och när detta genomskådades, hade han föreslagit, att besättningarna skulle bestå af de allierades trupper, hvilket, om det bifallits, skulle hafva inneburit en stor tidsvinst för honom. För öfrigt

[1] Efter några lösa anteckningar på franska, som jag funnit i H. M:t konungens privatarkiv, har jag i det följande försökt framställa det politiska läget, sådant man torde hafva uppfattat detsamma vid detta tillfälle i svenska högkvarteret.

hade han i detta fall endast velat medgifva en garnison af 800 man i Fredriksstad och af 500 man i Fredrikssten. Och såsom ersättning för denna fullständigt illusoriska garanti hade han likafullt fordrat blockadens upphäfvande längs hela kusten.

Det andra villkoret, som prins Kristian uppställt, hade rört hans afsägelse och hade äfven visat sig lika tänjbart. Till afsägelsen vore han nog villig, hade han förklarat gång på gång, men blott under den förutsättning, att den norska konstitutionen, sådan han själf lyckats få den antagen af riksförsamlingen på Eidsvold, godkändes af konungen af Sverige. När så, efter de upplysningar Tank lämnat om denna konstitutions verkliga innebörd, det visade sig, att densamma verkligen utan fara kunde läggas till grund för föreningsfördraget, då hade han passat på att foga nya bestämmelser till de gamla, hvilka alla syntes gå ut på att vinna en väl markerad meningsskiljaktighet de båda folken emellan, genom hvilken han en vacker dag kunde hoppas finna krafter redo till en skilsmässa. Sveriges konung hade dock, då han samtyckt till att förvärfva Norge såsom ett enadt konungarike och ej såsom en provins, redan hemburit freden i Norden ett nog stort offer.[1] Mest orimligt hade prinsens yrkande på de allierade makternas garanti varit, då dessa makter därigenom när som helst skulle kunna blanda sig uti de förenade rikenas inre tvister. Hvad hade det för öfrigt tjänat till att diskutera alla dessa villkor? I sista hand skulle ju afgörandet bero af stortinget. Förkastade detta villkoren, sedan de af Sverige blifvit antagna, skulle ju prins Kristian endast hafva vunnit därpå, då han otvifvelaktigt fått en starkare position, sedan han appellerat till folket och sedan han, tack vare blockadens upphäfvande, kunnat fylla sina förråd med alla nödvändighetsartiklar för ett krig. Frågan vore därför, huruvida en förlikning på fredlig väg verkligen vore möjlig? Trots Björnstjernas fyndiga förslag, hvarigenom prins Kristian på förhand skulle betagas hvarje förevändning att blanda sig i stortingets öfverläggningar, fanns åtminstone ännu icke mycken förhoppning därom.

I den första uppbrusningen af sitt lifliga sydländska lynne hade också Karl Johan redan efter första genomläsningen af Björnstjernas bref fattat sitt beslut att icke gifva efter. Underhandlingarnas tid var nu förbi, tärningen var kastad, den

---

[1] »Rien ne l'obligeait (le Roi) à cette concession, dont la postérité seule pourra quelque jour évaluer l'étendue, et ce n'est pas ainsi que les traités lui promettaient la Norvège.» Löwenhjelms not den 12 aug. till kejsar Alexander.

»stora rörelsen» skulle därför genast sättas i verket och vapnen allena fälla utslaget. Order hade tidigt på morgonen afgått till Suremain att genast börja bombardementet af Fredrikssten. Denna fästnings eröfring, skref kronprinsen, skulle göra betydlig effekt på opinionen i Europa, och icke mindre bland norrmännen. Suremain skulle därför till natten äfven göra låtsade stormningsförsök med voltigörkompaniet af Royal Suédois och andra lämpliga trupper i ändamål att uttrötta garnisonen. Han skulle dock akta sig för att taga en för stor styrka på en gång, på det att förlusten af folk ej måtte blifva för stor. Men hade han hopp om att lyckas, borde han en följande natt göra en verklig stormning på den punkt han funne lämplig. Kronprinsen skulle försöka att om möjligt komma till honom under dagens lopp.

Nya direktiv angående första akten af de blifvande operationerna hade därefter blifvit uppsatta och utdelade till de olika kårcheferna. Enligt desamma skulle Vegesack, på samma gång han förföljde fienden med mindre detaschement på de vägar, på hvilka denne drog sig tillbaka, koncentrera hufvudstyrkan af sin armékår mellan Trygstad och Eidsberg, medan han högt förkunnade, att han ämnade gå på Blakjer med 12,000 man i afsikt att afskära de norska trupper, som stodo kvar vid Kongsvinger, från Kristiania för att därigenom förmå dem att lämna sina ställningar vid gränsen. Samtidigt borde han demonstrera vid Onstadsund, snedt emot Askim, och vid Grönsund, som om han hade för afsikt att äfven vid dessa ställen öfvergå älfven, hvarjämte han och Boije borde utsätta mindre observationsposter i Basmo och Rödenæs samt noga iakttaga vägen från Hemnes till Basmo.

Essen åter skulle gifva Posse befallning att med hela sin fördelning marschera till Hafslund och där genast gå i författning om att bygga en bro öfver till Tunö. Skulle fienden ännu stå kvar med någon del af sin styrka öster om Isse bro, skulle han genast kastas tillbaka öfver älfven. Så snart flottan vore i höjd med Moss, skulle arméen sätta sig i rörelse och marschera på Kristiania, medan flottan ginge fram mot Dröbakssund.

Stjernschantz fick order att påskynda sin marsch, så att han snart hunne fram till Skillingmark och vunne förbindelse med Gahn. Denne, hvilken snart borde hafva hunnit echelonera sina trupper framom Eda skans, fick order att tillsvidare hålla sig på defensiven, då kronprinsen, genom turnerande operatio-

ner af Vegesacks kår, ville degagera honom från de fiender, han kunde hafva emot sig. Han ålades på samma gång att anordna en genare kurirväg öfver fjällen.

Operationen skulle inledas af Mörner redan kl. 6 e. m. genom ett anfall på Kjölbergs bro. Skulle det lyckas honom att forcera denna öfvergång, borde han genast låta uppföra förskansningar på andra stranden och etablera kommunikation öfver älfven medelst färjor och prâmar eller genom brons återställande. Han underrättades om att Haijs Västgöta-Dals bataljon gått i land vid Sleviks-batteriet samt haft patruller framme ända till Onsö kyrka, innan den åter gått ombord, hvarför det vore ganska antagligt, att fiendens styrka på Onsö ej vore betydlig. När 4. fördelningen gått öfver älfven, skulle den 5. jämte allt artilleri, som kamperade utanför Fredriksstad, få order att gå öfver till Rolfsö och bilda understöd.[1]

På eftermiddagen inkom rapport från Stjernschantz. Föregående kväll hade han kommit till Ödemark, där han upphunnits af stabsadjutanten kapten Pachelbel, som medfört ordern om hans marsch till Lund. Vore det möjligt för honom att forcera passet vid Örje bro, där han hört att en fientlig styrka, af vid pass 100 man, tagit ställning, skulle han oförtöfvadt göra det, annars måste han rasta, då hans trupp var mycket uttröttad efter de föregående dagarnas ansträngningar. Från Örje bro ämnade han emellertid sända en pålitlig jägare till Gahn samt äfven söka komma i förbindelse med Vegesack och Boije. Han var glad öfver att han nu skulle få förstärkning af infanteri, som kunde agera i sluten trupp bakom hans jägare.

När Stjernschantz' rapport inträffade, var emellertid hela situationen förändrad. Den stora operationen var ännu en gång uppskjuten. Han fick därför order att följa sin ursprungliga instruktion och så fort som möjligt söka upp Gahn. De två Vermlandskompanierna hade återkallats för att bevaka vägen öfver Kjölen.

Orsaken till denna plötsliga förändring var, att Karl Johan blifvit lugnare, ju längre det lidit på dagen, och på samma gång återvunnit sitt politiska skarpsinne, hvilket endast af hans eget

---

[1] Af föregående redogörelse för kronprinsens inneslutningsplan kan man finna, hur pass litet berättigad Mankells kritik är sid. 98, då han skrifver: »Vidare måste anmärkas, att hufvudstyrkans tillbakadragande (!) till Glommens mynningar utgjorde en mycket egendomlig rörelse, om meningen var att instänga den norska hären.» Någon *tillbakadragning* förekom ju ej, om man icke såsom sådan vill benämna Posses förflyttning från Sækkeland—Rakkestad till Hafslund.

lynnes uppbrusning någon gång kunde fördunklas. Under de långa debatterna mellan honom och Adlercreutz hade denne senare på allt sätt sökt öfvertala honom att antaga Björnstjernas förslag, hvilket, ansåg han, hur man än ville se det, icke kunde vara annat än fördelaktigt.

Den vackra årstiden skulle snart vara förbi, hvarefter alla offensiva krigsrörelser i hög grad försvårades. Lyckades man icke komma till ett snart afgörande, skulle arméen kanske hela vintern öfver nödgas stå kvar i Norge, utsatt för ett guerillakrigs alla chikaner. Hvilken farlig ställning man därigenom skulle komma att intaga, insågs lätt genom en blick på det politiska läget i Europa. Hade frågan endast gällt att besegra den norska arméen, förjaga prins Kristian och besätta Kristiania, hade man icke behöft oroa sig för den slutliga utgången. Det strategiska läget kunde gärna icke önskas bättre, än det för tillfället var. Men de strategiska faktorerna voro icke de bestämmande. I det politiska förhållandet mellan de fyra allierade makterna inbördes och till Sverige låg i stället den hemliga driffjäder förborgad, från hvars makt den svenska regeringen ej kunde frigöra sig. Oenigheten mellan de fyra kommissarierna vid deras första återkomst från Kristiania hade legat i så öppen dag, att ingen gärna kunde misstaga sig därpå. Allt antydde, att en skef ställning inträdt mellan de fyra makternas representanter, hvars djup dock för tillfället var omöjligt att pejla. Och denna situation hade icke förbättrats genom kronprinsens barska svar till dem i Uddevalla, då han, förbittrad öfver danska regeringens ränker och undanflykter, helt plötsligt hotat att gå öfver med svenska arméen till Seland; ty genom detta förhastande hade äfven vännerna blifvit misstänksamma. Steigentesch hade genast vid samma tillfälle gjort en antydan om att Danmark i sådant fall skulle kunna påräkna understöd af en österrikisk armékår af 50,000 man, och Foster hade uttalat den misstanken, att svenska regeringen möjligen kunde hafva för afsikt att bemäktiga sig båda stränderna af inloppen till Östersjön, en eventualitet, som hans regering aldrig skulle kunna tillåta. Hvad Steigenteschs yttrande vidkom, hade Engeström försäkrat, att man kunde vara lugn. Den österrikiska regeringen hade alltför stort behof af sina trupper på närmare håll för att den i brådkastet skulle vilja göra sig af med en så stor styrka som 50,000 man. Engeström hade också betraktat talet därom mera som en löjlighet. Farligare kunde det däremot

blifva, om Österrike skulle sluta sig ännu intimare till England, ett närmande, som ej syntes aflägset, tack vare bäggederas afund mot Ryssland, en känsla, som endast kunde stegras, om England trodde, att Sverige genom kejsar Alexanders bistånd hoppades komma i besittning äfven af återstående delar af danska monarkien.[1]

Denna början de spänning mellan de fyra allierade makterna gjorde ställningen för tillfället utomordentligt kritisk.[2] Visserligen kunde kronprinsen hoppas, att deras gemensamma ängslan för Napoleon, hvilkens återvändande till Frankrike Foster mycket fruktade, skulle hindra, att bandet mellan dem alldeles bruste sönder, och äfven måhända upprätthålla alliansen med Sverige, hvars hjälp i så fall ännu en gång kunde behöfvas. Men denna ängslan gjorde dem också å andra sidan mycket obenägna för långa disharmonier »dans le Nord». Mot de utlofvade hjälptruppernas afsändande hade redan uppstått vissa svårigheter. General Bennigsens ryska armé, hvilken i kraft af den i Kieltraktaten gifna garantien inryckt i Holstein för att vara till hands att hjälpa svenske kronprinsen, hade afbrutit sina operationer, hvarför grefve Löwenhjelm blifvit afsänd i särskild mission till kejsar Alexander för att förmå Ryssland att kraftigare gripa in till Sveriges förmån. Då ingen underrättelse från denne afhörts, hade visserligen för icke fullt en vecka sedan kronprinsen själf skrifvit till sin mäktige bundsförvant i Petersburg och hemställt om att Bennigsen åtminstone skulle få order att besätta äfven Slesvig. Men i stället för gynnsamt svar hade underrättelse ingått från annat håll, att England nekat att lämna några fartyg till den ryska kårens öfverskeppning från Jutland till Norge samt att kejsar Alexander med anledning däraf gifvit order till Bennigsen att inställa hela operationen.[3]

---

[1] Engeströms bref till kronprinsen den 1 augusti. Den förres svar till Foster är ganska karakteristiskt, då han förklarar, att England kunde räkna mera på Sveriges vänskap, sedan Norge vore därmed förenadt »que lorsque la crainte de perdre un avantage aussi considérable *donne des distractions*». Elof Tegnér, Minnen och anteckningar af Lars von Engeström II, sid. 361 och 364.

[2] »La position dans laquelle nous nous trouvons maintenant, est extrêmement critique.» Engeström till kronprinsen den 1 augusti. Engeströms Minnen, II, sid. 364.

[3] Löwenhjelms not den 12 ($\frac{12}{24}$?) augusti till kejsaren, däri han omnämner »le plan d'opération que dans Sa Sagesse V. M. I. aura arrêté pour le général de Bennigsen». H. M:t konungens privatarkiv. Strax därefter gaf emellertid kejsaren order till Bennigsen att öfverskeppa 6,000 man af sin kår till Norge, då Karl Johan nu icke önskade mera. Som England bestämt nekat att lämna

I ett så beskaffadt politiskt tillstånd måste man vara beredd på att eftergifva mycket af det som man kanske eljest med vapenmakt skulle kunnat vinna. Det viktigaste var, att Norge blefve lösryckt från Danmark och förenadt med Sverige, på det att man måtte vinna fullständigt lugn på sin västra gräns. Detta hade också hela tiden varit det hufvudsakliga målet; förening eller införlifvande, union ou réunion, borde först komma i andra rummet. Men för att nå ofvannämnda hufvudmål var det icke blott nödvändigt, att prins Kristian aflägsnades, man måste äfven ställa så till, att föreningsfördraget blefve antaget så enhälligt som möjligt och stortinget fördenskull mangrant församladt, ty eljest skulle beslutet icke få utseende af att vara ett uttryck af norska nationens enhälliga vilja. Framför allt måste ett fortsatt guerillakrig i bergstrakterna förekommas. Äfven om man under vinterns lopp skulle lyckas kväfva ett sådant, skulle det låta den norska frågan i Europas ögon synas oafgjord och möjligen leda därhän, att denna fråga å nyo upptoges på dagordningen af den stora furstekongress, som snart skulle sammanträda i Wien, där det kunde varda ganska osäkert, huruvida icke sympatierna för Danmark och det danska furstehuset skulle visa sig starkare bland legitimitetens representanter än den tacksamhet, hvaruti dessa borde känna sig stå till Sverige och den store härföraren, hvilken blott med sitt snille och ej med bördens rätt kunde göra anspråk på en krona.

Kronprinsen gaf slutligen så mycket vika för Adlercreutz' föreställningar, att han befallde, att operationerna, såsom nyss nämndes, tillsvidare skulle uppskjutas, hvarjämte han beslöt att samma kväll affärda generallöjtnant Skjöldebrand till prins Kristian med ett sista ultimatum, hvilket skulle så affattas, att det icke medgaf något enda kryphål. Han väntade sig visserligen ej något godt resultat af denna nya beskickning men hoppades, att den i allmänhetens ögon åtminstone skulle ådagalägga, att det icke var han utan den danske prinsen, som icke ville upphöra med blodsutgjutelsen.

Det led fram emot midnatt, innan Skjöldebrand, åtföljd af chargé d'affaires d'Ohsson, kunde begifva sig åstad, medförande ofvannämnda ultimatum, i hvilket fordrades:

---

fartyg för öfvertransporten, skulle han uppmana danska regeringen att göra det och, i händelse af nekande svar, besätta så väl Slesvig som Jutland. (Bihang till Schinkels minnen III, sid. 279). Tyvärr fanns det ingen telegraf denna tid, och kronprinsen var därför okunnig om Löwenhjelms förhoppningar, när underhandlingarna pågingo i Moss.

att prins Kristian genast skulle sammankalla stortinget i öfverensstämmelse med den bestående konstitutionen, till att möta i Kristiania i slutet af september eller om möjligt ännu tidigare;

att han högtidligt och utan något slags reservation skulle förbinda sig att öfverlämna den verkställande makten i stortingets hand, så snart detta samlats, samt därefter lämna Norge;

att han till yttermera säkerhet skulle utan minsta uppskof öfversända till konungen af Sverige en i vederbörlig form affattad skriftlig förbindelse, försedd med namnunderskrift och sigill, däri han förklarade sig afstå från den verkställande makten.[1]

Skjöldebrand medförde därjämte bref till Björnstjerna från kronprinsen och Adlercreutz. Den förstnämnde tackade Björnstjerna för de bref och förslag han insändt. I språkligt hänseende hade han låtit vidtaga några ändringar; grunderna åter voro desamma, och dem ville han icke ändra. Björnstjerna skulle förklara för prins Kristian, att kronprinsen af Sverige, hur liflig hans önskan än var att få se föreningen med Norge utan dröjsmål och blodsutgjutelse komma till stånd, icke dess mindre ansåg såsom sin plikt mot konungen, nationen och arméen att icke godkänna andra villkor än dem Skjöldebrand medförde. Björnstjerna skulle vidare upprepa för prinsen, att ingen kunde hysa bättre afsikter mot honom än kronprinsen, samt påvisa, hurusom den demarkationslinie, kronprinsen begärde, icke gåfve svenskarne större landområde än hvad de redan anbefallda truppförelserna skulle försäkra dem inom loppet af två eller tre dagar. Bombardementet af Fredrikssten hade redan börjat. Det kunde hafva börjat redan föregående dag, om icke kronprinsen först velat afvakta resultatet af Björnstjernas beskickning. Kronprinsen tviflade icke på att han följande dag skulle vara i besittning af fästningen. Björnstjerna kunde berätta för prinsen, hur stämningen var inom garnisonen och om dess begäran att få spikar till förnaglandet af kanonerna.

Brefvet från Adlercreutz till Björnstjerna var hållet i en långt medgörligare ton. Sedan Adlercreutz omnämnt, att han fått taga del af det projekt till arrangement med prins Kristian, som Björnstjerna insändt, och att han hoppades så småningom kunna förmå kronprinsen att »approchera sig» till detsamma, då det vore angeläget, att underhandlingarna icke blefve afbrutna, fort-

[1] Traktatsförslaget är affattadt i 6 punkter, af hvilka den 3 är lika med 2 och 3 artiklarna i den slutliga konventionen, 4 punkten lika med 4 artikeln, 5 lika med 5 och 6 lika med 7; 6 artikeln i konventionen har ingen motsvarighet i Skjöldebrands ultimatum. Kopia i H. M. konungens privatarkiv.

sätter han: »Kom ihåg, att om vi ej genom ett i godo träffadt arrangement kunna] få norska ständerna *enhälligt* sammankallade, så komma de ej hastigt tillsammans, och vi få säkert stå hela vintern med arméen i Norge, hvilket skall leda til mycket ondt; således är detta enda sättet att få ett snart och lyckligt slut.» Han uttalade sin farhåga för att Skjöldebrand skulle blifva bortsnappad under vägen eller, hvad ännu värre var, vid framkomsten råka i kollision med Björnstjerna, samt slutade brefvet med en bön till Björnstjerna att han skulle tänka på det »allmänna bästa». Det vore nämligen af allra yttersta vikt, att man på detta sätt komme till ett godt slut.[1]

På norska sidan förekommo inga truppförelser af någon betydenhet under den 13 aug. Stabell, som fått order att försvara

---

[1] **Svenska hufvudarméens ställning den 13 augusti på kvällen:**

Stora högkvarteret: Fredriksstad.

II. armékårens högkvarter: Hafslund.

Vegesacks »armékår»: 21 bat:r, 4 skv. ($\frac{1\ \text{skv.}}{3}$ och $\frac{3\ \text{skv.}}{7}$) med 23 kanoner och haub. (2 haub. och 1 12-℔g kanon tillkommna från Fredriksstad)	vid	Trygstad, Askim, Eidsberg och Gagnes.
däraf: $\frac{1\ \text{bat.}^*}{14}$	»	Oraug och (Alfvestad?)
$\frac{1\ \text{bat.}}{13\ \text{j.}}$	»	Rom.
$\frac{1\ \text{bat.}}{12}$	»	Os.
$\frac{1\ \text{bat.}}{\text{K. E.}}$	»	Grönsund.
1. fördelningen: 12 ¾ bat:r med 14 kanoner och haub. .	»	Sækkeland. Rakkestad.
2. fördelningen: 9 bat:r och 2 skv. med 10 kanoner samt 2 ing.-komp:r . . . . (däraf på Tunö: 4 bat:r och 20 hus. med 6 kanoner).	»	Hafslund. Sannesund. Tunö.
4. fördelningen: 5 ¾ bat:r med 8 kan. . . . . (däraf 2 divisioner vid Hojum).	»	Kjölbergs bro.
$\frac{1\ ¼\ \text{bat.}}{16}$ samt $\frac{1\ \text{reservb.}}{16}$	»	Fredriksstad.
5. fördelningen: 5 bat:r	»	d:o.
$\frac{1\ \text{bat.}}{14}$	»	Krageröen.
Lätta batteriet och haubitsbatteriet:	»	Fredriksstad.
Kavallerireserven: 9 skv:r, däraf 1 skv. på marsch från Askim, de öfriga	»	d:o.
Reservartilleriet:	»	Helde.
		o. s. v.

* Den helsingebataljon, som tillhörde Vegesacks kår, var ej jägarbataljonen, såsom i början angifvits, utan »södra bataljonen»: jägarbataljonen tillhörde 5. fördelningen.

öfvergångarna vid Fetsund och Blakjer, rapporterade, att han väntade sig förstärkning af ett 6-ꝏgt och ett 3-ꝏgt batteri, förmodligen från Kristiania. Om fienden försvagade sin styrka vid Trygstad, skref han till Staffeldt, skulle han genast underrätta därom och på samma gång själf gå fram till anfall. Fiendens starkaste attack väntade han sig mot Blakjer, hvarför han sändt dit 2 bataljoner infanteri och 300 man landtvärn[1].

Men var det jämförelsevis lugnt på krigsskådeplatsen, gick det så mycket mera oroligt till i högkvarteret. Det var nämligen denna dag, som prins Kristian, efter att hafva hört sitt statsråd, skulle gifva Björnstjerna definitivt besked. Statsrådet samlades på förmiddagen. Enligt det därvid förda protokollet[2] redogjorde prinsen vid sammanträdets början för de förslag, som Björnstjerna framställt å svenske konungens vägnar, hvarefter han befallde, att desamma skulle tagas under noggrant öfvervägande. Till ledning för omdömet öfverlämnade han därjämte en af Arenfeldt och Hegermann samma dag afgifven skriftlig förklaring rörande tillståndet och stämningen inom deras brigader, samt meddelade till slut, att arméen alltjämt led brist på proviant, ja, att denna brist nu var så stor, att delar af Arenfeldts brigad icke hade förråd kvar för mer än 2 dagar, samt att ingen utsikt fanns, att man skulle kunna anskaffa mera.

Vidkommande det allmänna krigsläget, fortfor han, hade Stabell, som i det längsta hållit sig kvar på östra sidan af Glommen, numera trängts tillbaka till Fetsund. Blefve detta öfvergångsställe forceradt, skulle arméen vara innesluten och icke hafva någon annan utväg än att lämna Kristianiafjorden och draga sig öfver till västlandet. Från Moss-sidan kunde man i hvarje ögonblick vänta ett anfall, hvilket man, till följd af fiendens öfvermakt, ej hade någon förhoppning om att kunna afslå, hvarför Moss inom några få timmar torde vara besatt af fienden.

Under sådana förhållanden och då ett längre drifvet motstånd kunde draga öfver landet oberäknelig olycka, utan att leda till något önskligt resultat, ville han för sin del förklara, att han beslutat nedlägga sin krona i stortingets händer, på det att nationen skulle undgå att varda behandlad såsom ett eröfradt folk. Slutligen befallde han två af sina statsråd, Col-

[1] Morgenstjerne I, sid. 358.
[2] Tryckt hos Aall, sid. 503.

lett och Aall, att träda i närmare underhandling med Björnstjerna.[1]

Collett och Aall begåfvo sig därför till Björnstjernas kvarter, ett enskildt hus i staden, och blefvo snart ense med honom i alla hufvudpunkter utom i den, som rörde demarkationslinien. Till slut samtyckte de att underskrifva äfven denna, dock endast reservationsvis. Björnstjerna förklarade nu, att han öfverskridit sin fullmakt, hvarför han icke kunde lofva någonting bestämdt; han ville dock göra hvad han kunde, för att öfverenskommelsen skulle från svensk sida varda antagen.[2]

Emellertid var dagen förliden. De båda kommissarierna återvände till järnbruket vid stadens utkant, där statsrådet höll sina sammanträden. En otrolig förvirring rådde i staden. I prinsens kvarter stodo alla vagnar förspända, redo att bortföra honom och hans svit. Alla syntes modfällda. De goda underrättelser, kommissarierna medförde, skingrade dock något af förstämningen. Äfven prinsen fann dem mycket tillfredsställande och gaf genast befallning, att statsrådet skulle samlas å nyo. Collett och Aall framlade för detsamma dels en »convention d'armistice», rörande de militära villkoren för vapenhvila, dels en »traité», upptagande de villkor, under hvilka stortinget skulle sammankallas och prins Kristian nedlägga sin värdighet i dess händer. Sedan båda traktaterna blifvit godkända, underskrefvos de i tvenne exemplar, af hvilka det

[1] Aall, sid. 504. Mankell anser, sid. 113, att prins Kristian vid detta tillfälle förde sina rådgifvare bakom ljuset i afseende på den militära ställningen. I stället för 13,468 man ($18^3/_4$ bataljoner, 11 skvadroner, 2 ing.-k. och 26 kan., *utom* generalstabsvakter och garnisonerna på Krageröen och i Fredriksstad), som Sandels', Mörners och Rosenblads styrka jämte kavallerireserven i verkligheten utgjorde, låter han deras styrka sjunka ihop till »aldrahögst» 10,000 man men ökar samtidigt Arenfeldts och Hegermanns brigader, hvilka numera räknade högst 6,800 man (utom reserven i Moss) till 10- à 12,000 man. Äfven uppgifterna om proviantbristen anser han vara förfalskade. I tidningen »Tiden» för den 16. augusti 1814 talas dock om ett memorial från Arenfeldt, rörande hans »Engagement med Fienden» och hans »höist ubehagelige Forfatning», i det hans trupper ledo brist och fienden hotade att turnera hans högra flank och afskära honom från Moss. Mankell själf bedömde också saken annorlunda förr i tiden. Han skrifver nämligen 1865 i sina »Uppgifter rörande svenska krigsmagtens styrka, sammansättning m. m.» om Karl Johans plan: »Verkställandet af denna plan, som sannolikt bragt den högst 20,000 man starka norska arméen i fördärfvet, såvida den ej räddat sig genom ett hastigt återtåg till Christiania, förhindrades dock genom det den 14. augusti i Moss afslutade stilleståndet.» Mejdell, en af Mankells förnämsta källor, anser, att norska hufvudarméen högst sannolikt blifvit slagen i en hufvudbatalj vid Aas eller Kraakstad, samt därefter, om svenskarne forcerat Blakjer, måst sträcka gevär, då någon reträtt icke mera fanns. Prinsens redogörelse, sådan den upptages i statsrådsprotokollet, torde därför kunna anses fullt tillförlitlig.

[2] Aall, sid. 506.

ena tillställdes Björnstjerna, med anhållan om ett hastigt afgörande.[1]

Först på morgonen den 14 aug. blef Mörner färdig med sitt anfall vid Kjölbergs bro. Så snart han mottagit kronprinsens order att öfvergå älfven, »fördrifva fienden på andra sidan och fatta position på Onsön», hade han genast börjat vidtaga anordningar för att iståndsätta den upprifna delen af bron samt rekvirerat pråmar och båtar för att nedanom densamma kunna öfverga med en del af styrkan »till diversion uti fiendens flank». Norrmännen, hvilka i täta jägarkedjor höllo högra älfstranden besatt, hade emellertid märkt, att han fällde träd i skogen, och öfversändt en parlamentär, som förbjöd all reparation af bron. Skulle någon sådan företagas, hade de hälsat, voro de nödsakade att äfven »under stilleståndstiden» beskjuta arbetarne. Mörner hade svarat, att han icke visste af något stillestånd samt att de för öfrigt kunde göra hvad de behagade och förmådde, då han i alla händelser icke ämnade rätta sig efter deras önskningar.

I daggryningen den 14, sedan behöfligt virke var hugget, började Mörner nedtransportera detsamma till älfven. Genast öppnade norska vedettkedjan en lifiig jägareld, som jagade så väl arbetsmanskapet som betäckningstruppen hals öfver hufvud tillbaka in i skogen. Det sexpundiga batteriet på höjden fick därför befallning att med drufhagel rensa motliggande strand från fiender, hvilket emellertid icke gick så hastigt som vid föregående tillfällen. Ehuru flera skott på ganska nära håll aflossades, fortforo nämligen fiendens jägare, betäckta af stora stenar och berghällar, tappert med sin eld och hindrade därigenom alltjämt broarbetet. »Inquiett öfver detta uppehåll», befallde slutligen Mörner Lifgrenadierregementets jägare under öfverste Skjöldebrands befäl att öfvergå älfven 800 alnar nedanom bron (d. v. s. ungefär halfvägs mellan bron och Kjölbergs gård) »på de få ankomna pråmar och båtarna, som tillsammans kunde inrymma omkring 70 man». Terrängen var på detta ställe mycket »applicable», och öfvergången verkställdes därför med största möjliga skyndsamhet. Då lifgrenadierernas raska öfvergång — hvarpå fienden syntes alldeles oberedd — upptäcktes, sände han strax ett detaschement emot dem från sin

[1] Aall, sid. 506 och 507.

hufvudstyrka vid bron. Men Skjöldebrand, som rusade fram i têten för främsta jägarplutonen, dref detsamma, ehuru det var öfverlägset, bort från några byggnader, vid hvilka det sökte hålla stånd. Detta skedde på ett så beslutsamt och modigt sätt, att det alldeles »decontenanserade» fienden. Adlercreutz, som åsåg striden från vänstra älfstranden, kunde intyga, skref Mörner i sin rapport, att det var en vacker och oförfärad attack. Ty värr träffades Skjöldebrand, just då fienden vek undan, i ena benet af en kula, som en af de flyende sände efter sig.

Emellertid hade prämarna och båtarna hunnit hämta öfver ännu mera folk, och snart stodo båda lifgrenadierbataljonerna fulltaliga på högra älfstranden. Nu fick vänstra flygeln sätta sig i marsch mot Onsö kyrka, medan högra flygeln följde utmed älfstranden fram emot bron, som fienden några ögonblick förut lämnat. Sedan norrmännen förgäfves sökt hålla stånd vid kyrkan, måste de äfven lämna denna del af sin ställning, hvarefter bron i största hast åter sattes i stånd, då Mörner öfvergick med sin återstående styrka och avancerade landsvägen framåt ungefär 1/4 mil till en någorlunda förmånlig ställning. Artilleriet fick brösta af på en höjd nära landsvägen och infanteriet marschera upp på ömse sidor om densamma med högra flygeln stödd mot älfven. Under tiden fortsattes patrulleringen så väl norr ut som på vänster hand ända ned till kusten.

Enligt inkomna rapporter hade fienden vikit tillbaka 1/4 mil längre norr ut. De sista skotten hade fallit vid Örmengårdarna, strax efter middagen. Fienden tycktes numera undvika strid; han troddes dock vara ganska stark i trakten af Tom, där belägenheten äfven var förmånlig för ett fortsatt försvar.[1]

Förlusten på svenska sidan uppgick till 3 döda och 15 sårade, bland de senare öfverste Skjöldebrand, alla tillhörande lifgrenadiererna eller Bohusläns regemente, hvilka båda regementen synnerligen utmärkt sig. Af fångar hade Mörner tagit 1 officer, 1 underofficer och 20 à 30 soldater.

---

[1] Mörners två rapporter om striden vid Kjölbergs bro. K. K. A.

Mankell skrifver, sid. 115, att anfallet började vid midnattstid, att 70 jägare »i mörkret» gingo öfver floden och obemärkta af norrmännen lyckades fatta stånd vid Kjölbergs gård, att »samtidigt» den vid Slevik landsatta Vestgöta-Dalsbataljonen framryckte mot Onsö, att norrmännen, som gjorde ett hårdnackadt motstånd, förmodligen tvungos att draga sig tillbaka, emedan de ej hade något artilleri att sätta emot det svenska samt därför att de öfver Onsö blifvit kringgångna o. s. v.

Härvid äro två saker särskildt anmärkningsvärda, 1:o att Vestgöta-Dalsbataljonen kunde deltaga i striden, då den redan återgått ombord på flottan; 2:o att Mörners rapport angifves såsom källa för alla dessa oriktigheter.

Mörner kallar själf striden en liten affär. Detta var äfven Adlercreutz' uppfattning. Motståndet, rapporterade han nämligen till kronprinsen, hade icke varit stort. Kronprinsen, som hoppades, att det icke skulle varda större på öfriga delar af krigsskådeplatsen,[1] gaf därför befallning åt Rosenblad att, i öfverensstämmelse med gårdagens dispositioner, gå öfver till Rolfsö med hela sin fördelning och allt det artilleri, som kamperade utanför staden, samt intaga bivack bakom Kjölbergs bro, redo att understödja Mörner under hans fortsatta framryckning. Till följd af denna order uppbröt Rosenblad strax på eftermiddagen med 4 bataljoner, 1 skvadron, 1 8-𝔲gt haubitsbatteri och lätta bergsbatteriet samt framryckte till Strand, hvarifrån han framsände 1 bataljon af Dalregementet till Hojums vad för att aflösa där stående bataljon af 4. fördelningen, och 1 kompani till Spetalen.

Medan striden utkämpades vid Kjölbergs bro och på Onsölandet, var stora högkvarteret sysselsatt med att uppsätta order för de truppförflyttningar, som den »stora operationens» genomförande skulle betinga. Ännu en gång hade nämligen kronprinsen beslutat att slå till. Direktiven blefvo dock nu något ändrade, då han ville hafva mera trupper på Onsön till utförande af själfva hufvudanfallet. Till följd däraf skulle Vegesacks armékår minskas med omkring 4,000 man, hvarjämte Posses halfva fördelning och 1 bataljon af blockadkåren äfven skulle dragas dit ned.

Med anledning häraf fick Posse order att följande morgon kl. 2 uppbryta från Sækkeland med 2. brigaden och hälften af artilleriet och marschera till Fredriksstad. Den bataljon af Dalregementet, som Rosenblad kvarlämnat i Fredriksstad, skulle skyndsamt tillstöta fördelningen, likaså lifgrenadierbataljonen vid Fredrikssten, som skulle ersättas af 3 kompanier af regementet Royal Suédois. Vegesack skulle lämna från sig 3 infanteribataljoner, 5 jägarbataljoner, 2 6-𝔲ga och 4 3-𝔲ga kanoner samt 2 haubitser, hvilka genast skulle återgå till sina resp. förband, medan Vegesack för sin person skulle offörtöfvadt inställa sig i högkvarteret för att mottaga befäl som avantgardeschef. Med återstoden af hans trupper, eller hela 3. fördelningen, Smålands och Helsinge bataljoner, 1 skvadron Lifregementets och 3 skvadroner Mörnerska husarer, 2. artilleridivisionen samt

[1] Adlercreutz' bref den 14. augusti. K. K. A. Kronprinsens bref till öfverståthållaren Mörner den 14. augusti. Kopia i H. M:t konungens privatarkiv.

de 2 från Fredriksstad nyligen uppsända haubitserna och 1 12-℔g kanon,[1] skulle Boije verkställa, hvad han och Vegesack i föregående högkvartersorder fått sig uppdraget att gemensamt utföra, nämligen bland annat att »poussera» mindre detaschement och patruller fram emot Fet, Toverud och Hölands bro. I en särskild apostill, som icke finnes införd på konceptet, anbefalldes han därjämte att låta sina bataljoner marschera af och an på vägarna åt Fet och Blakjer samt utsätta och indraga posteringar vid Fet. Dessa detaschement borde utsprida, att Boijes kår räknade en styrka af 12,000 man och vore bestämd att framtränga öfver ofvannämnda bägge sund.[2]

Från Fredrikssten rapporterade Suremain på morgonen, att han börjat bombardementet föregående afton kl. 7 samt fortsatt därmed i två timmar. Han antog, att fästningen lidit betydligt däraf. Elden därifrån hade äfven varit ganska kraftig. Chefen för belägrings- och positionsartilleriet, öfverstelöjtnant Silfverstolpe, hade stupat, under det han varit sysselsatt med att leda elden från Glendebatteriet, löjtnant von Bahr vid Vendes artilleriregemente hade sårats svårt i bröstet, och 4 af manskapet lindrigt. En af »sjömörsarna» hade blifvit fullkomligt obrukbar, och för en annan af dem hade blocket spruckit. På kvällen insände Suremain en ny rapport. Bombardementet hade å nyo börjat kl. 10 f. m., dock icke med mörsarna i det stora batteriet vid Glende, då det visat sig, att de icke tålde vid den ökade krutladdning, som fordrades för att bomberna skulle nå fram de 2,200 steg, som skilde batteriet från fästningsverken. Suremain hoppades dock snart erhålla 6 stora engelska mörsare, med hvilka han skulle vinna bättre effekt. Besättningen hade medelst falska attacker hållits i ständig oro under hela natten. Öfverstelöjtnant Strömfelt hade undersökt alla tillgångar till Gyldenlöwe, för den händelse att stormning af

---

[1] Den andra tolfpundingen hade i följd af slarf och oskicklighet fallit genom bron vid Rakkestad, då den skulle transporteras öfver, och gått till botten.

[2] Arméorder den 14 aug.

Boijes kår räknade den 20 augusti 6,818 »stridande». I denna summa voro likväl icke inräknade 3 skvadroner, hvilka insändt sina styrkebesked direkt till kavalleribefälhafvaren, Helsinge bataljons beväring, som hemförlofvats, samt en del kanonservis m. m. Det visar sig alltså äfven i detta fall, vid en närmare granskning, att kronprinsens siffra, 8,000 man, icke, såsom Mankell påstår, sid. 98, var så öfverdrifven, allra helst åtskilliga förstärkningskontingenter till fördelningen redan hunnit fram till Svinesund och snart kunde väntas inträffa. Ankarsvärds papper, benäget meddelade af ledamoten af 1. kammaren, friherre A. Gripenstedt. Ankarsvärd var, såsom synes af bil. C, Boijes stabschef.

detta verk skulle förekomma. Dylika allerter skulle fortfara, tills besättningen vore alldeles uttröttad.[1]

Med anledning af sistnämnda rapport befallde kronprinsen, att order genast skulle afgå till Suremain, att han skulle fortsätta med bombardementet utan annat uppehåll, än som fordrades för truppens hvila. Gyldenlöwe borde stormas, så fort lämpligt tillfälle därtill gåfves. Falska attacker borde föregå mot hufvudfästningen, på det att besättningens uppmärksamhet skulle dragas från den verkliga angreppspunkten.

På öfriga delar af krigsskådeplatsen hvilade vapnen under hela denna dag. Under natten till den 15. inkommo rapporter från Boije, Stjernschantz och Vegesack. Den förstnämnde rapporterade, att fienden gått tillbaka öfver Fetsund, efter att hafva sändt all tross och artilleriet till Blakjer. Broarbetet vid Grönsund fortsattes. Några kanonskott, som fienden aflossat från andra stranden mot arbetarne, hade icke åstadkommit någon skada. Stjernschantz rapporterade, att han dagen förut lämnat Örje bro och anträdt marschen till Opsal. Flera norska desertörer hade infunnit sig hos honom från de trupper, som besegrats vid Trygstad. Vegesack slutligen rapporterade, att fienden retirerat på alla punkter, hvarför han gifvit befallning, att Hemnes skulle besättas med en större infanteripostering. »Alla hemliga driffjädrar», tillade han, »äro satta i verksamhet», hvarför han snart hoppades komma under fund med general Staffeldts (!) afsikter. Han hade nyss fått rapport, att Stjernschantz stod vid Örje bro; den fientliga postering, som denne omnämnt, hade endast utgjorts af 15 man.[2]

---

[1] Suremains rapporter den 14. augusti. K. K. A.

[2] **Svenska arméens ställning den 14 aug. på kvällen.**

Stora högkvarteret: Fredriksstad.

II. armékårens högkvarter: Hafslund.

Vegesacks armékår:	21 bat., 4 skv., 23 kan.	vid Askim—Trygstad—Eidsberg—Hemnes.
Sandels' fördelning:	9 bat., 2 skv., 10 kan , (3. och 8. batt:na) 2 ing.-k:r.	» Tunö—Hafslund—Sannesund.
Posses »	$12^{3}/_{4}$ bat., 12 kan. o. 2 haub.	» Sækkeland—Rakkestad.
Mörners »	$5^{3}/_{4}$ bat., 8 kan. (2. batt.)	» Örmenhus—Kobberöd.
	Dessutom $2^{1}/_{4}$ bat. i Fredriksstad).	
Rosenblads »	4 bat., 1 skv., 4 kan. och 4 haub.	å Strand vid Kjölbergs bro
	(däraf 1 bat. vid Hojum och 1 komp.	» Spetalen.)
	2 bat.	å Krageröen och i Fredriksstad.
Kavallerireserven,	8 skv.	vid Fredriksstad.
Stjernschantz		mellan Örje bro och Opsal.

Vapenstillestånd i Moss. Slutbetraktelser.

Under eftermiddagens lopp mottog kronprinsen förmodligen de första underrättelserna från Skjöldebrand. Denne hade anländt till Moss vid sextiden på morgonen, då han genast råkat Tank, som meddelat honom, att prins Kristian nu vore villig att underkasta sig, och detta på villkor, som i det närmaste öfverensstämde med dem, som kronprinsen förelagt honom. Ett och annat vore till och med enligt Skjöldebrands åsikt ännu fördelaktigare. Endast frågan om demarkationslinien vore oafgjord. I denna punkt var prinsen icke fri, då så väl de norska statsråden som generalerna med ed skulle hafva förbundit sig att icke gifva vika. De öfriga punkterna voro redan af prinsen och hans statsråd godkända. Ville kronprinsen därför bifalla det medlingsförslag rörande demarkationslinien, som Tank framställt, skulle därför allt vara klart. Skjöldebrand besvor honom att göra det och upphöra med blodsutgjutelsen, framför allt på Moss-sidan, där norrmännen sades hafva samlat omkring 10,000 man. Ehuru ringare i antal än de trupper, som attackerade dem, skulle de således kunna göra mycket ondt.

Vidkommande stortingets sammankallande hade man försäkrat Skjöldebrand, att detta omöjligt kunde medhinnas inom den tid kronprinsen begärt, då det kräfdes en ganska lång tid för kungörelsens utfärdande och kringspridande samt för valförrättningen och resorna m. m. Kanhända det dock skulle lyckas till slut att något korta af på tiden.

Tank hade bedt Skjöldebrand verka för att bombardementet af Fredrikssten inställdes.

I ett tillägg meddelade slutligen Skjöldebrand, att han just på stunden fått veta, att det egentligen varit den första af de separata och hemliga artiklarna, som skingrat de största svå-

---

Blockadkåren ($\frac{1 \text{ bat.}}{4}$, $\frac{2 \text{ komp.}}{22}$)	vid Ödeberg och » Kjölen.
$\frac{2^1/_2 \text{ bat.}}{22}$ och $\frac{1 \text{ komp.}}{\text{R. S.}}$	» Strube. » Sorgenfri (mellan Refne o. Lundestad). » Glende. » Sauö.
Reservartilleriet	» Helde.
Positionsartilleriet	» Strömstad. » Krokstrand. » Svinesund.
1. sappörkompaniet	» ?

righeterna, ej så mycket med hänsyn till prins Kristian själf som icke mer hvad statsråden vidkom, då dessa hellre ville göra sig af med prinsens myndighet än godkänna densamma.[1]

Kronprinsen vardt mycket förvånad, då han fick mottaga dessa underrättelser. Ehuru han föregående dag gifvit med sig i fråga om operationernas fortsättande och återkallat redan gifna order härom för att afvakta resultatet af Skjöldebrands beskickning, hade han icke ett ögonblick trott på ett lyckligt slut på densamma, då han alltför väl kände prins Kristians förmåga att i sista stund göra undanflykter och förhala tiden.

Vid midnatt återkommo Skjöldebrand och Björnstjerna, åtföljda af prins Kristians adjutant, major Brock, samt medförande de olika traktaterna färdiga att af kronprinsen ratificeras. Tidigt på morgonen den 15 augusti sammankallades därför alla generaler, som funnos i högkvarteret, då kronprinsen gjorde en kort framställning för dem om ställningen i Europa för ögonblicket samt om Sveriges tillstånd. Alla voro af den uppfattningen, att man borde samtycka till de erbjudanden, som nu blifvit gjorda från norsk sida. Kronprinsen själf var af samma åsikt. Hans öfvertygelse och erfarenhet sade honom, skref han till Essen, att detta vore det klokaste. Emellertid ville han först rådgöra med honom, innan han fattade definitivt beslut, hvarför bref afgick till Hafslund, att Essen genast skulle sätta sig i vagnen och fara till Fredriksstad.

Den enda punkt, som icke var fullt afgjord, rörde, såsom nämndt är, demarkationslinien, hvilken norrmännen endast reservationsvis godkänt. Brock hade visserligen med sig en hemlig fullmakt af prins Kristian att underteckna äfven i denna punkt, sådan den af kronprinsen var formulerad, men då han insåg, hvilken storm af ovilja det skulle väcka inom arméen, om han gjorde det, ville han göra ännu ett sista försök att få kronprinsen att slå af något på sin fordran, på det att norska arméen icke skulle behöfva draga sig tillbaka längre än till linien Son —Spydeberg—Hovin och sålunda fortfarande få behålla Onstadsund. Då han vid elfvatiden på förmiddagen infördes till kronprinsen, framhöll han därför, hur svårt det var för hans herre, prins Kristian, att samtycka till att demarkationslinien

[1] Skjöldebrands bref i H. M:t konungens privatarkiv. Den omnämnda artikeln innehåller, såsom bekant, stadgandet, att prinsen skulle uppdraga verkställande makten åt statsrådet, som skulle bibehålla densamma till riksdagens (stortingets) slut, eller till dess ständerna bestämdt förklarat sig rörande regeringssättet.

utstakades så långt som tre mil framför svenska truppernas förposter. Kronprinsen ville dock icke lyssna till hans invändningar. Han hade redan gifvit efter, förklarade han, i så ofantligt mycket af hvad han ansett vara sin obestridliga rätt, att han numera ej ville gå ett steg tillbaka. Brock, som emellertid trott sig märka af åtskilligt, att man af själ och hjärta önskade i högkvarteret, att konventionen måtte komma till stånd, fortfor emellertid ihärdigt att förfäkta sin ståndpunkt samt slutade med att förklara, att han, i den händelse kronprinsen fortfarande stode fast vid sitt beslut, måste inhämta nya instruktioner. Och nu vann han sitt mål. Underkunnig om den missnöjda stämning, som rådde inom norska arméen mot prinsens sätt att föra kriget, och troende förmodligen, på grund af Skjöldebrands upplysningar, att de norska generalerna hade någon plan i sinnet att fortsätta kriget på egen hand bland bergen,[1] därest han drefve saken till sin spets, beslöt Karl Johan till slut att gifva efter. Då Brock inföll, att det förundrade honom, att kronprinsen, som önskade en vänskaplig förening med Norge och på allt sätt sträfvade att vinna nationen, skulle vilja börja sitt verk med att drifva igenom en sak, som skulle så kompromettera norska arméen, grep han tillfället i flykten och skref, sedan han rekvirerat in bläck och penna, följande mening, som han räckte Brock att läsa: »Jag ratificerar ofvanstående fördrag, tillika med reservationen, och begagnar detta första tillfälle till att gifva ett prof på mina tänkesätt mot den norska nationen och den norska arméen.»[2]

Att kronprinsen, redan innan Brock mottogs i audiens, var beredd på att gifva efter äfven i denna punkt, kan man emellertid sluta till af ett handbref, som Sparre kl. 12 middagen samma dag afsände till Vegesack. Sedan denne prevenerats om att en konvention med norska regeringen »i detta ögonblick håller på att afslutas», anmodades han nämligen af Sparre, på Adlercreutz' befallning, att, då de svenska trupperna under »negociations- och stilleståndstiden *lära blifva stående där de befinna sig vid afslutandet* . . . poussera af sina trupper på vägarna åt Fet och Blakjer, så mycket ske kan, på det att mesta möjliga terräng må vara ockuperad».[3]

[1] Någonting dylikt tycktes äfven hafva varit på tal att döma af Brocks yttrande, att trupperna delat provianten sinsemellan, i afsikt att draga sig tillbaka bland bergen och där fortsätta försvaret. Julius Rée, Om Begivenhederne i Norge 1814; Kjöbenhavn 1860, sid. 51.

[2] Julius Rée, Et Par Bemærkninger. Dansk Maanedsskrift 1862.

[3] Sparres bref i »Hemliga portföljen» K. K. A. Öfverstelöjtnant Petré afsändes samma förmiddag till Gahn med ett liknande bref men skrifvet i

Först efter middagen blef konventionen ratificerad. Till Essens högkvarter kom underrättelsen därom kl. 5,30 e. m. och till Boije först under natten till den 16.[1] Kriget i Norge 1814 var därmed slut, då, såsom bekant är, stilleståndet snart därefter öfvergick till fred och union.

Enligt stilleståndsfördraget skulle de norska nationella regementena inom två dagar efter fördragets afslutande hemförlofvas och af de värfvade endast artilleriet och fotfolket hållas under vapen.[2] Af svenska arméen åter skulle tvenne fördelningar stanna kvar i landet och de öfriga trupperna »så fort sig göra lät» återvända till hemlandet. Hvarken svenska eller norska trupper skulle, så länge stortinget varade, få komma Kristiania närmare än tre mil. Kronprinsen bestämde nu fördelningarnas sammanlagda styrka till 15,000 man, samt att den ena fördelningen skulle förläggas i trakten kring Fredriksstad, den andra i trakten af Fredrikshald, med en brigad af den senare framskjuten till Onstadsund. Hela styrkan skulle stå under Essens öfverbefäl.[3]

Man hade på svenska sidan hoppats i det längsta, att Fredrikssten skulle falla. Suremain hade rapporterat vid middagstiden, att han under natten mellan kl. 1 och 2 låtit allarmera hela garnisonen genom en falsk attack på södra och östra sidan, därvid lifgrenadierbataljonen en lång stund växlat skott med nedersta vedettkedjan, och först då fästningens kanoner börjat deltaga i elden, retirerat. Reträtten hade skett i god ordning utan att man lidit någon förlust. Under tiden hade Suremain låtit

---

kronprinsens namn. Gahn skulle om möjligt poussera till Eidskog. — Kanhända var Brocks förtjänst icke heller så stor, som Rée uppgifver. Kanhända medförde han en bestämd instruktion af statsrådet och de norska generalerna att icke gifva efter, hvilket öfverensstämmer med Björnstjernas och Skjöldebrands åsikt. Gyldenstolpe skrifver också i sin journal: »Den svage och nu alldeles förvirrade prins Kristian samtyckte till allt, men statsrådet har formligen protesterat däremot (om demarkationsliniens framflyttande) och yttrat, att om kronprinsen insisterade häruppå, vore det att förödmjuka norska arméen, som ej kunde lämna en fördelaktig position utan att vara attackerad, förmodande statsrådet, att detta ej kunde vara kronprinsens afsikt emot en armé, som han skulle själf en dag kommendera.»

[1] Boije svarade den 16, att han från säker källa fått veta, att det rådde starkt missnöje bland de norska trupperna på andra sidan Glommen och mycken »inquiétude», att de skulle attackeras, af hvilken anledning de haft flera falska allerter.

[2] Detta hade varit meningen från början. I hastigheten hade man emellertid upptagit Akershus' skarpskytteregemente bland de värfvade men uteglömt Norska jägarkåren.

[3] På det att beväringsmanskapet så fort som möjligt måtte kunna hemförlofvas, fingo dessa två fördelningar ett större antal regementen, än de haft under kriget, hvilket Mankell sid. 129 oriktigt anser såsom ett groft brott mot konventionen.

transportera en af mörsarna ur det stora batteriet 300 alnar närmare fästningen för att på aftonen pröfva dess verkan. Följande natt ärnade han transportera ytterligare två mörsare ur batteriet till en afsats bakom några klippor, belägna 700 alnar längre fram. Ty värr, skref han, voro dessa tre mörsare numera de enda af hans pjeser, som icke kräfde reparation, undantagandes en mörsare, som han transporterat till Sauö. Allt skulle gå betydligt fortare, blott han hade mera folk. Han vågade i underdånighet nämna, att man aldrig någonsin belägrat en fästning med 1,500 man, som var den styrka, med hvilken han numera skulle bestrida så väl bevakningen som förefallande arbeten, hvilka allesamman voro i hög grad besvärliga.[1]

På morgonen hade fästningen bombarderats från Sauö under $1^1/_2$ timme. Då Suremain trott, att någon effekt därmed vunnits, hade han afsändt öfverste Peyron med ett ärende till kommendanten för att om möjligt undersöka stämningen bland besättningen. Peyron hade emellertid icke råkat Ohme utan i stället fått tala vid general Petersen hvilken han låtit läsa ett bref, som Suremain nyss mottagit från Tank och däri denne skrifvit, att kommendanten utan tvifvel snart skulle få order att mottaga svensk garnison i Fredrikssten. Peyron hade på samma gång bedt Petersen observera, att det vore bättre att genom en frivillig underkastelse göra sig värdig kronprinsens ynnest än att vänta, tills den tidpunkt vore inne, då fästningen ej mera vore värd någonting. Hans skäl hade dock icke vunnit något gehör. Fästningen hade begränsade förråd, hade Petersen likväl medgifvit, och kunde, till följd af besättningens beskaffenhet, ingenting företaga mot de belägrande. Låge därför svenskarne blott stilla, där de voro, skulle ingenting kunna afvända hennes fall. På återvägen hade Peyron funnit, att staden lidit betydligt af bombardementet den 13 aug., hvilket mycket bedröfvade Suremain, då han gjort allt för att undvika det. Men stadens läge, skref han till kronprinsen, var sådant, att han icke kunde hjälpa det; de usla mörsare man gifvit honom borde likväl ensamt bära skulden därför.

---

[1] Siffran tål vid en korrigering. Ensamt Vermlands regementes 3 bataljoner räknade 2,431 man, af hvilka likväl 2 kompanier för tillfället voro detascherade till Kjölen. Belägringsartilleriets personal uppgick till 800 man. Härtill kunna läggas major Trolles kommando kanonbåtar och de 3 kompanier af regementet Royal Suédois, som väntades i stället för den till Fredriksstad på morgonen afgångna lifgrenadierbataljonen.

Bombardementet, som blifvit afbrutet genom Peyrons underhandling, fortsattes på eftermiddagen, då Suremain gjorde försök med att kasta in bomberna från de längst framflyttade mörsarna. Verkningarna lyckades han icke iakttaga men tyckte sig dock finna, att fästningen icke mera svarade så lifligt. Desertörer berättade, att alla hus och byggnader inne i fästningen, med undantag af kommendantens bostad, voro i grund ödelagda.

Han skulle just afsända ny rapport om dessa tilldragelser, då öfverstelöjtnant Stjerncrona inträffade med order från kronprinsen, att bombardementet skulle inställas. En konvention vore afslutad, berättade han, mellan konungen af Sverige och norska regeringen, i kraft hvaraf fästningen skulle öfverlämnas i Suremains vård. Major Brock, som åtföljt Stjerncrona från Fredriksstad, hade begifvit sig i förväg till fästningsporten, medförande en order från prins Kristian till kommendanten att uppgifva fästningen. Stjerncrona begärde därför trupper till verkens besättande.

Klockan var half tolf på natten, då Brock och Stjerncrona efter vederbörligt förhör insläpptes genom fästningsporten. Strax innanför muren mottogos de af general Petersen, som, då de sagt sitt ärende, förde dem upp till kommendantshuset, i hvars sönderskjutna rum fästningens officerare efter hand samlades kring några flämtande talgljus. Brock framförde därpå sitt ärende. Han hade väntat sig knot och missnöjda miner men såg till sin förvåning just ingenting sådant. Emellertid hade Vermlands regemente fått order af Suremain att uppmarschera till fästningen, där det besatte de två portarna samt kruttornet. Besittningstagandet skedde utan minsta svårighet af ett par kompanier, hvarefter regementets återstående styrka förblef stående med för fot gevär hela natten öfver i regnet. Följande dag utmarscherade besättningen ur fästningen under sedvanlig honnör, hvarvid svenska flaggan hissades på tornet. »Det var hög tid för kommendanten», skrifver Gyldenstolpe samma dag i sin journal, »att åtminstone på ett hederligt sätt få lämna fästningen och ej därtill vara tvungen af en upprorisk garnison, hvilket var så nära att hända, att han måste instänga i kasematterna den delen af densamma, som ej för dagens tjänstgöring behöfdes. Artillerikåren var den enda, som lät märka något missnöje att lämna sin fästning.»[1]

---

[1] »Som man befarade, att garnisonen möjligen skulle motsätta sig detsamma» (öfverlämnandet), skrifver däremot Mankell, sid. 123, »insläpptes svenska

Sedan de utmarscherande trupperna hälsats af svenska blockadkåren med sedvanlig honnör, fingo de aflämna sina vapen på rådhuset. Suremain tyckte, att de sågo mycket utmattade ut efter den långa vistelsen i kasematterna, och fruktade för att de skulle blifva farliga för den allmänna säkerheten, om de lämnades på egen hand, då de icke hade något att lefva af. På det att de icke skulle blifva »malfaiteurs», befallde han därför kommissariatet att förse dem med 8 dagars proviant ur de svenska magasinen. Han hade nu själf hunnit inspektera både staden och fästningen. Den förstnämnda hade icke lidit på långt när så mycket, som man påstått. Då det allmänna talet emellertid fortfarande gick, att stadens invånare »udstaaet saa meget Ondt», hade han velat skona dem och därför befallt, att de skulle befrias från inkvartering, hvarjämte kommissariatet fått befallning att förse dem med de födoämnen, som de kunde behöfva. Hvad fästningen åter vidkom, hade han till sin stora förvåning funnit, att den hvad själfva verken angick lidit högst obetydlig skada, hvaremot alla hus och byggnader samt en stor del af materielen voro förstörda. Själf var han alldeles förbi, efter att under flera dygn icke fått njuta någon hvila. Han anhöll därför att så snart som möjligt få återvända till högkvarteret. Innan han lämnade sitt befäl, ville han emellertid begagna sig af tillfället för att rekommendera till kronprinsens nåd kansliradet Dahl och prosten Hount, hvilka han funnit vara fullt pålitliga vänner till det svenska väldet.

Dagen därpå, den 17 aug., öfverlämnades till kronprinsen fästningens nycklar samt officerarnes vid garnisonen förbindelser att icke mera strida mot Sverige.[1]

---

trupper under nattens mörker och fingo genast besätta åtskilliga verk. På morgonen den 16 återstod intet annat för garnisonen än att i stillhet(!) aftåga.» Att något motstånd rörande kapitulationen från besättningens sida icke behöfde befaras och att Gyldenstolpe talar sanning framgår emellertid äfven af norska källor. Brock anser sålunda, att orsaken, hvarför han fann fästningens officerare så liknöjda, då han framförde sitt ärende till kommendanten, var, »at strax fra Begyndelsen havde Infanteri-Besætningen, der bestod af Landeværn, viist sig uvillig, endog i en saadan Grad, at Ohme og Officererne maatte af deres egne Lommer skyde Penge sammen for at tilfredsstille den höiröstede Fordring om tilkommende Lönning: tillige var Provianten ei heller stor. Artilleristerne derimod ved freidigt Mod og sagde, at de vilde med Kugler forsvare sig imod de Svenske og med Haandspager imod Besætningen, naar denne ikke vilde de samme som de vilde.» Julius Rée, Om Begivenhederne i Norge 1814, sid. 58. Om samma sak skrifver Motzfeldt i sin dagbok den 5 oktober: »Garnisonen paa Fredrikshald skal flere Gange have villet capitulere og Ohme havt Möie med at faa dem til at gjöre deres Pligt.»

[1] Suremains rapporter den 15 och 16 aug. De norska officerarnes förbindelser förvaras i original i K. K. A.

De sista svenska trupper, som fingo underrättelse om konventionens afslutande och det ingångna vapenstilleståndet, voro naturligtvis Gahns och Eeks detascherade brigader. Sedan den förstnämnde, efter sitt återtåg från Skotterud, under ett par dagar stått stilla vid Eda skans, afvaktande hvad hans fiender skulle företaga sig, hade han, då intet fientligt försports, redan den 10 augusti å nyo börjat demonstrera med mindre afdelningar öfver gränsen. Underrättelse hade därunder ingått, att fienden drog sig söder ut från Kongsvinger, som det troddes i afsikt att förstärka Stabells kår vid Trygstad. När de rekvirerade fotgardeskontingenterna den 11 aug. anlände, hade han därför beslutat att med en större del af sin styrka företaga en demonstration mot detta håll och natten till den 12 tågat öfver Köla och Skillingmark till Rödvandsfaldet på norska sidan, därifrån han framsändt mindre detaschement till trakten norr om Römskogen, hvarigenom han fått veta, att fienden gått tillbaka öfver Glommen vid Blakjer — »där det nu troddes vara samlad en styrka af 11- à 13,000 man» — samt att Vegesacks förposter stodo vid Trygstad, tre mil från Rödvandsfaldet.

Han hade därpå återvändt till Eda för att organisera de ankommande förstärkningarna, af hvilka den 16 på aftonen inträffade Upplands 3. bataljon, 419 man stark, och ett par dagar senare hästgardeskontingenten, Smålands dragonskvadron och Stjernschantz' detaschement, så att hans styrka växte till 2,469 man. Med det uppbådade beväringsmanskapet, som den 22 aug. skulle anträda sin marche-forcée, hade hans kår kommit att räkna nära 6,000 man.[1]

Såsom nämndes i början af detta arbete under redogörelsen för svenska arméens fälttågsplan, hade det varit kronprinsens afsikt att äfven demonstrera på jämtländska gränsen med en mindre kår. Denna plan hade sedermera utvecklats därhän, att Eek med sin brigad — hvilken man genom beväringens inkallande från de nordligaste länen trodde sig kunna uppbringa till en styrka af 4- till 5,000 man — skulle marschera ända fram

[1] Gahns rapporter, den 9, 14, 19 och 20 aug. K. K. A. Jämf. Mankell, sid. 111, som oriktigt säger om Gahn, att »själf rapporterade han fiendens styrka vid Blaker till 11- à 13,000 man», att han »inledde» en rekognoscering, då han utförde den till slut, och att det var *därunder* han fick befallning att hålla sig på defensiven. Först sedan Gahn var på återväg (eller den 13 aug.) *afgick* nämligen *denna order från Fredriksstad.*

till Trondhjem, där han borde inträffa den 15—20 augusti med sin första echelon, omkring 2,000 man, för att räcka handen åt en rysk kår af 6,000 mans styrka, som sjöledes väntades dit från Arkangel för att taga staden i besittning för Sveriges räkning. Den 15 juli hade kronprinsen skrifvit från Mariestad till landshöfdingen i Jämtland, Wasell, att han skulle anstränga sig till det yttersta för att de jämtländska trupperna måtte kunna inträffa i Trondhjem i slutet af augusti månad. Emellertid hade brist på proviant och penningar kommit denna »expédition importante» att stranda.[1] Eek förmådde icke ens uppnå gränsen med sin första echelon. Den 2 aug. hade hans brigad räknat 1,565 man, däraf 414 man bevāring, men större delen af densamma hade varit kvar i sina hem. Han hade saknat medel för upphandling af proviant. Befälet hade äfven varit alldeles otillräckligt, då han endast haft 18 officerare för 1 jägare- och 3 infanteribataljoner. Förgäfves hade han vändt sig till landshöfdingen, rapporterade han till kronprinsen, för att få understöd af ränteriets medel. Denne hade endast svarat, att han, i anseende till brist på penningar och proviant, icke kunde låta beväringen uppbryta förrän den 4 aug. och regementet ej förrän den 15. Icke ens då skulle uppbrott kunna ske, om icke behöfliga penningar i god tid uppsändes af krigskommitterade.

Bekymrad öfver detta oförutsedda dröjsmål hade Eek den 4 aug. afsändt 200 man infanteri, 2 kanoner och 25 hästjägare till gränsen under kapten Stjernfelts befäl för att demonstrera ofvan om Dufeds skans, samt den 9 aug., sedan det hempermitterade beväringsmanskapet inträffat på Frösön, ett mindre detaschement öfver Bräcke mot Röros, efter hvilket han sedermera ärnade afsända 300 man infanteri, 2 kanoner och 20 hästjägare under öfverstelöjtnant Cedergrens befäl. Med det öfriga infanteriet och 2 kanoner hade han därefter själf den 16 aug. aftågat till Hjärpe skans för att därifrån demonstrera ofvanför Kallströmmen. Ständiga motigheter, orsakade dels af brist på alla krigsförnödenheter, dels af tvister mellan honom och landshöfdingen, hade emellertid förhindrat hans operationer, och kriget var därför längesedan slut, då han ändtligen med en mindre styrka kom fram till gränsen.[2]

---

[1] Kronprinsens bref i H. M:t konungens privatarkiv. Wasells svar af den 20 juli ankom den 4 aug. till högkvarteret.

[2] Eeks rapporter till kronprinsen samt Wasells memorial. K. K. A.

Det tre veckor långa kriget var alltså slut. »Prins Kristian har gått in i allt, hvad vi föreskrifvit honom, sedan han fått stryk några gånger», skref Adlercreutz den 17 aug. till sin hustru, »nu är stillestånd slutadt, tills norska ständerna blifva församlade, och en del af arméen begynner redan återtåga till Sverige. Så fort jag hinner sätta allting i ordning, reser jag till Uddevalla, där jag tänker nyttja hafsbaden 14 dagar, och medio september hoppas jag vara hemma.» Inspektoren skulle till dess skynda med sådden. Adlercreutz var mycket förtjust i Norge. »Det är ett oriktigt begrepp», skref han i ett annat bref till sin hustru, »man har om Norge. Öfverallt hvar jag passerat är landet, sedan man kommer öfver de fjäll, som utgöra gränsskillnaden, ganska vackert, folket hyggligt och välmående. Jag finner landet trefligt och skulle nog hafva lust etablera mig här och köpa egendom.» Men i allmänhet voro de svenska officerarne icke så hänförda, ehuru de nog också längtade efter att få vända ryggen till landet med det ständiga regnandet och de bottenlösa vägarna för att skynda på med sådden på sina boställen. Många funnos äfven, som, då de fingo läsa bestämmelserna i konventionen, tyckte, att man varit väl rask i vändningarna med dess afslutande. I synnerhet förundrade man sig mycket öfver stilleståndsfördragets 12. punkt, som innehöll bestämmelsen om norska flaggans respekterande, då någon sådan flagga aldrig af svenska regeringen blifvit erkänd. Man hade gärna genom några få dagars marsch velat fullfölja sina vunna framgångar och, om fienden vågat hålla stånd, med eftertryck mäta sig med honom. »Norrmännen hade ännu behöft några militäriska läxor», skref Gyldenstolpe, »och mångas mening är, att mycket krångel undvikits för kronprinsen och svenska regeringen i en framtid, om konventionen blifvit afslutad i Kristiania. Norrmännen veta ej värdera kronprinsens ädelmodiga uppförande emot dem. I sin dumdristighet anse de sig verkeligen göra oss en nåd med sin eftergifvenhet, och jag spår, att de komma att länge fortfara i denna dumdristighet. Måtte jag bedraga mig och måtte vi ej en dag få ångra vår moderation.» Han erkände på samma gång, att han gjort prins Kristian och hans generaler mera heder, än de förtjänade. Han hade alldeles missräknat sig i fråga om deras motståndsförmåga. »Det stora verket är emellertid fullbordadt», fortsätter han, »och ett konungarike åt Sverige förvärfvadt. Ännu återstår dock för svenska regeringen mycket att göra, innan Norge

blir en tranquil besittning. Ett kanhända bullersamt storting att leda, en nödvändig reorganisation i många delar att verkställa, missnöjda och oroliga hufvuden att vinna eller aflägsna. mycken falskhet att upptäcka och omintetgöra, många räfknep och intriger att afböja eller straffa — allt detta fordrar tid och skicklighet. Främmande makters olika intressen vid en olika tidpunkt», tillägger han, »torde ock uppstiga för att störa det lugn, som Sverige af denna förening hoppas.»

Och redan efter 14 dagar fann han sig hafva spått rätt. »Hvad jag och flera förmodat», skrifver han den 2 sept. i sin journal, »händer. I Kristiania krånglas. Kronprinsens missnöje väckes som oftast. Den ena timmen gifves order till åtskilliga truppers hemmarsch till Sverige, och timmen därefter gifves kontraorder; — och så lärer det komma att blifva ännu en lång tid.» Han ansåg dessa tilldragelser så föga intressanta, att han slutade med att föra någon journal.

»Det tillhörer en högre politik att bedöma», slutar en annan af våra sagesmän, G. af Klint, sina anteckningar, »om icke svenska arméen bort framgå till Kristiania och där stadga Norges öde. — Sannolikt synes, att Norge i detta fall bort blifva närmare införlifvadt med Sverige och faran för dessa nationers delade intresse eller främmande makters inflytelse på föreningens bestånd fullkomligt afböjd. Denna föreställning gjorde åtminstone intryck på mina känslor, och själfva den lyckliga konventionen af den 14 augusti 1814, som bestämde Sveriges och Norges förening, kunde ej undanhålla en öm suck öfver dessa dyrbara rikens framtida öden.»

Äfven åtskilligt annat skulle kunna anföras för att visa, att man efter konventionens ingående inom svenska arméen och flottan började ångra, att man icke slagit ut slaget till fullo. Ju mer man kom under fund med alla eftergifter, som blifvit gjorda, dess mera oförklarligt syntes också för mången kronprinsens handlingssätt. För att förklara hans moderation började man slutligen antaga, att det varit *omöjligt* för Sverige att kunna kämpa ut kriget till slut. För Europa hade man visserligen rätt, hette det, att göra med sin nya besittning hvad man ville, men kronprinsen, som fann, att krafterna icke räckte till, höll det af politiska skäl för klokare att hålla fram brodershanden till en förening i stället för att framtvinga en sådan med våld. De verkliga skäl, som ledde Karl Johan, äro i det

föregående framhållna, och de voro icke af nyssnämnda slag. Inom de svenska staberna fanns också blott en mening om lättheten att alldeles besegra den norska arméen. Denna mening grundade sig icke på ett underkännande af värdet af de norska soldaterna, hvilka i allmänhet ansågos såsom »vackra och goda» och ofta sin sak af böjelse tillgifna, utan hufvudsakligen därför att de voro så illa anförda. Befälet, skrifver sålunda Gyldenstolpe, hade knappt visat sig.

Men för att icke åtnöja oss blott med samtidas anteckningar och dagböcker skola vi gå saken närmare in på lifvet och efter ett officiellt aktstycke undersöka beskaffenheten af den försvarskraft, som Norge ägde kvar efter konventionens afslutande i Moss. Få dylika aktstycken torde vara mera upplysande än den redogörelse, som general Björnstjerna afsände till Karl Johan från Kristiania (se bil. D) den 24 september 1814, eller just vid den tidpunkt, då frågan om krig eller fred å nyo kommit på dagordningen. Af åtskilliga skäl förordade Björnstjerna krig, och de militära skälen sammanfattade han sålunda: »Det är omöjligt», skref han, »att icke ett krig skulle hafva den mest fullständiga framgång. Jag skulle kunna anföra tusen skäl för att bevisa detta påstående; de förnämsta äro:

1:o att det icke finnes en enda norsk general, som förstår sig på att föra krig;

2:o att de norska officerarne till större delen äro »garçons boutiquiers», som icke hafva någon militärisk anda eller kunna ingifva någon respekt eller förtroende hos truppen;

3:o att soldaterna icke vilja slåss;

4:o att artilleriet är uselt och icke består af annat än trependingar; att kavalleriet är eländigt;

5:o att bönderna äro på vår sida i hela södra delen af landet ända upp till gränsen af Bergen(hus amt) och Gudbrandsdalen;

6:o att man icke skall lyckas samla emot oss mer än 12- till 15,000 man, alldenstund soldaterna vid Bergenhus', Trondhjems, Vesterlehns och Telemarkens regementen icke vilja komma sunnanfjälls och icke heller skola få tid att göra det . . . [1]

— — — — — — — — — — — — — — —

[1] Härmed öfverensstämmer äfven hvad åtskilliga norska patrioter från denna tidpunkt antecknat. »Jeg talte i dag med Arenfeldt», skrifver sålunda Motzfeldt i sin dagbok den 5 oktober. »Det höieste, vi hastigt nok kan samle, er 8000 Mand.» . . . »Det er blevet mig forsikret af Folk, som jeg tror paalidelige, at der blandt adskillige Troppe-Corps viste sig megen Lunkenhed.»

Hvad åter svenska arméen vidkommer, voro dess förluster under kriget mycket obetydliga, numerären vid krigets slut till och med något större än vid dess början. Den kunde äfven ytterligare ökas genom att draga trupper från Skåne, sedan Danmark, tack vare Bennigsens ockupering af halfön, icke längre var att frukta. Alla inspektionsrapporter berömma tillståndet inom trupperna så väl med hänsyn till utrustningen som den militäranda, hvilken rådde inom dem. Och hvad slutligen krigsförnödenheterna vidkommer, funnos uti arméens stora centraldepôt i Fredriksstad fullt upp däraf för flera månaders fortsatt fälttåg. Enligt det förslag, som den 5. september upprättades af fältkamreraren Alster, fanns det sålunda af befintliga och påräknade tillgångar för en armée af 40,000 man och 4,000 hästar bröd, råg och rågmjöl till förbrukning för 4 månader och 4 dagar, ärter för 4 månader och 20 dagar, korn och korngryn för 6 månader, salt kött för 3 månader och 24 dagar, salt fläsk för 7 månader, smör för 9 månader, ett större antal lefvande oxar, som beräknades lämna färskt kött för 2 månader o. s. v., hvarjämte åtskillig »oupptagen» proviant förvarades å de fartyg, som flottan inbragt såsom priser. Af beklädnads- och utredningspersedlar funnos likaledes stora behållningar utöfver hvad som rekvirerats af trupperna, med undantag af linnebyxor, hvaraf det felades 1836 par, och ränslar, hvarå bristen utgjorde 962. Af jackor (vapenrockar) fanns det sålunda en behållning af 6,674, af kapotter 2,551, af mössor 11,539, af skor 23,679 par o. s. v. Af gevär fanns nästan hela den rörliga gevärsdepôten kvar orörd. Endast hvad furaget vidkommer var tillgången otillräcklig.

Tviflet med afseende på Sveriges förmåga att med kraft och allvar fortsätta kriget har också rört sig mindre om de rent militära maktmedeln än om den finansiella möjligheten för detsamma att kunna bära en ökad krigsbörda.[1] Vi skola därför till slut äfven tillse, i hvad mån tviflet i detta fall kan anses berättigadt. Visserligen är det ganska vanskligt att göra sig en föreställning om huru de finansiella förhållandena skulle hafva gestaltat sig, därest kriget dragit längre ut på tiden,

[1] »Om jag anser mig nödsakad att underlägga mig Norge med vapenmakt, skall jag i alla händelser icke behöfva mer än en rysk kår af 6- à 8,000 man. hvars inryckande i Norge snarare skall blifva mig till nytta genom sitt inflytande på opinionen i detta land än genom sin aktiva medverkan.» Kronprinsen till Bennigsen den 5 okt. 1814.

men några bestämda hållpunkter kunna dock alltid uppgifvas till ledning för omdömet.

»Om ni tro, mina herrar», skref Karl Johan till de svenska kommissarierna vid stortinget den 7 oktober 1814, »att jag nu och under den instundande vintern kan förfoga öfver en svensk armée af 40,000 man i komplett skick och åtminstone sex millioner riksdaler, skulle jag kunna tvinga norrmännen att icke göra anspråk på andra rättigheter än dem, som af ett eröfradt folk kan begäras.»[1] Detta yttrande, hvilket Karl Johan äfven tidigare lär hafva haft, har hos åtskilliga så väl svenska som norska författare väckt den föreställningen, att Sverige var finansiellt oförmöget att fortsätta kriget. Nu fanns det emellertid, såsom i kapitlet om krigsrustningarna är visadt, vid årets slut kvar å kreditiven 3 mill. riksdaler banko, hvadan frågan, som skall besvaras, alltså endast inskränker sig därhän, huruvida det varit möjligt för svenska regeringen att i början af år 1815 anskaffa ytterligare 3 mill. Svaret kan endast blifva jakande. Visserligen var riksgäldskontoret i slutet af år 1814 i stort bryderi för anskaffande af medel till infriande af sina olika förbindelser. Kontorets hela kreditiv i riksbanken var nämligen lyftadt och, för att det den 15. dec. skulle kunna utbetala till statskontoret den första tredjedelen af det af ständerna afsatta mindre kreditivet, måste fullmäktige låna 300,000 riksd. banko af konungen att betala i början af år 1815, då 1814 års bevillning skulle inflyta. Hvad åter riksbanken vidkommer, hade den vid 1812 års slut ägt ett öfverskott sig till godo af nära 5 mill. riks. banko, hvarför dess ställning ansågs »ganska solid».[2] Det finnes heller intet, som berättigar till det antagandet, att riksbanken icke skulle kunnat utbetala så väl det kreditiv, hvilket ständerna anvisat på densamma själf, som hvad som återstod å det, som riksgäldskontoret skulle utbetala.[3] Men enligt Karl Johans ofvan anförda beräkning skulle det fordras ytterligare 3 mill. banko,[4] och hvarifrån skulle dessa tagas? Enligt det förslag

[1] Y. Nielsen, Det förste overordentlige Storting, sid. 20.

[2] K. M:ts proposition den 10 dec. 1817, om allmänna penningerörelsen m. m.

[3] Medelkursen på Hamburg var 96½ skilling mot 91½ år 1812 och 136 år 1827; metalliska valutan uppgick till 4,8 mill. mot ett metalliskt värde af sedelskulden af 9,2 mill., sedan bankens fordringar (utom hos statsverket) frändragits. Skogmans anteckningar.

[4] Mankell upplyser i en not sid. 122, att Karl Johan menat specier »*eller 24 millioner kronor*», hvilken summa, säger han, »i förhållande till varuvärdet

till statsreglering, som af 1815 års statsutskott upprättades, utgjorde — sedan statsverkets behof blifvit tillgodosedda och löneförhöjningar till ett belopp af 345,000 riksd. beviljade — den återstod af inkomster, som kunde användas till förräntande och amortering af statsskulden 1,350,000 riksdaler, under förutsättning, att allmänna bevillningen fortfarande komme att utgå med 2,5 mill. årligen.[1] Att öka skuldsumman med ytterligare några millioner hade alltså varit en mycket allvarsam sak, äfven om landet kunnat bära en högre bevillning. Men lyckligtvis voro förhållandena i finansiellt hänseende, liksom i så mycket annat under denna tid, högst ovanliga. Utom de belopp, som syntes i statsregleringen, funnos nämligen stora tillgångar i utlandet, för hvilka jag nu i få ord vill redogöra. Sedan åtskilliga med traktaten med Preussen förenade utgifter frångragits den pommerska lösepenningen, lämnade endast denna ett öfverskott af 2 mill. preussiskt kurant, eller efter gällande kurs 2,750,000 riksdaler banko, hvaraf dock 1,5 mill. togos i anspråk till den tyska krigsskuldens betäckande. Vidare hade förvaltningen af S:t Bartélemy lämnat ett öfverskott af 318,000 riksdaler banko, och slutligen hade England förbundit sig att betala för kolonien Guadeloupe en summa, som i svenskt mynt, då den betalades, steg i rundt tal till 4,150,413 riksd. specie.[2] Det torde således omöjligt kunna förnekas, att icke Karl Johan förfogat öfver fullt tillräckliga medel för att, om han velat, kunna fullfölja kriget, om detta än dragit ut ett helt år.[3]

Men Karl Johan ville icke föra krig mot Norge. Han ville drifva bort sin medtäflare, prins Kristian, hvilken han icke utan skäl misstänkte för att äfven fika efter svenska kronan. När

---

sannolikt representerade det två- till tredubbla mot nu». Det finnes dock ingen anledning att antaga, att Karl Johan i bref till sina ämbetsmän skulle hafva användt en olika myntsort i sina kalkyler än hans statssekreterare och hvad allmänna bruket var, eller *banko*. Menade han emellertid specier, kunde summan i allt fall aldrig blifvit mer än 12 mill. banko. Hvad åter denna summa skulle utgöra i *vårt* kronmynt är ju skäligen likgiltigt, då varorna skulle betalas *1814* och icke nu.

[1] Statsutskottets utlåtande den 9. och 17. juni 1815. (Bevillningen nedsattes sedermera till 2,350,000 riksd.)

[2] Skogmans anteckningar, sid. 53.

[3] Ofvannämnda behållningar och tillgångar användes sedermera såsom bekant till betalande af änkedrottningens arf, till utlösen af den förra konungafamiljens fordringar och pensioner, samt till den utländska statsskuldens inlösen. Riksdagsbeslut den 4 aug. 1815. Första betalningsterminen å Guadeloupe-medlen var utsatt till juli 1815.

konventionen var sluten och prinsen borta, ansåg han exekutionen fullbordad och var, likasom hela sin omgifning, nöjd därmed. Den var, skref han till konungen, hedrande för arméen och nyttig för båda rikena. Att han därvid betraktade sig såsom fullt behärskande ställningen, är icke heller att undra öfver; han var icke den ende, som betraktade saken på detta sätt.

BILAGOR.

Bil. A.

Sammandrag af förslagen öfver svenska arméens styrka i krigsorten i slutet af juli 1814.

	Stridande.					Icke stridande.											Hästar.			Summa personal.	Anmärkningar.
	Officerare.	Underofficerare.	Spel.	Manskap.	Summa.	Läkare.	Hästläkare.	Präster.	Auditörer.	Handtverkare, Pistolsmeder, Stockmakare.	Profosser, Väblar.	Mönsterskrifvare, Kommissarier, Regementsskrifvare.	Hofslagare.	Trosskuskar.	Officersdrängar.	Summa.	Rid- och officers-	Tross-	Summa.		
Första armékåren . . .	479	483	334	12,979	14,275	40	1	11	14	24	18	35	2	167	79	391	668	260	928	14,666	[1] Häri äro 59 ej rubricerade personer inräknade.
Andra armékåren . . .	721	808	537	23,260	25,326	69	3	15	15	34	28	52	3	317	67	603	668	348	1,016	25,929	
Särskilda truppdelar . .	162	203	43	4,233	4,641	14	5	2	—	41	2	11	14	24	115	228	2,116	52	2,168	4,869	
Summa trupper inom krigsorten	**1,362**	**1,494**	**914**	**40,472**	**44,242**	**123**	**9**	**28**	**29**	**99**	**48**	**98**	**19**	**508**	**261**	**1.222**	**3.452**	**660**	**4.112**	[1] **45.523**	

Bil. B.

Norska arméens reguliera trupper 1813.

	Stridande.						Icke stridande.									
	Officerare.	Und.-officerare.	Spel.	Värfv. manskap.	Nation. manskap.	Summa.	Auditörer.	Reg:ts-kirurger.	Beridare.	Komp.-kirurger.	Sjukh.-serg.	Furagedrängar.	Gevaldig. och prof.	Handtverkare.	Summa.	Summa.
Värfvadt infanteri:																
Norska jägarkåren.	11	24	9	512	—	556	—	1	—	2	—	—	1	1	5	561
Söndenfjeldska inf.-reg:tet .	59	130	65	800	1,200	2,254	1	3	—	4	—	—	1	2	11	2,265
Nordenfjeldska inf.-reg:tet .	56	126	63	640	1,400	2,285	1	3	—	4	—	—	1	2	11	2,296
Oplandska inf.-reg:tet . . .	58	130	65	800	1,200	2,253	1	3	—	4	—	—	1	2	11	2.264
Nationalt infanteri:																
Telemarkska inf.-reg:tet . .	45	100	47	—	2,000	2,192	—	4	—	—	—	—	—	—	4	2.196
1. Trondhjemska inf.-reg:tet	52	100	46	—	2,000	2,198	—	4	—	—	—	—	—	—	4	2.202
2. Trondhjemska inf.-reg:tet	48	100	48	—	2,000	2,196	—	4	—	—	—	—	—	—	4	2.200
Vesterlehnska inf.-reg:tet .	44	100	48	—	2,000	2,192	—	4	—	—	—	—	—	—	4	2,196
Bergenhus' inf.-reg:te . . .	47	100	48	—	2,000	2,195	—	4	—	—	—	—	—	—	4	2.199
Akershus' skarpsk.-reg:te .	37	104	19	200	1,800	2,160	—	1	—	4	—	—	2	2	9	2.169
Valders' skarpsk.-bat:n . .	12	30	13	—	600	655	—	—	—	1	—	—	—	—	1	656
Bergenhus' skarpsk.-bat:n .	15	35	15	—	700	765	—	—	—	1	—	—	—	—	1	766
Söndenfjeldska skidl. bat:n .	6	15	6	—	300	327	—	—	—	—	—	—	—	—	—	327
Nordenfjeldska skidl. bat:n .	6	15	6	—	300	327	—	—	—	—	—	—	—	—	—	327
Summa inf.	496	1,109	498	2,952	17,500	22,555	3	31	—	20	—	—	6	9	69	22,624
Kavalleri:																
Söndenfjeldska drag.-reg:tet	31	60	24	—	900	1,015	—	2	1	—	—	1	1	9	14	1,029
Trondhjemska drag.-kåren .	15	20	8	—	300	343	—	2	1	—	—	—	1	5	9	352
Akershus' rid. hästj.-kår . .	14	24	8	52	225	323	—	2	1	—	—	—	1	6	10	333
Summa kavalleri	60	104	40	52	1,425	1,681	—	6	3	—	—	1	3	20	33	1,714
Artilleri:																
Artilleribrig:s gamla stam .	28	75	22	360	475	960	—	1	—	—	3	1	1	—	6	966
Söndenfjeldska art.-bat:n . .	13	40	16	—	600	669	—	—	—	—	—	—	—	—	—	669
Trondhjemska art.-kåren . (har sitt öfriga befäl på brigaden.)	3	20	8	—	300	331	—	—	—	—	—	—	—	—	—	331
Summa art	44	135	46	360	1,375	1,960	—	1	—	—	3	1	1	—	6	1,966
Ingeniörtrupper:																
Ingeniörbrigaden	10	—	—	—	—	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10
Summa reg. trupper:	610	1,348	584	3,364	20,300	26,206	3	38	3	20	3	2	10	29	108	26,314

Lokaltrupper.

	Officerare.	Underofficerare.	Spel.	Manskap.	Summa.
Infanteri:					
Kristiansands borgarbeväpnings jägarkompani	4	10	3	150	**167**
Stavangers borgarbeväpnings inf.-kompani . .	3	10	2	150	**165**
Kristiania borgarbeväpnings 2 inf.-kompanier	15	20	4	300	**339**
Kristiania borgarbeväpnings jäg.-kompani . .	5	10	3	150	**168**
Frivilliga jäg.-kompaniet i Röros	2	10	3	150	**165**
Frivilliga jäg.-kompaniet i Kristiansand . . .	2	10	3	150	**165**
Garnisonskompaniet i Blakjer (invalider) . .	3	5	3	80	**91**
Artilleri:					
Kristiansandska borgarbev. 2 art.-komp:r . .	9	20	8	200	**237**
Stavangers borgarbev. art.-komp.	4	10	4	100	**118**
Summa lokaltrupper:	**47**	**105**	**33**	**1,430**	**1,615**

Bil. C.

Ordre de bataille för Svenska arméen. [1]

Högste befälhafvare: H. K. H. Kronprinsen.

H. K. H. Kronprinsens stab:

Adjutanter: öfverste Holst,
» Camps,
öfverstelöjtnant Stjerncrona,
» Hjerta,
» von Essen,
» Forssell,
major O. Mörner,
» Påhlman,
» von Thun,
ryttmästare Adlercreutz.
Ordonnansofficerare: kapten Pantzerhjelm,
major Nauckhoff,
» d'Orchimont,
» af Forselles,
kapten Lewenhaupt,
» Koskull,
» Falkenberg,
löjnant Whitelock.

Chef för generalstaben: H. exc. general Adlercreutz.
Generaladjutant för inre ärenden: gen.-maj. B. Sparre.
» » *yttre* » gen.-maj. Björnstjerna.
» » *artilleriet:* gen.-maj. de Suremain.
Befälhafvare för fältartilleriet: gen.-maj. von Cardell.
Chef för ingeniörkåren: gen.-maj. B. Sparre.
» » *kavalleriet:* gen.-löjtn. Skjöldebrand.
Förste generalintendent: landshöfding de la Grange.
Generalinspektör öfver sjukhusen: förste lifmedikus P. Afzelius.
Öfverfältläkare: Weltzin.
Fältprost: Sprinchorn.
Generalauditör: häradshöfding Ingman.

---

[1] [*R. Torpadie*] Svenska arméens koncentrering mot norska gränsen år 1814 (manuskript i krigsarkivet), med rättelser och tillägg efter nyare källor.

Generalstab:

Öfveradjutanter: öfverste Bergencreutz,
» Ulfsparre, chef för expeditionen,
» Peyron,
» Wrede,
öfverstelöjtnant F. Cederström,
» Petré,
» Weidenhielm,
major Toll,
» Engeström,
» Stjernschantz,
» von Hohenhausen,
» von Arbin.
Stabsadjutanter: kapten Heijkensköld,
» Carisien,
» Hagelbäck,
» M. von Rosen,
löjtnant C. von Rosen,
fänrik von Packelbel.
Fältläkare: lifmedikus Edholm.
Fältsekreterare: Degenaer.

Adjutanter

Hos gen.-adj. för art.: öfverstelöjtnant af Wingård,
löjtnant Gumælius,
» Bildt.
» *befälh. för fältart.:* löjtnant Breitholtz,
underlöjtnant Waji.
» *chefen för ing.-kåren:* major Carlquist.
» » » *kavalleriet:* öfveradjutant: öfverstelöjtnant Aminoff,
stabsadjutant: löjtnant Wachtmeister.

Ingeniörofficerare af fältmätn.-brig.: major Lembke,
underlöjtnant Malmborg.
Intendentur: öfveradjutant: major Flach,
stabsadjutant: ryttmästare Herkepé,
öfverkrigskommissarie: Ekholm,
expeditionssekreterare: Lindgren,
fältsekreterare: Fabritius,
fältkommissarie: Evelius.
Kommendantur: öfverkommendant: öfverste Arfvedson,
kommendant: öfverstelöjtnant Lilliecreutz,
öfvervagnmästare: major Uggla,
fältsekreterare: von Schmalensee,
generalgevaldiger: 1 fanjunkare.

Justitiestaten: protokollssekreterare: Danckwardt,
justitiarie: Nauckhoff,
kanlist: Beckman,
krigsfiskal: Elgström,
fältgevaldiger Gjers.
Fältpostkontoret: fältpostmästaren Rydberg.
Fältboktryckeriet: fältboktryckaren Sohme.
I högkvarteret närvarande: landshöfdingen A. von Rosen,
stabsadjutanten, kapten Rehbinder,
sekreteraren Arnoldson.

Första Armékåren.

Befälhafvare: H. K. H. KRONPRINSEN, hvilken, jämte högsta befälet öfver arméen, äfven förde omedelbart befäl öfver denna armékår.

1. Fördelningen.

Befälhafvare: generalmajor Posse.
Öfveradjutant: öfverstelöjtnant Boij.
Stabsadjutanter: ryttmästaren Posse, löjtnanterna Schwerin och Hjerta.
Fältmätningsofficer: kapten Södermark (sedermera öfverflyttad till II. armékåren).
Krigsjustitiarie: Finér.
Fältkommissarie: Clarén.
Öfvervagnmästare: Kjellman.
Fördelningsläkare: ?

1. Brigaden.

Befälhafvare: gen.-maj. v. Schultzenheim.
Brigadadjutanter: kaptenerna Hedenberg och Bergenstråle.
Fältmätningsofficer: löjtnant von Essen.
Brigadläkare: dr Meijer.

	Bataljoner.	Kanoner: 6 ℔.	Haubitser: 8 ℔.
Svea garde	1	—	—
Andra gardet	1	—	—
Lifregementsbrig:s grenadierkår	1	—	—
Lifgrenadierreg:ts rothållsdivision	1	—	—
» rusthålls »	1	—	—
Summa	5	—	—

2. Brigaden.

Befälhafvare: gen.-maj. Lagerbring.
Brigadadjutanter: kapt. Klingenstjerna och fänr. Schultz von Ascheraden.
Fältmätningsofficer: underlöjtnant Bergman.
Brigadläkare: assessor Nathell.

	Bataljoner.	Kanoner: 6 ℔.	Haubitser: 8 ℔.
Upplands regemente	2	—	—
Södermanlands regemente	2	—	—
Summa	4	—	—
1. Fältartilleridivisionen	—	12	2
Summa	**9**	**12**	**2**

Anm.: Vid hvarje brigad formerades den 19. juli 1 jägarbataljon.
Till 2. brig. öfverflyttades den 28. juli regementet Royal Suédois.

3. Fördelningen.

Befälhafvare: gen.-löjtn. Boije.
Öfveradjutant: öfverste Anckarsvärd.
Stabsadjutanter: ryttmästaren A. C. von Platen och kapten Fr. Th. von Platen.
Fältmätningsofficer: major Thersner.
Fördelningsjustitiarie: auditör Bäckström.
Fältkommissarie: Höök.
Öfvervagnmästare: ?
Fördelningsläkare: dr Edgren.

5. Brigaden.

Befälhafvare: öfverste Bergenstråle.
Brigadadjutanter: major Lilliecreutz och kapten Lokrantz.
Fältmätningsofficer: underlöjtnant Blidberg.
Brigadläkare. ?

	Bataljoner.	Kanoner: 6 ℔.	Haubitser: 6 ℔.
Jönköpings regemente	2	—	—
Nerikes [1] »	2	—	—
Norra skånska infant.-regementet	1	—	—
Summa	5	—	—

[1] Öfverflyttades till 6. brigaden den 31. juli.

	Bataljoner.	Skvadroner.	Kanoner 12 ℔.	6 ℔.	3 ℔.	Haubitser.	Sappörkompanier.
6. Brigaden.							
Befälhafvare: gen.-major Hederstierna.							
Brigadadjutant: löjtnant Rudebeck.							
Fältmätningsofficer: ?							
Brigadläkare: dr. Allgulin.							
Kronobergs regemente	2	—	—	—	—	—	—
Södra skånska inf.-regementet [1]	1	—	—	—	—	—	—
Konungens eget värfvade regemente [1]	1	—	—	—	—	—	—
Summa	4	—	—	—	—	—	—
Summa vid fördelningen	9 [2]	—	—	—	—	—	—
Kavallerifördelningen.							
Befälhafvare: generallöjtnant Skjöldebrand.							
Lifgardet till häst	—	4	—	—	—	—	—
Mörnerska husarregementet	—	8	—	—	—	—	—
Summa	—	12	—	—	—	—	—
Reservartilleriet.							
Ridande batteriet	—	—	—	4	—	4	—
3 ℔ partibatteriet	—	—	—	—	6	—	—
12 ℔ batteriet (reservartilleriets hästar och personal hade förut utgjort 3. fördelningens fältdivision); kanonerna voro hämtade från Kristianstad [3]	—	—	8	—	—	—	—
1. Fortifikationsbrigaden.							
1. sappörkompaniet	—	—	—	—	—	—	1
Summa vid I. armékåren	**18 [4]**	**12**	**8**	**16**	**6**	**6**	**1**

2 divisionsdepoter.
1 flyttande sjukhus.

Fältförvaltningen.

Inre ärendena:

Generalintendent: öfverste Klingstedt.
Fältsekreterare: Thavenius.
Öfverkrigskommissarie: Östmark.
Chef för kontoret: fältkamrer Alster.
Fältkassör: Spak.

---

[1] Öfverflyttades till 5. brigaden den 31. juli.
[2] Vid hvarje brigad formerades dessutom den 1. aug. 1 jägarbataljon.
[3] Förmodligen hunno under kriget blott fyra 12 ℔ kanoner fram till krigsorten.
[4] Samt från början af augusti 4 jägarbataljoner.

Fältrevisor: fältkamreraren Spak,
Widegren.
Fältaktuarie: Larsson.
Kammarskrifvare: Nygren.

Yttre ärendena:

Fältkommissarier: Evelius (uti högkvarteret),
Clarén vid (1. fördelningen),
Höök vid 3. »

Sjukhusförvaltningen.

Sjukhusintendent: Söderhjelm.
» direktör: Kullberg.
Fältrevisor: Widmark.
Persedelförrådsvaktmästare: Styfberg.
Sjukhusvaktmästare: Carlstedt.

Andra Armékåren.

Befälhafvare: Hans exc. fältmarskalken H. H. v. Essen; tillika sekundchef för hela arméen.
Chef för generalstaben: gen.-maj. N. Gyldenstolpe.
Gen.-adjutant för yttre ärendena: gen.-maj. Cederström.
Befälhafvare för artilleriet: öfverstelöjtnant Gethe.
Chef för kavalleribrigaden: öfverste Aminoff.
Öfverfältläkare: dr Kewenter.
Fältprost: Palm.
Inspektör öfver bagerierna: Fogelflygt.

Generalstab.

Öfveradjutanter: öfverjägmästaren von Greiff,
öfverstelöjtnant Wijnblad,
major Sparre,
» Funck } för sjöärendena (tillhörde flottan),
» Hagelstam }
» Lefrén (för yttre ärendena).
Öfveradjutanter: major Lagerheim,
» Virgin (kommendant i högqvarteret),
» Weidenhielm,
» Ström,
kapten Lefrén (för expeditionen).

Stabsadjutanter: kapten Palmstierna,
löjtnant Lagerberg,
» Blixen-Finecke,
» Hedenstjerna,
» Edling,
fänrik G. Bergman.
Fältkanslister: fältsekreteraren Rahm,
» Ingman,
» Bäfwerfeldt.
Civilexpeditionen, chef: regeringsrådet Wahlström,
kanslist: sekr. Wahrendorf, t. f. justitiarie,
» af Lehnberg.

Adjutanter.

Hos befälhafvaren för art.: kapten Fleming,
fänrik Natt och Dag,
regementskvartermästaren, löjtnant Brandel.
Hos chefen för kav.-brig.: ryttmästare Tersmeden,
löjtnant Leijonhufvud,
auditör Holmberg.

Ingeniörofficerare af fältmätn.-brig.: underlöjtnant Raab,
» Hazelius.
Sjukvård: sjukhusläkaren Åman,
öfverfältapotekaren Cavallin,
» Perman,
fältapotekaren Hortundal,
extra underläkaren Schierman
» » Engström,
» » Herrman,
» » Brodd,
fältkanslisten Broberg,
vaktmästaren Sjöberg.
Kommendantur: kommendant, öfveradj. major Virgin (se ofvan),
placemajor: kapt. Kalmberg,
öfvervagnmästare: kapt. Ehrenstråle,
fältgevaldiger: ?
hästläkare: Olander.
Justitiestaten: t. f. justitiarie, fältkanslisten Wahrendorf (se ofvan),
kanslist: Lönnroth,
krigsfiskal: häradsh. M. Friis,
fältgevaldiger: notarien Melander.
Fältpostkontoret, fältpostmästare Broman,
sekreterare: ?

2. Fördelningen.

Befälhafvare: gen.-löjtn. Sandels.
Öfveradjutanter: öfverstelöjtn. Lagerbjelke, v. Fieandt och v. Platen.
Stabsadjutanter: ryttmäst. Frick, löjtn. Oxenstierna och Ennes.
Fältmätningsofficer: major Hederstierna.
Krigsjustitiarie: assessor Levijn.
Fältkommissarie: Psilander.
Fältkanslist: Invenius.
Öfvervagnmästare: löjtn. v. Gerdten.

3. Brigaden.

Befälhafvare: gen.-maj. Brändström.
Brig.-adj.: kaptenerna Tuné och Paul.
Fältmätn.-off.: major Carpelan.
Brig.-läkare: dr. Berggren.

	Bataljoner.	Skvadroner.	Kanoner.	Haubitser.
Västgöta regemente	2	—	—	—
Västmanlands »	2	—	—	—
Kalmar »	2	—	—	—
Summa	6	—	—	—

4. Brigaden.

Befälhafvare: öfverste Reuterskiöld.
Brig.-adj.: kaptenerna Ehrengranat och Dalström.
Fältmätn.-off.: löjtnant Ammilon.
Brig.-läkare: dr Rådberg.

	Bataljoner.	Skvadroner.	Kanoner 6 ℔.	Kanoner 3 ℔.	Haubitser 8 ℔.
Smålands drag. reg:tes inf. bat.	1	—	—	—	—
Skaraborgs regemente	2	—	—	—	—
Elfsborgs »	2	—	—	—	—
Summa	5	—	—	—	—
2. Fältartilleridivisionen[1]	—	—	12	—	2
Summa	11	—	12	—	2

Divisionsdepôt.

Anm. Vid hvarje brigad formerades i början af augusti en jägarbataljon

4. Fördelningen.

Befälhafvare: gen.-maj. Mörner.
Öfveradjutant: major Adelborg.
Stabsadjutanter: kapten Frisendorf och löjtn. Palmær.
Krigsjustitiarie: auditör Wetterström.
Fältmätningsofficer: underlöjtnant Kjellin.
Fältläkare: d:r Noréus.

[1] Öfverflyttades d. 21. juli till 3. fördelningen.

7. Brigaden.

Befälhafvare: öfverste F. von Platen.
Brig.-adj.: löjtn. Kuylenstierna.
Fältmätn.-off.: underlöjtnant Palmgren.
Auditör: Quarnberg.

	Bataljoner.	Skvadroner.	Kanoner 6-℔.	Kanoner 3-℔.	Haubitser 8-℔.
Lifgren.-reg:tets rothållsdivision	2	—	—	—	—
» » rusthålls »	2	—	—	—	—
Royal Suédois [1]	2	—	—	—	—
Vermlands fältjäg.-reg:e	2	—	—	—	—
Summa	8	—	—	—	—

8. Brigaden.

Befälhafvare: öfverste Haij.
Brig.-adj.: löjtn. Rosentvist.
Fältmätn.-off.: underlöjtnant Häggblad.

	Bataljoner.	Skvadroner.	Kanoner 6-℔.	Kanoner 3-℔.	Haubitser 8-℔.
Dalregementet [2] (däraf 1 jägar-bat:n)	4	—	—	—	—
Bohusläns reg:te (däraf 1 jägar-bat:n)	3	—	—	—	—
Summa	7	—	—	—	—
3. 6-℔ batteriet	—	—	6	2	—
8. » »	—	—	6	2	—
Summa	15	—	12	4	—

Divisionsdepôt.

5. Fördelningen.

Befälhafvare: gen.-maj. Rosenblad.
Öfveradjutant: öfverstelöjtnant Silfversparre.
Stabsadjutanter: löjtnanterna von Otter och Edelfelt.
Fältmätningsofficer: kapten Tavaststjerna.
Fördelningsläkare: dr Dahlgren.

9. Brigaden.

Befälhafvare: öfverste Klingspor.
Brig.-adj.: löjtnant Brummer.
Fältm.-off.: underlöjtnant Spens.

	Bataljoner.	Skvadroner.	Kanoner 6-℔.	Kanoner 3-℔.	Haubitser 8-℔.
Helsinge regemente (däraf 1 jägarbat:n)	4	—	—	—	—
Vestgöta Dals [3] » » » »	4	—	—	—	—
Summa	8	—	—	—	—

Brigaddepot.

[1] Öfverflyttades den 28. juli till 2. brigaden.
[2] Öfverflyttades den 9. aug. till 9. brigaden.
[3] Öfverflyttades den 9. aug. till 8. brigaden.

	Bataljoner.	Skvadroner.	Kanoner 6-℔.	Kanoner 3-℔.	Haubitser 8-℔.	Ingeniörkomp.
10. Brigaden.						
Befälhafvare: öfverste Gahn af Colquhoun.						
Brig.-adj.: löjtnant Gussander.						
Fältmätn.-off.: kapten Noréen.						
Västerbottens regemente (däraf 1 jägarbat:n) . . .	4	—	—	—	—	—
Vermlands » » » » . . .	4	—	—	—	—	—
Summa	8	—	—	—	—	—
Divisionsdepôt.						
2. 6-℔ batteriet	—	—	6	2	—	—
6. 3-℔ga åkande metallbatteriet	—	—	—	6	—	—
Summa	**16**	—	**6**	8	—	—
11. Brigaden.						
Befälhafvare: öfverste Eek.						
Brig.-adj.: löjtnant Meijer.						
Jämtlands regemente (däraf 1 jägarbat:n)	4	—	—	—	—	—
Jämtlands hästjäg. skvadron	—	1	—	—	—	—
7. 3-℔ga partibatteriet	—	—	—	6	—	—
Summa	4	**1**	—	**6**	—	—
Kavalleribrigaden.						
Lifregementsbrigadens husarkår	—	8	—	—	—	—
2. Fortifikationsbrigaden.						
2. Sappörkompaniet	—	—	—	—	—	1
Pontonierkompaniet	—	—	—	—	—	1
Flyttande sjukhus.						
Utom fördelningsförband.						
Upplands regemente (beväring) ombord på skärgårdsflottan	1	—	—	—	—	—
Bohusläns regemente » » »	1	—	—	—	—	—
Hallands infanteribataljon » » »	1	—	—	—	—	—
8-℔ga haubitsbatteriet » » »	—	—	—	—	4	—
3-℔ga lätta bergsbatteriet » » »	—	—	—	4	—	—
Summa vid II. armékåren	[1] **49**	**9**	**30**	**22**	**6**	**2**

Fältförvaltningen.

Staben:

Generalintendent: öfverstelöjtnant C. Wendel.
Öfverkrigskommissarie: Ekholm.
Adjutanter: kapten I. P. Ingman,
» A. Lindgren.

[1] Samt den 1 aug. 2 jägarbataljoner vid 2. fördelningen.

Kanslistaten:

Fältsekreterare: O. Möller.
Fältadvokatfiskal: Sekr. O. Sundius.
Fältaktuarie: P. W. Pripp.
Fältkanslister: O. H. Holmgren.
G. Möller.

Kammarstaten:

Fältkamrer: P. Osængius.
Fältbokhållare: A. F. Hafverberg.
Fältkassör: L. D. Larsson.
Fältrevisorer: G. C. Roos,
S. A. Kuhlman,
C. P. Humble,
G. Djurberg.
Fältkammarskrifvare: N. G. Schylander,
N. Hallgren,
C. A. Helm,
D. Rådberg.

Betjäning:

Vaktmästare: Engman.
Sjöberg.

Belägrings- och positionsartilleriet.

Befälhafvare: öfverstelöjtnant Silfverstolpe.

Belägringsartilleriet:

Befälhafvare: major Staaf.
1. Batteriet: 9 st. 60-𝕿ga och 7 st. 40-𝕿ga mörsare.
2. » 8 st. 24-𝕿ga kanoner.
3. » 16 st. 18-𝕿ga kanoner.

Positionsartilleriet:

Befälhafvare: kapten von Schewen.
1. Batteriet: 8 st. 12-𝕿ga kanoner.
2. » 12 st. 6-𝕿ga kanoner.

Tyg- och handtverkskompaniet.

Flytande ammunitionsförrådet.

Sammandrag.

	Batal-joner.	Skva-droner.	Kanoner.	Kanoner.	Kanoner.	Hau-bitser.	Ingen.-komp.
I. Armékåren	18.[1]	12.	8 st. 12-℔.	16 st. 6-℔.	6 st. 3-℔.	6	1.
II. »	49.[2]	9.	— » »	30 » »	22 » »	6.	2.
Summa	67.	21.	8 st. 12-℔.	46 st. 6-℔.	28 st. 3-℔.	12.	3.

[1] Efter den 1. augusti ytterligare 4 jägarbataljoner.
[2] » » » » » 2 »

Bil. D.

Monseigneur.

Votre Altesse Royale aura daigné voir par les derniers rapports que j'ai eu l'honneur d'adresser à S. E. Monsieur le Maréchal Comte d'Essen, ainsi qu'à S. E. Monsieur le Comte d'Engeström, les différentes raisons qui me font présumer que Votre Altesse Royale sera obligée de recommencer les hostilités avant de pouvoir finir les affaires de la Norvège, d'une manière digne d'Elle et digne du Royaume qu'Elle gouverne.

La nation Norvégienne et ses représentans ne sont point encore murs à la réunion: des idées exaltées, haineuses et erronées enivrent les esprits et si jamais les tourbillons de Descartes ont existé c'est bien ici, où chaque tête en est un. Il sera impossible de concilier la divergence des esprits par des moyens de persuasion et de douceur, car il paraîtra autant d'opinions différentes à la diète que de représentans: le seul point sur lequel ses principaux membres s'accorderont, sera de ne vouloir reconnaître le Roi *qu'après* avoir stipulé les conditions de la réunion, et voilà précisément le point que Sa Majesté ne peut admettre, car outre qu'il est contradictoire à la sainteté des Traités, il donnerait lieu à des débats éternels sur les différentes conditions que l'on voudrait stipuler, et qui, en majeure partie, ne pourront être reconnues.

Le recommencement des hostilités en sera donc une suite inévitable, surtout comme les députés de Drontheim et de Bergen doivent être munis d'instructions qui leur défendent de consentir sous aucune condition quelconque à la réunion des deux Royaumes.

Il y a dans cet état des choses deux partis à prendre, l'un de dédire l'armistice dans toutes les formes de la convention le 21 d'Octobre, et de recommencer les hostilités le 28; l'autre de concentrer l'armée le 10 d'Octobre de manière qu'elle puisse se porter en avant au premier signal, tourner les troupes Norvégiennes qui occupent la ligne de démarcation, cerner la diète et s'emparer de la partie agricole du Pays.

La première de ces alternatives a l'avantage, que la peur que doit occasionner le dédit de l'armistice, agissant sur les esprits, pourrait amener un résultat favorable à l'Union, et peut-être faire éviter le renouvellement des hostilités; il faudrait alors exclure de la diète les députés de Bergen et de Drontlhjem et commencer à faire reconnaître le Roi dans les Evêchés d'Aggerhuus et de Christiansand. La seconde de ces alternatives a l'avantage de faire gagner trois semaines sur la saison de manière à pouvoir finir les opérations militaires avant la tombe des grandes neiges, d'imposer sur les esprits par une attitude menaçante et de frapper un coup plus décisif, mais on risque d'un autre côté que le Prince Chrétien, dégagé de ses promesses, n'ait l'idée de se retirer dans les provinces du nord, qui lui sont encore dévouées et puis l'on choque furieusement l'opinion publique, qui criera à gorge déployée à la violation des traités.

Je ne décide point entre Rome et Carthage; les deux partis peuvent être bons selon les différentes circonstances qui peuvent subvenir, mais dans tous les cas il me paraît que l'armée devrait être réunie de manière à pouvoir commencer

les hostilités le 10 d'Octobre, ce qui, vû les incartades que la diète pourrait faire en faveur du Prince Chrétien est d'autant plus nécessaire.

D'après les connaissances locales que j'ai du pays, j'oserai très-humblement proposer à Votre Altesse Royale le plan qui suit:

Préparatifs de Campagne.

1:o. Le Maréchal réunit les divisions Boije et Posse, ainsi que la Cavalerie et l'Artillerie de réserve à *Momarken* le 10 d'Octobre.

2:o. Un pont volant, propre à passer le *Glommen* avec bagages et artillerie, sera construit dans le voisinage d'Onsta-Sund et prêt à être jeté le 10 d'Octobre.

3:o. Le Général Vegesack réunit son Corps, renforcé de quelques bataillons, à *Kjölberg*, le 10 d'Octobre.

4:o. Le corps du Général Gahn, composé des régimens de Westerbottnie, de Wermland et chasseurs et d'un bataillon d'Uplande sera réuni le 10 d'Octobre à *Eda-Skantz*, — le Général Sandels en prendra le commandement supérieur.

5:o. 2 ou 3 bataillons de la division Boije, avec quelques pièces d'artillerie, se formeront le 10 à *Blixterud*, sous les Ordres d'un Officier intelligent.

6:o. La flotille, ainsi qu'un transport de vivres, doit être le 10 à *Tronsvik* (nom du port de l'île de Gelleröd devant Moss).

7:o. Les frégattes seront stationnées à *Wallö-Saltverk*, ou bien à *Laurkullen*, pour couvrir les derrières de la flotille.

Commencement des hostilités.

1:o. Le maréchal opérera le passage du *Glommen* à *Onsta-Sund*, et se portera avec célérité sur *Skydsjord* pour couper le Corps norvégien, qui occupe la ligne de démarcation.

2:o. Le détachement de *Blixterud* avancera sur *Blakier* et cherchera de s'emparer du fort, pour faire diversion.

3:o. Le Général Sandels forcera le défilé de *Lier* et se portera sur Kongsvinger: il tâchera d'opérer le passage du Glommen par un gué, qui se trouve dans le voisinage de la forteresse qu'il bloque: il suivra après les mouvemens du Colonel Krebs, qui probablement se retirera sur la rive droite du *Wormen:* le Général Sandels s'arrêtera sur la rive gauche de ce fleuve, qui est extrêmement large et difficile à passer.

4:o. Le Général Vegesack avance avec toute célérité par *Moss* et *Sooner* sur *Korsgård*, pour faire diversion et favoriser le passage du Maréchal à *Onsta-Sund* en cas qu'il ne fût point exécuté encore, il marche après sur Dröback, où il s'empare des batteries que les Norvégiens y ont établies pour la défense du détroit. Ces batteries dominent celles de la rive opposée, ainsi que celles qui ont été érigées sur l'île de *Haön*. Le Général ayant pris les batteries de *Dröback* sera donc maître du détroit, ce dont profitera la flottille, qui se portera de suite à Christiania et détruira les 8 chaloupes canonières, stationnées à Dröback.

Comme il n'y a que 6 milles de *Onsta-Sund* à Christiania et que la résistance ne sera probablement pas grande, le maréchal doit pouvoir être dans cette ville le 2:me ou le 3:me jour après son passage du Glommen. Les opérations ultérieures de l'armée dépendront des mouvemens de l'ennemi.

La raison pourquoi le passage *d'Onsta-Sund* me parait préférable à tout autre, est qu'il n'y a plus aucun défilé depuis là, jusqu'à Christiania, tandis

qu'en ayant forcé le passage de *Fedt* ou de *Blakier*, il faudrait encore, avant d'arriver à Christiania, passer les rivières de *Leren Elf* et de *Nitte Elf*, qui toutes deux, dans l'arrière-saison, ont beaucoup d'eau.

Il est impossible que la guerre n'ait le succès le plus complet: je citerais mille raisons pour prouver cette assertion; les principales sont:

1:o. Qu'il n'y a pas un seul Officier Général qui sache faire la guerre.

2:o. Que les Officiers sont la plupart des garçons boutiquiers, qui n'ont aucun esprit militaire, et ni respect ni confiance parmi la troupe.

3:o. Que les soldats ne veulent point se battre.

4:o. Que l'artillerie est mauvaise, il n'y a que des pièces de trois ℔. La Cavalerie pitoyable.

5:o. Que les paysans sont pour nous, dans tout le midi du pays, jusqu'aux frontières de *Bergen* & de *Gullbrandsdahlen*.

6:o. Qu'il ne pourra être rassemblé que tout au plus 12- à 15,000 hommes, car les soldats des régimens de *Bergenhuus*, de *Dronthjem*, de *Westerlän* & de *Tellemarken* ne voulent plus venir *Südenfjells* et n'auront même plus le temps de le faire.

Ces régimens dont les Norvégiens se vantent beaucoup, sont, d'après les différents renseignemens que j'ai pris d'eux, de bien mauvais soldats, indisciplinés, voleurs et poltrons; lors d'une fausse alerte à *Askim* tout le rég:t de Bergenhuus jeta les armes et prit la fuite à la débandade; les Officiers s'étaient cachés dans les broussailles et le colonel Hegermann fut obligé de faire croiser les bayonettes au régiment d'Opland, pour arrêter les fuyards.

Les deux régimens de Dronthjem étaient si mécontens, qu'ils ont juré de ne plus repasser *Dover-fjell*. Le régiment de Christiansand, composé de marins, ne sait pas marcher du tout. Celui de Tellemarken est au comble de l'indiscipline, enfin *cette armée est bien peu redoutable* et la meilleure chose que Votre Altesse Royale pourra faire, sera de la licencier et d'en former une nouvelle, ce qui est d'autant plus nécessaire, comme elle conserve une certaine animosité contre les Suédois, qu'il faut tâcher de déraciner.

Le moyen le plus simple d'opérer une réduction pareille, et qui en même temps sera très populaire est d'ajouter au 109:me § de la constitution Norvégienne qui traite de la conscription: qu'aucun individu ne servira dorénavant, que jusqu'à l'age de 25 ans accomplis. L'armée aujourd'hui sur pied a en majeure partie servi au delà de ce terme et sera donc licenciée, par ce moyen, ce dont le soldat sera très-content. Le parti prédominant dans l'Evêché d'Aggerhuus, est actuellement celui qui veut élire Votre Altesse Royale Roi de Norvège. Ils disent qu'alors (à l'époque de la mort du Roi) ce sera la Suède qui tombera en partage à la Norvège et non la Norvège à la Suède. Voilà bien de la présomption. Ils s'imaginent aussi qu'il y a de la mésintelligence entre le Roi et Votre Altesse Royale et qu'ils pourraient ainsi, pour quelque temps au moins, éluder la réunion.

Votre Altesse Royale daignera voir par le rapport que j'adresserai demain à S. E. Monsieur le Maréchal les différentes transactions que j'ai eues avec le conseil d'Etat, depuis le départ de mon dernier courier et qui sont de peu d'importance.

Je suis etc.
M. Björnstjerna.

A Christiania le 24 Sept. 1814.

Rättelser och tillägg.

Sid. 32, 17 rad. uppifrån står: »minst», läs: »omkring».

Sid. 48, 19 rad. uppifrån står: »Krogfos», läs: »Kraakfos».

Sid. 48, 14 rad. nedifrån står: »Sölumtull», läs: »Solumtull».

Sid. 50, 6 rad. uppifrån står: »Skibtved», läs: »Skiptvet».

Sid. 64, 6 rad. uppifrån står: »Steg i Högsäters socken», läs: »Steg i Rennelanda socken».

Sid. 69, 15 rad. nedifrån står: »Masland», läs: »Musland».

Sid. 69, 8 rad. nedifrån står: »Edem», läs: »Edsäm».

Sid. 104, 6 rad. uppifrån står: »Laxviken», läs: »Taxviken».

Sid. 126 och 133 står: »Ödegaard», ett ställe (eller två?), som ej kunnat återfinnas på någon tillgänglig karta.

Sid. 152, 1 rad. uppifrån står: »Dahlbergs», läs: »Dahlfelts».

Sid. 162. Å förläggningslistan äro, enligt utfärdade order, 2 6-℔ga kanoner upptagna vid Vegesacks kår och 2 kanoner vid 3. fördelningen vid Berg. I verkligheten uppbröto dock dessa 4 kanoner först den 5 aug. från 2. art.-div:s läger vid Helde samt marscherade direkt till Kjölen, därifrån underlöjtnant Forsell med en afdelning framsändes till Vegesacks kår.

Sid. 169, 2 rad. uppifrån står: »Stemnebron»: namnet skrifves numera »Stemme», hvilket är iakttaget på kartan.

Sid. 178, 18 rad. uppifrån står: »5,100 man», läs: »5,300 man».

Sid. 207, 13 rad. nedifrån står: »4 6-℔ga kan.», läs: »2 6-℔ga kan.».

Sid. 207, 12 rad. nedifrån står: »6 kan.», läs: »8 6-℔ga kan.».

Sid. 209, 24 rad. uppifrån: orden »af Nordenfjeldska regementet» utgå.

Sid. 217, 18 rad. nedifrån står: »5 bat.», läs: »4 bat.».

Sid. 224, 5 rad. nedifrån står: »kl. 2,30 e. m.», läs: »kl. 2,30 f. m.»

Sid. 231, 7 rad. nedifrån står: »16,300 man», läs: »15,300 man».

På några ställen förekommer formen »Blaker», läs: »Blakjer».

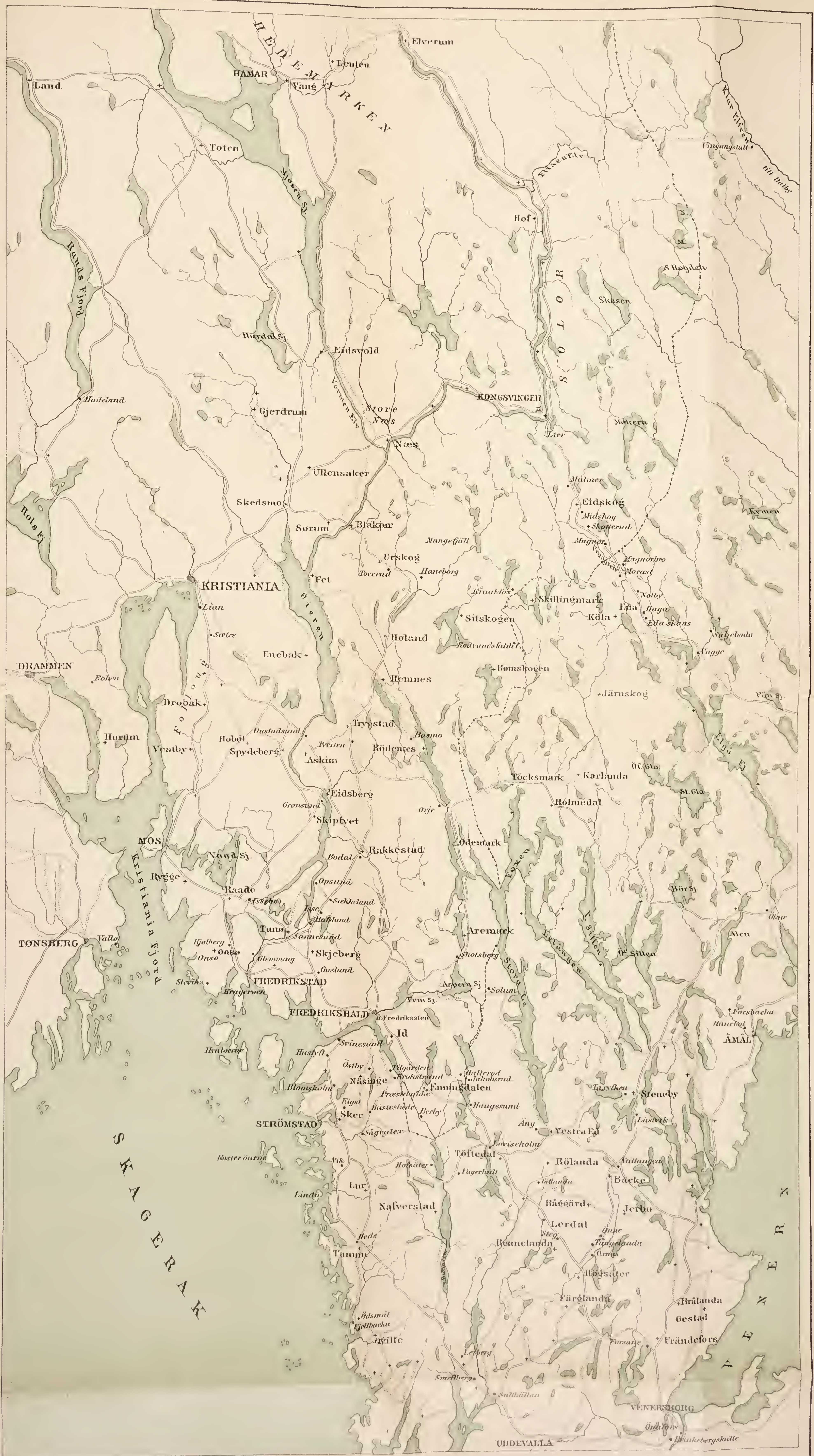
Sid. 267. Y. Nielsen (i Smaaskrifter tilegnede A. F. Krieger) låter Toll den 10 aug. resa fram och tillbaka mellan Fredriksstad och Vegger — en väglängd af 12 sv. mil — innan Björnstjerna begifvit sig på färd till Moss. Detta är oriktigt. Kronprinsen skrifver nämligen till konungen den 12 aug.: »Un moment après l'embarquement de V. M. le Général Björnstierna se mit en route.» Embarkeringen skedde den 10 aug. på förmiddagen.

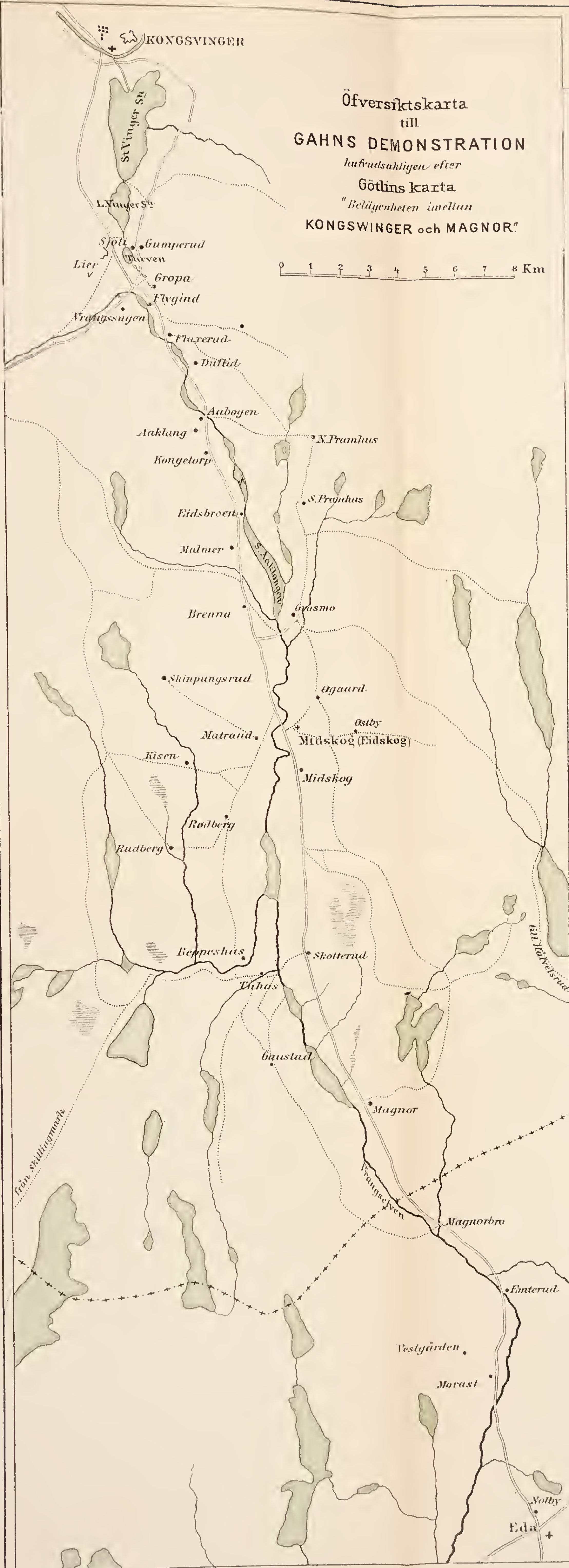
I majoren W. Douglas »meritförteckning» uppgifves, att han deltagit uti en låtsad attack af Fredrikssteus fästning. Som han var chef för 2. *rusthålls*bataljonen af Lifgrenadierregementet, skulle alltså, enligt denna källa, nämnda bataljon hört till Peyrons eller Strömfelts kommandon i stället för någon af de i texten angifna *rotehålls*bataljonerna.

INNEHÅLL.

Bilagor.

ÖFVERSIKTSKARTA TILL KRIGET I NORGE 1814

Öfversiktskarta
till
GAHNS DEMONSTRATION
hufvudsakligen efter
Götlins karta
"Belägenheten imellan
KONGSWINGER och MAGNOR."
0 1 2 3 4 5 6 7 8 Km
KONGSVINGER
St Vinger Sn
L. Vinger Sn
Sjöli
Gumperud
Turven
Lier
Gropa
Flygind
Vrangssugen
Fluxerud
Dufild
Aabogen
Aaklang
N. Pramhus
Kongetorp
S. Pramhus
Eidsbroen
Malmer
S. Aabogen
Brenna
Grasmo
Skinpungsrud
Øgaard
Ostby
Matrand
Midskog (Eidskog)
Kisen
Midskog
Rødberg
Rudberg
till Håfvelsrud
Reppeshus
Skotterud
Tuhus
Gaustad
Magnor
Fran Skillingmark
Vrangselven
Magnorbro
Emterud
Vestgården
Morast
Nolby
Eda

KARTA
till
SVENSKA HUFVUDARMÉENS OPERATIONER
1814.

Km

Gen. Stab. Lit. Anst.

GUSTAF BJÖRLIN

Kriget i Norge 1814

STOCKHOLM
P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

Pris: häft. 4 kr. 75 öre; inb. med chagrinrygg 6 kr.

